

RAPORT

PRIVIND EXERCITAREA JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE ÎN ANUL 2017

RAPORT PRIVIND EXERCITAREA JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE ÎN ANUL 2017

CHIȘINĂU 2018

Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017 este editat de Curtea Constituțională a Republicii Moldova

Responsabil de ediție: *Rodica Secieru, Judecător-asistent șef al Curții Constituționale*
Redactor: *Nina Pârțac (Secția Editorială)*

Editura Arc
str. G. Meniuc nr. 3, Chișinău, MD 2009;
tel.: (+373 22) 73-36-19, 73-53-29; fax (+373 22) 73-36-23
e-mail: info.edituraarc@gmail.com; www.edituraarc.md

Coperta: *Mihai Bacinschi*
Redactor tehnic: *Marian Motrescu*

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Republica Moldova. Curtea Constituțională. Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017 /
Curtea Constituțională a Rep. Moldova; resp. de ed.: Rodica Secieru. – Chișinău: Arc, 2018 – 276 p.: diagr., tab.

Referințe bibliogr. in subsol.

ISBN 978-9975-0-0129-8.

342.565.2(478)(047)

R 25

ISBN 978-9975-0-0129-8

RAPORT

PRIVIND EXERCITAREA
JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE
ÎN ANUL 2017

CHIȘINĂU 2018

Republica Moldova
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

cu privire la aprobarea Raportului
privind exercitarea jurisdicției
constituționale în anul 2017

*Chișinău,
5 ianuarie 2018*

ÎN NUMELE REPUBLICII MOLDOVA,
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ, STATUÂND ÎN COMPONENTA:

DI Tudor PANȚÎRU, *președinte*,
DI Aurel BĂIEȘU,
DI Igor DOLEA,
DI Victor POPA,
DI Veaceslav ZAPOROJAN, *judecători*,

cu participarea Judecătorului-asistent șef, Rodica SECRIERU,

examinând în ședință plenară Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017,

conducându-se de prevederile art.26 din Legea nr.317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, art.61 alin.(1) și art.62 lit. f) din Codul jurisdicției constituționale nr.502-XIII din 16 iunie 1995,

în temeiul art.10 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, art.5 lit. i) și art.80 din Codul jurisdicției constituționale,

HOTĂRĂȘTE:

1. Se aprobă Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017, conform anexei.
2. Prezenta hotărâre se publică în „*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*“.

Președinte

Tudor PANȚÎRU

Chișinău,
5 ianuarie 2018,
HCC nr. 1

Aprobat
prin Hotărârea Curții Constituționale
nr. 1 din 5 ianuarie 2018

RAPORT

PRIVIND EXERCITAREA
JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE
ÎN ANUL 2017

TITLUL

SISTEMUL CONSTITUȚIONAL
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

I

TITLUL I

SISTEMUL CONSTITUȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

A | STATUTUL ȘI ATRIBUȚIILE CURȚII CONSTITUȚIONALE

Statutul Curții Constituționale, unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, autonomă și independentă față de puterile legislativă, executivă și judecătorească, este consacrat de Constituție, care stabilește, concomitent, principiile și principalele atribuții funcționale ale Curții. Statutul Curții Constituționale este determinat de rolul său primordial de a asigura respectarea valorilor statului de drept: garantarea supremației Constituției, asigurarea realizării principiului separației puterilor în stat, asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Aceste funcții majore sunt realizate prin intermediul instrumentelor garantate de Constituție.

În cadrul bunei organizări a autorității statului, rolul Curții Constituționale este esențial și definitoriu, reprezentând un adevărat pilon de susținere a statului și democrației, de garantare a egalității în fața legii, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Totodată, Curtea Constituțională contribuie la buna funcționare a autorităților publice în cadrul raporturilor constituționale ale puterilor statului de separație, echilibru, colaborare și control reciproc.

Atribuțiile constituționale, prevăzute de art. 135 din Constituție, sunt dezvoltate în Legea nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale nr. 502-XIII din 16 iunie 1995, care reglementează, *inter alia*, procedura de examinare a sesizărilor, modul de alegere a judecătorilor Curții Constituționale și a Președintelui Curții, atribuțiile, drepturile și responsabilitățile acestora. Astfel, în temeiul prevederilor constituționale, Curtea Constituțională:

- a) exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;
- b) interpretează Constituția;
- c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;
- d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;
- e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;
- f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;
- g) rezolvă excepțiile de neconstituționalitate a actelor juridice;
- h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

B | JUDECĂTORII CURȚII CONSTITUȚIONALE

Potrivit articolului 136 din Constituție, Curtea Constituțională este compusă din șase judecători, numiți pentru un mandat de șase ani.

În aprilie 2017 a expirat mandatul judecătorului constituțional, ales Președinte al Curții Constituționale, dl Alexandru Tănase. La 3 mai 2017, Guvernul a desemnat în calitate de nou judecător constituțional pe dna Victoria Iftodi.

Totodată, ca urmare a încheierii mandatului de Președinte al CCM de către dl Alexandru Tănase, la 12 mai 2017, în ședința plenară a Curții Constituționale, în calitate de Președinte al CCM a fost ales judecătorul Tudor Panțîru, pentru un termen de 3 ani.

Astfel, începând cu luna mai 2017, plenul Curții Constituționale a avut următoarea componență:

1. Tudor PANȚÎRU, președinte,
2. Igor DOLEA,
3. Aurel BĂIEȘU,
4. Victor POPA,
5. Veaceslav ZAPOROJAN,
6. Victoria IFTODI, judecători.

Tudor PANȚÎRU

Născut la 26.10.1951, a absolvit Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1977). Avocat, membru al Asociației Avocaților din Republica Moldova (1977-1980); judecător, Judecătoria Frunze, Chișinău (1980-1990); Președinte al Judecătoriei Frunze, Chișinău (1987-1990); Președinte al Comisiei de evaluare, admitere și promovare a judecătorilor (1988-1990); deputat în Parlamentul Republicii Moldova (1990-1994); Președinte al Comisiei juridice în Parlamentul Republicii Moldova (1990-1992); Ambasador, Reprezentant permanent al Republicii Moldova pe lângă ONU (1992-1996); consultant juridic și coordonator de program (consolidarea sistemului judiciar și legislativ) în cadrul PNUD în Republica Moldova; judecător internațional, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (1995-2001); consultant juridic, Departamentul Monitorizare al Consiliului Europei, Strasbourg (2001- aprilie 2002); judecător internațional, Secția Penală a Curții Supreme din Kosovo (aprilie 2002 – ianuarie 2004); judecător internațional, Președinte al Tribunalului Comercial ONU în Kosovo (ianuarie 2004 – decembrie 2008); judecător internațional, Curtea Constituțională din Bosnia și Herțegovina (2002 – în prezent); deputat în Parlamentul României, Președinte al Subcomisiei pentru supravegherea executării hotărârilor CEDO (decembrie 2008 – decembrie 2012). Judecător la Curtea Constituțională din februarie 2013.

La 12 mai 2017 a fost ales Președinte al Curții Constituționale.

Numit în funcția de judecător al Curții Constituționale prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 130/6 din 12.02.2013.

Igor DOLEA

15

Născut la 17.07.1962, a absolvit Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1988); doctor în drept (1996), doctor habilitat în drept (2009). Conferențiar universitar la Departamentul Drept Procedural (în trecut catedra Drept procesual penal și criminalistică), Universitatea de Stat din Moldova (din 2000); șef al catedrei Drept procesual penal și criminalistică, Universitatea de Stat din Moldova (1996-2013), profesor universitar la Departamentul Drept Procedural (în trecut catedra Drept procesual penal și criminalistică), Universitatea de Stat din Moldova (2010 – în prezent); conducător de doctorat; director al Institutului de Reforme Penale (2001-2009); membru al Consiliului Superior al Magistraturii (2009-2013). Membru al Colegiului de Calificare de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii (2002-2006); membru al Consiliului Științific Consultativ de pe lângă Curtea Supremă de Justiție (2002 – 2014); expert în Grupul național de lucru în domeniul justiției juvenile (2005-2007); expert în Consiliul științifico-metodic al Procuraturii Generale (2005-2009); expert în Consiliul Științific – Consultativ de pe lângă Curtea Constituțională (2007-2013); expert în Consiliul Științific al Uniunii Avocaților din Republica Moldova (2007-2014); președintele Comisiei de experți a Consiliului Național pentru Acreditate și Atestare (2011 – în prezent); președintele grupului de coordonare și monitorizare a implementării Strategiei de reformă a sectorului justiției (2012-2013); membru al Consiliului Național pentru Reforma Organelor de Ocrotire a Normelor de Drept (2012-2013); membru al Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională din cadrul Universității Pedagogice „Ion Creangă” (2015 – în prezent). Judecător la Curtea Constituțională din februarie 2013.

Membru al grupurilor de lucru pentru elaborarea Codului de procedură penală, Codului de executare, Codului contravențional, Legii cu privire la mediere, Legii cu privire la probațiune, Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal. A activat în calitate de expert în proiectele internaționale susținute de Consiliul Europei, OSCE, OIM etc. Autor a peste 100 de publicații, inclusiv monografii și manuale, în domeniul justiției și drepturilor omului. Deține titlul onorific „Om Emerit” (2009).

Numit în funcția de judecător al Curții Constituționale prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 130/6 din 12.02.2013.

Aurel BĂIEȘU

Născut la 19.07.1964, a absolvit Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1986); a susținut teza de doctor în drept la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova (1990); doctor habilitat în drept, Universitatea de Stat din Moldova (2012). Lector la catedra Drept civil, Universitatea de Stat din Moldova (1990-1993); conferențiar la catedra Drept internațional și dreptul relațiilor economice externe, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1994 – 2014); șeful catedrei Drept internațional și dreptul relațiilor economice externe, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1994-2005); profesor universitar, Departamentul Drept Internațional și European, Universitatea de Stat din Moldova (2014 – prezent); conducător de doctorat. Deputat în Parlamentul Republicii Moldova, vicepreședinte al Comisiei parlamentare juridice, numiri și imunități (august 2009 – decembrie 2010); consilier în domeniul juridic al Președintelui interimar al Republicii Moldova (aprilie 2011 – ianuarie 2012); Ambasador al Republicii Moldova în Republica Italiană (ianuarie 2012 – aprilie 2013). Judecător la Curtea Constituțională din aprilie 2013.

A deținut calitatea de secretar al Consiliului Național pentru Reforma Organelor de Ocrotire a Normelor de Drept; membru al Uniunii Avocaților din Republica Moldova; membru al Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova; membru al Consiliului științific consultativ de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, Comisia Națională a Pieței Financiare, Ministerul Economiei; membru al grupurilor de lucru pentru elaborarea Codului civil, Legii cu privire la arbitrajul comercial internațional, Legii cu privire la leasing etc. A desfășurat activitate în calitate de expert în proiectele internaționale susținute de Consiliul European, Banca Mondială, BERD, PNUD, TACIS, USAID etc.

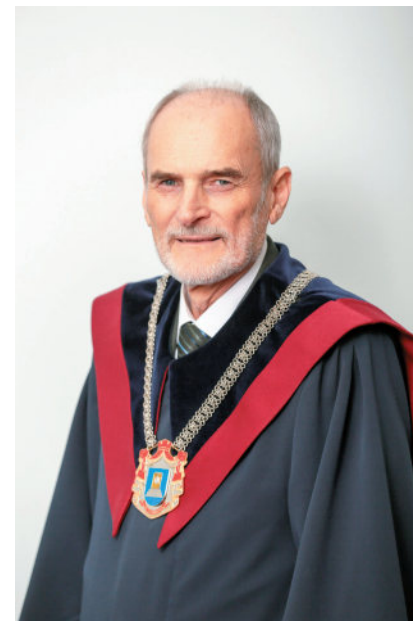
Numit în funcția de judecător al Curții Constituționale prin Hotărârea Parlamentului nr. 66 din 05.04.2013.

Victor POPA

Născut la 15.04.1949, a absolvit Institutul Unional de Drept din Moscova (1976); a susținut teza de doctor în drept la Universitatea din București (1998); doctor habilitat în drept (2000). Profesor universitar (2003); lector de drept constituțional la Universitatea Umanistă din Republica Moldova (1992-1993); lector superior de drept constituțional la Academia de Studii în domeniul Administrației Publice a Republicii Moldova (1993-1997); lector superior de drept constituțional la Academia Internațională de Economie, Drept și Arte Audiovizuale (1995-1997); lector superior, conferențiar universitar, profesor universitar la Universitatea Liberă Internațională din Moldova (1995 – în prezent); profesor universitar la catedra de drept, Academia de Administrare Publică de pe lângă Guvern (2011 – în prezent); deputat în Parlamentul Republicii Moldova (2010-2013); președinte al Comisiei parlamentare juridice, numiri și imunități (2011-2013); membru al Consiliului Științific și Consultativ al Curții Constituționale (2007-2013). Judecător la Curtea Constituțională din aprilie 2013.

Expert independent al Congresului puterilor locale și regionale al Consiliului Europei (2005-2010); membru al Comitetului de supraveghere privind implementarea reformei administrației publice centrale în Republica Moldova (2006-2008); președinte al Consiliului științific specializat al Universității Libere Internaționale din Moldova pentru conferirea titlurilor științifice de doctor și doctor habilitat în drept; consultant al grupului de lucru pentru elaborarea proiectului Constituției Republicii Moldova (1991-1993); autor al proiectului de lege cu privire la bazele autoadministrării locale (1991), al proiectului de lege cu privire la alegerea Parlamentului (1993); expert în cadrul grupului de lucru pentru elaborarea Codului electoral (1997); președintele grupului de lucru pentru elaborarea proiectului de modificare a Constituției Republicii Moldova (1999); membru al grupului internațional de lucru creat în cadrul OSCE pentru elaborarea Statutului juridic special al Transnistriei (2000); membru asociat al Comisiei parlamentare pentru elaborarea proiectelor de legi privind administrația publică locală (2006). A activat în calitate de expert în proiectele internaționale susținute de Consiliul Europei, PNUD, TACIS, SOROS, USAID, fundația „Viitorul”. Autor a peste 50 de lucrări științifice în domeniul organizării și funcționării puterilor în stat la nivel central și local. I s-a conferit distincția de stat „Ordinul de Onoare” (2012).

Numit în funcția de judecător al Curții Constituționale prin Hotărârea Parlamentului nr. 61 din 29.03.2013.

Veaceslav ZAPOROJAN

Născut la 16.07.1962, a absolvit Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1989); a susținut teza de doctor în drept cu tema „Protecția drepturilor fundamentale în justiția constituțională a Republicii Moldova” la Universitatea de Stat din Moldova (2007); avocat, membru al Uniunii Avocaților din Moldova (1989-2002); șef al Biroului de avocați Drochia (1991-1995) și al Biroului asociat de avocați „Facultatea de Drept” a USM (2000-2002). Conferențiar universitar, Departamentul Drept Public, Universitatea de Stat din Moldova (1995 – în prezent); conferențiar, Catedra Drept Public, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” (USPEE) (2010 – în prezent); conferențiar universitar, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (2006-2012); conferențiar, Catedra de drept privat, Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM) (2012 – în prezent); Director al Școlii Doctorale de Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului Național al ASEM și USPEE (2015 – în prezent). Judecător-asistent al Curții Constituționale din Moldova (2002-2015); judecător la Curtea Constituțională din iulie 2016.

A activat în calitate de expert în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Democrație, Proiectul „Susținere în implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova” (2005-2008), expert al Comisiei parlamentare de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009 (2009-2010); arbitru supleant al Curții Internaționale de Arbitraj și Conciliere din Geneva de pe lângă OSCE (2004-2010); membru al grupurilor de lucru pentru elaborarea proiectului Legii cetățeniei (2002) și proiectului Legii cu privire la revizuirea Constituției (2004), membru al grupului de lucru pentru revizuirea legislației privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale (2016). Coautor al Comentariului la Constituția Republicii Moldova (2012) și al Manualului judecătorului pe cauze civile (2013). Membru al Comisiei de examinare pentru evaluarea gradului de cunoaștere a prevederilor Constituției și a limbii de stat pentru persoanele care solicită dobândirea cetățeniei Republicii Moldova (2001 – în prezent). Decorat cu medalia „Meritul civic” (2010).

Numit în funcția de judecător al Curții Constituționale prin Hotărârea Guvernului nr.840 din 06.07.2016.

Victoria IFTODI

Născută la 13.01.1969, a absolvit cu distincție Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (1993); a activat în calitate de specialist în Direcția notariat și avocatură a Ministerului Justiției; notar, lector invitat la Universitatea de Stat din Moldova (1993-2003); viceministru al justiției (2003-2004), ministru al justiției (2004-2006); reprezentant al Guvernului în relațiile cu Parlamentul și Curtea Constituțională (2003-2006). Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în Republica Franceză și în Republica Algeriană (2006-2010); delegat permanent al Republicii Moldova la UNESCO (2006-2010); reprezentant permanent al Președintelui Republicii Moldova în Consiliul permanent al Organizației Internaționale a Francofoniei și la Uniunea Latină (2006-2010), membru al Consiliului de Integritate al Autorității Naționale de Integritate (2016 – mai 2017); judecător la Curtea Constituțională din mai 2017.

A activat în calitate de expert în cadrul grupului de lucru pentru elaborarea Legii cu privire la notariat, a deținut calitatea de membru în numeroase organe colegiale naționale și internaționale de specialitate: reprezentant în comisiile Uniunii Notariatului Latin (CAUE și CAEM); membru al Consiliului Notarilor; membru al Comisiei de accedere în profesia de notar (1995-2003); membru al Comitetului European pentru Cooperare Juridică al Consiliului Europei (CDCJ) (2003-2004); membru al Comitetului de Cooperare Republica Moldova – Uniunea Europeană (2004-2006).

A participat la elaborarea, promovarea și implementarea actelor legislative privind reforma în domeniul justiției și drepturilor omului, a coordonat elaborarea Planului Național de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului (PNADO) pentru anii 2004-2008; a condus activitatea numeroaselor comisii guvernamentale pe segmentul drepturilor omului (Comisia privind executarea hotărârilor CEDO împotriva Republicii Moldova, Comisia pentru reabilitarea victimelor represiunilor politice, Comisia privind elaborarea rapoartelor din partea Guvernului în urma vizitelor Comitetului European pentru Prevenirea Torturii al Consiliului Europei etc.); membru al Comisiei Naționale pentru elaborarea și implementarea Planului individual de acțiuni al parteneriatului Republica Moldova – NATO (2006), membru al grupului interministerial pentru monitorizarea implementării Programului comun de cooperare al Comisiei Europene și Consiliului Europei pentru Moldova „Consolidarea reformelor democratice” (2005-2006).

Numită în funcția de judecător al Curții Constituționale prin Hotărârea Guvernului nr.277 din 03.05.2017.

De la fondarea Curții Constituționale au activat 22 de judecători constituționali, după cum urmează:

Pavel BARBALAT (februarie 1995 – februarie 2001),

Nicolae CHISEEV (februarie 1995 – februarie 2001),

Nicolae OSMOCHESCU (februarie 1995 – septembrie 1998),

Eugen SOFRONI (februarie 1995 – august 1996),

Gheorghe SUSARENCO (februarie 1995 – februarie 2001),

Ion VASILATI (februarie 1995 – februarie 2001; octombrie 2002 – octombrie 2008),

Mihai COTOROBAI (august 1996 – septembrie 2002),

Constantin LOZOVANU (martie 1998 – aprilie 2004),

Mircea IUGA (februarie 2001 – februarie 2007),

Alina IANUCENCO (aprilie 2004 – aprilie 2010),

Dumitru PULBERE (februarie 2001 – februarie 2007; februarie 2007 – februarie 2013),

Victor PUȘCAȘ (februarie 2001 – februarie 2007; martie 2007 – februarie 2013),

Elena SAFALERU (februarie 2001 – februarie 2007; februarie 2007 – februarie 2013),

Valeria ȘTERBET (februarie 2007 – februarie 2013),

Petru RAILEAN (octombrie 2008 – octombrie 2014),

Alexandru TĂNASE (aprilie 2011 – aprilie 2017),

Igor DOLEA (februarie 2013 – prezent),

Tudor PANTȚÎRU (februarie 2013 – prezent),

Victor POPA (aprilie 2013 – prezent),

Aurel BĂIEȘU (aprilie 2013 – prezent),

Veaceslav ZAPOROJAN (iulie 2016 – prezent),

Victoria IFTODI (mai 2017 – prezent).

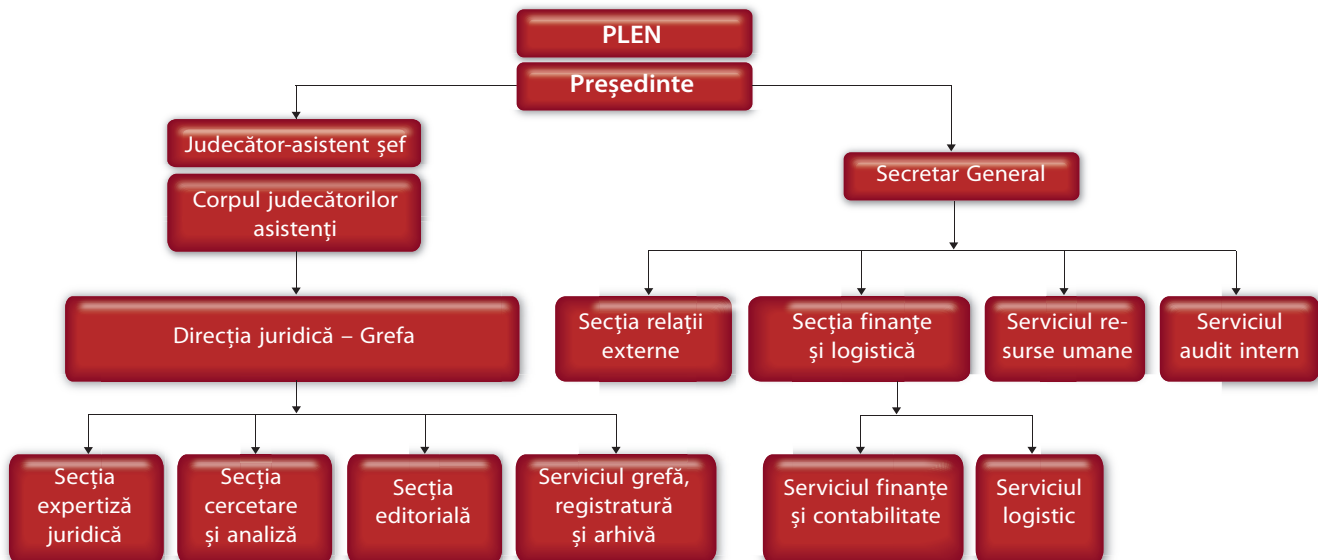
C | JUDECĂTORII-ASISTENȚI

Judecătorii Curții Constituționale sunt asistați de judecători-asistenți, care, în exercitarea activității, îndeplinesc următoarele atribuții funcționale de bază:

- asistă judecătorii la exercitarea jurisdicției asupra sesizărilor examinate;
- formulează puncte de vedere la solicitarea judecătorului-raportor, plenului și a Președintelui Curții;
- studiază opiniile scrise ale autorităților asupra sesizărilor;
- întreprind acțiunile necesare pentru soluționarea cauzelor, potrivit instrucțiunilor judecătorului-raportor, plenului și Președintelui Curții.
- Judecătorul-asistent este asimilat cu judecătorul Curții de Apel.

D | STRUCTURA ORGANIZATORICĂ

Pe parcursul anului 2017, prin Decizia nr.5 din 28 martie 2017, Curtea și-a reconfigurat structura organizatorică, după cum urmează,

E | SESIZAREA CURȚII

Curtea Constituțională își exercită atribuțiile la sesizarea subiecților abilitați cu acest drept. Legislația Republicii Moldova nu conferă Curții competența de a exercita jurisdicția constituțională din oficiu. Astfel, conform art.25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, cuprinzând modificările operate prin *Legea nr.24 din 04.03.16*, și art. 38 alin. (1) din Codul jurisdicției constituționale, dreptul de sesizare al Curții Constituționale îl au:

- a) Președintele Republicii Moldova;
- b) Guvernul;
- c) ministrul justiției;
- d) Curtea Supremă de Justiție;
- e) Procurorul General;
- f) deputatul în Parlament;
- g) fracțiunea parlamentară;
- h) Avocatul Poporului;
- i¹⁾ Avocatul Poporului pentru drepturile copilului;
- j) consiliile unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauz-Yeri) – în cazurile de supunere controlului constituționalității a legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor, ordonanțelor și a dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, care nu corespund art. 109 și, respectiv, art. 111 din Constituția Republicii Moldova.

Sesizările înaintate de subiecții cu drept de sesizare trebuie să fie motivate și să corespundă cerințelor de formă și de conținut prevăzute de art. 39 din Codul jurisdicției constituționale și de Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională, aprobat prin Decizia Curții Constituționale nr. AG-3 din 03 iunie 2014.

F | ACTIVITĂȚI NOVATORII

Admiterea CCM în Rețeaua Curților Superioare din cadrul Curții Europene a Drepturilor Omului (Superior Courts Network (SCN))¹

La sfârșitul lunii ianuarie 2017 CCM a fost admisă în Rețeaua Curților Superioare – platformă de comunicare între instanțele supreme și constituționale din statele europene, instituită de CtEDO pentru a asigura schimbul efectiv de informații în ceea ce privește jurisprudența Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și alte informații relevante.

Odată cu acceptarea în cadrul SCN, Curtea Constituțională a obținut acces la site-ul securizat prin intermediul căruia are loc comunicarea și interacțiunea între membrii rețelei. Astfel, CCM a obținut acces direct la rapoarte de cercetare detaliate, în special cu privire la chestiuni referitoare la jurisprudența CEDO; comentariile juriștilor CEDO privind hotărârile importante publicate pe rețeaua SCN în ziua pronunțării; rezumatele celor mai importante hotărâri pronunțate pe parcursul unei anumite perioade (săptămânal, lunar etc.); „elemente de cercetare rapidă” – selecții tematice de jurisprudență CEDO.

Acceptarea CCM în cadrul SCN va contribui la facilitarea și dezvoltarea implementării de către CCM, în calitatea sa de mecanism național de apărare a drepturilor omului, a standardelor promovate de către CEDO. Inițiativa de creare a SCN a apărut în contextul reformei Curții Europene a Drepturilor Omului, drept urmare a conferințelor interguvernamentale de la Brighton (2012) și Bruxelles (2015), ca instrument de asistență în aplicarea Convenției Europene. Rețeaua a fost lansată oficial la 5 octombrie 2015, obiectivul ei fiind de a crea o modalitate modernă, practică și utilă de dialog între CtEDO și membrii SCN, prin accesul la informații relevante pe subiecte ce țin de jurisprudența CEDO și de domenii conexe, având în vedere responsabilitatea partajată a CtEDO și a instanțelor naționale în implementarea Convenției Europene. În prezent, parte a acestei rețele sunt peste 60 de instanțe superioare din 34 de state.

¹ <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/network&c=>

TITLUL
ACTIVITATEA
JURISDICTIONALĂ

II

TITLUL II

ACTIVITATEA JURISDICTIONALĂ

A | Aprecierea Curții

1 Principii generale

1.1. Suveranitatea și puterea de stat

1.1.1. Tipurile de referendum

Prin Hotărârea nr. 16 din 29 martie 2001, Curtea a menționat următoarele: „[S]uveranitatea națională înseamnă, potrivit Constituției, puterea absolută și perpetuă a poporului, pe care acesta o exercită prin organele reprezentative ale puterii de stat, al cărui titular suveran este. În acest sens, suveranitatea națională este inalienabilă, întrucât ceea ce se transmite organelor reprezentative este doar exercițiul acesteia. Exercițarea suveranității în mod direct de către popor se realizează prin participarea lui la referendumuri și alegeri, precum și prin luarea unor decizii de către acesta în mod direct.” (HCC 24/2017², §53).

Dacă prin intermediul alegerilor poporul participă la exercitarea puterii de stat prin desemnarea unor reprezentanți, care pe durata mandatului acordat constituie

² Hotărârea nr. 24 din 27.07.2017 privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (*referendumul republican consultativ*)

factori de decizie în numele întregului popor, în cea de-a doua formă – referendumul, deținătorul puterii de stat exercită suveranitatea în mod direct, printr-o modalitate eficientă de consultare a voinței populare cu privire la probleme esențiale (HCC 24/2017, §54).

Referendumul constituie un instrument al democrației directe, prin intermediul căruia cetățenii își exprimă opinia asupra unor probleme de interes național (HCC 24/2017, §55).

Referendumul a fost consacrat la nivel constituțional ca o modalitate prin care poporul are posibilitatea de a exercita direct suveranitatea națională, exprimându-și voința cu privire la probleme de interes general sau care au o importanță deosebită în viața statului (HCC 24/2017, §56).

În același timp, Comisia de la Veneția în Avizul asupra proiectului Constituției Ucrainei CDL-AD(2008)015 (§46) a menționat că "[...] **referendumurile nu reprezintă modalitatea cea mai potrivită de soluționare a crizelor politice de scurtă durată. Referendumul riscă să prelungească criza dacă după un astfel de exercițiu de succes sunt necesare alegeri noi.** [...]" (HCC 24/2017, §57).

După cum demonstrează normele dreptului internațional și practica internațională, referendumul poate fi inițiat prin mai multe modalități și poate avea mai multe forme. Referendumul, prin natura sa, poate fi obligatoriu, atunci când este expres cerut de Constituție, și facultativ, în cazul în care factorii cu drept de a-l iniția îl consideră necesar (HCC 24/2017, §58).

Legea Fundamentală reglementează după obiect următoarele tipuri de referendumuri naționale: cel inițiat de Președintele Republicii sau Parlament asupra unor probleme de interes național, menționat la art.66, 75 și 88, cel privind demiterea Președintelui Republicii Moldova, în condițiile art.89, și cel prin care se aprobă revizuirea Constituției, reglementat de art.142 alin.(1) (HCC 24/2017, §60).

Prevederile constituționale, în conformitate cu art.72 alin.(3) lit.b) din Constituție, au fost concretizate la nivel de lege organică, fiind detaliate și dezvoltate prin Codul electoral (HCC 24/2017, §61).

Astfel, potrivit art.142 din Codul electoral, referendumul republican se desfășoară în scopul exercitării puterii poporului și participării lui nemijlocite la conducerea și ad-

ministrarea treburilor de stat, iar în funcție de natura juridică a problemelor supuse referendumului, în conformitate cu art.143 alin.(1) din cod, referendumurile republicane pot fi *constituționale, legislative, privind demiterea Președintelui Republicii Moldova și consultative (HCC 24/2017, §62).*

Referendumului constituțional se supun propunerile privind revizuirea Constituției, iar celui legislativ se supun proiectele de legi sau unele prevederi ale acestora de importanță deosebită (*HCC 24/2017, §63*).

Referendumului consultativ se supun problemele de interes național, în scopul consultării opiniei poporului asupra unor astfel de probleme (*HCC 24/2017, §64*).

Curtea a menționat că formularea chestiunii supuse referendumului este influențată de tipul referendumului, care, la rândul său, produce efecte juridice diferite (*HCC 24/2017, §65*).

În Codul bunelor practici privind referendumurile constituționale la nivel național (CDL-INF (2001)10 din 6-7 iulie 2001), Comisia de la Veneția a menționat următoarele: „Referendumul cu privire la proiectele redactate specific ca amendamente va avea, de regulă, caracter obligatoriu și punerea acestuia în aplicare nu va prezenta probleme deosebite. Un referendum asupra chestiunilor de principiu sau a unor propuneri formulate generic ar trebui să fie doar consultativ.” (*HCC 24/2017, §66*).

Cu referire la efectele referendumului, Curtea a reținut că, în conformitate cu prevederile art.75 alin.(2) din Constituție, hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă (*HCC 24/2017, §67*).

În conformitate cu prevederile art.75 alin.(2) din Constituție citite împreună cu alte prevederi constituționale (art.142 alin.(1) din Constituție), **produc efecte juridice obligatorii doar referendumurile constituționale și cele legislative**, nu și cele care au caracter consultativ. În acest sens, Curtea s-a pronunțat prin Hotărârea nr.32 din 15 iunie 1999, în care a stabilit că rezultatele referendumului republican consultativ nu produc efecte juridice (*HCC 24/2017, §68*).

Astfel, cu referire la referendumul consultativ, Curtea a menționat că în urma organizării acestui tip de referendum autoritățile pot lua cunoștință de opinia poporului cu privire la o problemă de interes național în care a fost consultat, fără a avea însă o obligație. Totodată, chiar dacă hotărârile adoptate ca urmare a desfășurării referen-

dumurilor consultative nu au putere juridică supremă, rezultatele acestora pot servi ca bază pentru decizii politice ulterioare ale autorităților, motivate de aceste rezultate (*HCC 24/2017, §69*).

1.1.2 Reguli specifice referendumului

Cu privire la procedura de organizare și desfășurare a referendumului, rolul Curții Constituționale, în temeiul art.135 alin.(1) lit.d) din Constituție, este acela de a veghea la respectarea procedurii și de a confirma rezultatele acestuia (*HCC 24/2017³, §70*).

În acest sens, în jurisprudența sa Curtea a subliniat că instanța constituțională trebuie să verifice îndeplinirea condițiilor pentru exercitarea inițiativei referendare și trebuie să vegheze la **neutilizarea acestui instrument în alte scopuri decât cel pe care legiuitorul constituant l-a avut în vedere la consacrarea referendumului, ca instituție juridică esențială într-un stat de drept** – formă de participare directă a cetățenilor la luarea deciziilor – Avizul nr.1 din 22 septembrie 2014 (*HCC 24/2017, §71*).

Potrivit *Codului de bune practici în materie de referendum*, adoptat de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 19-a reuniune (Veneția, 16 decembrie 2006) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 70-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 martie 2007), recurgerea la un referendum **implică în mod necesar respectarea ordinii juridice în ansamblu** (*HCC 24/2017, §72*).

În Avizul nr.1 din 22 septembrie 2014 Curtea a statuat că respectarea garanțiilor procedurale și formularea textelor supuse referendumului, care este însăși condiția formală în funcție de care Curtea Constituțională este îndreptățită, în temeiul art.135 alin. (1) lit.d) din Constituție, să constate validitatea și să confirme rezultatele referendumului, nu este un simplu aspect de ordin tehnic sau procedural, ci este un aspect substanțial, pentru clarificarea căruia este necesară determinarea intenției legiuitorului constituant, printr-o interpretare sistematică a Constituției (*HCC 24/2017, §73*).

³ Hotărârea nr. 24 din 27.07.2017 privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (*referendumul republican consultativ*)

a) Inițierea referendumului

Legea fundamentală reglementează următoarele tipuri de referendumuri naționale: cel inițiat de Președintele Republicii sau Parlament asupra unor probleme de interes național, menționat la art.66, 75 și 88, cel privind demiterea Președintelui Republicii Moldova, în condițiile art.89, și cel prin care se aprobă revizuirea Constituției, reglementat de art.142 alin.(1) (HCC 24/2017, §74).

În conformitate cu art.66 lit.b) din Constituție, Parlamentul este abilitat să declare toate tipurile de referendum republican prin hotărâre. În cazul inițierii de către Președintele Republicii Moldova a procedurii de desfășurare a referendumului cu caracter consultativ, acesta emite decretul respectiv (HCC 24/2017, §76).

În același timp, *Codul de bune practici în materie de referendum* stabilește că: **„Atunci când se supune la vot un text la cererea unui segment din electorat sau a unei autorități publice, alta decât Parlamentul, acesta [Parlamentul] trebuie să își poată da avizul consultativ asupra textului în cauză.** În cazul inițiativelor populare, poate avea dreptul de a opune o contrapropunere față de textul propus, care să fie supusă concomitent votului popular. Trebuie să fie fixat un termen înăuntrul căruia Parlamentul să își dea avizul consultativ; dacă acest termen nu este respectat, textul va fi supus la vot fără avizul Parlamentului.” (HCC 24/2017, §77).

b) Validitatea în sens formal a textelor supuse referendumului

Principiul legalității este parte componentă a principiilor statului de drept, consacrat prin art.1 alin.(3) din Constituție (HCC 24/2017, §78).

Ca urmare, Curtea a reținut că respectarea legilor este obligatorie, iar încălcarea acestei obligații constituționale atrage implicit afectarea principiului statului de drept (HCC 24/2017, §79).

În acest sens, Curtea a menționat că, potrivit articolului 143 din Codul electoral, textul întrebării supuse referendumului consultativ **se redactează în manieră neutră, fără ambiguități sau sugerarea răspunsului** (HCC 24/2017, §80).

Totodată, potrivit articolului 144 alin.(4) din Codul electoral: „Propunerea privind desfășurarea referendumului trebuie să includă problemele ce urmează să fie supuse refe-

rendumului, **expuse clar, excluzându-se interpretarea lor ambiguă**, precum și scopul desfășurării, data preconizată pentru desfășurarea lui. Nu pot fi supuse referendumului probleme care se exclud reciproc.” (HCC 24/2017, §81).

În partea ce ține de validitatea în sens formal a textelor supuse referendumului, atât Codul bunelor practici privind referendumurile constituționale la nivel național, cât și Codul bunelor practici în materie de referendum prevăd că problema care face obiect al referendumului trebuie să respecte:

- „– **unitatea de formă:** aceeași întrebare nu trebuie să combine o propunere de amendament, redactată în termeni specifici, cu o propunere formulată generic sau cu o chestiune de principiu;
- **unitatea de conținut:** exceptând revizuirea totală a unui text (Constituție, lege), trebuie să existe un raport intrinsec între diferitele părți ale fiecărei chestiuni supuse la vot, astfel încât să se garanteze libertatea de vot a alegătorului, care nu trebuie chemat să accepte sau să respingă în bloc dispoziții fără legătură între ele; revizuirea simultană a mai multor capitole dintr-un text este echivalentă cu o revizuire totală;
- **unitatea ierarhică:** este de dorit ca aceeași întrebare să nu se refere concomitent la norme juridice de rang diferit în ierarhia normativă.” (HCC 24/2017, §82).

În jurisprudența constituțională din țările europene a fost instituit principiul potrivit căruia întrebarea din cadrul unui referendum poate viza **doar un subiect unic și omogen**. **Cerința referendumului monotematic** este concepută pentru a evita confuziile referitoare atât la obiectul consultărilor, cât și la răspunsul populației. Acest principiu al omogenității și unicității subiectului se referă la obiectul referendumului, nu însă efectiv la întrebări. Cu toate acestea, în cazul în care sunt mai multe întrebări, nu doar una singură, acest principiu devine important asupra modului în care acestea sunt formulate – ex. *Hotărârea Curții Constituționale a Portugaliei nr.176 din 19 februarie 2014* (HCC 24/2017, §83).

Curtea a menționat că **problemele care nu sunt corelate după conținut și natură, la fel ca și amendamentele legislative, nu pot fi supuse referendumului ca formând un singur subiect, deoarece ar altera posibilitatea de a determina voința reală a poporului** (HCC 24/2017, §84).

În acest sens, Curtea a subliniat că și în cazul în care referendumul este inițiat de cetățeni (un număr de cel puțin 200000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot) semnăturile urmează a fi colectate în mod separat pentru fiecare întrebare preconizată a fi supusă referendumului republican. O singură semnătură nu poate constitui ca suport pentru inițiativa de a convoca un referendum cu privire la mai multe probleme necorelate după natură și conținut. Or, în caz contrar, cetățenii vor fi lipsiți de oportunitatea de a decide în mod separat cu privire la sprijinul lor pentru fiecare inițiativă de a desfășura un referendum și ar fi imposibil de determinat dacă fiecare din aceste probleme, într-adevăr, necesită a fi supusă referendumului (HCC 24/2017, §85).

Totodată, este necesar a se face distincție între întrebările prin care se urmărește un interes public de întrebările prin care se urmărește un interes politic. Întrebările de interes public sunt cele care au în spatele lor o acțiune publică transparentă, de ansamblu, caracterizată printr-un mesaj principal ferm și fără echivoc, aparținând întregii clase politice și îndreptată spre realizarea binelui comun. Întrebările de interes politic sunt cele folosite ca armă politică și urmăresc obținerea de avantaje în lupta politică (HCC 24/2017, §87).

Prin urmare, întrebările adresate poporului care nu reușesc să coordoneze acțiunea politică, pe care liderii politici doresc să o implementeze, cu contextul politic, economic și social din stat devin automat de interes politic și, prin urmare, **trebuie evitate pentru a nu adânci și mai mult criza** (HCC 24/2017, §88).

– Aspecte procedurale privind desfășurarea referendumului

Curtea a menționat că prin norma constituțională legiuitorul constituant nu a circumscris tipul referendumului declarat de Parlament. În același timp, art.88 lit.f) din Constituție doar stabilește că Președintele Republicii Moldova „poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național” (HCC 24/2017, §137).

Prin urmare, coroborând normele constituționale menționate, Curtea a reținut că **prevederile art.66 lit.b) vizează toate tipurile de referendum** (HCC 24/2017, §138).

Mai mult, Curtea a constatat că, potrivit art.150 alin.(2) și art.151 din Codul electoral, Președintele prin decret inițiază desfășurarea referendumului național consulta-

tiv, stabilind data desfășurării acestuia și întrebările supuse referendumului, în timp ce art.150 alin.(1) stabilește că în termen de 6 luni de la primirea propunerilor de inițiere a referendumului Parlamentul adoptă una din următoarele hotărâri: a) despre **declararea referendumului**, care se va desfășura peste cel puțin 60 de zile de la adoptarea hotărârii; b) despre respingerea propunerii privind desfășurarea referendumului în cazul când aceasta este formulată de deputați; c) despre **soluționarea problemelor, preconizate a fi supuse referendumului, fără efectuarea ulterioară a acestuia** (HCC 24/2017, §139).

Curtea a reținut că prevederile art.150 alin.(1) din Codul electoral stabilesc că Parlamentul prin hotărâre declară referendum **pentru toate propunerile de inițiere a referendumului de către subiecții care dispun de acest drept** (HCC 24/2017, §140).

Curtea a menționat că desfășurarea unui referendum necesită mijloace financiare. Prin urmare, doar Parlamentul este cel competent de a aloca mijloace financiare de la bugetul de stat cu acceptul Guvernului. De aceea, autoritățile competente în materie electorală urmează să acționeze în vederea organizării unui referendum abia după adoptarea de către Parlament a unei hotărâri în acest sens (HCC 24/2017, §141).

1.2. Constituția, Lege Supremă

1.2.1. Constituția – instrument viu

Orice interpretare a prevederilor constituționale derivă din **natura, obiectivele și spiritul** Constituției înseși (HCC 28/2017⁴, §92).

În același timp, **Constituția urmează a fi privită ca „un instrument viu”**, care trebuie interpretată în lumina realităților social-politice actuale, astfel încât să garanteze instituții cu funcționalitate continuă și efectivă (HCC 28/2017, §93).

Astfel, la interpretarea Constituției, trebuie să se țină seama de faptul că aceasta **este un act integral, toate prevederile Constituției fiind interconectate până la gradul la care conținutul unor prevederi ale Constituției determină conținutul altor prevederi ale acesteia** (HCC 28/2017, §97).

⁴ Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*)

Normele din Constituție formează un tot unitar, aflat într-o legătură logico-juridică indisolubilă. În acest context, Constituția consacră o diviziune tripartită a funcțiilor statului, care este un principiu fundamental de organizare a statului. Astfel, textul constituțional reflectă imaginea statului ca o structură de organe, între care și Președintele. Prin urmare, pornind de la spiritul Constituției, **trebuie să se asigure funcționalitatea tuturor instituțiilor statului**, respectarea strictă a principiilor și valorilor supreme, reprezentând în mod practic testul eficacității Constituției ca Lege Supremă a unui stat de drept (*HCC 28/2017, §98*).

Constituția nu poate fi un „pact sinucigaș” („The Constitution is not a suicide pact”). Astfel, nici o prevedere din Constituție nu poate fi interpretată ca permițând blocarea instituțiilor sale. O interpretare prea restrictivă, limitând foarte mult posibilitățile de restabilire a ordinii constituționale, ar fi un handicap pentru funcționarea democrației și a statului de drept (*HCC 28/2017, §99*).

1.3. Republica Moldova, stat neutru

1.3.1. Neutralitatea permanentă

Neutralitatea este un concept complex în dreptul internațional și în politică, care înseamnă, în esență, că un astfel de stat nu participă la războaie între alte state (*HCC⁵ 14/2017, §159*).

Dreptul neutralității conferă un anumit număr de drepturi unui stat neutru. De exemplu, interzice orice atac pe teritoriul statului neutru de către beligeranți sau trecerea oricărui trupe, muniții sau provizii pe teritoriul său în interesul beligeranților. Statul neutru are, de asemenea, dreptul la libera circulație a bunurilor sale economice, iar resortisanții săi sunt liberi să tranzacționeze pe uscat și pe mare cu orice alt stat, indiferent dacă este beligerant sau nu. Pe de altă parte, dreptul neutralității impune și anumite obligații asupra statului neutru. Nu este permis să participe direct la conflictele armate sau să ajute beligeranții furnizându-le trupe sau arme. Este interzisă punerea teritoriului său la dispoziția beligeranților în scopuri militare, indiferent dacă se instalează baze

⁵ Hotărârea nr. 14 din 02.05.2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție (*neutralitatea permanentă*)

operaționale, se deplasează trupe prin el sau chiar, în prezent, să îl survoleze. Statul neutru este obligat să asigure inviolabilitatea teritoriului său cu o armată echipată corespunzător (*HCC 14/2017, §161*).

Dreptul neutralității nu impune condiții suplimentare care să limiteze politica externă a statului neutru și nici nu definește poziția pe timp de pace a unui stat neutru permanent. În special, practica și doctrina tradițională nu au împiedicat statele neutre să colaboreze cu autoritățile militare străine pentru a pregăti măsuri comune de apărare. În mod similar, un stat care s-a proclamat permanent neutru nu are obligația de a-și extinde neutralitatea asupra domeniului politic, ideologic sau economic – a se vedea „White Paper on Neutrality”, Anexă la Raportul privind politica externă a Elveției pentru anii '90 din 29 noiembrie 1993 (*HCC 14/2017, §162*).

Dreptul neutralității acordă o mare libertate de acțiune și limitează luarea de către stat a deciziilor politice doar într-o foarte mică măsură. Neutralitatea nu este o instituție care determină conduita generală a politicii externe. Mai degrabă, este un statut în conformitate cu dreptul internațional public, al cărui conținut esențial îngust oferă o mare libertate pentru formularea unei politici externe adaptată nevoilor momentului și cea care, în practică, trebuie să fie în mod constant dezvoltată pentru a răspunde schimbărilor din scena politică internațională. Singurul principiu neschimbător inerent neutralității este neparticiparea unui stat la conflictele armate între alte state (*HCC 14/2017, §163*).

Drepturile statului neutru se rezumă la următoarele:

- **Dreptul la independență, suveranitate și integritate teritorială**, pe care și le asigură utilizând mijloacele apropiate, toate acestea fiind în conformitate cu principiile aplicate de către comunitatea internațională.
- **Statul permanent neutru exercită drepturile ce decurg din personalitatea sa internațională (dreptul de a fi parte la tratate, de a participa la conferințe internaționale).**
- **Statul neutru are dreptul să-și protejeze resortisanții pe teritoriul statelor beligerante.**
- **Statul neutru are dreptul la respectarea bunurilor sale.**
- **Statul permanent neutru va susține activ eforturile comunității internaționale în sfera dezarmării, fortificării încrederii și cooperării interstatale.** În

acest sens, statele neutre au dreptul de a participa la activitățile organizațiilor internaționale în vederea asigurării securității colective a statelor. Prin urmare, statul neutru permanent va avea dreptul de a face parte din alianțele defensive, când acesta este atacat. Participarea statului neutru la asemenea alianțe, în anumite condiții, poate deveni o formă a garanției securității sale și a inviolabilității teritoriale. Totodată, statul neutru permanent nu va avea dreptul de a fi membru al organizațiilor internaționale ale căror scopuri și principii contravin statutului său.

- **Dreptul la legitima apărare** (individuală și colectivă) împotriva unui atac armat îndreptat contra suveranității și integrității teritoriale a statului.
- **Statul neutru are dreptul să ia parte la operațiunile de menținere a păcii realizate sub egida organizațiilor internaționale.** Practica demonstrează că statele neutre participă activ la acest gen de operațiuni (*HCC 14/2017, §164*).

Neutralitatea ține de politica externă și de securitate a statului. Neutralitatea Republicii Moldova este strâns legată de contextul său istoric, ocupația militară a zonei de est fiind un factor determinant în proclamarea sa în Constituție. Din punct de vedere istoric și constituțional, neutralitatea nu a fost niciodată un scop în sine, ci mai degrabă un instrument, printre multe altele, care să permită Republicii Moldova să-și atingă adevăratele obiective, printre care se numără retragerea trupelor străine de pe teritoriul său, consolidarea independenței și restabilirea integrității sale teritoriale (*HCC 14/2017, §177*).

Din redacția articolului 11 din Constituție pot fi deduse două caracteristici distinctive ale instrumentului neutralității permanente a Republicii Moldova. În primul rând, neutralitatea permanentă înseamnă că Republica Moldova se angajează să rămână neutră în orice conflict din prezent și viitor, indiferent de identitatea beligeranților și de locul și momentul declanșării acestuia. În al doilea rând, neutralitatea Republicii Moldova înseamnă că Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său. Aceasta însă nu împiedică Republica Moldova să se folosească de toate mijloacele pe care le are la dispoziție pentru a se apăra în mod militar împotriva oricărui agresor și pentru a preveni orice act incompatibil cu neutralitatea sa, pe care beligeranții îl pot comite pe teritoriul său (*HCC 14/2017, §178*).

Republica Moldova a înscris în Constituția sa statutul de neutralitate, fără a fi cerut însă confirmarea lui în cadrul ONU. De fapt, nici un stat nu a recunoscut neutralitatea

Republicii Moldova și nu există garanții internaționale ale acestui statut (așa cum există în cazul Austriei). Ocupația militară a unei părți a teritoriului Republicii Moldova în momentul declarării neutralității, precum și lipsa recunoașterii și a garanțiilor internaționale a acestui statut, **nu afectează validitatea prevederii constituționale referitoare la neutralitate** (HCC 14/2017, §179).

Articolul 11 din Constituție prevede că „Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă”. Deși în paragraful al doilea al articolului este specificat că „Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”, din timpul ocupației sovietice a actualului teritoriu al Republicii Moldova (1944-1991) până în prezent în partea estică a țării mai sunt dislocate trupe de ocupație ale Federației Ruse. Practic, ocupația sovietică/rusească nu a încetat în partea estică a țării nici astăzi, cu toate că a fost proclamată independența Republicii Moldova. Federația Rusă a recunoscut-o, dar și-a retras armata numai din partea vestică a teritoriului moldovenesc – au mai rămas sub ocupație 11% din suprafața Republicii Moldova (HCC 14/2017, §180).

Astfel, faptul că Federația Rusă nu și-a retras trupele sale de ocupație din estul țării, ci, dimpotrivă, și-a consolidat prezența militară în partea transnistreană a Republicii Moldova, constituie **o încălcare a prevederilor constituționale referitoare la independența, suveranitatea, integritatea teritorială și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, precum și a dreptului internațional** (HCC 14/2017, §181).

Neutralitatea și independența sunt interdependente: independența este atât ceea ce neutralitatea încearcă să protejeze, cât și, deoarece statul trebuie să poată lua decizii în mod liber, o condiție sine qua non a neutralității. Pentru a fi credibil, un stat neutru permanent trebuie să dovedească un grad suficient de independență reală față de alte țări. Numai atunci va fi în măsură să reziste presiunilor la care ar putea fi expusă în momente de criză și să își îndeplinească obligațiile ca stat neutru (HCC 14/2017, §182).

Curtea a reținut, cu cât Republica Moldova rămâne sub ocupație militară, cu atât mai relativă este independența și autonomia pe care statutul său de neutralitate trebuie să le implice (HCC 14/2017, §183).

Dreptul neutralității nu impune condiții suplimentare care să limiteze politica externă a statului neutru și nici **nu definește poziția pe timp de pace** a unui stat neu-

tru permanent. Singurul principiu neschimbător inerent neutralității este neparticiparea unui stat la conflictele armate între alte state (*HCC 14/2017, §184*).

Curtea a reținut că scopul oricărei politici de securitate trebuie să fie asigurarea securității la patru nivele: individual (cetățeni), colectiv (asociații de interese), național (stat) și internațional (mediul extern). Aceasta presupune o ajustare continuă a sistemului național de securitate la mediul extern și intern pentru a face față noilor provocări și probleme de securitate pe toate cele cinci dimensiuni: politic, militar, economic, ecologic și social, inclusiv: individual, cultural, energetic, alimentar, informațional, comunicații, telecomunicații, resurse etc. (*HCC 14/2017, §185*).

Asigurarea securității Republicii Moldova trebuie făcută în condițiile luării în considerare a factorilor geopolitici care își exercită influența în regiunea sud-est-europeană și direct asupra statului (*HCC 14/2017, §186*).

Curtea a reținut că **Constituția nu poate fi un „pact sinucigaș”** („*The Constitution is not a suicide pact*”). Astfel, în cazul **unei amenințări în adresa unor asemenea valori fundamentale constituționale, precum independența națională, integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestora** (*HCC 14/2017, §188*).

Mai mult, statutul de neutralitate nu este opozabil statului agresor, deoarece **statul nu se poate abține când este agresat**. Neutralitatea creează drepturi și obligații speciale, care, de regulă, nu există în timp de pace și care iau sfârșit odată cu încheierea ostilităților sau în momentul în care războiul izbucnește între statul neutru și unul din beligeranți. Statul neutru are **dreptul la legitima apărare** (individuală și colectivă) împotriva unui atac armat îndreptat contra suveranității și integrității teritoriale a statului (*HCC 14/2017, §192*).

Curtea Constituțională a reținut că dispozițiile Constituției implică faptul că asigurarea independenței și securității statului, inclusiv prin utilizarea forțelor armate, pot fi efectuate atât pe plan național, cât și pe plan internațional. În conformitate cu Constituția (dispozițiile articolului 8), în timp ce trebuie să ia în seamă limitele și interdicțiile consacrate în Legea Fundamentală, tratatele internaționale ale Republicii Moldova și legile adoptate în scopul punerii în aplicare a acestor tratate pot prevedea diferite măsuri pentru asigu-

rarea independenței și securității statului la nivel internațional, *inter alia*, măsuri de apărare internațională colectivă și/sau alte măsuri comune, măsuri de consolidare a păcii și securității internaționale, alte măsuri de cooperare internațională cu caracter militar, al căror temei, scop și caracter sunt clare și motivate constituțional (*HCC 14/2017, §194*).

Sarcina principală a unei politici de securitate este eliminarea cauzelor structurale ale conflictelor violente potențiale. Instrumentele concrete pentru evitarea conflictelor pot fi printre altele: diplomația preventivă, depistarea precoce și acțiunile în timp util, soluționarea pașnică a conflictelor, dar și amenințarea cu sancțiunile, dezarmarea și construirea încrederii militare. Gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor se pot desfășura, de asemenea, în cadrul Uniunii Europene, al parteneriatelor NATO sau al OSCE (*HCC 14/2017, §198*).

Neutralitatea modernă nu exclude cooperarea cu membrii alianțelor sau cu alianțele militare în scopul consolidării capacității de apărare a Republicii Moldova, atâta timp cât aceștia pot să convină asupra problemelor-cheie. În acest context de parteneriat, operațiunile de menținere a păcii sunt perfect compatibile cu neutralitatea. State neutre, precum Austria, participă activ la sarcinile UE de gestionare a crizelor, așa cum prevede Tratatul de la Lisabona. Austria, de asemenea, cooperează îndeaproape și cu NATO în domenii importante și necesare, cum ar fi gestionarea crizelor, operațiunile umanitare sau menținerea păcii (*HCC 14/2017, §199*).

Noua Strategie a Securității Naționale a Republicii Moldova, aprobată de Parlament la 15 iulie 2011, stabilește că în contextul securității Republicii Moldova un rol aparte revine participării la eforturile globale, regionale și subregionale de promovare a stabilității și securității internaționale prin cooperarea în cadrul ONU, OSCE, NATO și altor organizații internaționale, precum și participării la misiunile în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună a UE [PSAC] (*HCC 14/2017, §200*).

Interdicția dislocării trupelor militare ale altor state

Articolul 11 din Constituție trebuie să fie văzut ca un instrument de protecție, și nu ca un obstacol în protecția independenței, democrației și altor valori constituționale ale Republicii Moldova (*HCC 14/2017, §204*).

Participarea la sistemele de securitate colectivă

Participarea la un sistem colectiv de securitate, care, asemenea sistemului de securitate al Națiunilor Unite, ar impune sancțiuni colective împotriva agresorilor și infractorilor de drept internațional, nu este în contradicție cu statutul de neutralitate. Măsura în care un sistem sau altul de securitate sau alianță sunt contrare statutului de neutralitate trebuie evaluată în fiecare caz în parte, neexistând o interdicție general aplicabilă. Decizia se va baza în principal pe răspunsul la întrebarea dacă participarea la sistemul de apărare regional va proteja țara și populația mai eficient decât neparticiparea (*HCC 14/2017, §207*).

Curtea, a hotărât:

În sensul articolului 11 din Constituție coroborat cu articolele 1 alin.(1), 3 și 8 din Constituție:

- Ocupația militară a unei părți a teritoriului Republicii Moldova în momentul declarării neutralității, precum și lipsa recunoașterii și a garanțiilor internaționale ale acestui statut, **nu afectează validitatea prevederii constituționale referitoare la neutralitate;**
- În cazul **unor amenințări în adresa valorilor fundamentale constituționale, precum independența națională, integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestor amenințări;**
- Dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a oricărui trupe sau baze militare, *conduse și controlate de către state străine*, este neconstituțională;
- Participarea Republicii Moldova la sisteme colective de securitate, asemenea sistemului de securitate al Națiunilor Unite, operațiuni de menținere a păcii, operațiuni umanitare etc., care ar impune sancțiuni colective împotriva agresorilor și infractorilor de drept internațional, nu este în contradicție cu statutul de neutralitate (*HCC 14/2017, dispozitiv*).

2 DREPTURILE, LIBERTĂȚILE ȘI ÎNDATORIRILE FUNDAMENTALE

2.1. Egalitatea

2.1.1. Stimularea financiară a agenților constatați din cadrul Inspectoratului General al Poliției

Curtea a reținut că principiul egalității în fața legii, consacrat în art.16 din Constituție, prevede instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite (HCC 37/2017⁶, §33).

Curtea a constatat că la 16 decembrie 2016 în Legea nr.355 din 23 decembrie 2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar a fost introdus articolul 21/2, potrivit căruia: „Agenții constatați din cadrul subdiviziunilor Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne care prin examinarea contravențiilor, conform competențelor, au contribuit la încasarea veniturilor la bugetul de stat sunt stimulați financiar în mărime de 25% din sumele încasărilor respective, din contul bugetului Inspectoratului General al Poliției.” (HCC 37/2017, §38).

În scopul executării prevederilor articolului 21/2 din lege, la 22 martie 2017, Guvernul prin Hotărârea nr. 172 a aprobat Regulamentul privind procedura de stimulare financiară a agenților constatați din cadrul Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne (HCC 37/2017, §39).

Curtea a menționat că legiuitorul, având în vedere specificul activității unor categorii de salariați, poate interveni pentru a stabili sporuri și stimulente, care să diferențieze în funcție de categoriile de personal (HCC 37/2017, §40).

Curtea a constatat că funcțiile nu pot fi calificate ca identice, or, fiecare funcție are particularitățile sale specifice și condițiile în care acestea sunt exercitate. La fel, Curtea a menționat că, prin prisma prevederilor legale, compararea funcțiilor și a sistemului de salarizare se efectuează luând în considerare complexitatea competențelor solicitate, gra-

⁶ Hotărârea nr.37 din 13.12.2017 pentru controlul constituționalității art. 21/2 din Legea nr.355-XVI din 23 decembrie 2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar și a Hotărârii Guvernului nr. 172 din 22 martie 2017 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de stimulare financiară a agenților constatați din cadrul Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne (*stimularea financiară a agenților constatați*)

dul de angajare și de responsabilitate în exercitarea prerogativelor de putere publică, precum și nivelul instituțiilor în ierarhia organelor statului (*HCC 37/2017, §44*).

Așadar, Curtea a reținut că agenții constatatori din cadrul Inspectoratului General al Poliției, având un statut special, cu drepturi și obligații specifice statutului, precum și având în vedere existența factorilor de risc în cadrul activității acestora, nu se află în situații identice cu alte categorii de agenți constatatori din cadrul autorităților publice (*HCC 37/2017, §48*).

Mai mult, Curtea a relevat că deși prevederile contestate stabilesc stimularea financiară trimestrială a agentului constator din cadrul Inspectoratului General al Poliției în mărime de 25% din suma amenzilor încasate la bugetul de stat, în cazul în care procesul verbal cu privire la contravenție este anulat de instanța de judecată, agentului constator i se va reține suma de care a beneficiat anterior (*HCC 37/2017, §52*).

Prin urmare, Curtea a reținut că în ipoteza unor abuzuri ale agenților constatatori la stabilirea amenzilor contravenționale, procesele verbale întocmite pot fi contestate în instanța de judecată, care, potrivit Codului contravențional, dispune de plenitudinea competenței în vederea stabilirii vinovăției persoanei în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional; existența circumstanțelor atenuante și/sau agravante; necesitatea sancționării și, după caz, caracterul sancțiunii contravenționale (*HCC 37/2017, §53*).

La fel, Curtea a observat că Inspectoratul General al Poliției este în drept să înainteze împotriva agentului constator acțiune de regres privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin aplicarea ilicită a amenzii contravenționale (*HCC 37/2017, §54*).

În acest sens, Curtea a subliniat că agentul constator urmează să manifeste un comportament loial și să acționeze cu bună credință în exercitarea atribuțiilor de serviciu (*HCC 37/2017, §55*).

Curtea a reținut că, în temeiul articolului 43 din Constituție, statul este obligat să instituie un salariu minim pe economie (*HCC 37/2017, §59*).

Curtea a menționat că legislatorul dispune de competența de a acorda funcționarilor sporuri, stimulente, premii la salariul de bază. Legislatorul este în drept, totodată, să diferențieze sporurile în funcție de categoriile de personal, le poate modifica, suspenda sau chiar anula (*HCC 37/2017, §60*).

Astfel, Curtea a reținut că adoptarea prevederilor contestate se înscrie în marja de apreciere a Parlamentului și nu contravine articolului 16 alin. (2) din Constituție (HCC 37/2017, §61).

2.2. Accesul liber la justiție

2.2.1. Termenele de prescripție

Curtea a reținut că reglementarea de către legiuitor, în limitele competenței ce i-a fost conferită prin Constituție, a condițiilor de exercitare a unui drept – material sau procesual, inclusiv prin instituirea unor termene, nu constituie o restrângere a exercițiului acestuia, ci doar o modalitate eficientă de a preveni exercitarea sa abuzivă, în detrimentul altor titulari de drepturi, în egală măsură ocrotite. În acest sens, și Curtea Europeană a reținut că folosirea termenelor limitative (de prescripție sau de decădere dintr-un drept dacă nu este exercitat) urmărește un scop legitim în interesul general. Durata termenului este o chestiune asupra căreia statul are o marjă de apreciere, cu condiția ca termenul să nu fie atât de scurt, încât să fie inacceptabil. La fel, Curtea a statuat că una din consecințele termenelor de prescripție, sau de decădere, este aceea că titularul dreptului nu îl mai poate exercita – Hotărârea CEDO *J.A. Pye (Oxford) Ltd și JA. Pye (Oxford) Land Ltd v. Regatul Unit*, 30 august 2007 (DCC 46/2017⁷, §22).

De asemenea, Curtea a menționat că pierderea termenului pentru depunerea cererii prelabile nu înlătură posibilitatea adresării în instanța de judecată. Or, există dreptul de a solicita instanței de judecată repunerea în termenul de depunere a cererii prelabile. În același timp, Curtea a menționat că termenul de prescripție curge de la data la care persoana a aflat sau trebuia să afle despre informația defăimătoare. Prin urmare, Curtea a reținut că apărarea dreptului la onoare, demnitate și reputație profesională depinde și de diligența persoanelor interesate de a acționa în consecință (DCC 46/2017, §24).

⁷ Decizia nr.46 din 22.05.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 53g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 15 alin. (2) din Legea nr. 64 din 23 aprilie 2010 cu privire la libertatea de exprimare

2.2.2. Termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere disciplinară a executorului judecătoresc

Curtea a subliniat că este opțiunea legiuitorului de a reglementa termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere disciplinară a executorilor judecătorești (DCC 92/2017⁸, §26).

În același timp, Curtea a menționat că termenele de prescripție trebuie să asigure un just echilibru, pe de o parte, dintre principiul securității raporturilor juridice, iar, pe de altă parte, principiul echității (DCC 92/2017, §27).

Curtea a menționat că este relevantă în acest sens jurisprudența Curții Europene, care a subliniat importanța termenelor pentru certitudinea juridică și securitatea raporturilor juridice, în contextul dreptului la un proces echitabil (DCC 92/2017, §21).

Curtea Europeană a statuat că rolul termenelor de prescripție este de o importanță majoră atunci când este interpretat în lumina Preambulului Convenției, care, în partea sa relevantă, enunță preeminența dreptului ca patrimoniul comun al Statelor contractante – *Dacia SRL v. Republica Moldova*, hotărârea din 18 martie 2008, §75 (DCC 92/2017, §22).

În același timp, termenele de prescripție au mai multe scopuri importante, și anume să garanteze securitatea raporturilor juridice prin stabilirea unui termen pentru acțiuni, să protejeze potențialii făptuitori de plângerile tardive, care pot fi greu de contracarat, și să prevină orice injustiție ce ar putea să apară dacă instanțele ar fi chemate să se pronunțe asupra unor evenimente care au avut loc în trecutul îndepărtat în baza unor probe care ar putea fi considerate ca fiind nesigure și incomplete din cauza trecerii timpului – *Stubbings și alții v. Regatul Unit*, hotărârea din 22 octombrie 1996, §51 (DCC 92/2017, §24).

2.2.3. Începerea urmăririi penale

Curtea a notat că, pornind de la natura scopului acțiunilor la etapa premergătoare urmăririi penale, acestea se rezumă la constatarea faptei infracționale (in rem), însă

8 Decizia nr.92 din 21.09.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 121g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 21/1 și art. 24 alin. (5) din Legea nr.113 din 17 iunie 2010 privind executorii judecătorești (termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere disciplinară a executorului judecătoresc)

nu și la formularea unei învinuiri în privința persoanei (in personam). Această regulă se aplică și la etapa pornirii urmăririi penale. Așadar, în ordonanța de începere a urmăririi penale se menționează doar fapta care a condiționat emiterea acesteia (in rem), or, în cazul existenței unei bănuieli rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni de către o persoană, organul de urmărire penală trebuie să-i acorde toate garanțiile caracteristice unei acuzații în materie penală (DCC 12/2017⁹, §27).

2.2.4. Judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală

În scopul realizării prevederilor constituționale, Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14 martie 2003 cuprinde reglementări detaliate privind judecarea cauzelor penale de către instanțele judecătorești. În context, Curtea a reținut că dispozițiile codului prevăd inclusiv judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, care reprezintă de fapt o procedură abreviată (HCC 9/2017¹⁰, §41).

Curtea a observat, în acest sens, că prin Recomandarea nr. R (87)18 Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a încurajat statele membre să ia măsuri care vizează simplificarea procedurilor judiciare ordinare prin recurgerea la procese accelerate, care includ hotărâri sumare, înțelegeri extrajudiciare, acorduri de recunoaștere a vinovăției și judecarea cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală (HCC 9/2017, §42).

Curtea a menționat că examinarea cauzei penale în procedură simplificată este un instrument care oferă avantajul soluționării cu celeritate a cauzelor penale atunci când inculpatul recunoaște în totalitate săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și solicită ca judecata să se facă în baza probelor administrate în faza de urmărire penală (HCC 9/2017, §43).

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a afirmat că, atunci când o acuzație penală împotriva inculpatului este stabilită printr-o formă prescurtată de examinare judiciară,

⁹ Decizia nr.12 din 07.02.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 123g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 274 alin. (7) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (*începerea urmăririi penale*)

¹⁰ Hotărârea nr. 9 din 09.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 364/1 din Codul de procedură penală (*judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală*)

aceasta duce, în esență, la renunțarea la o serie de drepturi procedurale. Acest lucru nu poate fi o problemă în sine, deoarece nici litera, nici spiritul articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu împiedică o persoană să renunțe la aceste garanții din propria sa voință – a se vedea *Scoppola v. Italia* (nr.2) [MC], hotărârea din 17 septembrie 2009, § 135 (*HCC 9/2017, §44*).

Cu toate acestea, Curtea Europeană a subliniat că renunțarea la anumite drepturi procedurale trebuie întotdeauna, pentru a fi considerată eficientă în sensul Convenției, stabilită în mod neechivoc și însoțită de garanții minime, proporționale cu importanța acesteia. În plus, nu trebuie să contravină **vreunui interes public important** – a se vedea, inter alia, *Scoppola* (nr.2), citată supra, § 135-136, *Poitrimol v. Franța*, hotărârea din 23 noiembrie 1993, § 31, și *Hermi v. Italia* [MC], hotărârea din 18 octombrie 2006, § 73 (*HCC 9/2017, §45*).

Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea a constatat că, potrivit articolului 364/1 din Codul de procedură penală, instanța poate dispune judecarea cauzelor penale pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală în cazul în care, până la începerea cercetării judecătorești, inculpatul **declară personal, prin înscris autentic, că recunoaște săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu** (*HCC 9/2017, §47*).

În același timp, Curtea a observat că, în conformitate cu art. 364/1 alin. (4) din Codul de procedură penală, instanța de judecată este obligată să examineze dosarul în baza acestei proceduri **doar dacă: 1) din probele administrate rezultă că faptele inculpatului sunt stabilite și 2) sunt suficiente date cu privire la persoana sa pentru a permite stabilirea unei pedepse** (*HCC 9/2017, §48*).

Mai mult, Curtea a constatat că, în corespundere cu **dispozițiile art. 364/1 alin. (9) din Codul de procedură penală, judecătorul este în drept de a respinge cererea inculpatului** și de a dispune judecarea cauzei în procedură generală (*HCC 9/2017, §49*).

Astfel, atunci când există dubii cu privire la vinovăția inculpatului sau în cazul unei recunoașteri parțiale a situației de fapt, ori chiar în cazul unei recunoașteri totale a faptelor imputate, când nu este lămurit asupra împrejurărilor de fapt ale cauzei și consideră că judecata nu poate avea loc numai în baza probelor administrate în faza de urmărire penală, judecătorul respinge cererea inculpatului de judecare a cauzei în procedură simplificată (*HCC 9/2017, §50*).

Curtea a precizat că nu simpla recunoaștere a învinuirii este determinantă pentru a se da eficiență unui proces echitabil, desfășurat în limitele legalității și imparțialității, aceasta constituind doar o condiție procedurală, ci stabilirea vinovăției inculpatului cu privire la faptele reținute în sarcina sa. În plus, indiferent de recunoașterea învinuirii, ceea ce prevalează este existența unui proces echitabil, despre care nu se poate vorbi în măsura în care se neagă principiul aflării adevărului (*HCC 9/2017, §51*).

În acest context, Curtea a relevat faptul că în cadrul procedurilor judiciare simplificate minimul de garanții care poate fi acordat părții vătămate este: 1) dreptul de a fi informat referitor la condițiile procedurii simplificate, data, locul și ora ședinței de judecată în care se va examina cauza; 2) dreptul de a fi prezent în cadrul ședinței de judecată în care se va judeca cauza în baza probelor administrate în faza de urmărire penală; și factorul esențial 3) dreptul de a deveni parte civilă cu posibilitatea de a propune administrarea probelor (*HCC 9/2017, §53*).

Prin urmare, Curtea a reținut faptul că examinarea cauzelor penale în procedură simplificată **nu exclude asigurarea unor garanții părții vătămate**, una dintre acestea fiind recuperarea prejudiciilor cauzate prin infracțiunea săvârșită (*HCC 9/2017, §54*).

Astfel, Curtea a menționat că judecarea cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală **nu îl scutește pe inculpat de răspunderea civilă**. În acest sens, prevederile alineatului (5) al art. 364/1 din Codul de procedură penală stabilesc, în mod expres, că în caz de admitere a cererii, judecătorul explică persoanei vătămate dreptul de a deveni parte civilă și întreabă partea civilă, partea civilmente responsabilă **dacă propun administrarea de probe**, după care instanța procedează la dezbateri judiciare (*HCC 9/2017, §56*).

În egală măsură, Curtea a menționat că, în cazul în care instanța de judecată lasă acțiunea civilă fără soluționare în procesul penal, aceasta nu împiedică partea civilă să inițieze acțiunea civilă în ordinea procedurii civile. Mai mult ca atât, în conformitate cu prevederile art. 85 alin. (1) lit. a) din Codul de procedură civilă, acțiunea civilă având ca obiect tragerea la răspundere civilă a inculpatului sau părții responsabile civilmente, exercitată în instanța civilă, este scutită de taxa de stat (*HCC 9/2017, §62*).

Curtea a reținut că prin stabilirea unor reguli speciale de procedură și prin aplicarea acestora în cazul recunoașterii săvârșirii faptelor indicate în rechizitoriu de către in-

culpatul care solicită ca judecata să se desfășoare în procedura simplificată nu se aduce atingere esenței dreptului de acces liber la justiție al părții vătămate, fiind în conformitate cu prevederile articolului 20 combinat cu articolele 16 și 54 din Constituție (*HCC 9/2017, §66*).

2.2.5. Admisibilitatea probelor

În corespundere cu articolul 95 alin.(2) din Codul de procedură penală, chestiunea admisibilității datelor în calitate de probe o decide organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea părților, ori, după caz, instanța de judecată (*DCC 120/2017¹¹, §19*).

Curtea a constatat că subiecții îndrituiți cu atribuția de a decide admisibilitatea probelor sunt: 1) organul de urmărire penală; 2) instanța de judecată. De aici derivă și următoarea constatare: părțile pot cere admisibilitatea unor probe atât la etapa urmăririi penale, cât și în cursul judecății. Respectiv, la etapa urmăririi penale admisibilitatea unei probe va fi decisă de organul de urmărire penală, iar la judecarea cauzei – de către instanța de judecată (*DCC 120/2017, §20*).

Curtea a menționat că admisibilitatea probelor trebuie examinată sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege, cu o motivare corespunzătoare, astfel încât să înlăture orice suspiciune de arbitrar. În particular, la admiterea unor probe și la respingerea altora organul de urmărire penală sau, după caz, instanța de judecată este obligată să indice cu suficientă claritate argumentele unei asemenea soluții (*DCC 120/2017, §21*).

Curtea a relevat că, potrivit articolului 100 alin.(1) din Codul de procedură penală, administrarea probelor constă în folosirea mijloacelor de probă în procesul penal, care presupune strângerea și verificarea probelor, **în favoarea și în defavoarea învinutului**, inculpatului, de către organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea altor participanți la proces, precum și de către instanță, la cererea părților, prin procedeele probatorii prevăzute de Codul de procedură penală (*DCC 120/2017, §27*).

¹¹ Decizia nr.120 din 15.12.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 155g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 95 alineatul (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (*admisibilitatea probelor*)

Totodată, în ipoteza în care unele probe au fost respinse de către organul de urmărire penală la etapa urmăririi penale, în sensul că s-au declarat ca fiind inadmisibile, Curtea a relevat că persoana **are posibilitatea de a solicita administrarea acestor probe și la etapa judecării cauzei, ceea ce presupune că dreptul la apărare nu este suprimat** (DCC 120/2017, §30).

2.2.6. Interdicția de a lua cunoștință de materialele dosarului la faza urmăririi penale

Curtea a reținut că prevederile legale contestate se circumscriu caracterului confidențial al urmăririi penale, care presupune că anumite acte de urmărire penală pot fi cunoscute doar la momentul final al urmăririi penale. Această regulă este impusă de necesități obiective ce țin de operativitatea actelor de urmărire penală, de respectarea demnității persoanelor ce fac obiectul cercetării, de protejarea identității unor martori, de protejarea surselor de informare și a metodelor și tehnicilor folosite pentru strângerea probelor (DCC 107/2017¹², §20).

Din analiza sistemică a normelor care reglementează dreptul părților de a li se prezenta materialele dosarului în cursul urmăririi penale, Curtea a observat că apărătorul nu este lipsit totalmente de posibilitatea de a lua cunoștință de dosarul cauzei penale, acesta având dreptul **de a lua cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor efectuate cu participarea lui** și de a cere completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv (pct. 10) alin. (1) din art. 68 al CPP) (DCC 107/2017, §21).

De asemenea, Curtea a observat că interdicția de a lua cunoștință de materialele dosarului la faza de urmărire penală este suplinită de alte garanții procesuale asigurate de legislația procesual penală în vigoare. Astfel, după verificarea materialelor cauzei, procurorul aduce la cunoștință învinuitului, reprezentantului lui legal, apărătorului, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile și reprezentanților lor despre terminarea urmăririi penale, locul și termenul în care ei **pot lua cunoștință de materialele**

¹² Decizia nr.107 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 135g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 68 alin. (1) și (2) și articolul 293 alin. (1) din Codul de procedură penală (*accesul la materialele urmăririi penale*)

urmăririi penale (art. 293 alin. (1) al CPP), iar după ce au luat cunoștință de materialele urmăririi penale, aceștia **au posibilitatea de a formula cereri noi în legătură cu urmărirea penală** (art. 293 alin. (6) al CPP) (*DCC 107/2017, §22*).

2.2.7. Îndepărtarea inculpatului din sala de judecată

Curtea a constatat că inculpatul poate să decidă până la aplicarea măsurii de îndepărtare din sala de judecată, în cunoștință de cauză, dacă dorește sau nu să beneficieze de dreptul său de a participa la propriul proces. Or, desconsiderând normele elementare de conduită corespunzătoare, inculpatul prin comportamentul său își exprimă fără echivoc voința de a nu participa la proces. Mai mult, inculpatului, fiind îndepărtat din sala de judecată, i se menține dreptul de a fi asistat și apărat în mod efectiv de un avocat ales de el sau numit din oficiu. De altfel, Curtea Europeană a statuat că, în anumite circumstanțe, pentru menținerea ordinii în ședința de judecată reclamanții pot fi îndepărtați din sala de judecată, iar din moment ce ei sunt reprezentați de către avocați în absența lor, caracterul echitabil al procesului penal nu este afectat (*Sergey Denisov și alții v. Federația Rusă*, hotărârea din 19 aprilie 2016, §143) (*DCC 11/2017¹³, §25*).

Curtea Europeană a statuat că pentru buna administrare a justiției ordinea și solemnitatea ședinței de judecată constituie elemente definitorii ale procedurii judiciare. Nerespectarea flagrantă de către inculpat a normelor elementare de conduită adecvată nu poate și nu trebuie să fie tolerată – *Ananyev v. Federația Rusă*, hotărâre din 30 iulie 2009, §44 (*DCC 11/2017, § 20*).

Curtea a statuat că reglementarea posibilității judecătorului sau, după caz, a completului de judecată de a dispune îndepărtarea inculpatului din sala de judecată și de a continua procesul în lipsa acestuia nu este de natură, *per se*, să aducă atingere prevederilor art. 20, 21 și 54 din Constituție, deoarece această măsură are drept scop asigurarea ordinii și solemnității ședinței de judecată (*DCC 11/2017, §29*).

¹³ Decizia nr.11 din 02.02.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 16g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 334 alin. (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (*îndepărtarea inculpatului din sala de judecată*)

2.2.8. Individualizarea pedepsei. Aplicarea punctelor de penalizare

Curtea a subliniat că principiul individualizării pedepsei exclude aplicarea unei sancțiuni absolut determinate în lipsa unor criterii de individualizare – HCC nr. 10 din 10 mai 2016, § 66, 68 (DCC 114/2017¹⁴, §18).

Examinând prevederile Codului contravențional, Curtea a constatat că mărimea punctelor de penalizare variază de la o contravenție la alta în funcție de importanța valorii sociale ocrotite prin norma contravențională, iar **aplicarea lor nu duce imediat la privarea de dreptul special de a conduce vehicule** (DCC 114/2017, §19).

Curtea a observat că instanța de judecată poate dispune privarea persoanei de acest drept pentru o perioadă **de la 6 luni la un an**. Prin urmare, instanța de judecată nu este lipsită de posibilitatea individualizării sancțiunii, ținând cont de circumstanțele particulare ale fiecărui caz (DCC 114/2017, §21).

2.3. Neretroactivitatea legii

2.3.1. Limitarea împăcării în cauzele penale

Prin faptul că înlătură răspunderea penală, împăcarea părților determină statul să renunțe la dreptul său suveran de a condamna public, în numele legii, faptele infracționale și persoanele care le-au săvârșit, în favoarea compromisului părților, reparării prejudiciului cauzat și a principiului economiei procesuale (HCC 27/2017¹⁵, §48).

Prin derogare de la regula generală de a urmări și pedepsi penal persoanele care au săvârșit infracțiuni, statul a urmărit realizarea justiției restaurative în privința inculpaților care îndeplinesc condițiile împăcării. Astfel, instituția împăcării a fost instituită de legiuitor în calitate de mijloc de corectare și reeducare a inculpatului, alternativ pedepsei penale (HCC 27/2017, §49).

¹⁴ Decizia nr.114 din 15.12.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 160g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 229 alin. (2) și 230 alin. (2) din Codul contravențional al Republicii Moldova (*aplicarea punctelor de penalizare*)

¹⁵ Hotărârea nr. 27 din 21.09.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 109 alin. (1) din Codul penal (*limitarea împăcării în cauzele penale*)

În vederea realizării scopului legii penale de prevenire a săvârșirii unor noi infracțiuni [art.2 alin.(2) din Codul penal], legiuitorul poate condiționa exercitarea dreptului părților de a se împăca în cadrul procesului penal. Or, acest drept nu poartă un caracter absolut și poate fi supus unor limitări (*HCC 27/2017, §50*).

În acest sens, prin Legea nr.130 din 9 iunie 2016, în vigoare din 15 iulie 2016, conținutul instituției împăcării a fost substanțial reconsiderat față de prevederile anterioare ale art.109 alin.(1) din Codul penal, prin instituirea unor noi condiții privind funcționarea instituției în cauză (*HCC 27/2017, §51*).

Din conținutul art. 109 din Codul penal rezultă că împăcarea părților poate fi încheiată doar în cazul îndeplinirii cumulative a anumitor condiții. Una dintre condițiile încheierii împăcării penale este ca legea să prevadă în mod expres posibilitatea împăcării pentru fapta săvârșită. În acest sens, ținând cont de gravitatea infracțiunii, art. 109 alin. (1) și alin. (4) din Codul penal permite împăcarea părților pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, iar în cazul minorilor și pentru o infracțiune gravă. Totodată, în funcție de clasificarea infracțiunilor, împăcarea este permisă doar pentru infracțiunile prevăzute la capitolele II– VI din Partea specială și este interzisă persoanelor care au săvârșit asupra minorilor infracțiuni prevăzute la art. 171–175¹, 201, 206, 208, 208¹ și 208² din Codul penal (*HCC 27/2017, §52*).

De asemenea, împăcarea este **bilaterală**, deoarece este realizată între bănuیت, învinuit, inculpat și partea vătămată. Totodată, ea trebuie **exprimată în mod personal**, prin urmare împăcarea operează doar *in personam*, înlăturând răspunderea penală numai față de acel bănuیت, învinuit, inculpat cu care partea vătămată s-a împăcat. Alte condiții de formă ale împăcării stabilesc că aceasta nu trebuie dedusă din anumite situații sau împrejurări, presupunând un acord **explicit și clar** prin care părțile consimt **în mod liber** asupra soluționării conflictului penal (*HCC 27/2017, §53*).

La fel, împăcarea nu poate fi valabilă decât dacă este: 1) **totală**, deoarece vizează atât latura penală, cât și civilă a cauzei; 2) **definitivă**, deoarece atrage imposibilitatea procesuală de a relua conflictul; 3) **necondiționată**, conflictul dintre părți încetând fără a impune îndeplinirea anumitor condiții (*HCC 27/2017, §54*).

Totodată, în conformitate cu noile cerințe instituite prin Legea nr.130 din 9 iunie 2016, împăcarea poate fi încheiată dacă: 1) *persoana nu are antecedente penale pentru in-*

fracțiuni similare comise cu intenție; sau, 2) dacă în privința sa nu a mai fost dispusă încetarea procesului penal, ca rezultat al împăcării, pentru infracțiuni similare comise cu intenție în ultimii cinci ani (HCC 27/2017, §55).

Curtea a constatat că interdicția împăcării repetate stabilită la art.109 alin.(1) din Codul penal se întemeiază pe considerarea faptului că în ultimii cinci ani în privința persoanei a mai fost dispusă încetarea procesului penal ca rezultat al împăcării, pentru infracțiuni similare comise cu intenție (HCC 27/2017, §56).

Curtea a observat că **această ultimă condiție nu vizează infracțiunile comise anterior, ci se aplică doar în privința împăcării părților în cadrul proceselor penale pentru infracțiunile săvârșite după intrarea în vigoare a Legii nr.130 din 9 iunie 2016**, iar termenul de cinci ani fiind o cerință pentru aplicarea împăcării în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni. Totodată, prevederile acestei legi produc efecte *in integrum* pentru toate persoanele care întrunesc condițiile de aplicare a împăcării de la momentul intrării în vigoare a legii (HCC 27/2017, §57).

Prin instituirea termenului de cinci ani în cadrul căruia împăcarea penală nu poate fi încheiată dacă anterior a existat o împăcare, în temeiul căreia a fost dispusă încetarea procesului penal în privința persoanei, pentru infracțiuni similare comise cu intenție, legiuitorul **nu a operat modificări în legea penală cu privire la conținutul unei infracțiuni sau pedepse, dar a instituit condiții suplimentare la încheierea împăcării**. Astfel, simpla reglementare a unui termen în care persoana nu poate beneficia de instituția împăcării nu are caracterul formulării unei legi nefavorabile, ci are semnificația de a institui doar un cadru legal pentru atingerea scopului legii penale de prevenire a săvârșirii unor noi infracțiuni. Or, statul are o largă marjă de apreciere în alegerea măsurilor necesare pentru combaterea criminalității (HCC 27/2017, §58).

Astfel, nu există nici un dubiu că persoana în privința căreia în ultimii cinci ani a fost dispusă încetarea procesului penal ca rezultat al împăcării va putea să prevadă că, în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni după ce au fost operate modificări la art.109 alin.(1) din Codul penal, va fi imposibilă încheierea unei noi împăcări. Or, potrivit jurisprudenței Curții Europene, cerința clarității legii penale este asigurată atunci când un justițiabil are posibilitatea de a cunoaște conținutul acesteia din însuși textul său, la nevoie cu ajutorul interpretării normei de către instanțe și în urma obținerii unei asistențe judiciare

adecvate, precum și faptul că principiul previzibilității legii nu se opune ideii ca persoana în cauză să fie determinată să recurgă la îndrumări clarificatoare pentru a putea evalua, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, consecințele ce ar putea rezulta dintr-o anumită faptă – *Cantoni v. Franța*, [MC], hotărârea din 15 noiembrie 1996, §§ 29 și 35; *Dragotoniu și Militaru-Pidhorni v. România*, hotărârea din 24 mai 2007, §§ 33-34 și 35; *Sud Fondi – S.R.L. și alții v. Italia*, hotărârea din 20 ianuarie 2009, §§ 107-109 (*HCC 27/2017*, §59).

Curtea a constatat că noile reglementări ale art.109 alin.(1) din Codul penal nu se aplică retroactiv în sensul articolului 22 din Constituție, dar se aplică conform principiului acțiunii legii penale, care presupune aplicarea legii tuturor infracțiunilor săvârșite în timpul cât aceasta se află în vigoare (*HCC 27/2017*, §60).

Mai mult, împăcărilor încheiate în ultimii cinci ani până la momentul intrării în vigoare a modificărilor operate de legiuitor constituie, *de facto*, fapte care s-au produs și trebuie luate în considerare de organele de urmărire penală sau instanțele judecătorești la aplicarea instituției împăcării sub imperiul legii noi. De altfel, în hotărârea *Achour v. Franța* din 29 martie 2006, ale cărei raționamente sunt valabile și se aplică *mutatis mutandis* și în prezenta cauză, Marea Cameră a Curții Europene a Drepturilor Omului a statuat că **practica de a lua în considerare evenimentele desfășurate în trecut trebuie distinsă de noțiunea aplicării retroactive a legii, *stricto sensu*** (*HCC 27/2017*, §61).

În concluzie, Curtea a reținut că prin instituirea unui termen de cinci ani în cadrul căruia împăcarea penală nu poate fi încheiată dacă anterior a existat o împăcare, în temeiul căreia a fost dispusă încetarea procesului penal în privința persoanei, pentru infracțiuni similare comise cu intenție, nu se aduce atingere dispozițiilor articolului 22 din Constituție, privind neretroactivitatea legii (*HCC 27/2017*, §62).

2.3.2. Pedepse penale. Munca neremunerată în folosul comunității

Curtea a reținut că orice pedeapsă din legea penală are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și din partea altor persoane, ceea ce presupune o individualizare adecvată a pedepsei. Munca neremunerată în folosul comunității poate fi

aplicată ca pedeapsă principală sau în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei – în calitate de obligație pentru termenul de probă (*DCC 15/2017*¹⁶, §23, 24).

O pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se stabilește numai în cazul în care o pedeapsă mai blândă, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei (*DCC 15/2017*, §27).

Pedeapsa nominalizată, fiind una alternativă detenției, nu se pretează noțiunii de „muncă forțată”. Faptul că munca prestată în cadrul acestei pedepse are un caracter gratuit nu determină calificarea sa ca muncă forțată, ci constituie elementul de constrângere al pedepsei în cauză, prin intermediul căreia se tinde spre corectarea și reeducarea persoanei (*DCC 15/2017*, §31).

De asemenea, Curtea a menționat că lipsa acordului persoanei la aplicarea pedepsei sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității nu poate fi interpretată în sine ca determinând calificarea ca muncă forțată a conduitei impuse prin actul judecătoresc de dispoziție. De altfel, având în vedere natura juridică și scopul măsurii în cauză, solicitarea acordului pentru aplicarea sa ar avea ca efect lipsirea de eficiență a pedepsei aplicate pentru comiterea unei fapte prejudiciabile incriminate de legea penală (*DCC 15/2017*, §32).

2.4. Calitatea legii penale

2.4.1. Claritatea prevederilor „intereselor publice” în legea penală

Incriminarea/dezincriminarea unor fapte ori reconfigurarea elementelor constitutive ale unei infracțiuni, precum și utilizarea unor noțiuni mai largi în cadrul normelor penale țin de marja de apreciere a legiuitorului, marjă care nu este absolută, ea fiind limitată de prevederile constituționale (*HCC 22/2017*¹⁷, §64).

¹⁶ Decizia nr.15 din 07.02.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 13g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 67 alin.(4) din Codul penal și a unor prevederi ale articolului 194 alin.(2) din Codul de executare (*munca neremunerată în folosul comunității*)

¹⁷ Hotărârea nr.22 din 27.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alin. (1) din Codul penal (*excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu*)

Infracțiunea de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu face parte din categoria infracțiunilor contra bunei desfășurări a activității în sfera publică, prin urmare fiind săvârșită de un subiect special, și anume de persoana publică (HCC 22/2017, §66).

Persoana publică, în calitate de subiect special al infracțiunii exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, este investită cu exercitarea atribuțiilor specifice serviciului public (HCC 22/2017, §67).

Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu este o infracțiune de rezultat (materială), astfel încât consumarea ei este legată, în mod obligatoriu, de producerea unor consecințe prejudiciabile, și anume: „cauzarea daunelor în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice” (HCC 22/2017, §68).

Curtea a reținut că, în timp ce *caracterul prejudiciabil* al infracțiunii este determinat de obiectul juridic protejat, constituind *semnul calitativ* al infracțiunii, *gradul prejudiciabil* depinde de gravitatea faptei săvârșite (valoarea daunei, forma vinovăției, motivul, scopul etc.), fiind un *semn cantitativ* (HCC 22/2017, §69).

Astfel, Curtea a constatat că rezultatul produs prin săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.328 alin.(1) din Codul penal, în forma în care este reglementată, determină întrunirea cumulativă a următoarelor semne: (1) *natura considerabilă a daunei* și (2) *sfera de incidență, fie interesul public, fie drepturile și interesele ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice* (HCC 22/2017, §70).

Examinând prevederile art.328 alin.(1) din Codul penal, Curtea a constatat că una din urmările prejudiciabile ale infracțiunii de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu o constituie cauzarea unor daune considerabile „*intereselor publice*” (HCC 22/2017, §77).

Articolul 328 alin.(1) din Codul penal prevede o infracțiune materială și include interesul public în urmările prejudiciabile ale acesteia, însă norma de trimitere (art.126 alin.(2) din același cod), în temeiul căreia se evaluează *in concreto* prejudiciul cauzat în fiecare caz, nu stabilește *expressis verbis* „*interesul public*” ca valoare socială care poate fi determinată (HCC 22/2017, §78).

În cauza *Liivik v. Estonia*, Curtea Europeană a reținut că criteriile utilizate de instanțele naționale pentru a stabili că reclamantul a cauzat un prejudiciu „*considerabil inte-*

reselor statului” în calitate de funcționar public de rang înalt și că acțiunile sale au fost incompatibile cu „interesul general al justiției” erau prea vagi. Curtea Europeană nu a fost convinsă că persoana ar fi putut să prevadă în mod rezonabil riscul de a fi acuzat și condamnat pentru faptul că prin acțiunile sale a *provocat daune semnificative intereselor statului*, **din motiv că norma penală implica utilizarea unor noțiuni largi și criterii de natură vagă, încât dispoziția penală nu corespundea calității legii cerute în sensul Convenției, în ceea ce privește efectele sale de claritate și previzibilitate** (§§ 100-101). Curtea a constatat că considerentele Curții Europene în cauza *Liivik v. Estonia* sunt valabile și urmează a fi aplicate *mutatis mutandis* și în prezenta cauză (*HCC 22/2017*, §79, 76).

Lipsa unor prevederi pentru evaluarea caracterului considerabil al urmărilor prejudiciabile cauzate *intereselor publice* deschide un teren larg arbitrarului, existând riscul ca acțiunile persoanei publice care depășesc limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, **indiferent de gravitatea faptei săvârșite, să cadă sub incidența normei penale** (*HCC 22/2017*, §80).

În acest sens, Curtea a reținut că prin generalitatea formulării urmărilor prejudiciabile, menționate *supra*, există riscul ca organele judiciare să aplice art.328 alin.(1) din Codul penal nu în calitate de infracțiune *materială*, ci ca una *formală*, adică doar în baza constatării acțiunilor incriminate, făcând abstracție de evaluarea urmărilor prejudiciabile. Or, din perspectiva principiului *ultima ratio* în materie de legiferare penală, nu este suficient să se constate că faptele incriminate aduc atingere valorii sociale ocrotite, **ci această atingere trebuie să prezinte un anumit grad de intensitate și gravitate, care să justifice sancțiunea penală** (*HCC 22/2017*, §81).

Lipsa unor criterii clare, previzibile și accesibile pentru aprecierea urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii prevăzute de art.328 alin.(1) din Codul penal determină organele judiciare de a aprecia impactul *concret* al acțiunilor persoanelor publice asupra unei valori *abstracte* protejate de legea penală precum este „interesul public” (*HCC 22/2017*, §82).

În acest sens, și Comisia de la Veneția, în *Raportul asupra relației dintre responsabilitatea ministerială politică și cea penală*, adoptat la cea de-a 94-a ședință plenară (8-9 martie 2013), (*CDL-AD(2013)001*), a subliniat că: „95. [...] Articolul 7 (din Convenție) nu im-

pune o previzibilitate absolută, iar interpretarea judiciară este uneori inevitabilă. Însă un anumit nivel de claritate juridică este necesară, **încât dispozițiile penale care folosesc astfel de formulări, precum, de exemplu, „încălcarea statului de drept” sau „încălcarea democrației”, cu ușurință pot fi considerate ca încălcând Convenția**. (HCC 22/2017, §83).

Curtea a menționat că **organele de drept nu se pot substitui legiuitorului în concretizarea laturii obiective a infracțiunii, realizând astfel competențe specifice puterii legiuitoare** (HCC 22/2017, §84).

Curtea a constatat că instanța de judecată la individualizarea răspunderii penale și pedepsei penale este obligată să stabilească *cu certitudine* urmările prejudiciabile ale infracțiunii incriminate inculpatului, or, potrivit art.7 alin.(1) din Codul penal, la aplicarea legii penale se ține cont de **caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite**, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală. De altfel, atribuirea unor fapte infracționale concrete ca prejudiciind „*interesul public*”, *in abstracto*, nu poate satisface cerința de claritate și previzibilitate și totodată constituie o interpretare a legii penale extensivă și defavorabilă persoanei, contrar prevederilor art.3 alin.(2) din Codul penal (HCC 22/2017, §85).

Interesul public reprezintă o noțiune complexă și dinamică, care, prin natura sa și prin raportare la dimensiunile economice, politice, sociale, juridice etc. ale statului și societății, variază în funcție de schimbările care se produc atât pe plan național, cât și internațional (HCC 22/2017, §86).

Curtea a menționat că, potrivit art.2 din Codul penal, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept (HCC 22/2017, §87).

Prin urmare, **legea penală în ansamblu, prin întregul său conținut, are drept scop protejarea interesului public, care se particularizează prin identificarea unor valori juridice concret determinate** (HCC 22/2017, §88).

Deși activitatea persoanei publice este legată nemijlocit de garantarea interesului public ca obiectiv generic-principal, destinatarul legii, și anume persoana publică, **este pri-**

vată de posibilitatea de a determina fără echivoc urmările prejudiciabile concrete ale acțiunilor incriminate (HCC 22/2017, §89).

Curtea a reținut că utilizarea în art.328 alin.(1) din Codul penal a noțiunii „*intereselor publice*”, care constituie o noțiune generică, ce nu poate fi definită, încalcă articolele 1 alin.(3) și 22 din Constituție [*principiul legalității incriminării și pedepsei penale*], precum și articolul 23 din Constituție [*calitatea legii penale*] (HCC 22/2017, §91).

Examinând prevederile art. 327 alin. (1) și 361 alin. (2) lit. d) din Codul penal, Curtea a constatat că textul „*intereselor publice*” se regăsește în ambele componente de infracțiune în calitate de urmare prejudiciabilă și, aplicând *mutatis mutandi* raționamentele Hotărârii nr. 22 din 27 iunie 2017, a declarat neconstituțional textul menționat *supra* (HCC 33/2017¹⁸).

2.4.2. Noțiunea „daune considerabile” în legea penală

Potrivit art.126 alin.(1) și (1/1) din Codul penal, răspunderea penală pentru daunele cauzate prin săvârșirea infracțiunilor este diferențiată gradual, și anume pentru (1) *daunele cauzate în proporții mari și (2) daunele cauzate în proporții deosebit de mari*. Cuantumul proporțiilor mari și deosebit de mari are o reglementare *expressis verbis*. Astfel, la determinarea proporțiilor mari și deosebit de mari legiuitorul a prevăzut drept bază de calcul salariul mediu lunar pe economie prognozat, stabilit prin hotărâre de Guvern, în vigoare la momentul săvârșirii faptei, după cum urmează;

- proporții mari – *mai mult de 20 de salarii*;
- proporții deosebit de mari – *mai mult de 40 de salarii* (HCC 22/2017¹⁹, §95).

Daunele în proporții mici, care determină atragerea la răspundere în temeiul Codului contravențional (art.18), constituie daunele care la momentul săvârșirii contravenției nu depășesc 20% *din cuantumul salariului mediu lunar pe economie prognozat*, aprobat de Guvern pentru anul în curs la data săvârșirii faptei (HCC 22/2017, §96).

¹⁸ Hotărârea nr.33 din 07.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 327 alin. (1) și 361 alin. (2) lit. d) din Codul penal (*abuzul de putere sau abuzul de serviciu*)

¹⁹ Hotărârea nr.22 din 27.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alin. (1) din Codul penal (*excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu*)

Curtea a constatat că, potrivit prevederilor legale enunțate, daunele care se înscriu în limitele dintre daunele în proporții mici și daunele în proporții mari urmează a fi încadrate, după caz, ca fiind esențiale sau considerabile (HCC 22/2017, §97).

În același timp, Curtea a observat că legiuitorul a instituit la art.126 alin.(2) din Codul penal criterii subiective de delimitare între daune „considerabile” și daune „esențiale”, care se apreciază doar în funcție de însemnătatea bunurilor pentru victimă și alte circumstanțe care influențează starea sa materială (HCC 22/2017, §98).

În exercitarea competenței de legiferare în materie penală, legiuitorul trebuie să țină seama de principiul potrivit căruia incriminarea unei fapte trebuie să intervină ca ultim resort în protejarea unei valori sociale, ghidându-se după principiul „ultima ratio”. Curtea a reținut că, din perspectiva principiului „ultima ratio” în materie penală, **nu este suficient să se constate că faptele incriminate aduc atingere valorii sociale ocrotite, ci această atingere trebuie să prezinte un anumit grad de intensitate, de gravitate, care să justifice sancțiunea penală** (HCC 22/2017, §100).

Totodată, până la instituirea de către legiuitor a unui prag valoric al daunelor esențiale și considerabile, mărimea acestora va constitui limitele care se încadrează între daunele în proporții mici și daunele în proporții mari (HCC 22/2017, §102).

2.4.3. Claritatea prevederilor „a situației de serviciu” din legea penală

Examinând prevederile art. 327 alin. (1) din Codul penal, Curtea constată că pentru comiterea infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu este suficient ca făptuitorul să folosească intenționat situația de serviciu. Suplimentar, în partea ce ține de subiectul infracțiunii este necesar ca acesta să dețină o calitate specială, și anume să fie persoană publică (HCC 33/2017²⁰, §79).

Curtea observă că echivalentul infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu a fost reglementat la nivel internațional prin Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, care, prin articolul 19 intitulat „Abuzul de funcții”, recomandă statelor părți să aibă în vedere adoptarea măsurilor legislative și a altor măsuri care se dovedesc a

²⁰ Hotărârea nr.33 din 07.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 327 alin. (1) și 361 alin. (2) lit. d) din Codul penal (*abuzul de putere sau abuzul de serviciu*)

fi necesare pentru a atribui caracterul de infracțiune, în cazul în care actele au fost săvârșite cu intenție, faptei unui agent public de a abuza de funcțiile sau de postul său, adică de a îndeplini ori de a se abține să îndeplinească, în exercițiul funcțiilor sale, **un act cu încălcarea legii**, cu scopul de a obține un folos necuvenit pentru sine sau pentru altă persoană sau entitate (HCC 33/2017, § 80).

Curtea observă că detalierea elementelor infracțiunii prevăzute de art. 19 din Convenția ONU împotriva corupției, *printre care îndeplinirea sau abținerea de la îndeplinirea unui act „cu încălcarea legii”, are drept scop asigurarea unei formulări care ar împiedica aplicarea arbitrară a legii penale* (HCC 33/2017, §82).

Raportând prevederile articolului 327 alin. (1) din Codul penal la prevederile articolului 19 din Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, Curtea observă că legiuitorul nu a specificat în elementul material al infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu acțiunea de „încălcarea a legii”, rezumându-se doar la textul „folosirea [...] situației de serviciu” (HCC 33/2017, §85).

Astfel, în timp ce abuzul de funcții în sensul articolului 19 din Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției prevede atragerea la răspundere penală pentru **îndeplinirea sau abținerea de la îndeplinirea unui act cu încălcarea legii**, abuzul de putere sau abuzul de serviciu în sensul articolului 327 alin. (1) din Codul penal nu stabilește în mod expres asemenea cerință (HCC 33/2017, §86).

Curtea reține că textul „un act cu încălcarea legii” din art. 19 din Convenția menționată **reprezintă un element al infracțiunii care este legat nemijlocit de intensitatea încălcării atribuțiilor de serviciu**, pe când din cuprinsul elementului material al infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu nu pot fi desprinse asemenea particularități (HCC 33/2017, §87).

Curtea constată că elementul material al infracțiunii cuprinse la art.327 din Codul penal se rezumă, în esență, la o formulare generală, care sancționează orice încălcare a atribuțiilor de serviciu săvârșită de persoanele publice, dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice (HCC 33/2017, §88).

Astfel, Curtea reține că elementul material al infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu este expus într-o formulă extrem de vagă, încât atât organele judiciare, care au

misiunea de a interpreta și aplica legea, cât și destinatarii legii **nu pot anticipa încălcarea căror atribuții de serviciu poate determina atragerea la răspundere penală, or, norma penală nu indică la care prevedere normativă trebuie raportate dispozițiile criticate** (HCC 33/2017, §89).

Având în vedere specificul dreptului penal, Curtea reține că răspunderea penală pentru infracțiunea de abuz de putere sau abuz de serviciu nu poate interveni pentru orice încălcare de către persoanele publice a atribuțiilor de serviciu fără a da o justă apreciere caracterului actului normativ din care emană. Or, este necesar un anumit raport de proporționalitate între caracterul actului normativ în care se regăsește atribuția de serviciu a persoanei publice și comportamentul prin care atribuția în cauză se încalcă și îmbracă forma ilicitului penal (HCC 33/2017, §90).

Curtea observă că, atunci când operează cu noțiunea de „atribuții de serviciu”, Codul penal utilizează expresia „**atribuții acordate prin lege**” – a se vedea art. 328 din Codul penal, care incriminează „Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu” (HCC 33/2017, §91).

Prin urmare, **Curtea deduce că scopul legiuitorului a fost de a circumscrie legea penală la cercul atribuțiilor de serviciu conținute în „lege”** (HCC 33/2017, §92).

În acest sens, deși infracțiunea de abuz de putere sau abuz de serviciu a fost concepută să acopere o gamă largă de abateri ale persoanelor publice, totuși, **Curtea menționează că, pentru aplicarea normei penale în calitate de ultim resort, noțiunea „situația de serviciu” din elementul material al infracțiunii „abuz de putere sau abuz de serviciu” de la articolul 327 din Codul penal trebuie analizată doar prin raportare la atribuțiile de serviciu acordate prin lege** (HCC 33/2017, §93).

În acest sens, Curtea notează că conceptul de **lege** poate fi înțeles doar ca act adoptat de Parlament în temeiul art. 72 din Constituție (HCC 33/2017, §94).

Curtea reține că, în cazul în care folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu nu s-ar raporta la atribuțiile de serviciu prevăzute de o lege, s-ar ajunge la situația ca elementul material al infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu să fie configurat atât de către legiuitor, cât și de către alte entități publice (HCC 33/2017, §95).

Mai mult, Curtea constată că legiuitorul a identificat și a reglementat la nivel legislativ extrapenal pârghiile necesare înlăturării consecințelor unor fapte care, deși, potrivit reglementării actuale, se pot circumscrie săvârșirii infracțiunii de abuz în serviciu, nu prezintă gradul de intensitate necesar aplicării unei pedepse penale (*HCC 33/2017, §97*).

Astfel, pentru încălcarea de către persoanele publice a atribuțiilor de serviciu legiuitorul prevede și alte forme de răspundere, cum ar fi cea disciplinară, contravențională sau civilă (*HCC 33/2017, §98*).

În consecință, Curtea menționează că infracțiunea de abuz de putere sau abuz de serviciu trebuie să se deosebească de faptele care au un caracter disciplinar sau contravențional **anume prin intensitatea elementului material al infracțiunii**. Or, din moment ce legiuitorul a preferat să instituie mai multe forme de răspundere pentru încălcarea atribuțiilor de serviciu, modalitatea penală trebuie delimitată de celelalte forme extrapenale prin reglementări *clare*, care ar permite atât destinatarului legii, cât și organelor de drept să deosebească comportamentul infracțional de cel care poate angaja alte forme de răspundere juridică (*HCC 33/2017, §100*).

Prin urmare, Curtea reține că pentru asigurarea principiului legalității incriminării textul „a situației de serviciu” din alin. (1) al art. 327 din Codul penal urmează a fi interpretat **prin raportare la atribuțiile de serviciu reglementate expres prin lege** (*HCC 33/2017, §103*).

În același timp, Curtea reiterează că **nu orice încălcare a prevederilor unei legi poate atrage răspundere penală pentru abuz de putere sau abuz de serviciu** (*HCC 33/2017, §104*).

În acest context, Curtea notează că ține de competența organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată să aprecieze dacă încălcarea atribuțiilor (drepturi și obligații) deduse din prevederile unei legi **corespunde unei asemenea severități**, încât aplicarea prevederilor art. 327 alin. (1) din Codul penal **să intervină în calitate de ultim resort**. Astfel, raportarea la prevederea normativă încălcată trebuie realizată în ipoteza analizei gradului de intensitate al încălcării atribuțiilor prestabilite prin administrarea probelor plauzibile (*HCC 33/2017, §105*).

2.4.4. Răspunderea penală pentru spălarea banilor

În procesul exercitării controlului constituționalității textului „trebuia să știe” din art.243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal, care stabilește răspunderea penală pentru spălarea banilor, Curtea a reținut, cu titlu preliminar, că nu există niciun dubiu că spălarea banilor amenință în mod direct statul de drept (*DCC 109/2017*²¹, §24).

În temeiul articolului 23 din Constituție, pentru a exclude orice echivoc, textul legislativ trebuie să fie formulat clar și inteligibil, fără dificultăți sintactice și pasaje obscure. Or, calitatea legii penale constituie o condiție vitală pentru menținerea securității raporturilor juridice și ordonarea eficientă a relațiilor sociale (*DCC 109/2017*, §23).

Așa fiind, Curtea a constatat că la articolul 243 alin. (1) lit. a) și c) din Codul penal se stabilește răspunderea pentru spălarea banilor săvârșită prin: convertirea sau transferul bunurilor de către o persoană care știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite, în scopul de a tăinui sau de a deghiza originea ilicită a bunurilor sau de a ajuta orice persoană, implicată în comiterea infracțiunii principale, de a se sustrage de la consecințele juridice ale acestor acțiuni; dobândirea, deținerea sau utilizarea bunurilor de către o persoană care știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite (*DCC 109/2017*, §25).

Curtea a constatat că elementele definiției ale infracțiunii spălării banilor au fost predeterminate de Convenția europeană privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii din 8 noiembrie 1990, la care Republica Moldova este parte (*DCC 109/2017*, §26).

Astfel, potrivit articolului 6 alin. (3) lit. a) din Convenție, fiecare parte poate să adopte măsurile pe care le consideră necesare pentru a conferi, în baza dreptului său intern, caracterul de infracțiune tuturor sau unei părți din faptele prevăzute la alineatul (1) în unul sau în toate cazurile când autorul trebuia să prezume că bunul constituie un produs al infracțiunii (*DCC 109/2017*, §27).

²¹ Decizia nr.109 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 (*spălarea banilor*)

În mod similar, articolul 9 alin. (3) din Convenția Consiliului Europei privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului din 16 mai 2005, la care Republica Moldova este parte, prevede că fiecare parte poate adopta măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a conferi, în baza dreptului său intern, caracterul de infracțiune tuturor sau unora dintre faptele prevăzute la alineatul (1), în unul sau în ambele cazuri când infractorul: a) a suspectat faptul că bunurile reprezentau produse [infracționale]; b) trebuia să presupună că bunurile constituiau produse [infracționale] (*DCC 109/2017, §28*).

Așadar, Curtea a reținut că textul criticat își are suportul normativ anume în convențiile prenotate (*DCC 109/2017, §29*).

Curtea a notat că, fiind o infracțiune subsecventă (*delictum subsequens*), spălarea banilor are obiect material sau imaterial bunurile ce derivă din comiterea unei infracțiuni principale/predicat, față de care se aplică modalitățile normative ale faptei prejudiciabile prevăzute la articolul 243 din Codul penal. Altfel spus, deși are un caracter autonom, spălarea banilor are ca situație-premisă săvârșirea unei alte infracțiuni generatoare de venituri ilicite (*DCC 109/2017, §31*).

În contextul spălării banilor, făptuitorul trebuie să urmărească scopul de atribuire a unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite, adică introducerii în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite (*DCC 109/2017, §34*).

Curtea a reținut că intenția sau scopul infracțiunii poate fi dedus din împrejurări de fapt obiective, luându-se în considerare cunoștințele sau statutul subiectului, mai ales, în cazul neonorării unor obligații opozabile acestuia prin efectul legii (*DCC 109/2017, §37*).

Sub acest aspect, Curtea a menționat că, potrivit principiilor de drept procesual penal, sarcina probațiunii revine acuzării, iar situația de dubiu este interpretată în favoarea celui acuzat (*in dubio pro reo*) (*DCC 109/2017, §38*).

În materie penală s-a conturat standardul „dincolo de orice îndoială rezonabilă”, esența căruia rezidă în aceea că, pentru a putea fi pronunțată o soluție de condamnare, acuzația trebuie dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă (*Boicenco v. Republica Moldova*, hotărârea din 11 iulie 2006, §104; *Hassan v. Marea Britanie* [MC], hotărârea din 16

septembrie 2014, §48; *Blokhin v. Rusia* [MC], hotărârea din 23 martie 2016, §139). Corelativ, concluziile despre vinovăția persoanei de săvârșirea infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri (*DCC 109/2017*, §40).

Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării obligația de a proba toate elementele vinovăției de o manieră aptă să înlăture dubiul (*DCC 109/2017*, §41).

În contextul celor elucidate, este necesar să se stabilească, pe baza probelor certe, că bunurile ce constituie venituri ilicite, în sensul articolului 243 din Codul penal, provin din săvârșirea infracțiunilor, iar făptuitorul trebuia să știe aceasta, în virtutea unor criterii obiective, inclusiv normative (*DCC 109/2017*, §42).

Respectiv, în determinarea aspectului dacă persoana trebuia să știe că bunurile introduse în circuitul civil constituie venituri ilicite, nu se va porni de la ideea preconcepută că acesta a săvârșit într-adevăr fapta imputată. În caz contrar, s-ar încălca principiul prezumției nevinovăției, garantat de articolul 21 din Constituție (*DCC 109/2017*, §43).

2.4.5. Tehnica trimiterilor legislative

Curtea a menționat că este necesar ca între actele normative care reglementează un anumit domeniu să existe atât o conexiune logică pentru a da posibilitate destinatarilor să determine conținutul domeniului reglementat, cât și o corespondență sub aspectul forței lor juridice. De asemenea, pentru sublinierea unor conexiuni legislative se utilizează norma de trimitere (*DCC 5/2017*²², §23).

Astfel, cu referire la tehnica trimiterilor legislative, Curtea a relevat că trimiterea de la un text de lege la altul, în cadrul unui anumit act normativ sau la un alt act normativ, este un procedeu frecvent utilizat în scopul realizării economiei de mijloace. Pentru a nu se repeta de fiecare dată, legiuitorul poate face trimitere la o altă prevedere legală în

²² Decizia nr.5 din 19.01.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 6g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alineatul (1) al articolului 318 din Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24 decembrie 2004 (*executarea sancțiunii arestului contravențional*)

care sunt stabilite expres anumite prescripții normative. Efectul dispoziției de trimitere constă în încorporarea ideală a prevederilor la care se face trimitere în conținutul normei care face trimitere (*DCC 5/2017, §24*).

2.4.6. Normele tranzitorii

Curtea a menționat că scopul dispozițiilor tranzitorii este de a institui anumite măsuri cu privire la derularea raporturilor juridice născute în temeiul vechii reglementări care urmează să fie înlocuită de noul act normativ. Prin urmare, normele tranzitorii asigură corelarea celor două reglementări pe o perioadă determinată, până la intrarea în vigoare a noului cod (*DCC 27/2017²³, §27*).

Noul Cod al transporturilor rutiere a fost publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova la 15 august 2014 și a intrat în vigoare, cu excepția unor prevederi, la 15 septembrie 2014 (*DCC 27/2017, §23*).

Curtea a observat că art. 153 din Codul transporturilor rutiere cuprinde dispoziții finale și tranzitorii privind punerea în aplicare și instituirea unor măsuri în caz de succesiune a legilor (*DCC 27/2017, §24*).

În concret, alineatul (4) contestat al art. 153 prevede că din momentul publicării codului și până la aprobarea noilor programe de transport rutier, elaborate și aprobate în conformitate cu prezentul cod, este interzisă operarea oricăror modificări în rețeaua de rute regulate în trafic național existentă la momentul publicării (*DCC 27/2017, §25*).

În același timp, alineatul (5) al articolului 153 prevede că programele de transport rutier locale, municipale și raionale, precum și programul de transport rutier interraional și cel internațional vor fi aprobate în conformitate cu noul cod până la 31 decembrie 2014 (*DCC 27/2017, §26*).

Având în vedere perioada de tranziție între cele două coduri, Curtea a subliniat că instituirea anumitor norme tranzitorii în cazul dat sunt indispensabile pentru stabilitatea și siguranța transporturilor rutiere (*DCC 27/2017, §28*).

²³ Decizia nr. 27 din 31.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 36g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 153 alin. (4) din Codul transporturilor rutiere (*intrarea în vigoare a noului Cod al transporturilor rutiere*)

2.4.7. Locul săvârșirii infracțiunii transnaționale

Preeminența dreptului se asigură prin întreg sistemul de drept, inclusiv prin normele penale, acestea caracterizându-se prin anumite trăsături proprii, distinctive în raport cu alte categorii de norme, ce se diferențiază între ele prin caracterul și structura lor, prin sfera de incidență (*HCC nr.4/2017*²⁴, §59)

În jurisprudența sa, Curtea a reținut că **preeminența dreptului în materie penală exprimă, printre altele, asigurarea legalității infracțiunilor și pedepselor; inadmisibilitatea aplicării extensive a legii penale, în detrimentul persoanei, în special, prin analogie** (*HCC nr.4/2017*, §60).

Totodată, Curtea a menționat că incriminarea faptelor în legile penale, stabilirea pedepsei pentru ele, precum și alte reglementări, se întemeiază pe rațiuni de politică penală. Astfel, legea penală constituie un ansamblu de reguli juridice, formulate într-o manieră **clară, concisă și precisă**, conform garanțiilor calității legii prevăzute de art. 23 din Constituție (*HCC nr.4/2017*, §62).

Curtea a reținut că garanțiile instituite în Constituție impun ca **doar legiuitorul să reglementeze conduita incriminată, astfel încât fapta, ca semn al laturii obiective, să fie cert definită, dar nu identificată prin interpretarea extensivă de către cei care aplică legea penală**. O astfel de modalitate de aplicare poate genera **interpretări abuzive**. Cerința interpretării stricte a normei penale, ca și interdicția analogiei în aplicarea legii penale urmăresc protecția persoanei împotriva arbitrarului (*HCC nr.4/2017*, §64).

Curtea a reținut că art. 362¹ din Codul penal sancționează fapta de organizare a migrației ilegale. Prin alineatul (1) al acestui articol legiuitorul a incriminat fapta de **organizare a migrației ilegale** ca fiind: „Organizarea, în scopul obținerii, direct sau indirect, a unui folos financiar sau material, a intrării, șederii, tranzitării ilegale a teritoriului statului sau a ieșirii de pe acest teritoriu a persoanei care nu este nici cetățean, nici rezident al acestui stat” (*HCC nr.4/2017*, §67).

²⁴ Hotărârea nr.4 din 07.02.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 424 alin. (2), 431 alin. (1) pct. 11) din Codul de procedură penală și articolul 3621 din Codul penal (*organizarea migrației ilegale*)

Curtea a reținut că organizarea migrației ilegale este **o infracțiune transnațională**, iar migrația presupune și trecerea teritoriilor altor state, decât doar a Republicii Moldova. Prin instituirea sintagmei „teritoriul statului” voința legiuitorului a fost de a circumscrie faptele de organizare a migrației ilegale nu doar la teritoriul Republicii Moldova, ci a preluat elementul transnațional datorită complexității fenomenului infracțional (*HCC nr.4/2017, §70*).

În acest sens, Curtea a reținut că **noțiunea de „teritoriu”**, definită de prevederile art. 120 din Codul penal, care se raportează la teritoriul Republicii Moldova, nu poate constitui un reper pentru identificarea locului săvârșirii infracțiunii – organizarea migrației ilegale – or, infracțiunea în cauză este de natură transnațională (*HCC nr.4/2017, §71*).

În același timp, Curtea a menționat că, examinând interpretarea dată de către jurisdicțiile naționale unei prevederi ce emană din dreptul internațional public, Curtea Europeană, în cauza *Jorgic v. Germania*, a reținut că **norma penală națională trebuie interpretată și aplicată în lumina prevederilor din care își are sorgința** – Hotărârea din 12 iulie 2007, § 110 (*HCC nr.4/2017, §72*).

Pornind de la necesitatea luptei contra migrației ilegale ca fenomen transnațional, dar și de la dreptul legiuitorului de a incrimina fapte în legislația penală, Curtea a notat că sintagma „teritoriul statului” din art. 362¹ alin. (1) din Codul penal, potrivit *ratio legis*, nu poate fi interpretată mai restrictiv decât a fost voința legiuitorului, care nu s-a limitat la elementul teritorial-național al infracțiunii, ci a preluat elementul transnațional datorită complexității fenomenului infracțional (*HCC nr.4/2017, §74*).

Curtea a reținut că, pornind de la natura transnațională a normei contestate, este de competența instanțelor de judecată să aplice norma la circumstanțele fiecărei cauze în parte, luând în considerare și principiile aplicării legii penale în spațiu și regulile aplicabile locului săvârșirii infracțiunii transnaționale (*HCC nr.4/2017, §77*).

Astfel, Curtea a reținut că dispozițiile articolului 362¹ din Codul penal nu contravin principiilor preeminenței dreptului, legalității incriminării și calității legii, garantate de articolele 1 alin. (3), 22 și 23 din Constituție (*HCC nr.4/2017, §78*).

2.4.8. Criterii privind calificarea faptei

Curtea a reținut că legiuitorul a instituit criterii care permit efectuarea distincției la calificarea faptei în baza Codului vamal sau în baza Codului contravențional (art. 287), și anume în funcție de subiectul răspunderii, neexistând suprapunere de reglementare și negenerând incertitudine juridică pentru destinatarii legii (*DCC 6/2017*²⁵, §32).

Pentru a constata încălcarea principiului *non bis in idem* (avându-se în vedere aspectul material al acestuia) este necesară întrunirea următoarelor condiții: 1) identitatea faptelor, 2) unitatea subiectului și 3) unitatea relațiilor sociale protejate. Or, ambele forme de răspundere – conform Codului vamal și Codului contravențional – au individualitatea lor distinctă în raport cu subiecți diferiți (*DCC 6/2017*, §33).

2.5. Libertatea individuală și siguranța persoanei

2.5.1. Termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului

Articolul 25 din Constituție garantează principiul inviolabilității libertății individuale și a siguranței persoanei, potrivit căruia nimeni nu poate fi reținut și arestat decât în cazurile și modul prevăzute de lege (*HCC 40/2017*²⁶, §48).

Curtea a constatat că, potrivit articolului 232 alin. (2) din Codul de procedură penală, actul efectuat de procuror se consideră ca depus în termen dacă data la care a fost trecut în registrul de ieșire a actelor se încadrează în termenul cerut de lege pentru efectuarea actului (*HCC 40/2017*, §66).

Curtea a menționat că în scopul efectuării unor anumite acțiuni procedurale procurorul adresează demersuri judecătorului de instrucție sau, după caz, instanței de judecată în termene stabilite de prevederile Codului de procedură penală (*HCC 40/2017*, §65).

²⁵ Decizia nr.6 din 19.01.2017 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 9g/2017 și nr. 9g-1/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 231 și 232 din Codul vamal al Republicii Moldova nr.1149-XIV din 20 iulie 2000 (*contravenții vamale*)

²⁶ Hotărârea nr.40 din 21.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 232 alin.(2) și 308 alin.(4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (*termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului*)

Astfel, Curtea a observat că, în conformitate cu articolul 186 alin. (9) și (10) din Codul de procedură penală, prelungirea arestării preventive la faza judecării cauzei se decide de către instanța de judecată, **în baza demersului procurorului**, iar art. 308 alin. (3) prevede că demersul de prelungire a arestării **se depune cu cel puțin 5 zile până la expirarea termenului** de arestare (*HCC 40/2017, §67*).

În jurisprudența sa, Curtea a relevat că prin instituirea termenului de 5 zile pentru depunerea demersului de prelungire a arestării până la expirarea termenului de arestare **legiuitorul a urmărit scopul de a acorda un interval de timp suficient pentru ca demersul să fie soluționat cu respectarea dreptului la apărare și a libertății individuale**. De altfel, înainte de a fi depus în instanța de judecată, procurorul este obligat să prezinte avocatului demersul împreună cu toate materialele și probele anexate la acesta, care confirmă sau infirmă temeiurile de prelungire a măsurii, înainte de a fi depus în instanța de judecată (*HCC 40/2017, §70, 71*).

De asemenea, Curtea a menționat că rațiunea reglementării acestui termen este și aceea de a da posibilitate judecătorului să cunoască motivele care justifică aplicarea sau prelungirea arestului, astfel încât să fie înlăturat arbitrariul din soluția sa (*HCC 40/2017, §72*).

Așadar, Curtea a reținut că înregistrarea demersului cu privire la prelungirea arestării preventive la instanța de judecată **cu mai puțin de 5 zile** înainte de expirarea duratei arestării preventive este de natură să afecteze atât dreptul fundamental la apărare și egalitatea armelor, cât și dreptul la libertate individuală. Totodată, în lipsa unui termen suficient în care să studieze propunerea înaintată prin demers, instanța ar putea pronunța o soluție ce nu s-ar baza pe cunoașterea amănunțită a cauzei (*HCC 40/2017, §73*).

Prin urmare, având în vedere cele menționate, Curtea a relevat că acest termen are natura juridică a unui **termen peremptoriu**, nerespectarea căruia atrage consecințele prevăzute de art. 230 alin. (2) din Codul de procedură penală, și anume pierderea dreptului procesual și nulitatea actului efectuat peste termen. De altfel, însăși Curtea Europeană a statuat în cauza *Ialamov v. Republica Moldova* (hotărârea din 12 decembrie 2017) că acceptarea demersului procurorului de prelungire a arestării preventiv prezentat judecătorului de instrucție cu două zile până la expirarea termenului de arestare a fost contrară legislației naționale. În consecință, prelungirea duratei arestării a fost constatată de

Curtea Europeană ca ilegală, fiind astfel contrară articolului 5 § 1 din Convenție (HCC 40/2017, §74).

Curtea a reținut că regula instituită la art. 232 alin. (2) din Codul de procedură penală, potrivit căreia actele procurorului se consideră ca depuse în termen la data la care au fost trecute în registrul de ieșire, nu poate fi raportată la demersurile pentru care legea stabilește procurorului termene imperative de depunere în instanța de judecată. În aceste situații termenul urmează a fi calculat **de la data înregistrării actului în instanța de judecată** (HCC 40/2017, §75).

Curtea a conchis că modul de calculare a termenului pentru exercitarea căilor de atac de către procuror, asupra cărora nu se aplică regula înregistrării în registrul de ieșire a actelor, instituit la art. 232 alin. (2) din Codul de procedură penală, operează pe deplin și în ceea ce privește depunerea altor acte de către procuror în instanța de judecată, pentru care legea procesuală stabilește termene a căror nerespectare determină decăderea din exercițiul dreptului (HCC 40/2017, §76).

Totodată, Curtea a subliniat că, în cazul în care persoana a fost deținută în mod ilegal, inclusiv ca urmare a nerespectării termenului privind depunerea demersului de prelungire a arestului, acesteia trebuie să i se acorde o despăgubire pentru privarea de libertate efectuată în condiții arbitrare (HCC 40/2017, §77).

2.5.2. Aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare

Curtea a reținut că dispozițiile legale ale articolului nr. 395 din Codul de procedură penală stabilesc în mod expres și limitativ conținutul dispozitivului sentinței de condamnare. Astfel, dispozitivul sentinței de condamnare trebuie să cuprindă, printre altele, dispoziția privitoare la măsura preventivă ce se va aplica inculpatului până când sentința va deveni definitivă (DCC 72/2017²⁷, §18).

Mai mult, în cauza *Savca v. Republica Moldova*, Curtea Europeană a respins pretențiile reclamantului invocate în temeiul articolului 5 § 1 din Convenție privind deținerea sa

²⁷ Decizia nr.72 din 27.07.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 94g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 395 alineatul (1) punctul 5) din Codul de procedură penală (*aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare*)

ilegală după pronunțarea sentinței de condamnare de instanța de fond, reamintind că detenția preventivă se încheie în momentul în care persoana deținută este eliberată și/sau îi este stabilită pedeapsa, fie și de către o instanță de fond (*DCC 72/2017, §23*).

2.6. Dreptul la libera circulație

2.6.1. Interdicția eliberării documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere

Curtea a reținut că libertatea de circulație are în vedere două situații: *primo* – privește libertatea de circulație a persoanei aflată legal pe teritoriul unui stat, adică înăuntrul acestui teritoriu, adică în cadrul intrastatal; *secundo* – consacră libertatea de a circula între state, într-un cadru interstatal (*HCC 17/2017²⁸, §57*).

Cu toate acestea, dreptul persoanei la libera circulație, protejat de prevederile articolului 27 din Constituție și de instrumentele internaționale, nu face parte din categoria drepturilor absolute, a căror restrângere se exclude. Acest drept poate fi restrâns, exercitarea lui impunând respectarea condițiilor prevăzute de lege – HCC nr.7 din 5 aprilie 2011, §3 (*HCC 17/2017, §58*).

În corespundere cu articolul 54 alin.(2) din Constituție, exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției (*HCC 17/2017, §59*).

Curtea a menționat că dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle sale, consacrat în articolul 23 alin.(2) din Constituție, implică adoptarea de către legiuitor a unor legi accesibile, previzibile și clare (*HCC 17/2017, §67*).

²⁸ Hotărârea nr. 17 din 10.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 22 alin. (1) lit. v) din Codul de executare (*interdicția eliberării documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere*)

Curtea a reținut că previzibilitatea și claritatea constituie elemente *sine qua non* ale constituționalității unei norme, care în activitatea de legiferare nicidecum nu pot fi omise (HCC 17/2017, §70).

Curtea a reținut că articolul 22 alin.(1) lit.v) teza a doua din Codul de executare instituie posibilitatea aplicării față de debitor, de către instanța de judecată, în cadrul procedurii de executare silită a interdicției privind eliberarea a trei categorii de acte: 1) actele de identitate; 2) documentele de stare civilă și 3) permisele de conducere (HCC 17/2017, §71).

a) Actele de identitate

Curtea a reținut că, *de lege lata*, **dreptul de a ieși și intra în Republica Moldova se realizează în baza pașaportului** [pentru cetățenii Republicii Moldova] **sau a documentului de călătorie** [pentru apatrizi, refugiați și beneficiarii de protecție umanitară], condiție expres prevăzută la articolul 1 alin.(1) din Legea nr.269-XIII din 9 noiembrie 1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova (HCC 17/2017, §73).

Sub acest aspect, Curtea Europeană a decis că refuzul autorităților interne de a-i acorda persoanei un pașaport sau orice alt act de identitate valabil pentru a călători în străinătate, deposedarea sau anularea utilizării acestora reprezintă, fără nicio îndoială, o ingerință în exercițiul liberei circulații – *Baumann v. Franța*, hotărârea din 22 mai 2001, §62; *Napijalo v. Croația*, hotărârea din 13 noiembrie 2003, §69; *Sissanis v. România*, hotărârea din 25 ianuarie 2007, §64; *Battista v. Italia*, hotărârea din 2 decembrie 2014, §37 și 43 (HCC 17/2017, §74).

Prin urmare, Curtea a reținut că dreptul de a părăsi propria țară include atât o obligație pozitivă a statelor – aceea de a elibera documente –, cât și o obligație negativă – aceea de a nu pune piedici unei persoane care dorește să părăsească țara (HCC 17/2017, §77).

b) Actele de stare civilă

Curtea a constatat că starea civilă este un concept de sinteză ce scoate în relief individualitatea persoanei fizice, în familie și societate, prin calitățile strict personale care decurg din actele și faptele de stare civilă (HCC 17/2017, §81).

De altfel, Curtea Europeană a semnalat că starea civilă a persoanelor privește drepturile cu caracter civil (*Mustafa v. Franța*, hotărârea din 17 iunie 2003, §4), specificând totodată că noțiunea de „viață privată și de familie” este pasibilă pentru o definiție extensivă, cuprinzând, între altele, elemente care se raportează la identitatea unei persoane, precum numele, prenumele și patronimicul acesteia (*Stjerna v. Finlanda*, hotărârea din 25 noiembrie 1994, §39; *Burghartz v. Elveția*, hotărârea din 22 februarie 1994, §23-24; *Daróczy v. Ungaria*, hotărârea din 1 iulie 2008, §26-27; *Güzel Erdagöz v. Turcia*, hotărârea din 21 octombrie 2008, §43; *Von Hannover v. Germania* (nr.2), hotărârea din 7 februarie 2012, §95). *A fortiori*, sub incidența acestei noțiuni intră și aspectele referitoare la adopție și căsătorie (*HCC 17/2017*, §82).

c) *Permisul de conducere*

Cu referire la interdicția celei de-a treia categorii de acte, [...] permisul de conducere reprezintă o autorizație administrativă necesară pentru a conduce vehicule pe drumurile publice (*HCC 17/2017*, §83).

Curtea a dedus că interdicția privind eliberarea documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere aplicată față de debitor în cadrul procedurii de executare silită a unui document executoriu implică intruziuni în drepturile consfințite de articolele 27 și 28 din Constituție (*HCC 17/2017*, §86).

Curtea a reținut că, în lipsa unor criterii clare de aplicare, menținere și revocare, interdicția în cauză devine *eo ipso* ambiguă și creează o stare de insecuritate juridică pentru potențialii destinatari ai acestei măsuri. Or, o restricție a drepturilor persoanei trebuie să fie cert reglementată, instituind termene exacte de acțiune, care nu pot să se perpetueze. Respectiv, măsura contestată contravine standardului constituțional de protecție a drepturilor și libertăților, ce impune ca limitarea acestora să se realizeze într-un cadru normativ, care, pe de o parte, să stabilească expres cazurile de limitare a acestor valori constituționale, iar, pe de altă parte, să prevadă într-un mod clar, precis și previzibil aceste cazuri (*HCC 17/2017*, §94).

În același timp, Curtea a constatat că textul de lege acordă *per se* instanțelor de judecată o marjă largă de apreciere (*HCC 17/2017*, §95).

Curtea a reținut că norma contestată, deși autorizează o ingerință în dreptul la libera circulație și în dreptul la respectarea vieții private și familie, nu arată cu destulă claritate întinderea și modalitățile de exercitare a puterii de apreciere a instanțelor de judecată în domeniul analizat. În plus, nu este prevăzută nici o procedură de control al menținerii interdicției privind eliberarea documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere după o eventuală aplicare a acestor măsuri (HCC 17/2017, §97).

Astfel, Curtea a constatat că articolul 22 alin.(1) lit.v) teza a doua din Codul de executare este formulat de o manieră imprecisă și neclară, fapt care nu corespunde rigoriilor de claritate și previzibilitate, consfințite în articolul 23 alin.(2) din Constituție (HCC 17/2017, §98).

Printr-un *obiter dictum*, Curtea a reliefat că executarea unei hotărâri judecătorești reprezintă ultima etapă a procesului judiciar și constituie un drept consfințit cumulativ de articolele 20 și 120 din Legea Supremă. Un act executoriu neexecutat sau, altfel zis, o justiție formală nu poate să asigure atingerea scopului de bază – protejarea drepturilor și libertăților omului, proclamate de actele normative naționale și internaționale – HCC nr.1 din 15 ianuarie 2013, §62 (HCC 17/2017, §99).

Pentru îndeplinirea acestui deziderat, statul, în calitate de posesor al forței publice, trebuie să acționeze diligent pentru a asista creditorul în vederea executării unei hotărâri judecătorești (*Fociac v. Romania*, hotărârea din 3 februarie 2005, §70; *Cebotari și alții v. Republica Moldova*; hotărârea din 27 ianuarie 2009, §40) sau, generic spus, a unui document executoriu, în sensul articolului 11 din Codul de executare (HCC 17/2017, §100).

În concluzie, Curtea a relevat că interdicția privind eliberarea documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere urmărește un scop legitim, și anume: protecția drepturilor altora, în speță, a creditorului, de a obține executarea de către debitor a obligației ce i se incumbă în baza unui document executoriu (HCC 17/2017, §101).

Curtea a subliniat că arsenalul juridic edictat pentru executarea [chiar și silită] a unui document executoriu trebuie să fie adecvat și suficient, conturându-se acea mediană între drepturile creditorului și cele ale debitorului deopotrivă (HCC 17/2017, §103).

La acest compartiment, Curtea a reiterat că „orice limitare a dreptului persoanei la libera circulație, manifestată fie prin refuzul eliberării actelor de călătorie necesare exer-

citării acestei libertăți [...], trebuie să corespundă anumitor exigențe de ordin material și procedural, care să garanteze proporționalitatea acesteia cu scopul urmărit” (HCC 17/2017, §104).

În speță, Curtea a reținut că prohibiția eliberării pașaportului sau a documentului de călătorie conform articolului 22 alin.(1) lit.v) din Codul de executare ar putea fi justificată numai atât timp cât urmează scopul vizat de garantare a executării unui document executoriu (*Napijalo v. Croația*, hotărârea din 13 noiembrie 2003, §78-82). Mai mult, chiar și atunci când era justificată de la început, măsura care restricționează libertatea individuală de circulație poate deveni disproporționată și poate încălca acele drepturi ale persoanei dacă este extinsă, în mod automat, pentru o perioadă îndelungată – *Luordo v. Italia*, hotărârea din 17 iulie 2003, §96; *Földes și Földesné Hajlik v. Ungaria*, hotărârea din 31 octombrie 2006, §35 (HCC 17/2017, §105).

Curtea a constatat că, deși interdicția eliberării actelor menționate constituie o măsură care se aplică distinct de interdicția de a nu părăsi țara, în esență, aceasta are drept consecință îngrădirea dreptului la libera circulație. Or, în lipsa pașaportului și documentului de călătorie dreptul la libera circulație peste hotarele țării nu poate fi realizat, prezența acestor acte fiind o condiție indispensabilă pentru realizarea dreptului pus în balanță (HCC 17/2017, §109).

Astfel, rezultă că, *ope legis*, se suspendă dreptul la libera circulație în străinătate în cazul în care solicitantul are interdicția de a părăsi țara în temeiul unei încheieri a instanței de judecată, conform articolului 64 din Codul de executare. Corelativ, în această ipoteză se refuză și eliberarea pașaportului sau a documentului de călătorie (HCC 17/2017, §113).

Plecând de la aceste premise, Curtea a reținut că **nu se justifică existența de sine stătătoare a interdicției privind eliberarea pașaportului și documentului de călătorie ca măsură de asigurare a documentului executoriu, așa cum este redată în articolul 22 alin.(1) lit.v) din Codul de executare. Or, scopul acesteia poate fi atins prin interdicția de a nu părăsi țara – măsură susceptibilă de a fi aplicată exclusiv și excepțional drept consecință a ineficienței și epuizării tuturor măsurilor de asigurare a executării documentului executoriu, atunci când ieșirea debitorului peste hotarele Republicii Moldova ar face în mod evident imposibilă sau dificilă execu-**

țarea hotărârii judecătorești, fie a unui alt înscris care are putere executorie, în sensul articolului 11 din Codul de executare (*HCC 17/2017, §114*).

Curtea a remarcat că **interdicția eliberării pașaportului sau a documentului de călătorie** în baza articolului 22 alin.(1) lit.v) din Codul de executare **ar putea fi uneori în detrimentul executării silite, mai ales, în cazul unui debitor care se conformează procedurii de executare și care este angajat într-o țară străină, având astfel posibilitatea să-și mărească activele dacă ar putea să se deplaseze liber în acel stat.** De aceea, se cuvine a se lua în calcul și faptul că plecarea debitorului peste hotarele țării poate să fie determinată de buna-credința a acestuia în vederea executării corespunzătoare a obligațiilor cuprinse într-un document executoriu (*HCC 17/2017, §118*).

În subsidiar, Curtea a constatat că **există remedii juridice pentru obținerea executării unui document executoriu și în afara frontierelor unui stat, fără însă ca libertatea de circulație a debitorului să fie în mod necesar limitată**, și anume: prin recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești într-un alt stat [exequatur] – procedură reglementată în baza unor acte internaționale (*HCC 17/2017, §119*).

Concomitent, în ceea ce privește interdicția eliberării buletinului de identitate și a permisului de ședere ca o categorie de acte de identitate aparte, precum și a actelor de stare civilă, Curtea a considerat de asemenea că aceasta este excesivă în raport cu scopul urmărit și îngreădește substanța dreptului la respectarea vieții private și de familie (*HCC 17/2017, §121*).

Astfel, buletinul de identitate și permisul de ședere, ca o categorie de acte de identitate aparte, permit titularului să se legitimizeze [în egală măsură, ca și pașaportul]. **Rațiunea eliberării acestor acte derivă din necesitatea înregistrării și evidenței populației în stat.** Iar neeliberarea acestor acte ar face iluzorie realizarea și asigurarea altor drepturi aflate în conexiune [cum ar fi: dreptul la proprietate și moștenire, dreptul la locuință, dreptul la muncă, libertatea activității de întreprinzător, dreptul la asistență și protecție socială, dreptul la ocrotirea sănătății etc.] (*HCC 17/2017, §124*).

În această succesiune, Curtea a subliniat că, prin excelență, în cazul unor obligații cu caracter patrimonial **executarea silită a unui document executoriu ar trebui să presupună un spectru de măsuri care să greveze patrimoniul debitorului** în vederea îndeplinirii obligației cuprinse într-un document executoriu, dar nicidecum să nu

suprime drepturile personale nepatrimoniale ale acestuia de o manieră disproporționată (*HCC 17/2017, §126*).

Curtea a constatat că interdicția eliberării permiselor de conducere este disproporționată în raport cu scopul pentru care aceasta a fost reglementată la articolul 22 alin. (1) lit.v) teza a doua din Codul de executare – asigurarea onorării obligațiilor incumbate debitorului printr-un document executoriu (*HCC 17/2017, §133*).

Curtea a conchis că interdicția privind eliberarea documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere reprezintă în sine o măsură excesivă în raport cu obiectivul ce trebuie atins, și prin aceasta fiind contrară articolelor 27 și 28 combinate cu articolele 23 și 54 din Constituție (*HCC 17/2017, §134*).

2.6.2. *Privarea de dreptul de a conduce vehicule*

Curtea a reținut că instituirea unei sancțiuni contravenționale care suspendă provizoriu dreptul de a conduce autovehicule nu este de natură să afecteze substanța dreptului la libera circulație, în particular, dreptul de a ieși din țară, ci dimpotrivă, restrângerea dreptului menționat prezintă o necesitate aplicată în conformitate cu art. 54 din Constituție, în scopul menținerii ordinii publice, prevenirii infracțiunilor și protejării drepturilor, libertăților altor persoane. Or, prin sancțiunea contravențională în cauză, persoanei nu i se aplică interdicția de a părăsi țara, acesta având dreptul de a ieși și intra în Republica Moldova în baza pașaportului (*DCC 23/2017²⁹, §21*).

2.7. **Viața intimă, familială și privată**

2.7.1. *Decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie*

Decăderea din drepturile părintești reprezintă o sancțiune specifică dreptului familiei al cărei efect constă în pierderea de către părinte a drepturilor părintești, în anumite

²⁹ Decizia nr. 23 din 10.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 26g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 35 din Codul contravențional al Republicii Moldova (*privarea de dreptul de a conduce vehicule (nr. 2)*)

cazuri expres prevăzute de lege. Mai mult, decăderea din drepturile părintești este cea mai gravă sancțiune care poate fi aplicată părintelui atunci când sănătatea sau dezvoltarea fizică/intelectuală a copilului este primejduită prin comportament abuziv sau prin neglijență gravă în îndeplinirea îndatoririlor (HCC 19/2017³⁰, §46).

Potrivit preambulului *Convenției unice asupra stupefiantelor din 30 martie 1961*, toxicomania este recunoscută ca un flagel pentru individ și constituie un pericol economic și social pentru umanitate (HCC 19/2017, §48).

De asemenea, în conformitate cu art.1 din Legea nr.713-XV din 6 decembrie 2001 privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope, narcomania este o maladie determinată de consumul ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope care dezvoltă dependență, declanșează dereglări ale sănătății fizice și psihice, ce se manifestă prin diferite acțiuni și comportamente antisociale, generează probleme pentru persoana bolnavului, pentru familia lui și pentru societate (HCC 19/2017, §49).

Dependența de droguri creează probleme atât persoanei dependente, cât și celor din preajma sa, iar familia este prima vizată. De asemenea, consumul de droguri se asociază cu o serie de fapte antisociale, dintre care violența este cea mai proeminentă (HCC 19/2017, §50).

Curtea a observat că în literatura de specialitate fenomenul narcomaniei este privit ca o formă a conduitei deviate, ca o abatere de la norme, de la comportamentul acceptat și dezirabil, iar printre indicii unanimi recunoscuți se regăsesc și: abandonarea interesului pentru viața în cadrul familiei, necesități financiare în permanentă creștere, devieri de la coordonarea motorie, agresivitate crescută. Drept rezultat al conduitei deviate, părintele narcoman prin însăși starea sa poate pune în primejdie sănătatea psihică și fizică a copilului, dezvoltarea lui morală, asigurarea condițiilor materiale normale (HCC 19/2017, §51).

Astfel, Curtea a reținut că legiuitorul a instituit această măsură pentru a proteja sănătatea și dezvoltarea fizică, morală sau intelectuală a copilului, atunci când acestea

³⁰ Hotărârea nr. 19 din 06.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 67 lit. f) din Codul familiei referitoare la sintagma „de narcomanie” (decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie)

sunt puse în pericol prin comportamentul părintelui care suferă de narcomanie (HCC 19/2017, §52).

Potrivit dreptului familiei, **măsura decăderii din drepturile părintești va fi aplicată ca o ultima ratio**, atunci când alte mijloace de apărare a interesului primordial al copilului sunt insuficiente sau lipsite de eficacitate, adică în cazul părintelui consumator de droguri doar dacă mijloacele medicale, psihologice sau sociale sunt în mod evident ineficiente (HCC 19/2017, §54).

Referitor la caracterul adecvat și necesar al restrângerii exercițiului dreptului la viața de familie în raport cu scopul urmărit, Curtea a apreciat că decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie în ipoteza analizată reprezintă o măsură adaptată scopului urmărit și este capabilă, în abstract, să îndeplinească exigențele acestuia (HCC 19/2017, §59).

Astfel, Curtea a observat că dispozițiile art.67 lit.f) din Codul familiei nu sunt și **nu ar trebui să fie aplicate în mod automat**, ci numai în urma unei examinări din partea instanțelor judecătorești, pentru a stabili 1) *dacă au fost săvârșite abateri grave de către părinte în privința persoanei copilului și 2) dacă este în interesul superior al copilului aplicarea unei astfel de măsuri*. Așadar, **simplul fapt că persoana se află la evidență narcologică nu trebuie să constituie un temei pentru decăderea din drepturile părintești** (HCC 19/2017, §60).

Prin urmare, protecția dreptului la viața familială nu poate fi absolutizată cu consecința afectării interesului superior al copilului, ultimul fiind singurul criteriu după care trebuie să se călăuzească autoritățile publice pentru a decide cu privire la decăderea din drepturile părintești, și nu starea, statutul sau condiția economică în care se află un părinte, iar decăderea din drepturile părintești apare ca o măsură adecvată în împrejurările în care menținerea legăturilor de familie ar prejudicia dezvoltarea copilului (HCC 19/2017, §61).

Curtea a apreciat, deopotrivă, că reglementarea posibilității decăderii din drepturile părintești în situația în care instanțele judecătorești consideră că interesele copilului ar fi afectate prin eschivarea de la exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești este o măsură necesară pentru a asigura protecția efectivă a drepturilor și intereselor copilului (HCC 19/2017, §62).

În același timp, Curtea a subliniat că măsura decăderii din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie **nu poate fi aplicată în mod arbitrar, fiind necesară asigurarea unui just echilibru între drepturile în concurs, în acest caz dreptul la viața de familie, și interesul superior al copilului** (*HCC 19/2017, §63*).

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a menționat că pentru un părinte și copilul său a fi împreună reprezintă un element fundamental al vieții familiale, chiar dacă relația între părinți a fost ruptă (*Elsholz v. Germania, hotărârea din 13 iulie 2000, §43*). Măsurile ce implică decăderea din drepturile părintești ar trebui să fie aplicate numai în circumstanțe excepționale și pot fi justificate doar dacă sunt motivate de o cerință imperativă care se referă la interesele copilului – *M.D. și alții v. Malta, hotărârea din 17 iulie 2012, §76* (*HCC 19/2017, §42*).

Pentru identificarea interesului superior al copiilor într-un caz particular trebuie să se țină cont de două aspecte: în primul rând, **este în interesul suprem al copilului ca legăturile sale cu familia să fie păstrate**, cu excepția cazurilor în care familia s-a dovedit a fi extrem de nepotrivită; și în al doilea rând, **este în interesul superior al copilului ca acesta să se dezvolte într-un mediu sigur și liniștit** – *Neulinger și Shuruk, hotărârea din 6 iulie 2010, §136, și R. și H. v. Regatul Unit al Marii Britanii, hotărârea din 31 mai 2011, § 73-74* (*HCC 19/2017, §43*).

Aplicarea interzicerii totale și absolute a exercitării drepturilor părintești, prin efectul legii, fără niciun control al instanțelor [...] asupra interesului minorilor, nu poate răspunde unei cerințe primordiale referitoare la interesele copiilor și, prin urmare, nu poate urmări un scop legitim, cum este protecția sănătății, a moralei sau a educației minorilor – *Sabou și Pircălab v. România, hotărârea din 28 septembrie 2004, § 48-49* (*HCC 19/2017, §44*).

Astfel, Curtea a reținut că decăderea din drepturile părintești, atunci când există temeiuri pentru a aprecia că, prin conduita sa, părintele, consumator de droguri, ar putea periclita interesul superior al copilului, trebuie să se supună unor condiții care să asigure că această măsură nu are un caracter arbitrar (*HCC 19/2017, §64*).

În particular, Curtea a relevat că pentru autoritățile publice respectarea *ad litteram* a prevederilor art.67 lit.f) din Codul familiei, care vizează măsura decăderii din drepturile părintești pentru persoanele care suferă de narcomanie, **nu ar trebui** în nici un caz să

însemne o procedură formală, instanța urmând să dispună decăderea din drepturile părintești numai dacă, în acest fel, nu sunt amenințate creșterea, educarea, învățătura, dezvoltarea fizică și intelectuală a copiilor (*HCC 19/2017, §65*).

Curtea a reținut că prevederea legală cuprinsă la art.67 lit.f) din Codul familiei, care stabilește decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie, este rezonabilă, proporțională cu obiectivul urmărit și nu aduce atingere dispozițiilor articolului 28 combinat cu articolul 54 din Constituție, *în măsura în care* decăderea din drepturile părintești este aplicată în interesul superior al copilului (*HCC 19/2017, §66*).

2.8. Dreptul la învățătură

2.8.1. Asigurarea elevilor cu manuale școlare

Din prevederile instrumentelor juridice internaționale rezultă că în sarcina statului incumbă obligația de a asigura învățământul primar obligatoriu și gratuit pentru toți, de a încuraja diferite forme de învățământ secundar, atât general, cât și profesional, care trebuie să fie deschise și accesibile oricărui copil, și de a lua măsuri corespunzătoare, precum **instituirea gratuității învățământului și acordarea unui ajutor financiar în caz de nevoie** (*HCC 7/2017³¹, §36*).

Totodată, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a recunoscut că, deși este deosebit de important, totuși, dreptul la instruire nu este absolut și poate fi supus unor limitări. Aceste limitări sunt implicit acceptate atâta timp cât nu este afectată esența dreptului, pentru că dreptul de acces la educație „prin însăși natura sa trebuie să fie reglementat de către stat” – cauza *Catan și alții c. Republicii Moldova și Federației Ruse*, hotărârea din 19 octombrie 2012, § 140, și cauza „*Aspecte privind regimul lingvistic în școlile din Belgia*” c. Belgiei, hotărârea din 23 iulie 1968, § 3 (*HCC 7/2017, §37*).

De asemenea, în cauza *Campbell și Cosans v. Regatul Unit*, Curtea Europeană a statuat că **dreptul la instruire impune adoptarea unor reglementări de către state**, care pot fi variabile în timp și în spațiu, în funcție de nevoile societății și de resursele comunității statale, precum și în funcție de resursele membrilor acesteia, însă asemenea **reglemen-**

³¹ Hotărârea nr.7 din 16.02.2017 pentru controlul constituționalității articolului 41 alin. (4) din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014 (*asigurarea elevilor cu manuale școlare*)

tări nu trebuie niciodată să fie de natură de a aduce atingere înseși substanței acestui drept – hotărârea din 25 februarie 1982 (*HCC 7/2017, §38*).

În acest context, Curtea a reținut că statul, prin politicile sale, are obligația de a crea condiții pentru asigurarea dreptului la educație, inclusiv de a decide programele, modul și mijloacele prin care se realizează învățământul, nivelul până la care educația este obligatorie, precum și instituirea unor garanții și **acordarea gratuită de mijloace necesare pentru realizarea învățământului**. Totodată, politica de stat în sfera învățământului urmează a fi îndeplinită în strictă conformitate cu prevederile constituționale (*HCC 7/2017, §39*).

Potrivit articolului 35 alin. (1) din Constituție, dreptul la învățătură este asigurat prin: (1) **învățământul general obligatoriu**; (2) învățământul liceal și cel profesional, (3) învățământul superior, precum și alte forme de instruire și de perfecționare. Totodată, articolul 35 alin. (7) din Constituție prevede că învățământul liceal, profesional și superior de stat este egal accesibil tuturor, **pe bază de merit** (*HCC 7/2017, §40*).

Astfel, **în sfera învățământului general obligatoriu regula este gratuitatea acestuia**. Or, învățământul general obligatoriu constituie fundamentul sistemului de învățământ și este cel mai vizibil element al acestuia, de aceea implicarea statului de a asigura învățământul gratuit este necesară, având în vedere că la acest nivel se pun bazele învățământului (*HCC 7/2017, §41*).

Astfel, odată ce statul, potrivit prevederilor constituționale, și-a asumat responsabilitatea de a asigura învățământul gratuit, respectiv urmează să realizeze această obligație pozitivă prin acordarea de mijloace necesare procesului de învățământ **în mod gratuit** (*HCC 7/2017, §42*).

În același timp, Curtea a reținut că în învățământul general obligatoriu conceptul de „gratuitate a educației”, ca o garanție constituțională, urmează a fi interpretat ca posibilitatea de a obține cunoștințe în instituții de învățământ fără a fi solicitată o oarecare plată, inclusiv pentru închirierea manualelor (*HCC 7/2017, §43*).

Concomitent, Curtea a statuat că un sistem educativ eficient implementează strategii educaționale și prevede asigurarea gratuită cu mijloace necesare, inclusiv manuale, la anumite niveluri de învățământ, dezvoltând astfel mecanisme care ajută la acumularea cunoștințelor (*HCC 7/2017, §44*).

Curtea a observat că, în conformitate cu art. 20 din Codul educației, învățământul general cuprinde: 1) învățământul primar: clasele I–IV; 2) învățământul gimnazial: clasele V–IX; și 3) învățământul liceal: clasele X– XII (XIII) (HCC 7/2017, §47).

În același timp, Curtea a statuat că **prin învățământul general obligatoriu constituanta legislativă a avut în vedere învățământul primar și gimnazial**, căruia i-a acordat un regim juridic obligatoriu. Însă următoarele cicluri de învățământ (liceal, profesional și cel superior), așa cum rezultă din logica interpretării art. 35 din Constituție, este accesibil tuturor numai pe bază de merit (HCC 7/2017, §48).

Prin urmare, Curtea a menționat că, în virtutea prevederilor constituționale, potrivit cărora învățământul general este obligatoriu și gratuit, cheltuielile pentru formarea educațională în instituțiile de învățământ general obligatoriu **trebuie să fie acoperite totalmente de la bugetul de stat** (HCC 7/2017, §49).

Articolul 41 alin. (1) din Codul educației stabilește că în instituțiile de învățământ general se utilizează manuale școlare, elaborate în baza Curriculumului național, selectate și editate prin concurs. Totodată, alineatele (3) și (4) ale aceluiași articol dispun că **elevii din învățământul primar sunt asigurați cu manuale școlare în mod gratuit, iar elevii claselor V–IX sunt asigurați cu manuale școlare conform schemei de închiriere aprobate de Ministerul Educației** (HCC 7/2017, §50).

Curtea a observat că, potrivit Hotărârii Guvernului nr.876 din 22 decembrie 2015 cu privire la asigurarea cu manuale a elevilor, schema de închiriere prevede stabilirea și încasarea unei plăți (cotă-parte din costul manualului) pentru închirierea manualelor date în utilizare elevilor pentru un an de studii. Plata de închiriere a manualelor se stabilește anual de către Fondul special pentru manuale, în funcție de gradul de uzură și costul fiecărui manual (HCC 7/2017, §51).

Astfel, Curtea a constatat că, spre deosebire de elevii claselor I-IV, care sunt asigurați cu manuale gratuit, **elevii claselor V–IX sunt asigurați cu manuale școlare doar în urma achitării unei plăți de închiriere** (HCC 7/2017, §52).

Curtea a reținut că, în virtutea prevederilor constituționale care **garantează gratuitatea învățământului general obligatoriu**, orice prevedere legală care ar permite stabilirea unor plăți obligatorii pentru elevii din învățământul primar și gimnazial, inclusiv

pentru manualele școlare, care constituie un element inerent al procesului de instruire, este contrară Legii Supreme (HCC 7/2017, §53).

În concluzie, Curtea a reținut că dispozițiile art. 41 alin. (4) din Codul educației, în partea în care reglementează asigurarea elevilor claselor V-IX cu manuale școlare conform schemei de închiriere, aprobată de Ministerul Educației, sunt contrare principiului constituțional al gratuității învățământului, prevăzut la articolul 35 din Constituție (HCC 7/2017, §54).

2.8.2. Organele de conducere din cadrul instituțiilor de învățământ superior

Dreptul la învățătură este consacrat și garantat de art.35 din Constituție. Potrivit alineatelor (5) și (6) ale articolului 35, instituțiile de învățământ, inclusiv cele nestatale, se înființează și își desfășoară activitatea în condițiile legii și beneficiază de dreptul la autonomie (HCC 5/2017³², §48).

Curtea a observat că prevederile constituționale consacră și garantează o singură formă de autonomie, și anume cea universitară, indiferent dacă vizează învățământul superior de stat sau învățământul superior particular, autonomie al cărei conținut trebuie să fie identic în ambele cazuri (HCC 5/2017, §49).

În Hotărârea nr.6 din 3 mai 2012 Curtea a subliniat : „[...] autonomia universitară constă în dreptul instituției de a se conduce, de a-și exercita libertățile academice fără nici un fel de ingerințe ideologice, politice, religioase, de a-și asuma un ansamblu de competențe, obligații și responsabilități în concordanță cu opțiunile și orientările strategice naționale de dezvoltare a învățământului superior, cu progresul științei și tehnicii, al civilizației regionale și universale” (HCC 5/2017, §50).

Totodată, Curtea a menționat că această autonomie vizează domeniile conducerii, structurării și funcționării instituției, administrării și finanțării, **dar nu este una absolută**, ci este subordonată Constituției și legilor (HCC 5/2017, §52).

³² Hotărârea nr. 5 din 07.02.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014 și anexelor nr. 3 și nr. 4 la Hotărârea Guvernului nr.390 din 16 iunie 2015 cu privire la planurile (comanda de stat) de pregătire a cadrelor de specialitate, pe meserii, specialități și domenii generale de studii, în instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior pentru anul de studii 2015-2016 (*organele de conducere din cadrul instituțiilor de învățământ superior*)

Curtea a remarcat faptul că, potrivit prevederilor constituționale, stabilirea politicilor de stat în sfera învățământului, determinarea criteriilor de organizare și funcționare a sistemului de învățământ constituie un drept al legiuitorului. Conform art. 72 alin. (3) lit. k) din Constituție, organizarea generală a învățământului se reglementează prin lege organică. Legea specială în domeniu este Codul educației (*HCC 5/2017, §55*).

Astfel, Curtea a relevat că, potrivit normelor contestate [art. 102 din Codul educației], **Consiliul pentru dezvoltare strategică instituțională** (în continuare – Consiliul) împreună cu Senatul, Consiliul științific, Consiliul facultății, Consiliul de administrație și Rectorul fac parte din sistemul organelor de conducere ale instituțiilor de învățământ superior (*HCC 5/2017, §57*).

Curtea a constatat că dispozițiile Codului educației stabilesc **conducerea duală** în instituțiile de învățământ superior, prin crearea Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională. De altfel, Curtea a observat că deciziile Consiliului sunt luate, în majoritatea cazurilor, cu avizul favorabil al Senatului, stabilindu-se astfel un echilibru între aceste organe de conducere (*HCC 5/2017, §60*).

Totodată, Consiliul pentru dezvoltare strategică instituțională, exercitând atribuțiile de organizare și desfășurare a alegerilor pentru postul de rector al instituției de învățământ superior, înlocuiește fosta Comisie de concurs ministerială, care era responsabilă anterior de acest proces, și implicit reduce influența guvernării în acest proces de selecție (*HCC 5/2017, §61*).

Curtea a reținut că prin crearea structurilor de guvernanță dublă s-a urmărit asigurarea calității în învățământul superior, ceea ce înseamnă îmbunătățirea continuă a rezultatelor, un management performant, o politică financiară adecvată utilizării raționale a resurselor, prin încurajarea unei atitudini responsabile a întregului personal (*HCC 5/2017, §62*).

Având în vedere considerentele expuse, Curtea a relevat că, în calitate de organ de conducere al instituției de învățământ superior, Consiliul joacă un rol important în autonomia universitară, asigurând transparența și obiectivitatea luării deciziilor, utilizarea eficientă a resurselor financiare, administrarea rațională a patrimoniului public, stimularea cadrelor didactice pentru sporirea eficienței utilizării mijloacelor financiare alocate (*HCC 5/2017, §63*).

Curtea a relevat că prin includerea membrilor externi în Consiliu **legiuitorul a urmărit scopul de a asigura responsabilitatea instituțiilor de învățământ superior în fața părților interesate** (HCC 5/2017, §66).

La fel, Curtea a subliniat că includerea în Consiliu a membrilor din afara instituțiilor de învățământ superior **nu reprezintă altceva decât garanții ale faptului că învățământul superior se va face pe baza standardelor de calitate** (HCC 5/2017, §67).

Având în vedere cele de mai sus, Curtea a reținut că din Consiliul pentru dezvoltare strategică instituțională fac parte nouă membri, dintre care doar trei membri nu sunt desemnați de instituția de învățământ superior, fapt care **nu afectează autonomia universitară** (HCC 5/2017, §68).

În această ordine de idei, Curtea a reținut că instituirea prin lege a diverselor modele de structură a guvernării instituțiilor de învățământ superior reprezintă opțiunea legislativului (HCC 5/2017, §69).

Curtea a constatat că fondatorul instituției de învățământ superior este obligat să achite o indemnizație lunară membrilor Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională pe care i-a desemnat, precum și membrilor desemnați de ministerele de resort. Cu toate că art. 104 alin. (2) din Codul educației, care stabilește procedura de desemnare a membrilor Consiliului, nu face referire decât la membrii desemnați de Ministerul Educației, de Ministerul Finanțelor, de ministerul de resort, totuși din cuprinsul normei rezultă că fondatorul are dreptul de a desemna doar un singur membru în componența Consiliului (HCC 5/2017, §74).

În acest sens, Curtea a reținut că, deși aceasta constituie o ingerință în dreptul de proprietate al fondatorului instituției de învățământ superior privată, totuși această ingerință are o bază legală, fiind prevăzută expres de articolul 104 alin. (8) din Codul educației, urmărește un scop de interes public, și anume de a asigura standarde de calitate în învățământul superior, și este proporțională cu scopul urmărit, nefiind o povară excesivă (HCC 5/2017, §75).

Prin urmare, dreptul de proprietate al fondatorului instituției private de învățământ superior nu este încălcat (HCC 5/2017, §76).

2.8.3. Procedura de ocupare a posturilor didactice în instituțiile de învățământ superior

Curtea a stabilit că procedura de ocupare a posturilor didactice în instituțiile de învățământ superior se află într-o strânsă legătură cu principiul autonomiei universitare (în speță componenta academică a acesteia) și dreptul universităților de a selecta și promova cadrele didactice și alte categorii de personal (*DCC 35/2017*³³, §22).

Instituțiile de învățământ superior trebuie să se bucure de o reală autonomie universitară, inclusiv în ce privește componenta academică a acestei autonomii, astfel încât să poată hotărî în mod independent cu privire la politica de personal și să decidă fără nici o constrângere exterioară cu privire la misiunile educaționale și de cercetare asumate (*DCC 35/2017*, §28).

Curtea a constatat că decizia finală, de a alege sau nu candidatul în postul de profesor universitar sau de conferențiar universitar, aparține Senatului Universității. De altfel, deși procedura de alegere de către Senat se constituie din două etape, inițial prin vot deschis și ulterior prin vot secret, care sunt consecutive și obligatorii, juxtapunerea lor trebuie să fie privită ca o singură procedură la care participă aceiași membri ai Senatului cu drept deplin să decidă alegerea candidaților la funcția de conferențiar universitar în cadrul instituției de învățământ (*DCC 35/2017*, §31).

2.9. Dreptul de vot și dreptul de a fi ales

2.9.1. Sistemul electoral mixt

– *Cu referire la numărul de tururi pentru alegerile parlamentare*

În sensul articolului 2 din Constituție, o democrație veritabilă poate fi constituită numai de către popor, prin exercitarea suveranității naționale în mod direct ori prin in-

³³ Decizia nr.35 din 20.04.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.114g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a pct. 20 din Regulamentul cu privire la modul de ocupare a posturilor didactice în instituțiile de învățământ superior, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 854 din 21 septembrie 2010

intermediul reprezentanților săi, aleși în cadrul unui scrutin democratic – HCC nr.15 din 27 mai 2014, §46 (*DCC 124/2017*³⁴, §30).

Dispozițiile constituționale ale articolului 2 urmează a fi corelate cu prevederile articolului 38 din Legea Supremă, potrivit căruia voința poporului constituie baza puterii de stat, aceasta exprimându-se prin alegeri libere, care au loc în mod periodic, prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat (*DCC 124/2017*, §31).

Corespunzător, statului îi revine, ca garant final al pluralismului politic, sarcina de adoptare a unor măsuri pozitive pentru „organizarea” alegerilor democratice în „condiții care asigură libera exprimare a opiniei poporului privind alegerea forului legislativ” – *Mathieu-Mohin și Clerfayt v. Belgia*, hotărârea din 2 martie 1987, §54; *Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) v. Turcia*, hotărârea din 10 mai 2012, §27 (*DCC 124/2017*, §33).

În corespundere cu articolul 72 alin.(3) lit.a) din Constituție, Parlamentul, prin lege organică, urmează să reglementeze sistemul electoral (*DCC 124/2017*, §34).

Așadar, constituentul a lăsat în seama legiuitorului ordinar libertatea de a stabili regulile de organizare și de desfășurare a procesului electoral, modalitățile concrete de exercitare a dreptului de vot și a dreptului de a fi ales, cu respectarea condițiilor impuse de Constituție (*DCC 124/2017*, §35).

În egală măsură, Curtea a menționat că opțiunea pentru unul sau două tururi de scrutin constituie o chestiune de oportunitate politică, care ține de discreția organului legislativ, ținând cont de standardele democratice și de reflectarea cât mai fidelă a opțiunii alegătorului (*DCC 124/2017*, §37).

La rândul său, Curtea Europeană a statuat, în mod constant, că statele contractante beneficiază de o largă marjă de apreciere atunci când trebuie să stabilească modul de scrutin prin intermediul căruia va fi asigurată libera exprimare a poporului cu privire la alegerea corpului legislativ. În această privință, articolul 3 din Protocolul nr.1 la Convenție se limitează la prescrierea alegerilor „libere” care să se desfășoare „la intervale rezonabile”, „cu vot secret” și „în condiții care să asigure libera exprimare a opiniei poporului”. Sub această rezervă, nu este creată nicio „obligație de a introduce un anumit sistem” cum ar fi cel proporțional sau votul majoritar în unul ori două tururi de scrutin

³⁴ Decizia nr.124 din 15.12.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.117a/2017 privind controlul constituționalității Legii nr.154 din 20 iulie 2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative

– *Yumak și Sadak v. Turcia* [MC], hotărârea din 8 iulie 2008, §110; *Sitaropoulos și Giakoumopoulos v. Grecia* [MC], hotărârea din 15 martie 2012, §65 (DCC 124/2017, §38).

De asemenea, Curtea Europeană a menționat că regulile în acest domeniu variază în funcție de factorii istorici și politici specifici fiecărui stat; multitudinea de situații prevăzute în legislația electorală din numeroase state membre ale Consiliului Europei demonstrează diversitatea opțiunilor posibile în această privință. În scopul aplicării articolului 3 din Protocolul nr.1 la Convenție, orice lege electorală întotdeauna trebuie apreciată în contextul evoluției politice a țării, astfel încât elementele inacceptabile în cadrul unui sistem să poată fi justificate în cadrul altui sistem, cel puțin atâta timp cât sistemul adoptat îndeplinește condițiile care asigură „libera exprimare a opiniei poporului privind alegerea organului legislativ” – *Yumak și Sadak v. Turcia* [MC], hotărârea din 8 iulie 2008, §111 (DCC 124/2017, §39).

Astfel, Curtea a relevat că, deși adoptarea sau modificarea sistemului electoral este dreptul suveran al statului și al organului său reprezentativ – Parlamentul Republicii Moldova, acesta nu poate excede spiritului și literei Constituției. Toate aspectele ce țin de procesul electoral sunt reglementate prin lege organică, care, bazându-se pe criteriile de accesibilitate, claritate și previzibilitate, stabilește regulile după care se desfășoară scrutinele. Parlamentul, la adoptarea Codului electoral și a oricărei legi organice de modificare sau completare a acestuia, urmează să acționeze în conformitate cu un șir de principii constituționale, cum ar fi: statul de drept, suveranitatea națională, dreptul la vot, egalitatea, libertatea opiniei și a exprimării, dreptul la informație, libertatea întrunirilor etc. (DCC 124/2017, §40).

În consecință, Curtea a reținut că stabilirea desfășurării alegerilor parlamentare în baza unui sistem de vot mixt într-un singur tur per se nu contravine Constituției (DCC 124/2017, §41).

– *Cu referire la circumscripțiile electorale și ponderea votului*

Curtea a reținut că, potrivit legii contestate, alegerile parlamentare se organizează în baza unei circumscripții naționale, care cuprinde întreg teritoriul Republicii Moldova și secțiile de votare din străinătate, precum și în baza a 51 de circumscripții uninominale,

inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului [așa-numita „Transnistrie”] și peste hotare (DCC 124/2017, §42).

Curtea a observat că, în acord cu articolul 74 alin.(2) din Codul electoral [în redacția Legii nr.154 din 20 iulie 2017], circumscripțiile uninominale se aprobă de Guvern în baza deciziei unei comisii independente, a cărei componență este stabilită prin hotărâre de Guvern și din care fac parte obligatoriu reprezentanți ai: a) Comisiei Electorale Centrale; b) Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova; c) Președinției Republicii Moldova; d) fracțiunilor și grupurilor parlamentare; e) partidelor politice extraparlamentare care la ultimele alegeri parlamentare au obținut peste 2% din voturile valabil exprimate; f) Adunării Populare a Găgăuziei; g) asociațiilor minorităților naționale; h) autorităților publice locale; i) Biroului pentru Relații cu Diaspora; j) societății civile și mediului academic din domeniu, inclusiv geografi și sociologi (DCC 124/2017, §43).

Comisia abilitată să stabilească circumscripțiile uninominale va activa în baza propriului regulament aprobat de Guvern și își va alege din rândul membrilor săi un președinte și un secretar (DCC 124/2017, §44).

Analizând prevederile legale criticate, Curtea a constatat, cu titlu preliminar, că în cadrul alegerilor parlamentare fiecare alegător are dreptul să voteze cu două buletine – unul pentru circumscripția națională și celălalt pentru circumscripția uninominală. Fiecare vot are putere juridică egală (DCC 124/2017, §47).

În Codul bunelor practici în materie electorală, adoptat de către Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (în continuare – Comisia de la Veneția) în cadrul celei de-a 52-a Sesiuni Plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002), se arată că sufragiul egal cuprinde, *inter alia*, egalitatea puterii electorale (DCC 124/2017, §48).

În concret, s-a subliniat că „egalitatea puterii electorale [...] impune repartizarea echitabilă și clar delimitată a mandatelor pentru circumscripțiile electorale, bazându-se pe următoarele criterii de repartizare: numărul populației, numărul cetățenilor care domiciliază în circumscripția respectivă (inclusiv minorii), numărul alegătorilor înregistrați și, posibil, numărul persoanelor care în realitate votează. Poate fi prevăzută o combinație adecvată a acestor criterii. [...] Criteriul geografic și hotarele administrative, sau posibil chiar și cele istorice, pot fi, de asemenea, luate în considerare” (DCC 124/2017, §49).

În considerarea respectării acestor standarde, Curtea a reținut că legea contestată a stabilit criteriile pentru formarea circumscripțiilor uninominale pe teritoriul Republicii Moldova aflat sub jurisdicția autorităților constituționale, peste hotarele Republicii Moldova, precum și pentru localitățile din stânga Nistrului [așa-numita „Transnistrie”] (DCC 124/2017, §50).

Curtea a relevat că determinarea criteriilor pentru constituirea circumscripțiilor uninominale constituie un drept exclusiv al statului, luându-se în calcul posibilitățile și necesitățile practice de organizare a alegerilor (DCC 124/2017, §51).

Astfel, statul își poate stabili anumite criterii clare și previzibile, în baza cărora circumscripțiile uninominale urmează a fi create, criterii care se impun datorită rațiunilor de ordin tehnic pentru autoritățile responsabile de organizarea procesului electoral (DCC 124/2017, §52).

Cu toate acestea, potrivit legii contestate, devierea numărului de alegători între circumscripțiile electorale uninominale nu trebuie să depășească 10% (DCC 124/2017, §53).

În același sens, potrivit Codului bunelor practici în materie electorală, abaterea admisibilă de la normă nu trebuie să depășească limita de 10% și cu certitudine cea de 15%, cu excepția unor circumstanțe speciale (protecția drepturilor unei minorități preponderente, unitate administrativă cu o densitate mică a populației) (DCC 124/2017, §54).

La rândul său, Curtea Europeană a remarcat că articolul 3 din Protocolul nr.1 la Convenție nu implică faptul că toate buletinele de vot trebuie să aibă o pondere egală asupra rezultatelor alegerilor, nici faptul că toți candidații trebuie să aibă șanse egale de a câștiga; astfel, este evident că niciun sistem nu poate evita fenomenul „voturilor pierdute” – *Mathieu-Mohin și Clerfayt v. Belgia*, citată mai sus, §54; *Bompard v. Franța*, decizia din 4 aprilie 2006; *Kovach v. Ucraina*, hotărârea din 7 februarie 2008, §49; *Yumak și Sadak v. Turcia*, citată mai sus, §112 (DCC 124/2017, §55).

Pe de altă parte, Curtea a observat că, potrivit legii, circumscripțiile uninominale de pe teritoriul unității teritoriale autonome Găgăuzia se vor constitui în așa fel încât să nu depășească hotarele administrative ale autonomiei. Totodată, aceste circumscripții nu vor putea fi completate cu localități din afara autonomiei, luându-se în considerare riscul diluării minorității naționale (DCC 124/2017, §56).

Curtea a reținut că, potrivit Recomandărilor de la Lund (Suedia) cu privire la participarea efectivă a minorităților naționale la viața publică, adoptate în septembrie 1999 de către un grup de experți internaționali sub egida Înalțului Comisar pentru Minoritățile Naționale al OSCE [la acest document a făcut referire și Curtea Europeană în cauza *Grosaru v. România*, hotărârea din 2 martie 2010, §25], „statele trebuie să garanteze persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul de a lua parte la administrarea treburilor publice, în special prin dreptul de a vota și de a candida, fără discriminare” (DCC 124/2017, §57).

Totodată, potrivit Codului bunelor practici în materie electorală, adoptarea unor reguli speciale care ar garanta rezervarea unui număr de mandate minorităților naționale sau ar reglementa excepțiile de la regulile tradiționale de repartizare a mandatelor (spre exemplu, scutirea de condiția cvorumului) pentru partidele care reprezintă minoritățile naționale, în principiu, nu contravine dreptului de vot egal (DCC 124/2017, §58).

Principiul egalității nu înseamnă uniformitate, astfel că dacă unor situații egale trebuie să le corespundă un tratament egal, pentru situații diferite tratamentul juridic nu poate fi decât diferit. Violarea principiului egalității și nediscriminării există atunci când se aplică un tratament diferențiat unor cazuri egale, fără a exista o motivare obiectivă și rezonabilă (DCC 124/2017, §59).

Adițional, Curtea a amintit că pragul electoral este axat în principiu pe ideea că la guvernare trebuie să aibă acces partidele politice care se bucură de o anumită credibilitate în masa electoratului sau pe ideea maturității politice și civice a candidaților, precum și pe alte considerente ce țin de contextul sociopolitic concret – HCC nr.15 din 27 mai 1998 (DCC 124/2017, §61).

De altfel, și Curtea Europeană a admis că pragul electoral încurajează curentele de gândire suficient de reprezentative și permite evitarea unei fragmentări parlamentare excesive și nefuncționale și, prin urmare, de a consolida stabilitatea democratică – *Partija „Jaunie Demokrāti” și Partija „Mūsu Zeme” v. Letonia*, decizia din 29 noiembrie 2007; *Yumak și Sadak*, citată mai sus, §125 (DCC 124/2017, §62).

În același timp, Curtea a notat că alegerile parlamentare organizate în baza unei circumscripții naționale, precum și în baza circumscripțiilor uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stânga Nistrului [așa-numita „Transnistrie”] și peste

hotare, trebuie să asigure formarea unei opinii libere și în cunoștință de cauză a decidenților. Or, alegerile libere și libertatea de exprimare, mai ales libertatea dezbaterii politice, constituie fundamentul oricărui regim democratic – *Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, §47, și *Lingens v. Austria*, hotărârea din 8 iulie 1986, §41-42 (*DCC 124/2017*, §63).

Curtea a reținut că „libera exprimare a opiniei poporului” înseamnă ca alegerile să nu comporte vreo presiune de orice fel în ceea ce privește alegerea unuia sau mai multor candidați și ca, în această alegere, electoratul să nu fie pe nedrept incitat să voteze pentru un partid sau altul (*Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)*, citată mai sus, §29). În consecință, nicio formă de constrângere nu trebuie să fie exercitată asupra alegătorilor în ceea ce privește alegerea candidaților sau partidelor (*DCC 124/2017*, §64).

Curtea a subliniat că formarea liberă a opiniei reprezintă o condiție esențială pentru ca scrutinul să poată exprima în mod real și efectiv voința cetățenilor, constituind premisa unei manifestări autentice democratice a suveranității, în conformitate cu principiul statuat în art.2 din Legea fundamentală. Prin urmare, onestitatea scrutinului urmează a fi verificată la toate etapele procesului electoral, și nu doar în procesul votării propriuzise (*DCC 124/2017*, §65).

În acest sens, la formarea liberă a voinței electoratului și a onestității scrutinului autoritățile trebuie să asigure respectarea principiilor privind consultarea loială a cetățenilor cu drept de vot, principii care presupun crearea la toate etapele procesului electoral [în perioada înregistrării candidaților, desfășurării campaniei electorale, în ziua alegerilor, soluționării contestațiilor etc.] a tuturor condițiilor necesare pentru dezbateri și reflecție suficiente, pentru ca electorii să-și formeze liber opinia, să cunoască problemele supuse votului, consecințele juridice ale opțiunilor, precum și efectele pe care le produce rezultatul scrutinului asupra intereselor generale ale comunității. Principiile enunțate au drept corolar dispozițiile referitoare la alegerile libere, consacrate de art.2 alin.(1) și de art.38 alin.(1) din Legea fundamentală, norme constituționale care reflectă reglementările internaționale cuprinse în articolul 3 din Protocolul nr.1 adițional la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și în articolul 25 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (*DCC 124/2017*, §66).

– *Cu referire la numărul de semnături ale susținătorilor pentru înregistrarea candidatului în cursa electorală*

Condiția prevăzută de lege privind depunerea listei de semnături ale susținătorilor cu drept de vot nu are în sine efectul golirii de conținut a dreptului de a fi ales. Or, trăsătura esențială a oricărui mandat dobândit în urma exprimării prin sufragiu a voinței politice a electoratului o constituie reprezentativitatea sa (*DCC 124/2017, §71*).

Altfel spus, instituirea condiției privind depunerea listei cu semnături constituie o modalitate prin care candidatul își dovedește potențialul de reprezentativitate și arată, în același timp, preocuparea legiuitorului de a preveni exercitarea abuzivă a dreptului de a fi ales, pe de o parte, dar și de a asigura, pe de altă parte, accesul efectiv la exercițiul acestui drept persoanelor eligibile care într-adevăr beneficiază de susținerea electoratului (*DCC 124/2017, §72*).

În particular, Curtea a considerat că reducerea în jumătate a numărului de susținători cu drept de vot din circumscripția unde candidează, cerut pentru înregistrarea unui candidat femeie la alegerile parlamentare într-o circumscripție uninominală, are menirea să faciliteze exercitarea de către femei a dreptului de a fi ales și nu contravine în sine principiului egalității (*DCC 124/2017, §73*).

Dintr-o altă perspectivă, Curtea a considerat că și prevederile care stabilesc că semnăturile pentru susținerea candidaților din circumscripțiile uninominale de peste hotarele țării pot proveni de la oricare circumscripție au menirea de a facilita exercitarea dreptului de a fi ales al persoanelor aflate peste hotarele Republicii Moldova, astfel încât acest drept să fie efectiv și practic. Or, persoanele plecate în străinătate pot să mențină legături strânse și continue cu Republica Moldova, urmărind viața politică, economică și socială din țară, cu gândul de a se implica în treburile acesteia (*DCC 124/2017, §79*).

Totuși, Curtea a observat că nu există nicio deosebire de tratament juridic referitor la numărul de voturi pe care trebuie să-l acumuleze candidatul în circumscripția uninominală pentru a fi considerat ales. Or, potrivit articolului 91 alin.(1) din Codul electoral, candidatul pentru funcția de deputat în Parlament în circumscripția uninominală se consideră ales dacă a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate (*DCC 124/2017, §80*).

– *Cu referire la obligativitatea prezentării de către candidat a certificatului de integritate*

Curtea a menționat că persoanele care aspiră să acceadă sau care exercită funcții publice trebuie să demonstreze că îndeplinesc standardele ridicate în materie de integritate (DCC 124/2017, §84).

Sub acest aspect, printr-un *obiter dictum*, Curtea a notat că încrederea cetățenilor în corectitudinea persoanelor cu funcții publice și în instituții în general constituie fundamentul democratic al funcționării acestora. Încrederea în instituții este parte a „capitolului social”, alături de încrederea generalizată (în semeni) și rețelele de asociere în care sunt implicați indivizii. „Încrederea în instituțiile statului” îi motivează pe cetățeni să se implice mai mult în sfera vieții publice. Nivelul de încredere a publicului în instituții are efecte și asupra dezvoltării economice a societății – HCC nr.7 din 16 aprilie 2015, §42-44 (DCC 124/2017, §85).

– *Cu referire la exercitarea dreptului de vot la secția de votare din circumscripția uninominală unde alegătorul își are domiciliul*

Curtea a relevat că, împreună cu numele și starea civilă, domiciliul persoanei fizice este unul din atributele de identificare în spațiu prin indicarea unui loc precis, a unei adrese (DCC 124/2017, §88).

Curtea a reținut că noțiunile de „domiciliu” și de „reședință” sunt definite la articolul 30 alin.(1) și (2) din Codul civil (DCC 124/2017, §89).

Astfel, domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are locuința statornică sau principală. Se consideră că persoana își păstrează domiciliul atâta timp cât nu și-a stabilit un altul. Corelativ, reședința persoanei fizice este locul unde își are locuința temporară sau secundară (DCC 124/2017, §90).

Curtea a constatat că trăsăturile juridice specifice ale domiciliului sunt: stabilitatea, unicitatea, obligativitatea și inviolabilitatea (DCC 124/2017, §91).

Curtea a relevat că obligativitatea domiciliului derivă din funcția social-juridică a acestuia de a servi ca mijloc de individualizare a persoanei fizice în spațiu, funcție care prezintă interes și pentru societate, iar nu numai pentru titular. Această funcție a determinat regula că orice persoană trebuie să aibă un domiciliu (DCC 124/2017, §92).

Prin urmare, Curtea a reținut că, prin efectul legii, se consideră că orice persoană are domiciliu (*DCC 124/2017, §94*).

Mai mult, Curtea Europeană a subliniat că cerința de a satisface condiția cu privire la locul de reședință sau durata șederii pentru a avea dreptul de vot sau pentru a-l putea exercita în cadrul alegerilor nu constituie, în principiu, o restricție asupra acestui drept și nu este, prin urmare, incompatibilă cu articolul 3 din Protocolul nr.1 la Convenție – *Doyle v. Regatul Unit*, decizia din 6 februarie 2007 (*DCC 124/2017, §95*).

Concomitent, o bună gestionare a listelor electorale constituie o condiție indispensabilă pentru asigurarea unor alegeri libere și corecte. Exercitarea efectivă a dreptului de a fi ales depinde, în mod indiscutabil, de exercitarea corectă a dreptului de a alege. Astfel, omiterea înscrierii unor alegători în lista electorală și/sau înscrierea multiplă a altora ar putea duce nu doar la subminarea interesului alegătorilor, ci și la diminuarea șanselor candidaților de a participa la alegeri în condiții de egalitate și echitate – *Partidul Muncitoresc Georgian v. Georgia*, hotărârea din 8 iulie 2008 (*DCC 124/2017, §96*).

2.10. Libertatea partidelor și a altor organizații social-politice

2.10.1. Interdicția pentru Președintele Republicii Moldova de a fi membru de partid

Potrivit garanțiilor constituționale, cetățenii sunt liberi să-și exprime voința privind asocierea într-un partid, această voință nefiind impusă sau dictată (*HCC 35/2017³⁵, §43*).

Curtea a reținut că libertatea de asociere în partide politice trebuie să fie înțeleasă ca fiind unul din multitudinea mijloacelor care pot fi folosite pentru a influența procesele politice din stat (*HCC 35/2017, §44*).

În același timp, alineatul (7) al articolului 41 din Constituție prevede că: „Funcțiile publice ai căror titulari nu pot face parte din partide se stabilesc prin lege organică”. Astfel, Curtea reține că Legea Fundamentală admite restrângerea acestui drept în dependență de exercitarea unei anumite funcții, și anume a funcției publice (*HCC 35/2017, §45*).

³⁵ Hotărârea nr.35 din 12.12.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi din articolul 112 alin.(2) din Codul electoral (*interdicția pentru Președintele Republicii Moldova de a fi membru de partid*)

Cadrul legal infraconstituțional reglementează statutul juridic al diferitelor categorii de funcționari publici, statut care poate să prevadă, pe lângă drepturi, libertăți și obligații, o serie de interdicții și incompatibilități, precum cea referitoare la deținerea calității de membru al unui partid politic (*HCC 35/2017, §46*).

Totodată, art. 11 § 2 din Convenția Europeană permite statelor să restrângă libertatea de asociere la trei categorii de persoane: (1) membrilor forțelor armate, (2) poliției și (3) **administrației de stat** (*HCC 35/2017, §39*).

În acest sens, Curtea Europeană a recunoscut legitimitatea restrângerii activității politice a unor astfel de autorități publice din necesitatea **garantării neutralității politice** a acestora și asigurării îndeplinirii corespunzătoare a obligațiilor care le revin în mod imparțial, tratând toți cetățenii într-un mod egal, echitabil și fără a fi influențat de considerentele politice – *a se vedea Ahmed și alții v. Regatul Unit, hotărârea din 2 septembrie 1998; Rekvényi v. Ungaria, hotărârea din 20 mai 1999* (*HCC 35/2017, §40*).

Potrivit articolului 112 alin. (2) din Codul electoral: „**Mandatul Președintelui Republicii este incompatibil cu calitatea de membru al vreunui partid politic**” (*HCC 35/2017, §50*).

Curtea a subliniat că prin depunerea jurământului Președintele Republicii Moldova **își asumă un angajament juridic față de întreg poporul Republicii Moldova** (*HCC 35/2017, §55*).

Curtea a reținut că Președintele Republicii trebuie să reprezinte un factor unificator pentru instituțiile statului, societate și partidele politice. Prin urmare, șeful statului nu poate fi, în sine, un factor de blocaj politic sau instituțional ori să genereze factori de conflict. Președintele exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate (*HCC 35/2017, §56*).

Curtea a menționat că soluționarea divergențelor apărute între puterile statului, precum și între partidele politice, pot fi realizate doar atunci când Președintele Republicii este un arbitru care se identifică cu interesul național, însă nu cu un partid politic (*HCC 35/2017, §57*).

Curtea a reținut că neutralitatea politică a Președintelui Republicii produce un impact asupra încrederii populației în respectiva funcție (*HCC 35/2017, §61*).

Prin urmare, în Hotărârea nr. 2 din 24 ianuarie 2017, Curtea a menționat că Președintele Republicii Moldova este obligat să acționeze în interesele întregii societăți, și nu ale unei părți a acesteia, ale unui grup sau partid politic. **Din aceste considerente, Președintele Republicii Moldova nu poate fi membru al unui partid politic și nu poate promova sub nici o formă interesele unui partid politic** (HCC 35/2017, §62).

De asemenea, în Hotărârea nr. 24 din 27 iulie 2017, Curtea a subliniat că în cadrul sistemelor parlamentare **șeful statului joacă rolul unui arbitru, sau al unei puteri neutre, fiind detașat de partidele politice**. Chiar dacă nimeni nu poate împiedica șeful statului să aibă opiniile și simpatiile sale politice, mandatul pe care îl exercită este limitat. Președintele este un element important al sistemului politic, dar **acesta nu este un partizan al politicului**. Deși alegerea prin vot popular tinde să consolideze poziția Președintelui, în sistemele constituționale similare, președinții aleși prin vot popular continuă să joace rolul de *putere neutră* și nu dispun de competențe largi, iar balanțele și contrabalantele necesare sunt garantate de parlamentarism [§§ 113, 114] (HCC 35/2017, §63).

Această opinie este susținută și de către Comisia de la Veneția, fiind expusă în Avizul asupra propunerilor Președintelui Republicii Moldova de modificare a Constituției în vederea extinderii competențelor de dizolvare a Parlamentului, adoptată la cea de-a 111-a sesiune plenară din 16-17 iunie 2017, CDL-AD(2017)014 (HCC 35/2017, §64).

Curtea nu a putut accepta argumentul autorului sesizării, potrivit căruia Președintelui țării ar trebui să i se permită să fie membru de partid, în mod similar membrilor Parlamentului și Guvernului (HCC 35/2017, §66).

Curtea a menționat că aceștia se află în situații juridice diferite, iar criteriul „neutralității politice” nu poate fi aplicat membrilor Parlamentului și Guvernului în același mod în care este aplicat față de Președintele țării, dat fiind faptul că **deputații și membrii Guvernului prin definiție nu pot fi neutri din punct de vedere politic** – a se vedea, *mutatis mutandis*, hotărârea Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului, cauza *Ždanoka v. Letonia*, din 16 martie 2006, §117 (HCC 35/2017, §67).

Curtea a reținut că obligația Președintelui Republicii de a renunța la calitatea de membru al unui partid politic derivă din „*obligația de ingratitudine*” față de partidul care

l-a susținut în alegeri, or, în lipsa acestei obligații, calitatea de membru de partid, imaginea și funcția șefului statului ar putea fi folosite pentru avantaje politice de către partidul politic al cărui membru este și în final **instituția prezidențială s-ar asocia cu un partid politic** (HCC 35/2017, §68).

În acest sens, Curtea a menționat că incompatibilitatea impusă Președintelui nu are drept scop suprimarea libertății de asociere, ci, dimpotrivă, incompatibilitatea politică servește în beneficiul funcției respective, deoarece contribuie la stabilirea unui cadru favorabil de exercitare a atribuțiilor constituționale care îi revin, detașat de partidele politice (HCC 35/2017, §69).

În același timp, Curtea a constatat că, deși dispozițiile contestate interzic apartenența la un partid politic, prevederile constituționale stabilesc că Președintele Republicii se bucură de imunitate și nu poate fi tras la răspundere juridică pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului [art. 81 alin. (2)]. De asemenea, șeful statului poate lua parte la lucrările Parlamentului și adresa acestuia mesaje cu privire la principalele probleme ale națiunii [art. 84]. Totodată, Președintele Republicii are dreptul la inițiativă legislativă [art. 73] și la inițierea referendumului republican consultativ (HCC 35/2017, §70).

Astfel, Curtea a reținut că **spectrul măsurilor disponibile prin care poate fi realizat dreptul de a influența politica statului se extinde dincolo de calitatea de membru al vreunui partid politic** (HCC 35/2017, §71).

Curtea a menționat că, prin instituirea incompatibilității mandatului Președintelui Republicii Moldova cu calitatea de membru al unui partid politic, legiuitorul a urmărit să excludă factorii care ar împiedica realizarea sarcinilor de arbitru care revin funcției respective. Astfel, Curtea a constatat că nu există mijloace mai puțin restrictive care ar asigura neutralitatea politică a funcției de șef al statului. Or, în lipsa unei asemenea interdicții neutralitatea politică a șefului statului ar deveni una teoretică și iluzorie (HCC 35/2017, §72).

În lumina celor expuse, Curtea a reținut că interdicția stabilită pentru Președintele Republicii Moldova de a fi *membru al unui partid politic* se înscrie în limitele admisibile ale restrângerii dreptului la asocierea în partide politice, fiind astfel conformă articolului 41 alineatele (1) și (7) din Constituție (HCC 35/2017, §73).

2.11. Dreptul la muncă și la protecția muncii

2.11.1. Plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști

Curtea a constatat că, potrivit Hotărârii de Guvern nr. 1396 din 24 noiembrie 2003, după absolvirea studiilor postuniversitare prin rezidențiat, medicii și farmaciștii, tineri specialiști, în temeiul contractului semnat cu Ministerul Sănătății, vor fi repartizați de către acesta pentru plasare în câmpul muncii conform necesităților statului, pe o perioadă de trei ani, iar în cazul nerespectării de către tinerii specialiști a contractului semnat, ei sunt obligați să restituie cheltuielile pentru instruirea universitară, din contul bugetului de stat, și postuniversitară în volumul calculat de Ministerul Sănătății (*DCC 106/2017*³⁶, §19).

Prin urmare, Curtea a reliefat că libertatea muncii include dreptul persoanei de a-și alege după propria voință munca (profesia, ocupația) și locul muncii, precum și dreptul de a nu munci și de a-și continua studiile postuniversitare (masterat, doctorat), **însă nu presupune libertatea de a nu executa obligațiile asumate la momentul încheierii contractului-tip** (privind realizarea studiilor în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate (la zi) în grupele cu finanțare bugetară și plasarea tinerilor specialiști în câmpul muncii) între persoane și instituția de învățământ și, implicit, de a nu restitui statului cheltuielile pentru studii (*DCC 106/2017*, §23).

În același context, și Curtea Europeană a menționat că o muncă ce trebuie executată în temeiul unui contract liber încheiat nu poate intra sub incidența art. 4 [munca obligatorie], deoarece unul dintre cei doi contractanți s-a angajat față de celălalt să îl respecte și se expune la sancțiuni dacă nu își onorează obligațiile – Hotărârea CEDO *Van der Musselle v. Belgia*, 23 noiembrie 1983, §34 (*DCC 106/2017*, §24).

³⁶ Decizia nr.106 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 133g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a Hotărârii Guvernului nr. 1396 din 24 noiembrie 2003 cu privire la instruirea medicilor și farmaciștilor rezidenți și plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști (*plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști*)

2.11.2. *Încetarea raporturilor de serviciu în legătură cu refuzul de acordare a dreptului de acces la secretul de stat*

Potrivit articolului 43 din Constituție, orice persoană are dreptul la muncă și la libera alegere a muncii (*HCC 38/2017*³⁷, §52).

În speță, Curtea a constatat că, în conformitate cu dispozițiile articolului 26 alin. (5) din Legea cu privire la secretul de stat, nu se admite numirea sau angajarea persoanei într-o funcție care implică lucrul cu informații atribuite la secretul de stat sau accesul la secretul de stat, fără a avea concluzia Serviciului de Informații și Securitate, unicul organ specializat în domeniul asigurării securității de stat (*HCC 38/2017*, §70).

Totodată, articolul 27 alin. (5) din aceeași lege stabilește că, în cazul în care persoanei nu i se acordă dreptul de acces la secretul de stat, aceasta urmează să fie transferată la un alt loc de muncă sau la o altă funcție, care nu are nici o legătură cu informațiile atribuite la secret de stat, iar în cazul imposibilității transferului, urmează a fi concediată (*HCC 38/2017*, §82).

Curtea a constatat că, în cazul în care va fi stabilită prezența circumstanței care vizează „descoperirea, în urma măsurilor de verificare, a altor acțiuni ale persoanei care prezintă pericol pentru securitatea Republicii Moldova” [art. 25 alin. (1) lit. c) din lege], Serviciul de Informații și Securitate formulează concluzia privind imposibilitatea de a acorda persoanei dreptul de acces la secretul de stat (*HCC 38/2017*, §77).

Curtea a reținut că restrângerea dreptului de a accede într-o funcție, în urma refuzului Serviciului de Informații și Securitate de a acorda dreptul de acces la secret de stat, este aplicată pentru salvagardarea „altui drept”, în particular, protejarea siguranței naționale. Prin urmare, această finalitate corespunde scopului legitim, la care face referire cel de-al doilea alineat al articolului 54 din Constituție (*HCC 38/2017*, §100).

³⁷ Hotărârea nr.38 din 14.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat, Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și din Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1176 din 22 decembrie 2010 (*refuzul de a acorda dreptul de acces la secretul de stat*)

Curtea a observat că textul „prezintă pericol pentru securitatea Republicii Moldova” se conține în mai multe acte legislative și este definit în art. 1 din Legea securității statului nr. 618-XIII din 31 octombrie 1995 (HCC 38/2017, §45).

În contextul special al măsurilor legate de siguranța națională, însăși Curtea Europeană a menționat că cerința de previzibilitate nu ar putea fi aceeași ca în multe alte domenii, deoarece noțiunea de „siguranță națională” nu poate face obiectul unei definiții exhaustive, putând avea un sens larg, cu o mare marjă de apreciere, lăsată la dispoziția executivului. Totuși, aceasta nu poate depăși limitele sensului propriu al termenului (HCC 38/2017, §92).

Curtea a menționat că prevederile Constituției nu interzic încetarea raporturilor de muncă, cu condiția ca aceasta să fie însoțită de garanții, respectându-se principiul proporționalității. Această măsură, prin ea însăși, nu contravine dreptului la muncă, datorită naturii și specificului său, din moment ce legiuitorul o consideră necesară, conducându-se de anumite raționamente (HCC 38/2017, §102).

Astfel, Curtea a subliniat că eliberarea persoanei din funcție, în cazul refuzului SIS de a acorda dreptul de acces la secretul de stat, în baza temeiurilor prevăzute lege, operează doar în situația în care este imposibilă transferarea la un alt loc muncă sau la o altă funcție (HCC 38/2017, §105).

La fel, Curtea a menționat că, potrivit articolului 25 alin. (2) din Legea cu privire la secretul de stat, decizia privind refuzul de a acorda dreptul de acces la secretul de stat, adoptat de către conducătorul autorității publice, poate fi atacată în organul ierarhic superior sau în instanța de judecată (HCC 38/2017, §106).

Curtea a subliniat că, deși aprecierea riscului privind accesul la secretul de stat aparține Serviciului de Informații și Securitate, totuși, **instanța de judecată urmează să dispună de o competență deplină pentru stabilirea și examinarea motivelor de fond care au stat la baza refuzului.** Competența instanței trebuie să includă posibilitatea de a respinge argumentele autorităților referitoare la prezența în acțiunile persoanei a unui pericol pentru securitatea statului, atunci când consideră că aceste aprecieri sunt arbitrare sau nefondate. Această opinie este împărtășită și de Curtea Europeană în jurisprudența sa – *a se vedea cauza Miryana Petrova v. Bulgaria* (HCC 38/2017, §111).

Ținând cont de cele enunțate, Curtea a reținut că dispozițiile legale criticate nu aduc atingere prevederilor articolului 43 combinat cu articolele 23 și 54 din Constituție. Or, stabilirea unor criterii pentru exercitarea anumitor activități nu poate fi privită *a priori* ca o încălcare a dreptului constituțional la muncă (HCC 38/2017, §112).

2.12. Dreptul la grevă

2.12.1. Limitarea dreptului la grevă pentru unele categorii de angajați

Dreptul la grevă a fost consfințit de către legiuitorul constituant prin articolul 45 alineatul (1) din Constituție, care statuează că *grevele pot fi declanșate numai în scopul apărării intereselor profesionale cu caracter economic și social ale salariaților*. În același timp, potrivit alineatului (2) al articolului citat, **condițiile de exercitare a dreptului la grevă, precum și răspunderea pentru declanșarea nelegitimă a grevelor se stabilesc prin lege** (HCC 30/2017³⁸, §47,48).

Curtea a menționat că dreptul la grevă este consacrat și într-o serie de instrumente internaționale. Astfel, Carta Socială Europeană (revizuită) recunoaște dreptul lucrătorilor și al patronilor la acțiuni colective în caz de conflict de interese, inclusiv *dreptul la grevă, sub rezerva obligațiilor care ar putea rezulta din convențiile colective în vigoare* (art. 6 § 4). Dreptul la grevă consacrat în Carta Socială Europeană face parte din „nucleul dur” al drepturilor esențiale consacrate prin intermediul Cartei (HCC 30/2017, §49).

În același timp, similar celorlalte drepturi „condiționale”, *dreptul la grevă nu comportă un caracter absolut*, acesta poate fi limitat sau interzis în baza unor reglementări naționale (HCC 30/2017, §54).

Potrivit prevederilor art. 369 alin. (2) din Codul muncii, limitările au fost instituite în domeniile care vizează: asistența medicală; alimentarea cu energie, apă și unități cu flux continuu; sistemul de telecomunicații; traficul aerian; autoritățile publice centrale; asigurarea ordinii publice și de drept; sistemul de apărare (HCC 30/2017, §67).

³⁸ Hotărârea nr. 30 din 07.11.2017 privind controlul constituționalității art. 369 alin. (2), (3) și (4) din Codul muncii, art. 21 alin. (2) și (3) din Codul transportului feroviar, Hotărârii Guvernului nr. 656 din 11 iunie 2004 cu privire la aprobarea Nomenclatorului unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă (*limitarea dreptului la grevă pentru unele categorii de angajați*)

Curtea a reținut că *domeniile de activitate menționate sunt de o importanță primară pentru stat și societate în ansamblu și pentru fiecare persoană în parte* (HCC 30/2017, §68).

Mai mult, Curtea a reținut că colaboratorii care asigură ordinea publică și ordinea de drept, securitatea statului, judecătoria, precum și persoanele cu funcție de răspundere din cadrul autorităților publice centrale *acționează direct sau indirect, în regim de putere publică, în scopul realizării unui interes public*. Aceștia își desfășoară activitatea profesională în interesul și în sprijinul persoanelor, al comunității și al instituțiilor statului, exclusiv pe baza și în executarea legii, astfel că încetarea activității acestora afectează servicii esențiale pentru societate (HCC 30/2017, §69).

Totodată, și Curtea Europeană în jurisprudența sa a menționat că *statele au dreptul, în numele „siguranței publice”, să interzică forțelor de ordine dreptul la grevă* (HCC 30/2017, §71).

Prin urmare, legiuitorul a instituit anumite interdicții și restrângeri asupra dreptului la grevă, *în scopul asigurării bunului mers al activității economico-sociale și al garantării intereselor de ordin general ale statului și societății, precum securitatea națională, siguranța publică, sănătatea etc.* (HCC 30/2017, §72).

Curtea a reținut că *sistarea activității în aceste domenii în urma unor acțiuni revendicative ar fi de natură să cauzeze un prejudiciu iminent acestor domenii, precum și societății în ansamblu* (HCC 30/2017, §73).

În același timp, *interdicția exercitării dreptului la grevă nu pune aceste categorii socio-profesionale în imposibilitatea de a-și apăra interesele profesionale și sociale, precum și drepturile legitime* (HCC 30/2017, §79).

Astfel, art.369 alin. (4) din Codul muncii cuprinde garanții în acest sens, statuând că, în cazul în care greva este interzisă conform alin.(1) și (2), conflictele colective de muncă se soluționează de organele de jurisdicție a muncii. Potrivit art.351 din Codul muncii, *organele de jurisdicție a muncii sunt: (1) comisiile de conciliere (organe extrajudiciare) și (2) instanțele de judecată* (HCC 30/2017, §80).

De asemenea, Curtea a menționat că interzicerea grevei în respectivele domenii de activitate nu poate fi considerată discriminatorie în raport cu restul domeniilor în care aceasta se permite. În jurisprudența sa Curtea a reținut că principiul egalității nu trebuie confundat cu principiul uniformității, ultimul implicând un tratament juridic egal pentru toate cazurile și situațiile. Curtea a relevat în mod constatnt că violarea principiului

legalității are loc atunci când se aplică un tratament diferențiat în cazuri egale, fără să existe o motivare obiectivă și rezonabilă. Or, serviciile cuprinse la art.369 alin. (2) din Codul muncii constituie servicii de interes general și vital pentru întreaga viață socială, marea majoritate a acestora urmând a fi exercitate în mod neîntrerupt, fapt care și le face distincte (HCC 30/2017, §83).

Ținând cont de considerentele menționate, Curtea a reținut că, în temeiul articolului 54 din Constituție, limitările admise prin prevederile art.369 alin.(2) din Codul muncii și art. 21 alin. (2)-(3) din Codul transportului feroviar sunt proporționale scopului urmărit, fapt pentru care nu aduc atingere articolelor 16 și 45 din Constituție (HCC 30/2017, §86).

În partea ce ține de alegațiile autorului sesizării privind neconstituționalitatea Hotărârii Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, Curtea observă că aceasta a fost aprobată în temeiul art. 369 alin. (3) din Codul muncii (HCC 30/2017, §87).

Curtea subliniază că, potrivit art.102 din Constituție, *hotărârile Guvernului se adoptă pentru organizarea executării legilor*. Actul normativ nu poate interveni în domenii nereglementate de lege. Actele Guvernului sunt emise în vederea dezvoltării și concretizării dispozițiilor legii (HCC 30/2017, §88).

În acord cu cele statuate, Curtea a menționat că Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, nu poate depăși limitele statuate de legiuitor la art. 369 alin. (2) din Codul muncii (HCC 30/2017, §89).

Prin urmare, Curtea a constatat că în timp ce art. 369 alin. (2) lit. e) din Codul muncii stabilește că nu pot participa la grevă **doar persoanele cu funcție de răspundere din autoritățile publice**, prin hotărârea Guvernului se interzice participarea la grevă a *tuturor salariaților din cadrul Parlamentului, Cancelariei de Stat și Președinției* (HCC 30/2017, 90).

În aceste condiții, Curtea a menționat că textul „*toți salariații*” de la pozițiile 2, 3 și 4 urmează a fi interpretat în sensul în care vizează doar persoanele cu funcție de răspundere din autoritățile publice centrale (HCC 30/2017, §92).

În același timp, în acord cu prevederile art. 369 alin. (2) lit.f) din Codul muncii, Curtea a reținut că textul „*toți salariații*” de la pozițiile 10, 12, 16, 17, 19, 20 din Nomenclatorul menționat urmează a fi interpretat în sensul în care vizează doar colaboratorii organelor

afacerilor interne, procuraturii, Serviciului de Informații și Securitate, Departamentului Instituțiilor Penitenciare, Departamentului Situații Excepționale, sistemului de protecție și pază de stat, *de competențele funcționale ale cărora ține asigurarea ordinii publice, a ordinii de drept și a securității statului*. De asemenea, prin textul „**Întregul sistem**” de la poziția 11 urmează a se înțelege judecătorii instanțelor judecătorești (HCC 30/2017, §93).

2.13. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia

2.13.1. Executarea benevolă a hotărârilor judecătorești

Obligația executării unei hotărâri judecătorești aparține debitorului. În situația în care acesta nu îndeplinește benevol această obligație, intervine executarea silită, prin intermediul executorului judecătoresc (HCC 39/2017³⁹, §52).

Curtea a constatat că, în conformitate cu articolul 15 alin. (2) lit. d) din Codul de executare, titlul executoriu în pricinile ce țin de urmărirea pensiei de întreținere se prezintă spre executare de către instanța de judecată din oficiu (HCC 39/2017, §55).

În același timp, potrivit articolului 10 alin.(1) din Codul de executare, executarea silită reprezintă un ansamblu de măsuri prin care creditorul realizează, prin intermediul executorului judecătoresc, cu concursul organelor de stat abilitate, drepturile sale, recunoscute printr-un document executoriu, dacă debitorul nu-și îndeplinește benevol obligațiile (HCC 39/2017, §53).

În Hotărârea nr. 7 din 5 aprilie 2011, Curtea Constituțională a statuat că măsura executării silite trebuie să fie aplicată doar după expirarea termenului de executare benevolă a titlului executoriu și după întreprinderea unor eforturi rezonabile pentru a percepe datoria prin alte mijloace, astfel încât executarea silită să fie o ultimă soluție de natură a influența conduita debitorilor (HCC 39/2017, §57).

În speță, Curtea a observat că, prin transmiterea din oficiu de către instanța de judecată a titlului executoriu, debitorul este lipsit de posibilitatea de a executa benevol hotărârea judecătorească, până la începerea executării silite, contrar prevederilor articolului

³⁹ Hotărârea nr. 39 din 14.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 15 alin.(2) lit. d) și 38 alin.(4) lit. f) din Codul de executare al Republicii Moldova (*plata pensiei de întreținere*)

10 din cod. Această împrejurare conduce la suportarea automată a cheltuielilor de executare, încasate de executorul judecătoresc în toate cazurile de stingere, totală sau parțială, a obligației stabilite în documentul executoriu (*HCC 39/2017, §64*).

Prin urmare, transmiterea automată a titlului executoriu spre executare silită antrenează plăți suplimentare care nu ar fi achitate în cazul existenței posibilității executării benevole. Astfel, această situație constituie o sarcină excesivă care afectează patrimoniul debitorului, fapt care aduce atingere dreptului său de proprietate, garantat de articolul 46 alin. (1) din Constituție (*HCC 39/2017, §65*).

Pentru aceste motive, Parlamentul urmează să reglementeze termene de executare benevolă a hotărârilor judecătorești. De asemenea, în vederea excluderii unei sarcini excesive pentru debitor, Curtea a considerat necesară reglementarea încasării periodice a onorariului concomitent cu urmărirea plăților periodice (*HCC 39/2017, §66*).

Până la reglementarea de către Parlament a termenelor de executare benevolă, înainte de transmiterea documentului executoriu pentru executare silită, se va aplica termenul de 15 zile de la rămânerea definitivă a hotărârii pentru executarea benevolă, similar termenului prevăzut de articolul 60 alin. (3) din Codul de executare. În cazul hotărârii cu executare imediată acest termen se va calcula de la data pronunțării. Acest raționament nu împiedică Parlamentul să reglementeze alte termene pentru executare benevolă a diferitelor categorii de acte executorii (*HCC 39/2017, §67*).

Totodată, Curtea a reamintit că, la pronunțarea Hotărârii nr. 1 din 15 ianuarie 2013, a fost emisă o adresă prin care s-a reținut necesitatea instituirii unei obligații în sarcina creditorului de a soma debitorul asupra executării benevole a documentului executoriu până la intentarea procedurii de executare silită. Totuși, până în prezent această adresă nu a fost executată, motiv pentru care va semna repetat această omisiune Parlamentului (*HCC 39/2017, §68*).

Cu referire la alegațiile autorului excepției privind neconstituționalitatea prevederilor art. 38 alin. (4) lit. f) din Codul de executare, care reglementează cuantumul onorariului executorilor judecătorești, Curtea a reținut că executorul judecătoresc nu decide în mod arbitrar asupra modului, termenului și cuantumul onorariului încasat, acesta fiind prevăzut de legislație (*HCC 39/2017, §69*).

Mai mult, potrivit articolelor 36, 44 și 66 din Codul de executare, încheierea privind încasarea cheltuielilor de executare este susceptibilă controlului judecătoresc și poate fi contestată în termen de 10 zile de la data comunicării (HCC 39/2017, §73).

Curtea a reținut că prevederile articolului 38 alin. (4) lit. f) din Codul de executare **sunt aplicabile doar procedurilor de executare silită** (HCC 39/2017, §72).

Prin urmare, având în vedere constatările privind neconstituționalitatea omisiunii de acordare a unui termen de executare benevolă a hotărârilor judecătorești până la intentarea procedurii de executare silită, prevederile contestate privind încasarea onorariilor în cadrul procedurii de executare silită nu sunt contrare articolului 46 din Constituție (HCC 39/2017, §74).

În același timp, în cazul în care titlul executoriu privind plata pensiei de întreținere a fost transmis din oficiu de către instanța de judecată executorului judecătoresc, fără acordarea termenului de executare benevolă, la verificarea corectitudinii stabilirii onorariului executorului judecătoresc, instanța de judecată urmează să verifice dacă plata pensiei de întreținere a fost efectuată fără ca executorul judecătoresc să întreprindă anumite acțiuni (HCC 39/2017, §75).

Până la reglementarea de către Parlament a termenelor de executare benevolă, înainte de transmiterea documentului executoriu pentru executare silită, se va aplica termenul de 15 zile de la rămânerea definitivă a hotărârii pentru executarea benevolă, similar termenului prevăzut de articolul 60 alin. (3) din Codul de executare (HCC 39/2017, *dispozitiv*).

2.13.2. *Obligatorietatea acordului organului sindical la concediere*

Curtea a observat că potrivit prevederilor art. 87 alin. (1) din Codul muncii: „*Concedierea salariaților membri de sindicat se admite **cu consultarea prealabilă a organului sindical din unitate***” (HCC 34/2017⁴⁰, §58).

Autorul sesizării a susținut, în esență, că norma contestată potrivit căreia salariatul, membru de sindicat, nu poate fi concediat în lipsa acordului organului sindical, aduce

⁴⁰ Hotărârea nr.34 din 08.12.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 87 alin.(1) din Codul muncii nr.154-XV din 28 martie 2003 (*obligatorietatea acordului organului sindical la concediere*)

atingere dreptului de proprietate al angajatorului, contrar articolului 46 din Constituție (HCC 34/2017, § 38).

Curtea a acceptat că rolul organului sindical la încetarea contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului reprezintă o garanție pentru salariat, care se află în relații de subordonare față de angajator și care necesită o protecție specială pentru a evita concedierea abuzivă (HCC 34/2017, §63).

În același timp, având în vedere caracterul imperativ al prevederilor cuprinse în Codul muncii, Curtea a observat că solicitarea acordului organului sindical constituia o condiție obligatorie, în lipsa căruia angajatorul fiind în imposibilitatea de a dispune concedierea salariatului. Corelativ, simpla constatare a lipsei acestui acord putea servi drept temei pentru restabilirea automată în funcție a salariatului de către instanța de judecată (HCC 34/2017, §64).

În acest context, Curtea a constatat că obligativitatea acordului organului sindical și restabilirea automată în funcție în cazul lipsei acestui acord echivalează cu un **drept de veto** al organului sindical la concedierea salariaților (HCC 34/2017, §65).

Asigurarea unui echilibru între interesele salariaților, pe de o parte, și interesele angajatorilor, pe de altă parte, poate avea loc în funcție de nivelul de colaborare între aceștia în calitate de parteneri sociali (HCC 34/2017, §68).

Însă din conținutul normei contestate rezultă că mecanismul colaborării în procedura de concediere lipsește, fiind favorizate în special interesele salariaților. Astfel, chestiunea concedierii salariatului din start nu putea face obiectul unei dezbateri între angajator și organul sindical (HCC 34/2017, §69).

Curtea a considerat că protecția salariaților nu poate fi asigurată prin neglijarea totală a intereselor angajatorului, care, în limitele stabilite de lege, trebuie să dispună de o anumită autonomie în organizarea și funcționarea propriei instituții (HCC 34/2017, §70).

Este evident că, atunci când încetarea sau continuarea raporturilor de muncă cu salariatul depind de acordul organului sindical, dreptul exclusiv al angajatorului de a **decide** asupra activității sale în funcție de conjunctura economică, comercială în care acesta își desfășoară activitatea este susceptibil de a fi obstrucționat (HCC 34/2017, §71).

Astfel, condiționarea concedierii salariatului de **acordul organului sindical** poate afecta mecanismele economico-financiare ale întreprinderii, cum ar fi structura de producție, bugetul de venituri și cheltuieli, natura și volumul contractelor comerciale încheiate de unitate (*HCC 34/2017, §72*).

De asemenea, în cazul opunerii sindicatului la concedierea salariatului poate fi încălcat și dreptul de proprietate al angajatorului, deoarece acesta este nevoit să continue contractul individual de muncă și să plătească salariatului drepturile salariale (*HCC 34/2017, §73*).

Astfel, deși în activitatea lor sindicatele sunt independente și nu sunt supuse unui control sau subordonări, acestea nu pot dispune de un **drept de veto** în privința deciziilor de concediere a salariaților emise de angajator (*HCC 34/2017, §74*).

Prin urmare, dreptul de veto al organelor sindicale este **neproportional** scopului legitim de protecție a drepturilor salariaților în raport cu drepturile angajatorului în procesul de organizare a funcționării unității (*HCC 34/2017, §75*).

Or, consolidarea libertății sindicale în schimbul limitării dreptului la libera inițiativă economică și a activității de întreprinzător și, respectiv, a dreptului de proprietate al angajatorului nu reprezintă o soluție legislativă proporțională cu scopul urmărit (*HCC 34/2017, §76*).

Pentru considerentele menționate, **dreptul de veto** al organelor sindicale la luarea deciziilor de concediere a salariaților **încalcă** prevederile articolelor 9, 46 și 126 din Constituție, care consfințesc libera inițiativă economică, libera activitate de întreprinzător și dreptul de proprietate. În acest sens, lipsa acordului organului sindical la concedierea salariaților nu poate constitui în sine un temei de restabilire automată în funcție (*HCC 34/2017, §77*).

Totodată, Curtea a reținut că, pentru apărarea drepturilor și intereselor ocrotite de lege, în cazul unei concedieri abuzive salariatul este în drept să formuleze o acțiune în justiție. Astfel, în situația în care instanța de judecată **va constata ilegalitatea concedierii**, aceasta poate dispune restabilirea în funcție și repararea prejudiciului cauzat pentru întreaga perioadă de absență forțată de la muncă (*HCC 34/2017, §79*).

2.14. Dreptul la asistență și protecție socială

2.14.1. Contribuția de asigurări sociale de stat obligatorii

Curtea a reținut că urmează a se face distincție la stabilirea pensiei între persoanele care au achitat o contribuție procentuală de asigurări sociale de stat obligatorii din fondul de salarizare și alte recompense sau în funcție de sumele primite pentru serviciile prestate și persoanele care au achitat o contribuție fixă de asigurări sociale de stat obligatorii (*DCC 55/2017⁴¹, §24*).

Astfel, potrivit prevederilor subpunctului 1.5 al punctului 1 din Anexa nr.3 la Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2014, pentru a beneficia de pensia minimă pentru limită de vârstă (stagiul de cotizare) întreprinzătorii individuali, avocații, notarii publici, executorii judecătorești și mediatorii care au obținut dreptul de a desfășura activitate în modul stabilit de lege, indiferent de forma juridică de organizare, sunt obligați să vireze la bugetul asigurărilor sociale de stat 5748 de lei anual pentru asigurarea individuală (tariful contribuției de asigurări sociale de stat obligatorii) (*DCC 55/2017, §21*).

În același timp, ținând cont de faptul că respectivele categorii de persoane achită doar o contribuție fixă de asigurări sociale de stat obligatorii, și nu o contribuție procentuală în funcție de sumele primite pentru serviciile prestate, ei beneficiază doar de pensia minimă pentru limită de vârstă (stagiul de cotizare) și ajutorul de deces (*DCC 55/2017, §22*).

Astfel, principiul egalității consacrat de Constituție nu înseamnă uniformitate, el presupune tratament egal în situații egale, pentru situații diferite tratamentul juridic nu poate fi decât diferit (*DCC 55/2017, §26*).

Curtea a menționat că stabilirea tarifului contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii prin legea anuală a bugetului asigurărilor sociale de stat reprezintă o opțiune a legiuitorului, acesta fiind liber să stabilească tipurile de prestații sociale asigurate (*DCC 55/2017, §28*).

⁴¹ Decizia nr.55 din 27.06.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 66g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din subpunctul 1.5 al punctului 1 din Anexa nr.3 la Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2014, nr.329 din 23 decembrie 2013 (*contribuția de asigurări sociale de stat obligatorii*)

2.14.2. Alocația socială de stat pentru persoane vârstnice

Curtea a statuat că garanțiile sociale nu au un caracter necondiționat, legiuitorul fiind în drept de a stabili condiții specifice pentru exercitarea drepturilor sociale. În acest sens, modul de stabilire a alocațiilor sociale de stat reprezintă o opțiune a legiuitorului, acesta fiind liber, în funcție de resursele financiare disponibile, să stabilească acordarea acestui drept, conținutul și limitele acestuia, precum și condițiile în care poate fi acordat atunci când realitățile economice și sociale o impun (*DCC 24/2017, §23*).

2.14.3. Recalcularea indemnizațiilor de asigurări sociale

Prin garanțiile de protecție socială, instituite în art.47 din Constituție, statul ocrotște sănătatea și bunăstarea cetățenilor, acordându-le asistență socială în cazurile prevăzute de lege (*HCC 20/2017, §43*).

În domeniul drepturilor sociale, statul este obligat să ia măsuri pozitive pentru a asigura protecția acestor drepturi, astfel încât fiecare membru să posede un minim garantat de asigurare socială (*HCC 20/2017, §44*).

Astfel, în vederea realizării politicii în domeniul asigurărilor sociale de stat, legiuitorul, în limitele atribuțiilor ce-i revin și ale principiilor constituționale, este în drept să opteze pentru diverse soluții de reglementare și concretizare a conținutului drepturilor sociale (*HCC 20/2017, §48*).

Potrivit legislației, o formă a prestațiilor de asigurări sociale, acordată pentru pierderea capacității de muncă, constituie **indemnizația de maternitate** (*HCC 20/2017, §52*).

Rațiunea stabilirii prin lege a „indemnizației de maternitate” se desprinde din garanțiile consfințite la articolele 47, 49 și 50 din Constituție, în virtutea cărora **maternitatea beneficiază de o protecție specială din partea statului** (*HCC 20/2017, §53*).

Pentru a beneficia de asigurările sociale prevăzute de lege, persoana trebuie să **participe** la sistemul public de asigurări sociale și să **contribuie** la fondul de asigurări sociale (*HCC 20/2017, §56*).

În conformitate cu art.7 din Legea nr.489/1999, prestațiile de asigurări sociale reprezintă **drepturile în bani** sau în natură ce se cuvin persoanelor asigurate, în condițiile

legii, **corelative contribuțiilor de asigurări sociale** acordate sub formă de pensii, indemnizații, ajutoare și sub alte forme prevăzute de lege (*HCC 20/2017, §57*).

În vederea acordării prestațiilor de asigurări sociale, legiuitorul a instituit o bază de calcul pentru stabilirea acestora prin Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale (*HCC 20/2017, §58*).

Având în vedere principiul contributivității, Curtea a subliniat că prin virarea contribuțiilor corelative veniturilor dobândite beneficiarul își formează indirect cuantumul indemnizației de asigurări sociale (*HCC 20/2017, §62*).

Prin urmare, Curtea a reținut că în cazul interzicerii recalculării indemnizațiilor de asigurări sociale, ca urmare a comiterii unei erori, persoana asigurată suportă o sarcină excesivă, care excedează marjei de apreciere a statului în aplicarea politicilor sale sociale. Or, așa cum recalcularea nu este permisă în cazul unei erori, mărimea veniturilor neincluse ar putea fi considerabilă, fapt care ar influența semnificativ cuantumul indemnizației. Drept consecință, valoarea indemnizației și respectiv a mijloacelor de subzistență ale persoanei asigurate în perioada producerii riscului asigurat ar putea fi suprimate (*HCC 20/2017, §63*).

Astfel, atunci când beneficiarului i-a fost stabilită și plătită o indemnizație mai mare decât prevede legea, drepturile statului sunt restabilite, întrucât sumele necuvenite sunt restituite fie de persoanele responsabile de transmiterea datelor sau de stabilirea indemnizației, fie de beneficiar în cazul prezentării unor acte false (*HCC 20/2017, §65*).

Curtea a notat că legiuitorul nu a reglementat situația în care, în funcție de contribuțiile achitate, anumite sume cuvenite beneficiarului cu titlu de indemnizație nu au fost plătite din cauza erorilor comise de autoritățile abilitate (*HCC 20/2017, §66*).

În cauza *Stec și alții v. Marea Britanie* Curtea Europeană a statuat, cu valoare de principiu, că: „ [...] 54. Atunci când un Stat Parte pune în aplicare o legislație care prevede plata automată a unei prestații sociale – indiferent dacă acordarea acestei prestații depinde sau nu de plata prealabilă a contribuțiilor – această legislație trebuie să fie considerată ca generând un interes patrimonial ce ține de domeniul de aplicare al articolului 1 din Protocolul nr.1 pentru persoanele care îndeplinesc cerințele sale [...]” (*HCC 20/2017, §71*).

Ținând cont de jurisprudența Curții Europene în materia aplicării art.1 din Protocolul nr.1, Curtea a reținut că prin normele care interzic recalcularea în sensul corectării indemnizațiilor de asigurări sociale stabilite a fost instituită o ingerință în speranța legitimă de a beneficia efectiv de un drept de proprietate (*HCC 20/2017, §70*).

2.14.4. *Indemnizația de maternitate*

Obligația constituțională a statului este de a lua măsuri adecvate pentru asigurarea necesităților vitale ale cetățenilor săi, inclusiv în situații excepționale (*HCC 6/2017⁴², §42*).

Rațiunea asistenței și protecției sociale este de a răspunde nevoilor de trai ale persoanelor și de a menține un anumit nivel de trai în caz de producere a anumitor împrejurări obiective (*HCC 6/2017, §43*).

Curtea a menționat că asigurările sociale constituie un subsistem al sistemului de protecție socială instituit și garantat de stat și fundamentat pe principiul contributivității (*HCC 6/2017, §44*).

În același timp, în jurisprudența sa, Curtea a reținut că Legea Supremă nu garantează persoanelor un nivel concret de asigurare socială. Garanțiile sociale nu au un caracter necondiționat, legiuitorul fiind în drept de a stabili condiții specifice pentru exercitarea drepturilor sociale. În același timp, prevederile legale instituite nu pot fi în conflict cu principiile constituționale (*HCC 6/2017, §46*).

Astfel, în vederea realizării politicii în domeniul asigurărilor sociale de stat, legiuitorul, în limitele atribuțiilor ce-i revin, este în drept să opteze pentru diverse soluții de reglementare și concretizare a conținutului drepturilor sociale, cu respectarea principiilor echității sociale și egalității, consfințite prin articolul 16 din Constituție (*HCC 6/2017, §47*).

Curtea a reținut că, potrivit legislației, o formă a prestațiilor de asigurări sociale, acordată pentru pierderea capacității de muncă, constituie indemnizația de maternitate (*HCC 6/2017, §51*).

⁴² Hotărârea nr.6 din 09.02.2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 16 alin. (5) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, precum și pct. 49 din Regulamentul aferent, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005 (*indemnizația de maternitate*)

Curtea a menționat că rațiunea stabilirii prin lege a „indemnizației de maternitate” se desprinde din garanțiile consfințite la articolele 47 și 49 din Constituție, în virtutea cărora **maternitatea beneficiază de o protecție specială din partea statului** (HCC 6/2017, §53).

Analizând prevederile legale, Curtea a constatat că de indemnizația de maternitate beneficiază (1) *femeile asigurate obligatoriu prin efectul legii*; (2) *soțiile aflate la întreținerea soților asigurați și* (3) *șomerele care s-au aflat la evidența instituțiilor medico-sanitare* (HCC 6/2017, §54).

Curtea a observat că, potrivit normei legale contestate, indemnizația de maternitate calculată din mărimea salariului soțului asigurat este acordat doar atunci când (1) **soția în perioada de 9 luni premergătoare producerii riscului asigurat și-a pierdut locul de muncă din motive ce nu-i sunt imputabile** sau, (2) în această perioadă, soția nu deține un loc de muncă. Aceleași prevederi se regăsesc și în pct. 49 din Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005 (HCC 6/2017, §55).

Prin urmare, Curtea a constatat că, potrivit prevederilor legale contestate, **femeia care a activat doar parțial în perioada enunțată și s-a eliberat din propria inițiativă nu este considerată la întreținerea soțului asigurat și nu beneficiază de indemnizație de maternitate** calculată din mărimea salariului soțului (HCC 6/2017, §56).

Curtea a menționat că această opțiune de politică socială creează un tratament discriminatoriu între soțiile care nu au participat la sistemul public de asigurări sociale, dar sunt considerate a fi la întreținerea soțului salariat și beneficiază de indemnizație de maternitate calculată din mărimea salariului acestuia, și soțiile care au lucrat parțial în ultimele 9 luni premergătoare concediului de maternitate, au contribuit prin plăți la fondul asigurărilor sociale de stat, dar nu beneficiază de aceste garanții (HCC 6/2017, §57).

Curtea a reținut că rațiunea stabilirii indemnizației de maternitate este acordarea acesteia pentru pierderea capacității de muncă, iar la momentul producerii riscului asigurat ambele persoane – și cea care nu a contribuit la sistemul public de asigurări sociale, și cea care a contribuit parțial – și-au pierdut capacitatea de muncă și se află de fapt la întreținerea soțului salariat (HCC 6/2017, §58).

Curtea a subliniat că tratamentul diferențiat instituit pentru obținerea indemnizației de maternitate fără o justificare obiectivă și rezonabilă este contrar articolelor 16, 47 și 49 din Constituție (HCC 6/2017, §60).

2.15. Protecția persoanelor cu dizabilități

2.15.1. Beneficiarii Serviciului social „Locuință protejată”

Curtea a constatat că art. 51 din Constituție consacră dreptul persoanelor cu dizabilități de a se bucura de o protecție specială, sens în care statul trebuie să asigure realizarea unei politici de egalitate a șanselor, de prevenire și de tratament al dizabilității, în vederea participării efective a persoanelor cu dizabilități la viața comunității. Prin urmare, această normă constituțională se referă la obligația statului de a asigura egalitatea de șanse a persoanei cu dizabilități în raport cu restul comunității, fără a interzice ca, în vederea unor situații speciale, să fie instituite mijloace specifice de protecție pentru toate categoriile de persoane cu dizabilități (*HCC 8/2017*⁴³, §49).

Potrivit art. 12 pct. 4 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (în continuare – CDPD), **statele părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale privind drepturile omului.** O astfel de protecție va garanta că măsurile referitoare la exercitarea capacității juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, nu prezintă conflict de interese și nu au o influență necorespunzătoare, sunt proporționale și adaptate la situația persoanei, se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supun revizuirii periodice de către o autoritate competentă, independentă și imparțială sau de către un organ juridic (*HCC 8/2017*, §51).

De asemenea, potrivit actelor internaționale, respectul pentru demnitatea ființei umane, pentru autonomia individuală, inclusiv pentru dreptul de a face propriile alegeri, precum și pentru independența persoanei, este un principiu fundamental (*HCC 8/2017*, §54).

În acest sens, în conformitate cu prevederile art. 19 CDPD, statele părți la Convenție trebuie să recunoască dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în

⁴³ Hotărârea nr. 8 din 07.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 711 din 9 august 2010 (*beneficiarii Serviciului social „Locuință protejată”*)

comunitate, având șanse egale cu ale celorlalți, și, respectiv, **să ia măsuri eficiente și adecvate pentru ca să se bucure pe deplin de acest drept, să fie integrate în comunitate și să participe la viața acesteia** (HCC 8/2017, §55).

În corespundere cu prevederile internaționale, Legea nr. 60 din 30 martie 2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități menționează că **persoanele cu dizabilități beneficiază de servicii sociale primare, specializate și cu specializare înaltă, în vederea reabilitării și incluziunii sociale** (HCC 8/2017, §57).

Curtea a reținut că, **în vederea integrării sociale și profesionale în comunitate a persoanelor cu dizabilități mintale, creării condițiilor pentru dezvoltarea deprinderilor necesare unei vieți autonome**, Guvernul a aprobat Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată” (HCC 8/2017, §58).

Curtea a observat că, în conformitate cu prevederile Regulamentului cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată”, pot beneficia de acest serviciu **persoanele cu dizabilități mintale care conștientizează și își dirijează acțiunile și care nu au fost declarate incapabile de către instanța de judecată** (HCC 8/2017, §59).

Totodată, Curtea a reținut că, în timp ce obiectivele serviciului sunt integrarea în comunitate a persoanelor cu dizabilități mintale, **persoanele declarate incapabile prin hotărârea instanței au fost private de posibilitatea de a beneficia de acest serviciu** (HCC 8/2017, §61).

În acest context, Curtea a subliniat necesitatea diferențierii instituției declarării incapacității, pe de o parte, și serviciilor sociale, pe de altă parte. În timp ce prima are ca scop protecția persoanei cu dizabilități împotriva actelor și acțiunilor proprii sau ale unor terți, care pot prejudicia drepturile și interesele persoanei cu dizabilități mintale, serviciile sociale au scopul de a dezvolta autonomia persoanei și incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (HCC 8/2017, §62).

Mai mult, în speță Curtea a constatat că **reclamanta, deși declarată incapabilă prin hotărârea instanței de judecată, inițial a beneficiat de acest serviciu** (HCC 8/2017, §63).

Pct. 15 al Regulamentului stabilește că asistentul social comunitar întocmește raportul de evaluare complexă a solicitantului de servicii sociale, cu **concluziile și recomandările specialiștilor privind plasamentul persoanei în Serviciu, inclusiv ale medicului psihiatru, care atestă că persoana cu dizabilități mintale conștientizează și își dirijează acțiunile** (HCC 8/2017, §65).

Respectiv, Curtea a constatat că **fiecare caz este evaluat în mod individual de către Comisia instituită în acest sens** (HCC 8/2017, §66).

În același timp, Curtea a menționat că și în situația instituirii tutelei **reprezentantul legal trebuie să țină cont de preferințele persoanei** (HCC 8/2017, §70).

Curtea a reiterat că, potrivit art. 16 din Constituție, toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice. Suplimentar, prevederile CDPD stabilesc obligația statelor de a asigura **dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate**, cu șanse egale cu ale celorlalți, și **vor lua măsuri eficiente și adecvate în vederea incluziunii sociale a acestora** (HCC 8/2017, §74).

În acest context, Curtea a observat că prin norma contestată, care exclude din categoria beneficiarilor serviciului social persoanele declarate incapabile, se instituie un tratament diferențiat între persoanele cu dizabilități declarate incapabile și persoanele cu dizabilități cu capacitate de exercițiu deplină, fără a se urmări un scop legitim și fără existența unei justificări obiective și rezonabile (HCC 8/2017, §75).

Din cele expuse, Curtea a reținut că limitarea accesului unei persoane declarate incapabile la Serviciul social „Locuință protejată” nu corespunde obligației pozitive a statului de a lua măsurile necesare, de natură să asigure participarea efectivă a persoanelor cu dizabilități mintale la viața comunității, fapt contrar articolelor 16 și 51 din Constituție (HCC 8/2017, §76).

2.16. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică

2.16.1. Menținerea efectelor produse de actele Băncii Naționale a Moldovei

Astfel, Curtea a constatat că, potrivit prevederilor art. 38 alin. (7) lit.a) din Legea instituțiilor financiare, măsurile și sancțiunile aplicate de Banca Națională pot fi atacate

în instanța de judecată competentă. În același timp, în cazul în care instanța de judecată recunoaște că acțiunile Băncii Naționale față de bancă și/sau persoane/acționari sunt ilegale, Banca Națională va repara prejudiciile materiale, însă se mențin toate efectele produse în baza actului anulat care a fost emis în vederea punerii în aplicare a art.15, 15/1 și 15/6 din Legea instituțiilor financiare și a oricărui act și operațiuni subsecvente de punere în aplicare a acestui act anulat, inclusiv retragerea licenței rămânând în vigoare (HCC 29/2017⁴⁴, §57).

În jurisprudența sa Curtea a statuat că în anumite domenii sensibile sau care au o importanță majoră pentru societate, cum ar fi stabilitatea sistemului bancar, statul se bucură de o marjă mai largă de apreciere. Această marjă de apreciere determină dreptul statului de a stabili reglementari distincte față de alte domenii de reglementare. Faptul că băncile operează cu resurse bănești care aparțin atât persoanelor fizice, cât și juridice, face ca viabilitatea și credibilitatea acestora să fie factori de un interes public major și impune exigențe sporite privind reglementarea și supravegherea activităților bancare (HCC 29/2017, §59).

Curtea a menționat că un rol determinant în menținerea stabilității financiare îl are Banca Națională a Moldovei care prin atribuțiile de reglementare și supraveghere este responsabilă de siguranța și buna-funcționare a băncilor comerciale și a întregului sistem bancar (HCC 29/2017, §47).

Examinând prevederile contestate, Curtea a reținut că în situația anulării actului Băncii Naționale de către instanța de judecată, prin care au fost dispuse aplicarea anumitor sancțiuni, vom distinge între (1) *sancțiuni aplicate/aduse la îndeplinire și, prin urmare, situații juridice consumate*, și (2) *sancțiuni corelative privind înstrăinarea acțiunilor bancare care pot fi în curs de executare sau executate deja*. Prin urmare, în toate cazurile **suntem în prezența unui proces deja demarat** (HCC 29/2017, §63).

Astfel, cu referire la efectul actelor, Directiva UE 2014/59 din 15 mai 2014 de instituire a unui cadru pentru redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de

⁴⁴ Hotărârea nr. 29 din 06.11.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 38 alin.(7) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995 (*menținerea efectelor produse de actele BNM*)

investiții stabilește că: „Atunci când acest lucru este necesar pentru a proteja interesul unor părți terțe care, acționând cu bună-credință, au cumpărat acțiuni, alte instrumente de proprietate, active, drepturi sau pasive ale unei instituții aflate în rezoluție [...] **anularea unei decizii luate de o autoritate de rezoluție nu afectează niciun act administrativ adoptat ulterior și nicio tranzacție încheiată ulterior de către autoritatea de rezoluție în cauză pe baza deciziei sale anulate.** În acest caz, căile de recurs împotriva unei decizii [...] **trebuie să se limiteze la acordarea de compensații pentru pierderile suferite de reclamant ca urmare a deciziei sau a măsurii respective**” (HCC 29/2017, §65).

Prin urmare, ținând cont de cele menționate mai sus, Curtea a reținut că în situația în care sancțiunile aplicate de BNM constituie o situație consumată, iar procesul demarat este unul ireversibil, implicit procesul de lichidare a unei bănci, prevederile legale contestate potrivit cărora declararea ilegală de către instanța de judecată a acțiunilor întreprinse de BNM nu afectează efectul actelor emise, au drept scop asigurarea securității raporturilor juridice (HCC 29/2017, §66).

Curtea a subliniat că asigurarea securității raporturilor juridice trebuie abordată cu mai mare prudență având în vedere importanța crucială a reputației bancare (HCC 29/2017, §67).

În același timp, deși instanța de judecată este limitată în deciziile sale privind restabilirea drepturilor anulate de BNM, Curtea consideră că remediul stabilit de legi privind repararea prejudiciilor prin compensare materială echitabilă asigură un **just echilibru între interesul public și interesele băncii/acționarilor** (HCC 29/2017, §68).

Ținând cont de considerentele menționate, Curtea a reținut că în temeiul limitărilor admise de articolul 54 din Constituție, prevederile lit. a) alin. (7) al art. 38 din Legea instituțiilor financiare **nu sunt disproporționate în raport cu scopurile legitime de protecție a drepturilor creditorilor și garantarea interesului public privind administrarea corespunzătoare a băncilor** (HCC 29/2017, §71).

Pentru considerentele expuse, Curtea a constatat că prevederile supuse controlului constituționalității sunt conforme articolelor 20 și 53 alin. (1) din *Constituție* (HCC 29/2017, §72).

2.17. Devotamentul față de țară

2.17.1. Deținerea multiplei cetățenii de către militarii prin contract

Cetățenia desemnează legătura juridică între persoană și stat. Calitatea de cetățean impune devotament și fidelitate față de interesele poporului, precum și îndeplinirea tuturor obligațiilor înscrise în Constituție și alte legi (*HCC nr.3/2017⁴⁵, §39*).

Curtea a menționat că Republica Moldova a ratificat Convenția europeană cu privire la cetățenie (CEC) în 1999, fără a formula rezerve în privința interdicției multiplei cetățenii. În acest sens, unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional este că statele sunt obligate să exercite cu bună credință tratatele internaționale la care sunt parte (*HCC nr.3/2017, §41*).

Art. 17 din Convenția europeană cu privire la cetățenie instituie **obligația Republicii Moldova de a asigura ca cetățenii săi care posedă și alte cetățenii să beneficieze de aceleași drepturi și obligații ca și ceilalți cetățeni ai Republicii Moldova** (*HCC nr.3/2017, §42*).

În cauza *Tănase contra Moldovei*, Curtea Europeană a constatat încălcarea prevederilor convenționale de către autoritățile Republicii Moldova, prin adoptarea Legii nr. 273-XVI din 7 decembrie 2007, și anume încălcarea dreptului reclamantului de a fi ales în Parlament, drept garantat de articolul 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Dispozițiile legii impuneau restricții la ocuparea unor funcții publice pentru persoanele care dețineau și cetățenia unui alt stat, decât a Republicii Moldova (*HCC nr.3/2017, §44*).

În această cauză, Curtea Europeană a considerat că existau alte mijloace de a proteja legile, instituțiile și securitatea națională ale Republicii Moldova (*HCC nr.3/2017, §45*).

De asemenea, Curtea Europeană a menționat că statul trebuia să țină cont de instrumentele și rapoartele internaționale relevante, în special de cele ale organismelor Consiliului Europei, în interpretarea garanțiilor convenționale și stabilirea unui consens general. Curtea Europeană a observat că atât Comisia împotriva Rasismului și Intoleranței, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Comitetul pentru monitorizarea

⁴⁵ Hotărârea nr.3 din 31.01.2017 privind controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 162-XVI din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor (*interdicția deținerii multiplei cetățenii de către militarii prin contract*)

respectării obligațiilor, cât și Comisia de la Veneția au fost unanime în criticile lor asupra ingerinței (HCC nr.3/2017, §46).

Având în vedere concluziile Curții Europene în cauza *Tănase contra Moldovei*, Curtea Constituțională a adoptat Hotărârea nr. 31 din 11 decembrie 2014 privind revizuirea Hotărârii Curții Constituționale din 26 mai 2009, prin care a declarat neconstituționale prevederile Legii nr.273- XVI din 7 decembrie 2007, care interziceau ocuparea funcțiilor publice de către cetățenii Republicii Moldova care dețin și o altă cetățenie (HCC nr.3/2017, §47).

Curtea a constatat că art. 28 alin. (6) lit. e) și art. 35 alin. (3) lit. g) din Legea cu privire la statutul militarilor stabilesc interdicția deținerii mai multor cetățenii pentru militarii prin contract, fapt care deosebește condițiile de angajare a militarilor de cele ale altor categorii de persoane care dețin unele funcții publice și au dreptul să dețină mai multe cetățenii (HCC nr.3/2017, §48).

Curtea Europeană a stabilit că statele se bucură de o largă marjă de apreciere în domeniul securității naționale, în general, și al forțelor armate, în special – *Smith și Grady v. Regatul Unit și Lustig-Prean și Beckett v. Regatul Unit* (HCC nr.3/2017, §55).

În jurisprudența Curții Europene s-a menționat că, prin îmbrățișarea carierei militare, membrii forțelor armate **se supun de bună voie unui sistem de disciplină militară și unor limitări ale drepturilor și libertăților pe care acest sistem le implică** – *Kalac v. Turcia* din 1 iulie 1997 și *Larissis și alții v. Grecia* din 24 februarie 1998 (HCC nr.3/2017, §56).

Totodată, aceste restricții sunt acceptabile numai în cazul în care există o amenințare reală pentru eficiența operațională a forțelor armate, iar afirmațiile cu privire la existența acestui risc trebuie să fie „**susținute de exemple**” – *Smith și Grady v. Regatul Unit și Lustig-Prean și Beckett v. Regatul Unit* din 27 septembrie 1999 (HCC nr.3/2017, §57).

Potrivit articolului 56 alin. (1) din Constituție, **devotamentul față de țară este sacru**. Curtea a reținut că devotamentul față de țară este o îndatorire care, prin semnificație și importanță, reprezintă fundamentul celorlalte îndatoriri constituționale, întrucât **exprimă obligația esențială ce rezultă din raportul de cetățenie**. Astfel, între cetățean și stat se naște o legătură durabilă, însoțită de responsabilități reciproce (HCC nr.3/2017, §60).

Totodată, Curtea a reținut că devotamentul față de țară al militarilor este asigurat și prin jurământul depus. Jurământul militar, dat față de Republica Moldova, reprezintă asumarea responsabilității pentru respectarea legilor și regulamentelor militare. Curtea a subliniat că **depunerea jurământului nu este o simplă formalitate** (HCC nr.3/2017, §63).

Curtea a reținut că încălcarea îndatoririi constituționale și legale atrage după sine răspunderea juridică (HCC nr.3/2017, §64).

Astfel, militarul poate fi tras la răspundere pentru trădare de patrie (art. 337 din Codul penal), divulgarea secretului de stat (art. 344 din Codul penal), predarea de bună voie în prizonierat (articolul 387 din Codul penal), părăsirea samavolnică a câmpului de luptă sau refuzul de a acționa cu arma (articolul 386 din Codul penal) (HCC nr.3/2017, §65).

Totodată, Curtea a constatat că în timp ce respectiva interdicție este instituită doar pentru militarii prin contract, militarii în termen pot deține și cetățenia altui stat, ambele categorii având obligații de loialitate față de țară. La fel, nu se poate afirma că ministrul apărării, Președintele Republicii Moldova, care este comandantul suprem al Forțelor Armate, și alte persoane, a căror activitate este legată de apărarea patriei și care pot deține și cetățenia altui stat, nu au obligații similare (HCC nr.3/2017, §66).

Curtea a reținut că o astfel de restricție, impusă unui grup de persoane fără o justificare obiectivă, depășește domeniul de aplicare al unei marje acceptabile de apreciere a statului, afectează dreptul la muncă și la studii, contrar articolelor 16, 35 și 43 din Constituție (HCC nr.3/2017, §67).

3 AUTORITĂȚILE PUBLICE

3.1. Parlamentul. Organizarea internă

3.1.1. Revocarea președinților comisiilor permanente ale Parlamentului

În ceea ce privește problema revocării președinților comisiilor permanente ale Parlamentului, Curtea a reținut că Parlamentul are competența exclusivă de a stabili pre-

vederi referitoare la organele sale de conducere, iar nerespectarea unor prevederi regulamentare se poate constata și rezolva pe căi și proceduri exclusiv parlamentare (DCC 32/2017⁴⁶, § 21).

3.2. Președintele Republicii Moldova

3.2.1. *Obligația de loialitate constituțională a Președintelui țării*

Curtea a constatat că obligația de loialitate constituțională derivă din jurământul pe care îl depune Președintele țării, potrivit articolului 79 din Constituție: „Jur să-mi dăruiesc toată puterea și priceperea propășirii Republicii Moldova, să respect Constituția și legile țării, să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a Moldovei” (HCC nr.2/2017⁴⁷, §25).

Depunând jurământul, Președintele Republicii Moldova își asumă necondiționat, în mod public și solemn obligația de a acționa exclusiv în spiritul loialității față de Constituție și de a nu încălca jurământul în nici o împrejurare (HCC nr.2/2017, §27).

Obligația de loialitate constituțională a Președintelui Republicii Moldova se naște în momentul depunerii jurământului. Astfel, fără depunerea jurământului, Președintele Republicii **nu își poate începe mandatul**, urmând a fi convocate noi alegeri prezidențiale (HCC nr.2/2017, §29).

Curtea a reținut că jurământul Președintelui Republicii Moldova nu este un act formal sau simbolic, nu reprezintă doar rostirea solemnă și semnarea textului jurământului. **Jurământul depus de Președintele Republicii Moldova are valoarea unui act juridic constituțional**, care produce efecte juridice constituționale (HCC nr.2/2017, §30).

⁴⁶ Decizia nr.32 din 31.03.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 47a/2016 pentru controlul constituționalității unor hotărâri ale Parlamentului privind componența nominală a comisiilor permanente ale Parlamentului și a delegațiilor Parlamentului la organizațiile parlamentare internaționale și organizațiile parlamentare bilaterale

⁴⁷ Hotărârea nr. 2 din 24.01.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) din Constituția Republicii Moldova (*codecizia la remanierea guvernamentală*)

Curtea a subliniat că **încălcarea jurământului este, pe de o parte, o încălcare gravă a Constituției, iar o încălcare gravă a Constituției este, pe de altă parte, o încălcare a jurământului.** Gravitatea acestei încălcări poate ridica o problemă de incompatibilitate a Președintelui cu funcția exercitată (*HCC nr.2/2017, §32*).

Responsabilitatea reprezintă o valoare consacrată de Constituție (*HCC 28/2017⁴⁸, §71*).

Curtea a subliniat că Președintele țării nu este omnipotent, ci este ținut de obligația de devotament constituțional, de a respecta limitele impuse de Constituție și poartă răspundere pentru îndeplinirea cu bună-credință a atribuțiilor ce îi revin (*HCC 28/2017, §72*).

3.2.2. Rolul constituțional al șefului statului

Constituția reglementează statutul juridic al Președintelui Republicii, **atribuțiile, jurământul, imunitățile și incompatibilitățile** (*HCC 35/2017⁴⁹, §51*).

Curtea a reținut că Constituția atribuie Președintelui Republicii un șir de împuternici importante în diverse domenii, care determină participarea sa nemijlocită la formarea puterilor în stat (*HCC 35/2017, §52*).

Conform articolului 77 din Constituție, Președintelui Republicii Moldova îi sunt atribuite două funcții primordiale: (1) de a reprezenta statul și (2) de a fi garantul suveranității, independenței naționale, unității și integrității teritoriale a țării. În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a menționat că ambele funcții nu permit Președintelui de a întreprinde acțiuni fără a ține cont de voința Parlamentului și raporturile deja stabilite de organul reprezentativ suprem al poporului. A reprezenta statul nu înseamnă a institui propria voință. Or, reprezentarea unei persoane (în cazul dat, a statului) presupune obligativitatea reprezentantului de a ține cont de voința persoanei reprezentate – *HCC nr. 17/2010, § 6 (HCC 35/2017, §53)*.

⁴⁸ Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*)

⁴⁹ Hotărârea nr.35 din 12.12.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi din articolul 112 alin. (2) din Codul electoral (*interdicția de a fi membru de partid pentru Președintele Republicii Moldova*)

În aceeași ordine de idei se înscrie și a doua funcție a Președintelui, care prescrie garantarea unor valori naționale deja consfințite, și nu instituirea voinței unipersonale. Astfel, a doua funcție a Președintelui impune garantarea suveranității consfințite prin actele organului reprezentativ suprem al poporului, garantarea independenței naționale, a unității și integrității teritoriale a țării în granițele și limitele stabilite, conform actelor și tratatelor internaționale prin care statul Republica Moldova a fost recunoscut de comunitatea internațională – HCC nr. 17/2010, § 6 (HCC 35/2017, §54).

3.2.3. Domeniile în care Președintele Republicii Moldova nu poate iniția referendum

Dispozițiile art. 88 din Constituție abilitază Președintele Republicii Moldova cu atribuția de a cere poporului prin referendum să-și exprime voința asupra unei probleme de interes național (HCC 24/2017⁵⁰, §89).

Curtea a constatat că, la 28 martie 2017, Președintele Republicii Moldova a emis Decretul nr.105–VIII pentru desfășurarea referendumului republican consultativ, care cuprinde patru întrebări (HCC 24/2017, §90).

În jurisprudența sa Curtea a menționat că, având în vedere faptul că formarea liberă a opiniei reprezintă o condiție esențială pentru ca referendumul să poată exprima în mod real și efectiv voința cetățenilor, constituind premisa unei manifestări autentice democratice a suveranității, în conformitate cu principiul statuat în art.2 din Legea Fundamentală, trebuie să se găsească un echilibru între necesitatea protejării dreptului cetățeanului de a decide participativ la referendum, ca un drept fundamental al său, și asigurarea formării libere a voinței electoratului și onestitatea scrutinului (HCC 24/2017, §91).

Curtea a subliniat că a recurge la un referendum **implică în mod necesar respectarea ordinii juridice în ansamblu**. În mod special, un referendum nu poate fi organizat dacă nu este prevăzut de Constituție sau de o lege conformă Constituției, de exemplu,

⁵⁰ Hotărârea nr. 24 din 27.07.2017 privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (*referendumul republican consultativ*)

dacă textul supus referendumului ține de competența exclusivă a Parlamentului (HCC 24/2017, §92).

Prin urmare, Curtea a examinat în mod separat dacă întrebările incluse în Decretul Președintelui pot fi supuse unui referendum, precum și dacă pot fi corelate între ele după conținut și natură, astfel încât în ansamblu să se asigure preeminența dreptului (HCC 24/2017, §93).

– *Cu privire la abrogarea unei legi*

Dreptul constituțional al Președintelui de a recurge la referendum nu îi poate conferi însă acestuia posibilitatea legiferării, întrucât, în conformitate cu prevederile Constituției, Președintele nu poate iniția un „referendum legislativ”, ci numai un „referendum consultativ”. Aceasta rezultă cu claritate din prevederile art.60 alin.(1) din Constituție, or, Parlamentul este unica autoritate legislativă în stat. În caz contrar, acest fapt ar reprezenta o recunoaștere a competenței de legiferare a Președintelui (HCC 24/2017, §95).

Curtea a reținut că adoptarea/abrogarea unei legi prin referendum poate constitui obiectul unui referendum legislativ și nu poate fi supusă referendumului consultativ (HCC 24/2017, §96).

– *Cu privire la acordarea Președintelui Republicii Moldova a drepturilor constituționale suplimentare privind dizolvarea Parlamentului, precum și modificarea numărului deputaților*

a) *Dacă Președintele are dreptul de a supune referendumului aspecte ce implică modificarea Constituției*

Curtea a examinat distinct faptul (a) dacă Președintele are dreptul de a supune referendumului aspecte ce implică modificarea Constituției și (b) instituirea unor noi temeuri pentru dizolvarea Parlamentului (HCC 24/2017, §99).

Rigiditatea constituțională constituie un important corolar al supremației Legii fundamentale. Rigiditatea Constituției este o garanție pentru stabilitatea ei, de aceasta din urmă depinzând, în bună măsură, și stabilitatea întregului sistem normativ al statului,

certitudinea și predictibilitatea conduitelor umane fiind necesare pentru siguranța juridică (și nu numai) a membrilor comunității (*HCC 24/2017, §100*).

În acest sens, Curtea a reținut că **orice aspect care ține de modificarea Constituției urmează să se circumscrie procedurii de revizuire a Constituției, strict determinată de Legea Supremă** (*HCC 24/2017, §101*).

Curtea a reiterat că subiecții abilitați cu dreptul constituțional de a iniția modificarea Legii Supreme sunt statuați exhaustiv în art.141 alin.(1) din Constituție. **Potrivit prevederii constituționale, Președintele Republicii Moldova nu dispune de dreptul de a iniția modificarea Constituției** (*HCC 24/2017, §102*).

Totodată, în jurisprudența sa, Curtea a menționat că prin textul art.88 lit.f) din Constituție, care stipulează dreptul Președintelui Republicii Moldova de a cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național, legiuitorul constituant a prevăzut posibilitatea adresării Președintelui către electorat doar pentru probleme majore, **cu care s-ar putea confrunta națiunea la un anumit moment, dar nu și în legătură cu aprobarea sau respingerea unei legi de modificare a Constituției** – Hotărârea nr.57 din 3 noiembrie 1999 (*HCC 24/2017, §103*).

Prin urmare, Curtea a subliniat că **aspectele ce țin de modificarea Constituției nu pot intra în sfera problemelor ce ar putea fi supuse unui referendum consultativ de către Președinte. Or, această modalitate ar implica acordarea în mod implicit Președintelui Republicii Moldova a dreptului de inițiativă pentru modificarea Constituției, fapt contrar articolului 141 din Legea Supremă** (*HCC 24/2017, §104*).

Totodată, examinând sesizarea, Curtea a observat că, deși art.148 din Codul electoral stabilește că inițierea referendumului privind revizuirea Constituției se efectuează în condițiile art.141 din Constituție, în același timp, prevederile art.144 alin.(2) stabilesc că subiecții menționați la alin.(1), printre care se regăsește și Președintele Republicii Moldova, pot iniția **orice** tip de referendum. În acest sens, Curtea constată că prevederile art.144 alin.(2) din Codul electoral contravin art.141 din Constituție (*HCC 24/2017, §106*).

b) Cu privire la instituirea unor noi temeuri de dizolvare a Parlamentului

Curtea a reținut că **dreptul Președintelui de a dizolva Parlamentul trebuie înțeles ca un mecanism de contrabalanță, și nu unul care ar dezechilibra puterile în stat și ar genera crize politice** (*HCC 24/2017, §110*).

Or, anterior anume astfel de crize s-au datorat unei prevederi constituționale conținute la articolul 78 și care permitea Președintelui Republicii Moldova să dizolve Parlamentul în caz de nealergie a șefului statului de către Parlament, generând un cerc vicios de alegeri și dizolvări (*HCC 24/2017, §111*).

Situația a fost remediată prin Hotărârea Curții Constituționale nr.7 din 4 martie 2016, în urma căreia s-a revenit la alegerea Președintelui Republicii Moldova prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat de către cetățeni, **în cadrul unui regim parlamentar**. Hotărârea Curții, motivată de necesitatea de a evita dizolvările repetate ale Parlamentului, și nu de a le multiplica, a vizat exclusiv modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova, nu și competențele acestuia, modificate prin Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000, în sensul configurării regimului parlamentar de guvernământ (*HCC 24/2017, §112*).

Curtea a reținut că alegerea Președintelui prin vot popular nu impune necesitatea transformării acestuia într-un opozant al Parlamentului. Deși alegerea prin vot popular tinde să consolideze poziția Președintelui, în sistemele constituționale similare, președinții aleși prin vot popular continuă să joace rolul de *putere neutră* și nu dispun de competențe largi, iar balanțele și contrabalantele necesare sunt garantate de parlamentarism (*HCC 24/2017, §113*).

În acest sens, în cadrul sistemelor parlamentare șeful statului joacă rolul unui arbitru, sau al unei *puteri neutre*, fiind detașat de partidele politice. Chiar dacă nimeni nu poate împiedica șeful statului să aibă opiniile și simpatiile sale politice, mandatul pe care îl exercită este limitat. Președintele este un element important al sistemului politic, dar acesta nu este un partizan al politicului (*HCC 24/2017, §114*).

Competența Președintelui de a dizolva Parlamentul este definită prin poziția sa neutră, iar scopul acesteia este de a preveni blocajele instituționale. Așa cum ne demonstrează analiza comparativă, majoritatea statelor cu democrații noi cu sistem parlamentar au optat în favoarea enumerării cazurilor specifice în care Președintele poate dizolva Parlamentul, și nu pentru introducerea unei clauze generale de dizolvare discreționară (*HCC 24/2017, §115*).

Curtea a subliniat că **cumularea cazurilor specifice existente de dizolvare cu altele noi ar putea fi interpretată ca oferind Președintelui dreptul de a utiliza in-**

strumentul dizolvării Parlamentului drept unealtă pentru promovarea politicilor de partid, în contradicție cu rolul său de *putere neutră* în cadrul actualului regim parlamentar. Acest lucru poate provoca conflicte politice inutile (HCC 24/2017, §116).

Această opinie este susținută și de către Comisia de la Veneția, fiind expusă în Avizul asupra propunerilor Președintelui Republicii Moldova de modificare a Constituției în vederea extinderii competențelor de dizolvare a Parlamentului, adoptat la cea de-a 111-a sesiune plenară din 16-17 iunie 2017, CDL-AD(2017)014 (HCC 24/2017, §117).

De asemenea, în Avizul menționat mai sus, Comisia de la Veneția a subliniat că acordarea Președintelui a unor competențe discreționare de a dizolva Parlamentul face ca celelalte temeuri indicate să fie total superflue. S-ar putea înțelege chiar că competența generală de dizolvare nu este legată de situații de criză instituțională (care sunt acoperite de cazurile speciale de dizolvare), dar oferă Președintelui posibilitatea de a dizolva Parlamentul pentru motive pur politice, de exemplu, atunci când el/ea nu este de acord cu opțiunea de politici a legislativului și își dorește alegeri noi. O astfel de interpretare a competențelor Președintelui de a dizolva Parlamentul schimbă rolul neutru al Președintelui și îl transformă într-un jucător politic. **Acest lucru nu este compatibil cu logica regimului parlamentar (HCC 24/2017, §118).**

Atribuirea șefului statului a puterii discreționare de dizolvare a Parlamentului poate fi periculoasă în statele în care nu sunt tradiții democratice consacrate și atunci când acesta nu este supus anumitor restricționări, anume din cauză că **riscă să fie interpretată drept instrument al politicilor de partid (HCC 24/2017, §119).**

La fel, acest lucru poate servi ca temei pentru o confruntare între o personalitate și o instituție colectivă. Motivul pentru care o astfel de situație se evită în constituții este faptul că, într-un fel sau altul, o astfel de confruntare pentru încredere poate implica un comportament demagogic (pe care o persoană îl poate manifesta mai bine decât o instituție) și poate genera riscuri pentru sistemul instituțional nu doar într-un caz particular, dar și pe un termen lung (HCC 24/2017, §120).

Curtea a menționat că **mandatul popular în sine nu modifică competențele șefului statului și nu presupune acordarea acestuia a puterii discreționare de dizolvare a Parlamentului (HCC 24/2017, §121).**

Nu poate fi adoptată nici o modificare a Constituției care ar afecta armonia prevederilor Constituției sau armonia valorilor consacrate prin acestea – HCC nr.7 din 4 martie 2016, pct.70 (*HCC 24/2017, §124*).

În acest sens, și Comisia de la Veneția accentuează că „fiecare constituție este rezultatul procesului de echilibrare a diferitelor puteri. Dacă unei autorități a statului i-a fost conferită o anumită prerogativă, celelalte puteri trebuie să fie în măsură să controleze în mod eficient exercitarea acestei prerogative. Cu cât mai multă putere are o instituție, cu atât mai necesară este instituirea de mecanisme de control cât mai riguroși. Dreptul constituțional comparat nu poate fi redus la identificarea existenței în constituția unui alt stat a unei prevederi pentru a justifica natura sa democratică din propria Constituție. Fiecare Constituție reprezintă un aranjament complex de balanțe și contrabalante și fiecare prevedere trebuie să fie examinată în lumina valorii pe care o are în ceea ce privește echilibrarea puterilor în general” (*HCC 24/2017, §125*).

Astfel, prin prisma celor enunțate, Curtea a reținut că atribuirea Președintelui Republicii Moldova a unor competențe extinse și discreționare de a dizolva Parlamentul **nu asigură echilibrul materiei constituționale într-un regim parlamentar în care atribuțiile Președintelui sunt limitate și tinde să obstrucționeze activitatea legislativului prin generarea unor crize constituționale** (*HCC 24/2017, §126*).

Mai mult, Curtea a subliniat, cu titlu de principiu, că orice modificare care vizează competențele Președintelui urmează să producă efecte doar pentru mandatul succesivului și nu poate afecta atribuțiile Președintelui aflat în exercițiul funcției. Această opinie este împărtășită și de către Comisia de la Veneția în Avizul menționat *supra* (*HCC 24/2017, §127*).

- *Cu privire la studierea unor discipline în instituțiile de învățământ*

Referitor la studierea în instituțiile de învățământ a disciplinei „Istoria Moldovei”, Curtea a reamintit că în jurisprudența sa a statuat că aprecierea științifică a unei probleme, fiind resortul mediului academic, și nu al mediului politic, urmează a fi tratată de către experți și savanți – HCC nr.36 din 5 decembrie 2013 (*HCC 24/2017, §128*).

Curtea a constatat că această chestiune ține de cercetarea prin prisma regulilor specifice metodelor științifice, care se fundamentează doar pe dovezi ale analizei istoriografice (*HCC 24/2017, §129*).

Din motivele enunțate, Curtea a subliniat că aspectele care vizează materia științei nu pot fi politizate și nu pot fi supuse votului politic și/sau votului popular (*HCC 24/2017, §130*).

3.2.4. *Instituirea interimatului funcției de Președinte la numirea miniștrilor*

În cazul formării Guvernului există un raport tripartit, între Prim-ministrul desemnat, Parlament și Președinte, și proceduri specifice complexe inerente investirii Guvernului. Elementul central al investirii Guvernului de către Parlament îl constituie programul, și nu persoanele (miniștrii), deși aceștia sunt supuși scrutinului parlamentar (*HCC 28/2017⁵¹, §59*).

Din contra, remanierea guvernamentală nu presupune exercitarea competenței Parlamentului, întrucât modificările intervenite în componența lui se petrec în interiorul puterii executive. Fiecare membru al Guvernului răspunde politic individual față de Primul-ministru. Parlamentul nu se poate opune revocării unui membru al Guvernului, dar, dacă prin aceasta și-a pierdut încrederea în Guvern, poate recurge la arma moțiunii de cenzură împotriva întregului Guvern (*HCC 28/2017, §60*).

Simetric faptului că Președintele nu are nici o putere constituțională în selectarea de către candidatul desemnat pentru funcția de Prim-ministru a membrilor echipei guvernamentale, pe cale de consecință, șeful statului nu are, constituțional, nici o putere în privința schimbării componenței Guvernului, adică în cazul remanierii. Puterea reală de decizie în ceea ce privește revocarea sau numirea unui membru al Guvernului aparține exclusiv Primului-ministru. Doar Primul-ministru poate avea o inițiativă în acest sens și, deși Constituția vorbește despre propunerea de revocare sau de numire adresată șefului statului, acesta din urma nu o poate refuza. În consecință, decretul Președintelui de numire sau de revocare a unui membru al Guvernului propus a doua oară este un act formal, care „autentică” voința Prim-ministrului de a face modificări în componența echipei guvernamentale (*HCC 28/2017, §61*).

⁵¹ Hotărârea nr.28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*)

Prin urmare, Curtea a constatat că refuzul deliberat al Președintelui țării de a-și îndeplini obligația constituțională de numire a candidaturii propuse repetat de Prim-ministru constituie o încălcare gravă a obligațiilor sale constituționale și a jurământului, circumstanță ce justifică inițierea de către Parlament a procedurii de suspendare a Președintelui, în conformitate cu articolul 89 din Constituție (*HCC 28/2017, §84*).

În același timp, Curtea a reținut că mecanismul de demitere a Președintelui ține de opțiunea Parlamentului, fiind o procedură complexă și de lungă durată, care nu soluționează prompt problema funcționalității depline a instituțiilor fundamentale obstructionate deliberat de către Președinte (*HCC 28/2017, §85*).

Curtea a constatat că **Președintele țării, încălcând flagrant jurământul depus la investirea în funcție, a refuzat să-și execute obligațiile constituționale, în modul în care prevede Constituția și hotărârile relevante ale Curții Constituționale, cu care aceasta face corp comun. Refuzul Președintelui de a-și exercita** propriile atribuții nu doar a blocat numirea ministrului apărării, ci și a creat un precedent periculos ce amenință funcționalitatea procedurii remanierilor guvernamentale în ansamblu și autoritatea Curții Constituționale (*HCC 28/2017, §100*).

Analizând Constituția ca un tot unitar și obiectivul specific al acesteia, care urmărește să evite crearea vidului de putere și să asigure instituții pe deplin funcționale, Curtea a subliniat că în situația de blocaje instituționale, când atribuțiile unor instituții nu sunt exercitate de titularii acestora, indiferent de motivele acestor blocaje, dispozițiile constituționale prevăd suplینirea acestora prin instituirea interimatului (*HCC 28/2017, §101*).

Constituția conține norme care prevăd **imposibilitatea temporară** sau **definitivă** de a continua exercitarea mandatului (*HCC 28/2017, §104*).

Din conținutul articolelor 90 și 91 din Constituție rezultă cu claritate că Legea Supremă face distincție între două situații diferite de imposibilitate a exercitării mandatului de Președinte:

(a) **imposibilitate temporară**, caz în care Președintele își poate relua activitatea, se instituie interimatul fără ca funcția să devină vacantă;

(b) **imposibilitate definitivă** (alta decât decesul), situație în care Președintele nu-și mai poate relua activitatea **mai mult de 60 de zile**, survenind vacanța funcției și orga-

nizarea alegerilor pentru un nou Președinte, cu instituirea interimatului pentru această perioadă (HCC 28/2017, §105).

Toate aceste situații prevăzute atât de articolul 90, cât și de articolul 91 din Constituție au drept consecință instituirea interimatului funcției (HCC 28/2017, §106).

Constituția nu precizează care sunt ipotezele în care imposibilitatea poate interveni (HCC 28/2017, §107).

În mod logic, **imposibilitatea temporară** a exercitării funcției de Președinte este generată de **orice circumstanță incompatibilă cu exercitarea atribuțiilor**, alta decât decesul (HCC 28/2017, §108).

Curtea a reținut că **inacțiunea instituției prezidențiale, prin neexercitarea atribuțiilor fie pentru motive obiective, fie pentru motive subiective, prin refuzul deliberat de a exercita atribuțiile, are consecințe identice**, adică blocarea altor instituții (HCC 28/2017, §109).

În acest context, având în vedere faptul că, în cazul refuzului deliberat de a-și exercita atribuțiile, consecințele sunt identice cu cele ce survin în cazul imposibilității exercitării atribuțiilor pentru motive obiective, Curtea a considerat că **soluționarea acestor situații trebuie să fie identică, adică instituirea interimatului** (HCC 28/2017, §110).

Astfel, prin refuzul deliberat de a-și executa una sau mai multe obligații constituționale, Președintele se înlătură el însuși de la exercitarea acestora (HCC 28/2017, §111).

În acest context, inacțiunea sa deliberată constituie, în sensul articolului 91 din Constituție, imposibilitate temporară, pentru considerente subiective (lipsa dorinței), de a-și exercita atribuția în cauză, ceea ce **justifică instituirea interimatului funcției pentru asigurarea exercitării acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui** (HCC 28/2017, §112).

În acest sens, Curtea a reținut că, potrivit articolului 91 din Constituție, dacă Președintele Republicii Moldova **se află în imposibilitatea temporară de a-și exercita atribuțiile**, interimatul se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul-ministru (HCC 28/2017, §113).

În conformitate cu articolul 135 alin. (1) lit. f) din Constituție, Curtea Constituțională este unica autoritate competentă să constate **circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte, prin emiterea unui aviz** (HCC 28/2017, §114).

În situația unei inacțiuni constituționale deliberate de a-și îndeplini atribuțiile, durata imposibilității nu are incidență pentru instituirea interimatului, spre deosebire de situația unei imposibilități obiective ce depășește 60 de zile, pentru care se constată vacanța funcției, în condițiile articolului 90 din Constituție (*HCC 28/2017, §115*).

Instituirea interimatului funcției, cauzat de refuzul deliberat de a executa una sau mai multe obligații constituționale, **și circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte** urmează a fi constatate în fiecare caz în parte de către Curtea Constituțională, în conformitate cu competența atribuită acesteia prin articolul 135 alin. (1) lit. f) din Constituție, la sesizarea subiecților prevăzuți de articolul 38 alin. (1) și (2) lit. c) din Codul jurisdicției constituționale, în funcție de domeniul lor de competență (*HCC 28/2017, §116*).

Astfel, în ordine, Președintele Parlamentului sau Primul-ministru, în calitate de Președinte interimar, va emite decretele neemise de titularul care a refuzat deliberat să-și exercite obligațiile constituționale (*HCC 28/2017, §117*).

3.3. Guvernul

3.3.1. *Codecizia la remanierea guvernamentală*

a) Partajarea competenței în cadrul remanierii guvernamentale

Potrivit articolului 98 alin.(6) din Constituție, în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele Republicii Moldova revocă și numește, la propunerea Prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului (*HCC nr.2/2017⁵², §33*).

În jurisprudența sa, Curtea a reținut că, în reglementarea raporturilor dintre Prim-ministru și Președinte, Constituția prevede cooperarea acestora în procesul de formulare a deciziilor, astfel încât aceste competențe să se echilibreze reciproc, în sensul evitării deciziilor discreționare și abuzurilor. Toți acești participanți se supun însă prevederilor constituționale, trebuind să respecte normele legale în ceea ce privește modul de interacțiune și să acționeze în comun în vederea îndeplinirii misiunii de revocare sau numire a miniștrilor – *HCC nr.7/2013 (HCC nr.2/2017, §35)*.

⁵² Hotărârea nr. 2 din 24.01.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) din Constituția Republicii Moldova (*codecizia la remanierea guvernamentală*)

Curtea a reținut că, în cadrul regimului parlamentar al Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova are un volum de competențe expres stabilite de Constituție. Deoarece Președintele nu poartă nici o responsabilitate politică pentru activitatea Guvernului, rolul acestuia în configurarea componenței Guvernului este unul limitat (*HCC nr.2/2017, §36*).

Curtea a reținut că, în exercitarea competenței sale prevăzute de articolul 98 alin.(6) din Constituție, **Președintele Republicii Moldova poate să refuze** propunerea Prim-ministrului de numire a unei persoane într-o funcție vacantă de ministru și **să-i ceară să facă o altă propunere** (*HCC nr.2/2017, §38*).

Cu toate acestea, voința politică a Președintelui nu poate constitui o sursă de blocaj, pe de o parte, și nu poate anula, pe de altă parte, competențele Prim-ministrului în cadrul procedurii de codecizie în remanierea guvernamentală (*HCC nr.2/2017, §39*).

b) Dreptul Președintelui de a solicita Prim-ministrului să facă o altă propunere pentru funcția de ministru

Curtea a constatat că **Președintele Republicii Moldova are dreptul să verifice corespunderea candidatului propus de Prim-ministru pentru funcție, însă nu are drept de veto față de propunerea Prim-ministrului. În toate cazurile respingerea candidaturii trebuie să fie motivată, excluzând astfel validitatea unui refuz arbitrar** (*HCC nr.2/2017, §46*).

Curtea a subliniat că **Președintele Republicii Moldova poate să refuze** propunerea Prim-ministrului de numire a unei persoane într-o funcție vacantă de ministru și **să-i ceară să facă o altă propunere, fără a constitui, însă, o sursă de blocaj instituțional sau a anula competențele Prim-ministrului în cadrul procedurii de codecizie la remanierea guvernamentală** (*HCC nr.2/2017, §47*).

c) De câte ori Președintele poate cere desemnarea altei candidaturi

Pentru a răspunde la această întrebare, Curtea a recurs la o analogie privind mecanismul constituțional de soluționare a conflictului juridic în cadrul procedurilor de promulgare a legilor (*HCC nr.2/2017, §49*).

În jurisprudența sa anterioară, Curtea a reținut că Președintele Republicii Moldova, în cazul în care are obiecții asupra unei legi, este în drept să o restituie Parlamentului spre reexaminare, **dar numai o singură dată** – HCC nr.9 din 26 februarie 1998 (*HCC nr.2/2017, §50*).

Curtea a apreciat că **această soluție are valoare constituțională de principiu în soluționarea conflictelor juridice între două sau mai multe autorități publice care au atribuții conjuncte în cadrul unor proceduri prevăzute de Legea fundamentală și că acest principiu este de aplicare generală în cazuri similare** (*HCC nr.2/2017, §51*).

Curtea a reținut că, aplicată la procesul de remaniere guvernamentală, **această soluție este de natură să elimine blocajul ce s-ar genera prin eventualul refuz repetat al Președintelui Republicii Moldova de a numi un ministru la propunerea Prim-ministrului** (*HCC nr.2/2017, §52*).

Astfel, Președintele Republicii Moldova **poate refuza o singură dată, motivat, propunerea prim-ministrului de numire a unei persoane în funcția vacantă de ministru** (*HCC nr.2/2017, §53*).

Totodată, limitarea la o singură respingere a propunerii se justifică prin faptul că, în continuare, răspunderea pentru o altă nominalizare revine, în exclusivitate, Prim-ministrului (*HCC nr.2/2017, §54*).

În acest sens, Curtea a menționat că din prevederile constituționale și legale Curtea deduce rolul primar al Prim-ministrului în procedurile privind revocarea sau numirea miniștrilor. Curtea a dedus importanța menținerii echipei guvernamentale pe toată durata mandatului acordat de Parlament. Concluzia în cauză se cristalizează și din prevederile art.103 alin.(1) din Constituție, conform cărora odată cu încetarea mandatului Parlamentului încetează și mandatul Guvernului – HCC nr. 7 din 18 mai 2013 (*HCC nr.2/2017, §55*).

În consecință, respingerea candidaturii pentru funcția vacantă de ministru propusă de către Prim-ministru **poate avea loc o singură dată și trebuie să fie întemeiată** pe respectarea cerințelor legale pentru exercitarea funcției de membru al Guvernului (*HCC nr.2/2017, §56*).

Totodată, Curtea a menționat că în Constituție nu este stabilit un termen concret pentru numirea Guvernului după ce Parlamentul i-a acordat vot de încredere. În același

timp, pentru a nu afecta intrarea Guvernului în exercițiul funcțiilor sale, în general, și al funcțiilor de conducere generală a administrației publice, în special, Curtea a reținut că acest termen urmează să fie rezonabil – HCC nr. 15 din 23 martie 1999 (*HCC nr.2/2017, §57*).

3.3.2. *Forțele armate. Participarea contingentului militar la stagii de instruire*

Curtea a reținut că din analiza atribuțiilor Președintelui Republicii Moldova în domeniul apărării, prevăzute de Constituție, nu reiese competența exclusivă a Președintelui de a lua anumite decizii, aceasta fiind partajată cu Parlamentul, astfel șeful statului neavând discreție totală în domeniul apărării. În mod similar, anumite competențe stabilite de lege sunt partajate între Președintele Republicii Moldova și Guvern (*DCC 94/2017*⁵³, § 25).

De altfel, având în vedere că Președintele Republicii Moldova este și comandantul suprem al forțelor armate, prin Hotărârea nr. 15b din 16 decembrie 1996 cu privire la interpretarea articolului 87 din Constituția Republicii Moldova, Curtea a statuat că Președintele Republicii Moldova conduce Ministerul Apărării în limitele atribuțiilor în domeniul apărării prevăzute în Constituția Republicii Moldova și în actele normative care nu contravin Legii Supreme (*DCC 94/2017, § 26*).

Curtea a constatat că Legea nr.136 din 7 iulie 2017 cu privire la Guvern prevede în art. 4 lit. k) că unul din domeniile principale ale activității Guvernului constituie apărarea și securitatea națională. Aceeași lege, prin articolul 6, atribuie Guvernului competența asigurării executării actelor normative ale Parlamentului și a prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, precum și îndeplinirea altor atribuții prevăzute de cadrul normativ sau care decurg din rolul și funcțiile Guvernului (*DCC 94/2017, § 30*).

De asemenea, prevederile art. 27 alin. (1) din Legea nr.345-XV din 25 iulie 2003 cu privire la apărarea națională stabilesc că Guvernul răspunde de organizarea activităților

⁵³ Decizia nr. 94 din 28.09.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 119a/2017 pentru controlul constituționalității Hotărârii Guvernului nr. 709 din 6 septembrie 2017 privind participarea unui contingent militar al Armatei Naționale la stagiul de instruire din Ucraina (*delegarea militarilor la instruire*)

și de realizarea măsurilor privind apărarea națională în limitele împuternicirilor prevăzute de legislație, iar potrivit alin.(2) lit. j) din același articol, Guvernul asigură îndeplinirea tratatelor internaționale în domeniul militar (*DCC 94/2017, § 31*).

În speță, Curtea a observat că Hotărârea nr. 709 din 6 septembrie 2017, potrivit preambulului, a fost aprobată de Guvern în temeiul Acordului de colaborare între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării al Ucrainei semnat la 19 februarie 1993, art.13 din Legea nr.219 din 3 decembrie 2015 privind participarea Republicii Moldova la misiuni și operații internaționale și art.27 din Legea nr.345- XV din 25 iulie 2003 cu privire la apărarea națională (*DCC 94/2017, § 32*).

Curtea a constatat că art. 4 din Acordul de colaborare între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării al Ucrainei prevede că, în scopul executării dispozițiilor Acordului, până la 1 decembrie al fiecărui an, Părțile semnează Programul de colaborare, pentru anul următor, care conține acțiunile preconizate, locul și timpul desfășurării lor, numărul participanților, formele de realizare a acțiunilor, alte chestiuni (*DCC 94/2017, §33*).

Din cele enunțate rezultă în mod evident că acțiunea privind „participarea unui contingent militar al Armatei Naționale, fără armament, muniții și tehnică militară, la stagiul de instruire „Rapid Trident”, la Centrul de Instruire Militară Yavoriv, Ucraina, în perioada 7-23 septembrie 2017” este prevăzută în Programul de colaborare pentru anul 2017 între Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Ministerul Apărării al Ucrainei (*DCC 94/2017, §34*).

Curtea a apreciat că dispozițiile privind participarea unui contingent militar al Armatei Naționale la stagiul de instruire din Ucraina nu comportă caracter primar și, respectiv, Guvernul, aprobând Hotărârea nr. 709 din 6 septembrie 2017, nu și-a arogat competențe care, potrivit Constituției, aparțin altor autorități publice. Or, în conformitate cu prevederile articolului 23 alin. (4) din Legea nr.595-VIX din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, Ministerul Apărării, de atribuțiile directe ale căruia ține executarea prevederilor Acordului enunțat *supra*, informează Guvernul asupra problemelor pe care le implică aplicarea tratatului, iar potrivit alineatului (1) al aceluiași articol, Guvernului îi revine obligația să întreprindă măsurile necesare pentru a asigura executarea tratatelor internaționale (*DCC 94/2017, § 35*).

Curtea a constatat că Guvernul a aprobat participarea unui contingent militar al Armatei Naționale în număr de 57 de militari la stagiul de instruire fără armament, muniții și tehnică militară, și nicidecum a unor unități militare (DCC 94/2017, § 36).

3.4. Administrația publică locală

3.4.1. Exerțitarea mandatului de către primarul interimar

Analizând Constituția ca un tot unitar și obiectivul specific al acesteia, care urmărește să evite crearea vidului de putere și să asigure instituții pe deplin funcționale, Curtea a subliniat că în situația de blocaje instituționale, când atribuțiile unor instituții nu sunt exercitate de titularii acestora, indiferent de motivele acestor blocaje, dispozițiile constituționale prevăd suplینirea acestora prin instituirea interimatului (DCC 112/2017⁵⁴, §26).

Curtea a constatat că legiuitorul nu a limitat volumul atribuțiilor primarului interimar. Astfel, Curtea a reținut că legea nu instituie vreo diferență între atribuțiile primarului titular și ale celui interimar, ceea ce înseamnă că aceștia au aceleași atribuții – *ubi lex non distinguit nec nos distinguere debemus* (unde legea nu distinge, nici noi nu trebuie să distingem) (DCC 112/2017, §27).

Astfel, Curtea a reținut că preluarea *ipso jure* de către primarul interimar a plinitudinii atribuțiilor titularului funcției are menirea să asigure continuitatea exercitării atribuțiilor primarului, în cazul în care survin circumstanțe de natură a face imposibilă activitatea acestuia din urmă (DCC 112/2017, §28).

Singura diferență dintre mandatul titularului și al celui interimar este faptul că exercitarea mandatului de către primarul interimar este provizorie, deci limitată în timp (DCC 112/2017, §29).

3.4.2. Suspendarea din funcție a primarului

Curtea a constatat că suspendarea din funcție a primarului este un mecanism uzual prevăzut de sistemele de drept europene. Astfel, o analiză a statutului alesului local

⁵⁴ Decizia nr.112 din 04.12.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 145a/2017 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolul 17 alin. (2) din Legea nr. 136 din 17 iunie 2016 privind statutul municipiului Chișinău (*desemnarea viceprimarilor*)

în dreptul european arată că suspendarea mandatului primarului este reglementată de legislația statelor europene (*DCC 89/2017*⁵⁵, §30).

Astfel, aplicarea în privința primarului a măsurii procesuale de constrângere – suspendarea provizorie din funcție – nu se dispune în mod automat, prin efectul legii (*ope legis*), ci se va supune aprecierii instanței de judecată. Or, acestea îi revine obligația să constate temeiurile și să justifice oportunitatea suspendării din funcție a primarului, precum și să-și motiveze decizia pronunțată, ținând cont de circumstanțele particulare ale fiecărui caz în parte, fără a se limita la formulări generale și abstracte (*DCC 89/2017*, §35).

Mai mult ca atât, Curtea a relevat că suspendarea din funcție a primarului nu poate avea loc în lipsa unei legături intrinseci a presupusei fapte penale comise cu funcția deținută – a se vedea *mutatis mutandis* HCC nr. 6 din 3 martie 2016 (*DCC 89/2017*, §36).

Dreptul de a exercita în mod netulburat funcția dobândită ca urmare a opțiunii electorale nu este un drept absolut, fiind protejat de prevederile Constituției atât timp cât se realizează cu respectarea condițiilor prevăzute de aceasta și de lege (*DCC 89/2017*, §37).

De altfel, instanța de judecată la aplicarea acestei măsuri procesuale de constrângere nu se pronunță asupra vinovăției sau nevinovăției primarului și nici asupra răspunderii sale penale. Curtea a reținut că dispozițiile legale privind suspendarea din funcție pot avea un caracter necesar atunci când sunt determinate de situații cu caracter temporar ce fac imposibilă exercitarea funcției. De fapt, suspendarea din funcție ar putea fi dictată de necesitatea de a asigura protecția instituției publice față de pericolul continuării activității ilicite și al extinderii consecințelor periculoase ale faptei penale (*DCC 89/2017*, §40).

În același sens, potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, scopul măsurii de suspendare nu este unul punitiv, ci mai degrabă de precauție și provizoriu, în măsura în care privește apărarea interesului public prin suspendarea din funcție a unei persoane acuzată de comiterea unei infracțiuni de serviciu, și astfel de prevenire a altor

⁵⁵ Decizia nr.89 din 06.09.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.116g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 33 din Legea nr.436-XVI din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală (*suspendarea din funcție a primarului*)

posibile acte similare sau consecințe ale unor asemenea acte – a se vedea *mutatis mutandis* cauza *Țehanciuc v. România*, decizia din 22 noiembrie 2011 (DCC 89/2017, §41).

Totodată, Curtea a evidențiat că suspendarea din funcție nu echivalează cu revocarea (DCC 89/2017, §42).

3.4.3. Referendum pentru revocarea primarului

Curtea a subliniat că, la adoptarea deciziei privind desfășurarea referendumului local pentru revocarea primarului, atât consiliul local, cât și instanța de judecată, în cazul în care inițiativa desfășurării referendumului local pentru revocarea primarului vine de la cetățeni, nu trebuie să se limiteze la reiterarea temeiurilor formale prevăzute de Codul electoral, ci are sarcina de a motiva aplicarea în concret a acestor temeiuri circumscrise fiecărui caz particular (DCC 96/2017⁵⁶, §35).

Curtea a reținut că la baza hotărârii Comisiei Electorale Centrale cu privire la stabilirea datei desfășurării referendumului local privind revocarea primarului trebuie să stea o decizie motivată, care cuprinde argumente factologice relevante și suficiente care să justifice revocarea primarului din funcție (DCC 96/2017, §36).

Adițional, Curtea a menționat că decizia consiliului local și a organului electoral poate constitui obiect al unei acțiuni în contenciosul administrativ, astfel, ține de competența instanței de judecată de a verifica și a se pronunța asupra temeiniciei motivelor revocării primarului, în fiecare caz individual (DCC 96/2017, §37).

3.5. Autoritatea judecătorească

3.5.1. Statutul judecătorilor

3.5.1.1. Independența judecătorului

Normele constituționale privind statutul judecătorului trasează aceleași exigențe și principii consfințite și în actele internaționale care reglementează statutul și drepturile

⁵⁶ Decizia nr.96 din 04.10.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 123a/2017 privind controlul constituționalității articolelor 33 și 34 din Legea privind administrația publică locală și art. 177 alin. (2) din Codul electoral (*revocarea primarului prin referendum*)

judcătorilor, garanțiile independenței acestora, reieșind din importanța justiției în apărarea statului de drept (*HCC 12/2017*⁵⁷, §46).

Astfel, potrivit Principiilor de la *Bangalore cu privire la conduita judiciară*, „judecătorul trebuie să își exercite funcția judiciară în mod independent, pe baza propriei aprecieri a faptelor și în concordanță cu spiritul legii, fără influențe externe, sugestii, presiuni, amenințări și fără vreun amestec, direct sau indirect, indiferent de la cine ar proveni și sub ce motiv” – Rezoluția ONU 2003/43 din 29 aprilie 2003 (*HCC 12/2017*, §47).

Dimensiunea independenței judecătorilor este trasată și în Avizul nr.1(2001) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni al Consiliului Europei (CCJE), potrivit căruia, în exercitarea atribuțiilor sale, judecătorul nu este angajatul nimănui; acesta este deținătorul unei funcții de stat. El este astfel în slujba legii și este răspunzător numai în fața acesteia. Faptul că judecătorul care soluționează un caz nu acționează conform unor dispoziții sau instrucțiuni venite de la o altă persoană, din afara sau din interiorul sistemului judecătoresc, este unul care nu trebuie demonstrat (*HCC 12/2017*, §49).

Independența judiciară urmează a fi tratată și prin prisma noțiunii de „tribunal independent” cuprinsă la articolul 6 din Convenția Europeană. Curtea Europeană a subliniat importanța independenței judecătorilor nu doar în raport cu influențele nejustificate din afara sistemului judiciar, dar și din interiorul acestui sistem – cauza *Parlov-Tkalčić v. Croația*, hotărârea din 22 decembrie 2009 (*HCC 12/2017*, §52).

Pornind de la faptul că conceptele de independență și imparțialitate obiectivă sunt strâns legate între ele, Curtea Europeană a stabilit că în anumite circumstanțe acestea ar putea fi examinate împreună – cauza *Parlov-Tkalčić v. Croația*, hotărârea din 22 decembrie 2009; cauza *Oleksandr Volkov v. Ucraina*, hotărârea din 9 ianuarie 2013; cauza *Findlay v. Regatul Unit*, hotărârea din 25 februarie 1997 (*HCC 12/2017*, §53).

Astfel, cu referire la garanțiile unui proces echitabil, Curtea Europeană a stabilit că imparțialitatea judecătorului se apreciază atât conform unei abordări subiective, care ia în considerare convingerile personale sau interesele judecătorului într-o cauză, cât și conform unui test obiectiv, care stabilește dacă judecătorul a oferit garanții suficien-

⁵⁷ Hotărârea nr. 12 din 28.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 307 din Codul penal (*răspunderea penală a judecătorilor*)

te pentru a exclude vreo îndoială motivată din acest punct de vedere (cauza *Demicoli v. Malta*, nr.13057/87, hotărâre din 27 august 1991, §40). Cu titlu de principiu, în cauza *Padovani v. Italia* (26 februarie 1993) Curtea Europeană a statuat că este fundamental ca într-o societate democratică tribunalele să inspire încredere justițiabililor, art. 6 par. 1 din Convenție impunând ca fiecare instanță să fie imparțială (*HCC 12/2017*, §54).

Curtea Europeană a subliniat în mai multe rânduri că imparțialitatea personală a unui magistrat se prezumă până la proba contrară – *Hauschildt v. Danemarca*, 24 mai 1989 (*HCC 12/2017*, §55).

În viziunea Comisiei de la Veneția, pentru a garanta independența puterii judecătorești, judecătorii trebuie să fie protejați împotriva oricărei influențe externe induse, iar în acest scop, ei ar trebui să beneficieze doar de imunitate funcțională (Raportul privind independența sistemului judiciar. Partea I: Independența judecătorilor). De asemenea, Comisia de la Veneția a subliniat că **„este esențială asigurarea posibilității exercitării funcțiilor în mod corespunzător de către judecători, fără ca independența acestora să fie compromisă de teama începerii urmăririi penale sau inițierii unei acțiuni civile de către partea vătămată, inclusiv de autoritățile statelor”** [CDL-AD (2014) 018, pct.37] (*HCC 12/2017*, §56).

3.5.1.2. Imparțialitatea instanței

Curtea a subliniat că, potrivit Recomandării CE (2010)12 cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, executivul și legislativul trebuie să evite criticile care ar submina independența puterii judecătorești sau ar slăbi încrederea publicului în justiție (*DCC 79/2017*⁵⁸, §29).

Curtea a menționat că un atribut esențial al unui proces echitabil îl reprezintă principiul imparțialității judecătorului. În acest sens, articolul 116 din Constituție stabilește că judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii (*DCC 79/2017*, §32).

⁵⁸ Decizia nr. 79 din 27.07.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 103g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a punctului 14 al articolului unic din Legea nr. 244-XVI din 21 iulie 2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (*competența în contenciosul administrativ*)

Prin edictarea dispozițiilor legale privitoare la incompatibilitate sunt vizate nu doar ocrotirea intereselor părților litigante, ci și realizarea unei optime administrări a justiției, prin pronunțarea unor hotărâri bazate pe adevăr și pe o deplină imparțialitate a judecătorilor (DCC 79/2017, §34).

Existența imparțialității trebuie constatată printr-un test al subiectivității în care trebuie avute în vedere convingerile personale și comportamentul unui anumit judecător, cu alte cuvinte, dacă judecătorul are prejudecăți personale sau manifestă o atitudine părtinitoare în legătură cu o anumită speță; și, de asemenea, printr-un test al obiectivității, adică a se aprecia dacă însăși instanța și, între altele, compunerea completului oferă garanții suficiente pentru a putea exclude orice îndoieli legitime în legătură cu imparțialitatea acesteia – a se vedea, de exemplu, *Kyprianou v. Cipru* [MC], hotărârea din 15 decembrie 2005, §118; *Micallef v. Malta* [MC], hotărârea din 15 octombrie 2009, §93 (DCC 79/2017, §37).

3.5.2. *Intima convingere a judecătorului*

Potrivit normelor procesual-penale contestate, judecătorul apreciază probele în conformitate cu propria lui convingere (HCC 18/2017⁵⁹, §62).

Curtea a reținut că ***libera apreciere a probelor este strâns legată de regula cercetării sub toate aspectele, complet și obiectiv a circumstanțelor cauzei și probelor*** (HCC 18/2017, §64).

Astfel, dispozițiile potrivit cărora probele sunt supuse liberei aprecieri a judecătorului urmează a fi interpretate în sensul în care propria sa convingere ***este formată în urma cercetării tuturor probelor administrate*** (HCC 18/2017, §65).

Noțiunea de „proprie convingere” nu are sensul de opinie subiectivă, ci acela al certitudinii dobândite de judecător în urma examinării tuturor probelor în ansamblu, sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege (HCC 18/2017, §66).

⁵⁹ Hotărârea nr.18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (*intima convingere a judecătorului*)

Curtea a reținut că libera apreciere a probelor exclude posibilitatea oferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe. Nici o probă nu poate fi apreciată în prealabil, ci aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată în urma examinării conjugate a tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului (*HCC 18/2017, §68*).

Or, aprecierea probelor după propria convingere nu trebuie confundată cu aprecierea după impresie, care este produsul unor percepere emoționale (*HCC 18/2017, §69*).

La fel, Curtea a menționat că libera apreciere a probelor nu înseamnă arbitrar, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, iar rezultatele aprecierii probelor sunt expuse de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii. ***Motivarea se exprimă prin faptul că la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să indice motivele unei asemenea soluții*** (*HCC 18/2017, §70*).

În ceea ce privește motivarea hotărârilor, Curtea Europeană a statuat că rolul unei decizii motivate este să demonstreze părților că ele au fost auzite. Mai mult, o decizie motivată oferă părții posibilitatea de a o contesta, precum și posibilitatea ca decizia să fie revizuită de către o instanță superioară. Doar prin adoptarea unei decizii motivate poate avea loc un control public al administrării justiției – hotărârea *Suominen v. Finlanda* din 1 iulie 2003 (*HCC 18/2017, §71*).

Curtea a reținut că, potrivit art.389 din Codul de procedură penală, sentința de condamnare se adoptă numai în condiția în care, în urma cercetării judecătorești, ***vinovăția inculpatului în săvârșirea infracțiunii a fost confirmată prin ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată***. Sentința de condamnare nu poate fi bazată pe presupuneri sau, în mod exclusiv ori în principal, pe declarațiile martorilor depuse în timpul urmăririi penale și citite în instanța de judecată în absența lor (*HCC 18/2017, §72*).

De asemenea, potrivit art.101 alin.(5) din Codul de procedură penală, hotărârea de condamnare nu se poate întemeia, în măsură determinată, pe declarațiile martorului protejat sau pe probele obținute în urma efectuării măsurilor speciale de investigații (*HCC 18/2017, §73*).

Prin urmare, Curtea a reținut că o ***sentință de condamnare poate fi dată doar în situația când toate probele în apărare au fost combătute de către probele în acuzare***,

fiind înlăturate toate dubiile privind nevinovăția persoanei. Din acest motiv, în măsura în care judecătorul nu poate ajunge la o concluzie fermă, Codul de procedură penală stabilește la art.383 dreptul judecătorului de a relua cercetarea judecătorească în cazul în care constată că o anumită circumstanță necesită concretizare pentru justa soluționare a cauzei (HCC 18/2017, §74).

Totodată, potrivit art.119 din Constituție, părțile interesate pot exercita în condițiile legii căile de atac împotriva hotărârilor judecătorești. Astfel, potrivit art.409 alin. (2) din Codul de procedură penală, prin prisma efectului devolutiv, **instanța de apel este obligată ca, în afară de temeiurile invocate și cererile formulate de apelant, să examineze aspectele de fapt și de drept ale cauzei**, însă fără a înrăutăți situația apelantului. Suplimentar, Curtea a observat că art.414 alin.(4) din Codul de procedură penală stabilește dreptul instanței de apel să dea o nouă apreciere a probelor, dacă instanța de fond a admis vreo eroare la constatarea vinovăției persoanei. Prin urmare, deciziile eronate pot fi corectate prin intermediul căilor de atac prevăzute de lege (HCC 18/2017, §75).

Mai mult decât atât, Curtea Europeană a reținut în jurisprudența sa, decât atunci când o instanță de control judiciar este competentă să analizeze atât situația de fapt, cât și chestiunile de drept și să studieze în ansamblu problema vinovăției, ea nu poate, din motive ce țin de echitatea procedurii, să tranșeze asupra chestiunilor respective fără o apreciere nemijlocită a declarațiilor persoanei care susține că nu a comis actul considerat ca infracțiune – hotărârea *Ekbatani v. Suedia* din 26 mai 1988; hotărârea *Constantinescu v. România* din 27 iunie 2000 (HCC 18/2017, §76).

De asemenea, Curtea Europeană a notat că, în cadrul unei proceduri de recurs împotriva unei sentințe de achitare care făcuse obiectul unui apel, trebuie să se procedeze la propria apreciere a faptelor pentru a cerceta dacă există suficiente temeiuri pentru condamnarea reclamantului. Ca urmare, jurisdicția de recurs trebuia să aibă cunoștință de cauză în fapt și în drept și să studieze în ansamblul ei chestiunea vinovăției sau nevinovăției – hotărârea *Dănilă v. România* din 8 martie 2007 (HCC 18/2017, §77).

În același timp, Curtea reamintește că, referitor la procesul de apreciere a probelor, în jurisprudența Curții Europene s-a conturat standardul „**dincolo de orice îndoială rezonabilă**” („*beyond reasonable doubt*”), care presupune că, pentru a putea fi pronunțată

o soluție de condamnare, acuzația trebuie dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă (HCC 18/2017, §78).

Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării obligația de a proba toate elementele vinovăției într-o manieră aptă să înlătore dubiul – hotărârea CEDO *Bragadireanu v. România*, din 6 decembrie 2006; hotărârea CEDO *Orhan v. Turcia* din 18 iunie 2002; hotărârea CEDO *Irlanda v. Regatul Unit* din 18 ianuarie 1978 (HCC 18/2017, §79).

Adițional, Curtea a menționat că acest standard de probă poate fi pe deplin înțeles doar prin raportare la principiul *in dubio pro reo*, care, la rândul său, constituie o garanție a prezumției de nevinovăție. Astfel, potrivit art.8 din Codul de procedură penală, concluziile despre vinovăția persoanei de săvârșirea infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri, iar **toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate se interpretează în favoarea bănuțitului, învinuitului, inculpatului** (HCC 18/2017, §80).

3.5.3. Ridicarea imunității judecătorului

Independența judecătorului nu este reglementată ca un scop în sine și, cu atât mai puțin, ca un privilegiu al acestuia, ci slujind înfăptuirii justiției. Din această perspectivă, independența judecătorului este un aspect fundamental al statului de drept (HCC 23/2017⁶⁰, §46).

În același timp, reprezentând o garanție constituțională, independența judecătorului nu poate fi interpretată ca fiind de natură să determine lipsa responsabilității judecătorului. Astfel, oricât de importantă ar fi libertatea judecătorilor în exercitarea funcțiilor lor judiciare, aceasta nu înseamnă că judecătorii nu sunt responsabili (HCC 23/2017, 47§).

Comisia de la Veneția, în opinia *Amicus Curiae*, adoptată în cadrul celei de-a 110-a sesiuni plenare, a menționat că este necesară stabilirea unui echilibru între imunitate, ca mijloc de protecție a judecătorului împotriva presiunii excesive și a abuzului din partea

⁶⁰ Hotărârea nr. 23 din 27.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 23 alin.(2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (*ridicarea imunității judecătorului*)

puterilor statului sau a persoanelor fizice (imunitate), pe de o parte, și faptul că judecătorul nu este mai presus de lege (responsabilitate), pe de altă parte. Comisia de la Veneția a subliniat în mod constant faptul că judecătorii nu trebuie să beneficieze de imunitate generală, ci de imunitate funcțională pentru actele realizate în exercitarea funcțiilor lor judiciare. Acest lucru se datorează faptului că, în principiu, judecătorul trebuie să beneficieze de imunitate doar în cadrul exercitării funcțiilor sale legale. În cazul în care el comite o infracțiune în exercitarea funcțiilor, nu trebuie să se bucure de imunitate față de răspunderea penală – CDLAD(2017)002), §17 (HCC 23/2017, §49).

Curtea reține că Legea fundamentală consacră principiul independenței și inamovibilității judecătorilor. Printre garanțiile asigurării efective a acestor principii este și condiția specială de pornire a urmăririi penale, aplicare a anumitor măsuri procesuale sau efectuare a anumitor acțiuni procesuale în privința judecătorului (HCC 23/2017, §57).

În acest sens, legiuitorul a stabilit o procedură distinctă și riguroasă de tragere a judecătorului la răspundere penală, **rolul determinant** fiindu-i atribuit în acest proces Consiliului Superior al Magistraturii, în calitate de garant al independenței justiției (HCC 23/2017, §58).

Așadar, Curtea a reținut că, de regulă, o condiție *sine qua non* pentru pornirea urmăririi penale în privința judecătorului, precum și pentru reținerea, aducerea silită, arestarea sau percheziționarea judecătorului este **acordul Consiliului Superior al Magistraturii**, care reprezintă o garanție legală a consolidării principiilor constituționale privitoare la independența judecătorilor (HCC 23/2017, §61).

Analizând dispozițiile contestate [articolul 23 alin.(2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996], Curtea a observat că propunerea Procurorului General sau prim-adjunctului privind eliberarea acordului pentru pornirea urmăririi penale în privința judecătorului, precum și pentru reținerea, aducerea silită, arestarea sau percheziționarea judecătorului este examinată de Consiliul Superior al Magistraturii **sub aspectul respectării condițiilor sau a circumstanțelor prevăzute de Codul de procedură penală** pentru dispunerea acestora, **fără a da apreciere calității și veridicității materialelor prezentate** (HCC 23/2017, §63).

Curtea observă că, prin prisma articolului 274 din Codul de procedură penală, urmărirea penală poate fi dispusă în cazul în care **rezultă bănuială rezonabilă că a fost**

săvârșită o infracțiune și nu există circumstanțe care exclud urmărirea penală (HCC 23/2017, §64).

Ex aequa, Codul de procedură penală stabilește **temeiurile** pentru reținerea persoanei bănuite de săvârșirea infracțiunii (articolul 166), precum și **condițiile** în care poate fi dispusă percheziționarea (articolul 125) și aducerea silită a persoanei (articolul 199) (HCC 23/2017, §65).

Cu referire la aplicarea arestului, în Hotărârea nr.3 din 23 februarie 2016, Curtea a statuat că arestarea, **fiind o măsură excepțională, poate fi aplicată numai în anumite cazuri și numai pentru anumite motive, care trebuie arătate în mod concret și convingător în hotărârea organului care o dispune.** Arestarea preventivă poate fi dispusă numai în cazul imposibilității aplicării unei alte măsuri preventive mai ușoare (HCC 23/2017, §66).

De asemenea, Curtea a reținut că sunt considerate motive pentru privarea de libertate a învinutului de comiterea unei infracțiuni riscul: sustragerii lui de la judecată, de a afecta înfăptuirea justiției, de a comite alte infracțiuni, de a produce dezordine publică. **Dar aceste pericole sau riscuri trebuie susținute prin probe** (HCC 23/2017, §67).

Curtea a menționat că **Procurorul General urmează să argumenteze și să probeze** (*onus probandi*) existența condițiilor sau a circumstanțelor prevăzute de Codul de procedură penală pentru dispunerea, după caz, a pornirii urmăririi penale în privința judecătorului, precum și a reținerii, aducerii silită, arestării sau percheziționării judecătorului. Corelativ, **Consiliului Superior al Magistraturii îi revine sarcina**, în temeiul articolului 23 alin.(2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996, **de a verifica respectarea acestor exigențe** (HCC 23/2017, §69).

Din prevederile criticate rezultă că la eliberarea acordului privind pornirea urmăririi penale în privința judecătorului, aplicarea măsurilor procesuale sau efectuarea acțiunilor procesuale, Consiliul Superior al Magistraturii verifică temeinicia propunerii Procurorului General sau prim-adjunctului, **fără a da apreciere calității și veridicității materialelor prezentate** de acesta din urmă (HCC 23/2017, §70).

Prin urmare, Curtea a relevat că prin excluderea *ab initio* a posibilității de a aprecia calitatea și veridicitatea materialelor prezentate de către Procurorul General, Consiliul Superior al Magistraturii este limitat și constrâns să procedeze la **o încuviințare quasi-**

automată a pornirii urmăririi penale, aplicării unor măsuri procesuale sau a efectuării unor acțiuni procesuale în privința judecătorilor (*HCC 23/2017, §71*).

O atare situație conduce în mod evident la diminuarea importanței acordului Consiliului Superior al Magistraturii, care, de fapt, constituie o exigență specială prevăzută de lege și are natura juridică a unui **act-condiție** pentru pornirea urmăririi penale, aplicarea măsurilor procesuale sau efectuarea acțiunilor procesuale în privința judecătorului (*HCC 23/2017, §72*).

Luând în considerare rolul constituțional al Consiliului Superior al Magistraturii, și anume de garant al independenței autorității judecătorești, acestuia îi revine obligația de a examina sub toate aspectele materialele cu privire la pornirea urmăririi penale, reținerea, aducerea silită, arestarea sau percheziționarea judecătorului, în scopul evitării unor eventuale abuzuri, care ar spori riscul afectării independenței funcționale a acestuia (*HCC 23/2017, §73*).

În contextul celor elucidate, Curtea a menționat că, pentru a permite înțelegerea a celui *ratio decidendi* care a condus la adoptarea hotărârii prin care Consiliul Superior al Magistraturii ridică sau refuză să ridice imunitatea judecătorului, este imperioasă analiza și aprecierea materialelor prezentate de către procuror în vederea constatării faptului dacă s-au respectat condițiile sau circumstanțele prevăzute de Codul de procedură penală pentru acțiunea sau măsura procesuală solicitată, așa cum prevede articolul 23 alin.(2) teza întâi din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996. Or, în mod firesc, concluzia Consiliului Superior al Magistraturii trebuie să rezulte din premise, ceea ce implică necesarmente o examinare factologică a materialelor prezentate. Altminteri, concluzia nu va reprezenta altceva decât un *non sequitur* (*HCC 23/2017, §75*).

În situația în care Consiliului Superior al Magistraturii i se cere să își dea acordul pentru pornirea urmăririi penale, aplicarea măsurilor procesuale sau efectuarea acțiunilor procesuale în privința judecătorului, acesta are **obligația** să **motiveze** hotărârea sa, ținând cont de circumstanțele particulare ale fiecărui caz în parte, fără a se limita la formulări generale și abstracte (*HCC 23/2017, §76*).

Nu există nicio îndoială că decizia de ridicare sau nu a imunității judecătorului ține de marja de apreciere a Consiliului Superior al Magistraturii, însă această apreciere trebuie să fie însoțită de o motivare corespunzătoare, astfel încât să se depășească orice sus-

piciune de arbitrar. Iar întru realizarea acestui deziderat, Curtea a considerat că este indispensabilă aprecierea materialelor prezentate, chiar dacă în cele din urmă va exista și o examinare a acestora de către instanța de judecată independentă și imparțială [obligată *ope legis* să asigure respectarea garanțiilor ce decurg din articolul 6 din Convenția Europeană], cu posibilitatea exercitării căilor de atac asupra actului judecătoresc pronunțat (HCC 23/2017, §77).

Adițional, Curtea relevă că, exprimându-și acordul sau refuzul pentru pornirea urmăririi penale în privința judecătorului, precum și pentru reținerea, aducerea silită, arestarea sau percheziționarea judecătorului, Consiliul Superior al Magistraturii **are dreptul și obligația de a aprecia materialele prezentate, fără să formuleze concluzii asupra vinovăției judecătorului** (HCC 23/2017, §78).

Astfel, sintetizând cele reliefate *supra*, Curtea a conchis că textul „*fără a da apreciere calității și veridicității materialelor prezentate*” din articolul 23 alineatul (2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii aduce atingere substanței principiilor independenței și inviolabilității judecătorului, fiind contrar articolului 116 alin.(1) din Constituție (HCC 23/2017, §79).

Totodată, având în vedere că procedura de ridicare a imunității nu este acoperită de garanțiile unui proces echitabil, garantat de articolul 20 din Constituție și articolul 6 din Convenția Europeană, ci constituie un instrument de garantare a independenței judecătorului, prezenta hotărâre nu implică în mod automat revizuirea hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii de ridicare a imunității judecătorului. Curtea a subliniat că verificarea tuturor aspectelor ce țin de garantarea unui proces echitabil constituie apanajul instanțelor de judecată (HCC 23/2017, §80).

3.5.4. Răspunderea penală a judecătorilor

Curtea a menționat că legiuitorul constituant, statuând că judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii, a consacrat independența judecătorului pentru a asigura excluderea oricărei influențe din partea altor autorități. Această garanție nu poate fi însă interpretată ca fiind de natură să determine lipsa responsabilității judecătorului. Legea Supremă, potrivit articolului 116 alin.(1), nu

conferă numai prerogative, ce stau la baza conceptului de independență, ci stabilește și anumite limite, care se circumscriu sintagmei „potrivit legii” (HCC 12/2017⁶¹, §60).

De asemenea, articolul 116 alin. (6) din Constituție stabilește că sancționarea judecătorilor se face în conformitate cu legea (HCC 12/2017, §61).

Curtea a menționat că, deoarece într-o societate democratică judecătorul nu poate fi la adăpostul unei imunități absolute, se reliefează problema condițiilor și modalităților de angajare a răspunderii judecătorului. Astfel, trebuie remarcat faptul că, **deși standardele europene permit judecătorilor să fie trași la răspundere penală în exercitarea funcțiilor lor judiciare, pragul este destul de înalt** (HCC 12/2017, §63).

În acest sens, Curtea a reținut că potrivit Recomandării CM/Rec(2010)12: „**68. Nu poate fi antrenată răspunderea penală a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cazurilor de rea-credință. [...]. 70. Judecătorii nu trebuie să fie responsabili personal în cazul în care decizia lor este infirmată sau modificată într-o cale de atac. [...]**” (HCC 12/2017, §64).

Totodată, în Avizul nr.18 (2015) privind poziția puterii judecătorești și relația ei cu celelalte puteri ale statului în democrația modernă, CCJE a afirmat că **sarcinile de interpretare a legii, de analizare a probelor și de evaluare a faptelor, îndeplinite de un judecător pentru a soluționa cazurile, nu trebuie să dea naștere la răspunderea judecătorului, decât în cazuri de rea-credință, intenție, culpă sau neglijență gravă dovedită** (HCC 12/2017, §67).

Astfel, Curtea a reținut că simpla interpretare a legii, stabilire a faptelor sau apreciere a probelor de către judecători pentru a soluționa cauzele nu trebuie să genereze răspunderea civilă, penală sau disciplinară, chiar și în caz de neglijență ordinară. Judecătorii trebuie să aibă libertate neîngrădită pentru a soluționa cauzele imparțial, potrivit propriei lor convingeri și interpretări a faptelor, precum și în conformitate cu legea aplicabilă. Răspunderea civilă (sau penală) poate limita discreția unui judecător de a interpreta și de a aplica legea. Prin urmare, răspunderea judecătorilor nu trebuie să se extindă asu-

⁶¹ Hotărârea nr.12 din 28.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 307 din Codul penal (*răspunderea penală a judecătorilor*)

pra interpretării legale pe care o adoptă în procesul de examinare judiciară. Doar erorile săvârșite în mod intenționat, cu abuzul deliberat sau, fără îndoială, cu neglijență repetată sau gravă ar trebui să se soldeze cu acțiuni disciplinare și sancțiuni, răspundere penală sau răspundere civilă (*HCC 12/2017, §68*).

Curtea a reținut că, deși există un anumit element de discreție la interpretarea legilor, stabilirea faptelor și aprecierea probelor, **intima convingere a judecătorului urmează să opereze în limita cadrului legal. Intima convingere a judecătorului în luarea unei decizii nu are sensul unei simple opinii subiective a judecătorului, ci acela al certitudinii dobândite de acesta în mod obiectiv, pe bază de probe indubitabile** (*HCC 12/2017, §69*).

Comisia de la Veneția a afirmat că este posibilă constatarea lipsei de profesionalism a judecătorului **numai în caz de manifestare insistentă a unei rezistențe împotriva unei practici consolidate**, care să determine în mod repetat soluții distincte în cazurile în privința cărora există deja o jurisprudență clară și bine stabilită – Avizul cu privire la actele normative și răspunderea disciplinară și evaluarea judecătorilor din „Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei” (2015) (*HCC 12/2017, §72*).

În acest sens, și Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a statuat că nu există un drept la o jurisprudență constantă, astfel încât schimbarea jurisprudenței impusă de o abordare dinamică și progresivă este admisibilă și nu încalcă principiul securității juridice (*Unedic v. Franța, 2008, § 74; Legrand v. Franța, 2011*), dacă sunt întrunite două condiții: noua abordare să fie consecventă la nivelul acelei jurisdicții și instanța care a decis schimbarea interpretării să motiveze detaliat considerentele pentru care a decis astfel – *Atanasovski v. Macedonia, 2010, § 38 (HCC 12/2017, §73)*.

De asemenea, potrivit raționamentelor Curții Europene expuse în cauza *Chevrol v. Franța*, exercitarea deplinei jurisdicții de către o instanță presupune să nu renunțe la nici una din componentele funcției de a judeca. Așadar, refuzul unei instanțe sau imposibilitatea de a se pronunța în mod independent asupra anumitor aspecte cruciale pentru soluționarea litigiului, cu care a fost sesizată, ar putea constitui o încălcare a art. 6 § 1 din Convenția Europeană (*HCC 12/2017, §74*).

Concluzia care se impune în baza standardelor europene privind independența judecătorilor este că procesul de judecare a cauzei nu este și niciodată nu a fost o activitate

pur mecanică. Din acest motiv, standardele europene cu privire la justiție protejează dreptul și obligația fiecărui judecător, indiferent de nivelul ierarhiei instanței judecătorești, de a-și exercita funcțiile de judecare a cauzelor liber de orice imixtiune, externă sau internă (*HCC 12/2017, §75*).

Aspectul non-mecanic de judecare a cauzei presupune faptul că **răspunderea individuală pentru exercitarea funcțiilor judiciare nu trebuie să depindă doar de soluția pronunțată pe această cauză în instanța superioară**. Răspunderea ar trebui să fie legată mai cu seamă doar de respectarea de către judecător a standardelor de conduită profesională, etică și respectarea procedurilor legale. **Simplul fapt că o hotărâre judecătorească este anulată în instanța superioară nu înseamnă că judecătorul din instanța inferioară a încălcat standardele profesionale sau a încălcat legea** (*HCC 12/2017, §76*).

Curtea a reținut că independența justiției implică un statut special al judecătorilor, care trebuie protejați împotriva subiectivismului organelor de urmărire penală competente, care le-ar putea afecta credibilitatea. Tocmai de aceea **legiuitorul a stabilit o procedură distinctă și riguroasă de atragere a judecătorului la răspundere penală, rolul determinant fiindu-i atribuit în acest proces Consiliului Superior al Magistraturii, în calitate de garant al independenței justiției** (*HCC 12/2017, §78*).

Curtea a menționat că **independența judecătorească impune condiția ca judecătorii să fie protejați de influența din partea altor puteri ale statului și ca fiecare judecător să beneficieze de libertate profesională în interpretarea legii, în evaluarea faptelor și aprecierea probelor în fiecare caz individual**. Prin urmare, deciziile eronate trebuie să poată fi corectate prin intermediul căilor de atac și nu pot avea drept consecință responsabilizarea individuală a judecătorilor. Or, rolul căilor de atac este anume de a îndrepta eventualele greșeli ale instanțelor inferioare. În calitate de excepții, pot servi doar cazurile în care, în procesul de luare a deciziilor, judecătorii au acționat cu rea-voință sau au admis o omisiune gravă. Aceeași opinie este împărtășită de către Comisia de la Veneția (*HCC 12/2017, §79*).

Curtea a constatat că incriminarea/dezincriminarea unor fapte ori reconfigurarea elementelor constitutive ale unei infracțiuni țin de marja de apreciere a legiuitorului,

marjă care nu este absolută, ea fiind limitată de principiile, valorile și exigențele constituționale. (HCC 12/2017, §82).

În acest sens, Curtea a reținut că **legiuitorul trebuie să dozeze folosirea mijloacelor penale în funcție de valoarea socială ocrotită**, Curtea fiind competentă să cenzureze opțiunea legiuitorului în cazul în care acestea contravin principiilor și exigențelor de rang constituțional (HCC 12/2017, §83).

În acest context, Curtea a reținut că, în exercitarea competenței de legiferare în materie penală, legiuitorul trebuie să țină seama de principiul potrivit căruia incriminarea unei fapte ca infracțiune trebuie să intervină ca ultim resort în protejarea unei valori sociale, ghidându-se după principiul „*ultima ratio*”, care semnifică că legea penală este unica măsură ce poate atinge scopul urmărit, altele de ordin civil, administrativ, disciplinar etc. fiind ineficiente în realizarea acestui deziderat (HCC 12/2017, §84).

În aceeași ordine de idei, Curtea a reținut că, din perspectiva principiului „*ultima ratio*” în materie penală, nu este suficient să se constate că faptele incriminate aduc atingere valorii sociale ocrotite, ci această atingere trebuie să prezinte un anumit grad de intensitate, de gravitate, care să justifice sancțiunea penală (HCC 12/2017, §85).

Curtea a subliniat că judecătorii nu pot fi constrânși să-și exercite atribuțiile sub amenințarea unei sancțiuni, fapt care poate influența în mod nefavorabil hotărârile ce urmează a fi adoptate. Or, în exercitarea atribuțiilor ce le revin, judecătorii trebuie să beneficieze de libertatea neîngrădită de a soluționa cauzele în mod imparțial, în conformitate cu prevederile legale în vigoare și propriile aprecieri, neafectate de rea-credință. Din aceste raționamente, **aprecierile judecătorului care au determinat adoptarea unei hotărâri într-o anumită cauză, hotărâre judecătorească care a fost anulată sau modificată, nu pot servi în calitate de temei decisiv pentru sancționarea judecătorului. Aplicarea actelor normative, fiind sarcina primară a instanțelor judecătorești, în cazul în care vine în contradicție cu respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei, devine imputabilă judecătorului doar în consecința exercitării atribuțiilor cu rea-credință sau neglijență la efectuarea actului de justiție** (HCC 12/2017, §86).

Curtea a reiterat că, potrivit articolului 307 din Codul penal, judecătorul poate fi tras la răspundere penală pentru pronunțarea cu bună-știință a unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii (HCC 12/2017, §87).

Curtea a constatat că prin instituirea la art. 307 din Codul penal a sintagmei „pronunțarea cu bună-știință” legiuitorul a stabilit expres că judecătorul poate fi tras la răspundere penală pentru această componentă de infracțiune doar exclusiv **în cazul în care este demonstrată intenția** acestuia de a pronunța **hotărârea, sentința, decizia sau încheierea contrar prevederilor legale** (HCC 12/2017, §88).

Curtea a reținut că faptul de a folosi o hotărâre judecătorească casată de către o instanță superioară ca motiv pentru determinarea ilegalității și atragerea la răspundere penală a judecătorului **nu corespunde în sine standardelor europene** (HCC 12/2017, §90).

Curtea a reținut, cu titlu de principiu, că responsabilitatea de a nu recurge **nejustificat** la articolul 307 din Codul penal împotriva judecătorilor și de a evita un **efect stigmatizant** asupra acestora o au nu doar Procurorul General și instanțele de judecată, dar și, în special, **Consiliul Superior al Magistraturii**, în calitate de garant al independenței puterii judecătorești. Prin urmare, Consiliul Superior al Magistraturii, la autorizarea pornirii urmăririi penale în baza articolului 307 din Codul penal, este obligat să țină cont de faptul că răspunderea penală trebuie să rămână întotdeauna o măsură la care se recurge în ultimă instanță. Prin urmare, trebuie să se analizeze, de fiecare dată, dacă alte măsuri decât cele de ordin penal, de exemplu, sancțiuni de natură disciplinară, nu ar putea fi eficiente (HCC 12/2017, §91).

Curtea a reținut că **răspunderea penală a judecătorului în temeiul articolului 307 din Codul penal poate fi compatibilă cu principiul independenței judecătorului doar în urma unei interpretări restrictive și doar în baza unor probe incontestabile, care ar demonstra intenția judecătorului în emiterea actului judecătoresc contrar legii** (HCC 12/2017, §92).

Referitor la procesul de apreciere a probelor, în jurisprudența Curții Europene s-a conturat standardul „**dincolo de orice îndoială rezonabilă**” („*beyond reasonable doubt*”), care presupune că, pentru a putea fi pronunțată o soluție de condamnare, **acuzăția trebuie dovedită dincolo de orice îndoială rezonabilă** – a se vedea cauza *Bragadireanu v. România*, hotărârea din 6 decembrie 2006; *Orhan v. Turcia*, hotărârea din 18 iunie 2002; *Irlanda v. Regatul Unit*, hotărârea din 18 ianuarie 1978 (HCC 12/2017, §93).

Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării **obligăția**

de a proba toate elementele vinovăției de o manieră aptă să înlăture dubiul (HCC 12/2017, §94).

În acest sens, Curtea a menționat că, potrivit principiilor de drept procesual penal, sarcina probațiunii revine acuzării, **iar situația de dubiu este interpretată în favoarea celui acuzat** (*in dubio pro reo*). La pornirea urmăririi penale în baza articolului 307 din Codul penal și la pronunțarea sentinței de condamnare, organele de urmărire penală și instanța de judecată trebuie să își întemeieze convingerea privind vinovăția judecătorului pe baza unor probe sigure și certe, care nu lasă dubii referitor la vina inculpatului. Or, imputând fapta de pronunțare cu bună-știință de către judecător a unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii, trebuie să se dovedească înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei, previzibilitatea urmărilor prejudiciabile și dorința survenirii acestora (HCC 12/2017, §95).

Curtea a reținut, cu titlu de principiu, că **prevederile privind răspunderea penală a judecătorilor trebuie interpretate astfel, încât să protejeze judecătorii de orice imixtiune arbitrară în funcțiile lor judiciare** (HCC 12/2017, §97).

Curtea a menționat că judecătorii din cadrul judecătoriilor, curților de apel și Curții Supreme de Justiție pot fi trași la răspundere penală în temeiul art. 307 din Codul penal **doar în cazul în care este probată indubitabil, dincolo de orice îndoială rezonabilă, intenția directă** în pronunțarea unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii (HCC 12/2017, §98).

Curtea a subliniat că atragerea la răspundere penală a judecătorilor în temeiul art. 307 din Codul penal în sine nu este contrară principiilor constituționale, atât timp cât prin mecanismul de atragere la răspundere penală sunt respectate garanțiile inerente independenței judecătorilor, orice dubiu fiind interpretat în favoarea judecătorului (HCC 12/2017, §99).

3.5.5. Abaterile disciplinare comise de judecători

Curtea a observat că prevederile contestate stabilesc drept abatere disciplinară manifestările judecătorilor care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori presti-

giului justiției, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora (DCC 99/2017⁶², §20).

Curtea a reținut că judecătorul este obligat să se abțină de la orice acte sau fapte de natură să compromită demnitatea sa în funcție și în societate (DCC 99/2017, §26).

Curtea a constatat că obligația judecătorului de a se abține de la acțiuni care ar aduce atingere onoarei și prestigiului profesiei este statuată și de standardele internaționale în domeniul eticii și deontologiei judecătorilor (DCC 99/2017, §22).

Astfel, potrivit pct.2.2 din Declarația privind etica judiciară de la Londra (2010), adoptată de Rețeaua Europeană a Consiliilor Judiciare: „Onoarea profesională implică faptul ca judecătorul să se asigure că, prin practica profesională și prin persoana sa, nu pune în pericol imaginea publică a judecătorului, a instanței sau a sistemului de justiție” (DCC 99/2017, §23).

De asemenea, în partea ce ține de probitatea profesională, pct. 2.1 din Declarația menționată *supra* statuează că probitatea impune judecătorului să se abțină de la orice comportament lipsit de tact și delicatețe, și nu doar de la cel care este contrar legii (DCC 99/2017, §24).

În aceeași ordine de idei și Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară, stabilesc că integritatea este esențială pentru îndeplinirea adecvată a funcției judiciare. Judecătorul trebuie să se asigure că în ochii unui observator rezonabil conduita sa este ireproșabilă. Atitudinea și conduita unui judecător trebuie să reafirme încrederea publicului în integritatea corpului judiciar (DCC 99/2017, §25).

Prin urmare, Curtea a subliniat că acțiunile judecătorului care „aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora” și care, potrivit art.4 alin. (1) lit. p) din Legea nr. 178 din 25 iulie 2014, constituie temei de atragere la răspundere disciplinară urmează a fi examinate, în fiecare caz particular, prin raportare la prevederile legale naționale și la standardele internaționale în domeniu, care instituie principii și reguli ce determină comportamentul judecătorului (DCC 99/2017, §27).

⁶² Decizia nr.99 din 17.10.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.126g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 4 alin.(1) lit.p) din Legea nr.178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor

3.5.6. Resursele financiare ale instanțelor judecătorești, indemnizația și alte drepturi

3.5.6.1. Salarizarea judecătorilor

Principiul independenței judecătorului comportă două aspecte: independența funcțională și independența personală (*HCC 15/2017*⁶³, §37).

Independența funcțională presupune, pe de o parte, ca judecătorii să nu fie influențați de către executiv sau legislativ, iar, pe de altă parte, ca instanțele judecătorești să nu fie supuse ingerințelor din partea puterii legislative, puterii executive sau a justițiabililor (*HCC 15/2017*, §38).

Independența personală vizează statutul judecătorului, care trebuie să-i fie asigurat prin lege. În principal, criteriile de apreciere a independenței personale sunt: modul de recrutare a judecătorilor; durata numirii; inamovibilitatea; **fixarea salariului judecătorilor prin lege**; libertatea de expresie a judecătorilor și dreptul de a forma organizații profesionale, menite să apere interesele lor profesionale; incompatibilitățile; interdicțiile; pregătirea continuă; răspunderea judecătorilor (*HCC 15/2017*, §39).

Astfel, Curtea a menționat că independența puterii judecătorești nu poate fi asigurată fără o independență financiară a judecătorilor (*HCC 15/2017*, §40).

Potrivit articolului 121 alin.(1) din Constituție, resursele financiare ale instanțelor judecătorești sunt aprobate de Parlament și sunt incluse în bugetul de stat (*HCC 15/2017*, §41).

Curtea a reținut că exigența asigurării financiare a judecătorilor este trasată și în standardele internaționale care guvernează independența judecătorilor (*HCC 15/2017*, §43).

Astfel, Carta Europeană privind Statutul Judecătorilor stabilește că: „6.1. Exercițarea ca profesie a funcțiilor judiciare implica remunerarea judecătorului la un nivel stabilit în așa fel încât să-l ferească de **presiuni ce vizează să influențeze** sensul deciziilor sau în general comportamentul său jurisdicțional, afectându-i astfel independența și imparțialitatea” (*HCC 15/2017*, §44).

⁶³ Hotărârea nr. 15 din 02.05.2017 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 101 alin.(1) din Legea nr.328 din 23 decembrie 2013 privind salarizarea judecătorilor și procurorilor

În Avizul nr. 1 (2001) Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) a stipulat că: „62. În timp ce anumite sisteme (ex. în țările nordice) rezolvă situația prin mecanisme tradiționale, fără prevederi legale formale, CCJE a considerat că **este în mod general important (și, în special, în cazul noilor democrații) să existe prevederi legale specifice care să garanteze că salariile judecătorilor sunt protejate împotriva micșorării și să asigure de facto creșterea salariilor în raport cu costurile vieții**” (HCC 15/2017, §48).

De asemenea, în Avizul nr.2 (2001), CCJE a menționat, chiar dacă finanțarea instanțelor face parte din bugetul de stat, susținut în fața Parlamentului de către ministerul de finanțe, aceasta nu trebuie să fie supusă fluctuațiilor politice. Deși stabilirea nivelului de finanțare a instanțelor pe care o țară și-l poate permite constituie o decizie politică, trebuie să se aibă grijă întotdeauna ca nici puterea executivă și nici cea legislativă să nu poată exercita presiuni asupra autorității judecătorești în momentul stabilirii bugetului. Deciziile privind alocarea fondurilor pentru instanțe trebuie să se ia cu respectarea strictă a independenței judecătorești (pct.5) (HCC 15/2017, §49).

Apreciind garanțiile materiale ale judecătorilor drept unul din pilonii independenței lor, Parlamentul a adoptat Legea nr. 328 din 23 decembrie 2013, intrată în vigoare din 1 ianuarie 2014 (HCC 15/2017, §52).

Prin această lege se **instituie standarde și proceduri unitare de stabilire a salariilor**. Legea nu instituie un quantum fix al salariului, ci doar o formulă (bază) de calcul al acestuia (HCC 15/2017, §53).

Astfel, articolul 1 din legea nominalizată stabilește cu titlu de principiu că **sistemul unitar de salarizare a judecătorilor și procurorilor este bazat pe salariul mediu pe economie realizat în anul precedent celui de gestiune drept unitate de referință** (HCC 15/2017, §54).

Curtea constată că, în temeiul articolului 1 din Legea nominalizată, **quantumul salariului judecătorilor urmează a fi recalculat anual în funcție de mărimea salariului mediu pe economie realizat în anul precedent celui de gestiune** (HCC 15/2017, §55).

În același timp, Curtea a menționat că Parlamentul, la 16 decembrie 2016, a adoptat Legea nr.281 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, prin care, *inter*

alia, a completat Legea nr.328 din 23 decembrie 2013 cu articolul 10/1, potrivit căruia: „Salariile de funcție ale judecătorilor și procurorilor stabilite în condițiile art.1 se reexaminează anual de la data de 1 aprilie, **în limita alocațiilor prevăzute în acest scop în bugetul public național**” (HCC 15/2017, §56).

Curtea a constatat că, deși o prevedere legală (art. 1 alin. (1)) stabilește cu titlu de principiu că salariul judecătorilor și procurorilor se va calcula având la bază **salariul mediu pe economie realizat în anul precedent celui de gestiune**, în același timp această unitate de referință devine una inoperabilă. Or, prin norma contestată, **legiuitorul a condiționat în totalitate mărimea salariului judecătorului de decizia care urmează a fi adoptată anual de puterea executivă și legislativă de a aloca mijloacele financiare pentru fondul de salarizare a sistemului judecătoresc** (HCC 15/2017, §57).

Curtea a reținut că în aceste condiții **mărimea salariului judecătorului devine incertă, fiind lăsată la discreția decidenților, fapt care poate afecta independența puterii judecătorești** (HCC 15/2017, §58).

În Hotărârea nr. 27 din 20 decembrie 2011, Curtea Constituțională a reținut că statutul constituțional al judecătorului nu constituie privilegiul lui personal, ci un bun al întregii societăți, fiind chemat să asigure protecția eficientă a drepturilor fiecărui membru al societății. **Remunerația judecătorului, în care intră orice mijloc de asigurare materială sau socială, reprezintă una din componentele de bază ale independenței lui**, fiind o contrabalantă la restricțiile, interdicțiile și responsabilitățile impuse lor de societate. Numai menținerea acestui echilibru permite justițiabililor de a manifesta încredere în competența, independența și imparțialitatea judecătorilor (HCC 15/2017, §60).

Într-o democrație autentică, atât guvernării, cât și poporul trebuie să recunoască că judecătorul, care trebuie să decidă, în ultimă instanță, asupra vieții, libertății și drepturilor omului, pe lângă un înalt profesionalism și o reputație ireproșabilă, trebuie să posede o **independență materială și un sentiment de siguranță cu privire la viitorul său. Statul are obligația de a stabili remunerația judecătorului astfel, încât aceasta să compenseze efortul și responsabilitățile lui și să fie pe măsura statutului și funcțiilor pe care le exercită, iar menținerea remunerației este una dintre garanțiile independenței judecătorului** (HCC 15/2017, §62).

Curtea a reținut că incompatibilitățile și interdicțiile stabilite pentru judecători prin Legea fundamentală și dezvoltate prin legea specială, precum și responsabilitățile și riscurile aferente profesiei, impun reglementarea salariului judecătorului corespunzător statutului lor și **într-un mod care ar asigura previzibilitatea cuantumului acestuia**. În acest sens, prevederile cuprinse la articolul 10/1 alin. (1) din Legea nr. 328 din 23 decembrie 2013 privind salarizarea judecătorilor și procurorilor, în partea condiționării anuale a cuantumului salariului de limita alocațiilor prevăzute în bugetul public național, încalcă articolele 6 și 116 din Constituția Republicii Moldova (*HCC 15/2017, §64*).

3.5.6.2. Pensia specială a judecătorilor

Principiul constituțional al independenței judecătorului își găsește consfințirea în actele legislative *infraconstituționale*. În acest sens, Legea nr.544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului cuprinde un sistem de garanții ale independenței judecătorului, care se asigură prin procedura de înfăptuire a justiției, prin interzicerea oricărei imixțiuni în activitatea de înfăptuire a justiției, prin procedul de numire și încetare a calității de judecător, prin declararea principiului inviolabilității judecătorului, **prin asigurarea materială și socială a judecătorului** (*HCC 25/2017⁶⁴, §39*).

Este indubitabil faptul că principiul independenței justiției nu poate fi restrâns numai la cuantumul remunerației (cuprinzând atât salariul, cât și pensia) judecătorilor, acest principiu implicând o serie de garanții, cum ar fi: statutul (condițiile de acces, procedura de numire, garanții solide care să asigure transparența procedurilor prin care sunt numiți judecătorii, promovarea și transferul, suspendarea și încetarea funcției), stabilitatea sau inamovibilitatea acestora, garanțiile financiare, independența administrativă, precum și independența puterii judecătorești față de celelalte puteri în stat. Pe de altă parte, **independența justiției include securitatea financiară a judecătorilor, care presupune și asigurarea unei garanții sociale cum este pensia specială a judecătorilor** (*HCC 25/2017, §40*).

⁶⁴ Hotărârea nr.25 din 27.07.2017 pentru controlul constituționalității Art. II din Legea nr.290 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (*pensia specială a judecătorilor*)

Prin urmare, **principiul independenței justiției apără pensia specială a judecătorilor, ca parte integrantă a stabilității financiare a acestora, în aceeași măsură cu care apără celelalte garanții ale acestui principiu** (*HCC 25/2017, §41*).

Curtea a constatat că, în urma modificărilor operate prin Legea nr.290 din 16 decembrie 2016 la art.32 din Legea cu privire la statutul judecătorilor, începând cu 1 ianuarie 2018, va fi eliminată pensia specială a judecătorilor, aceștia fiind incluși în categoria generală de pensionare potrivit Legii privind sistemul public de pensii, ceea ce va determina și o diminuare a mărimii pensiei (*HCC 25/2017, §44*).

Curtea a observat că, potrivit datelor Biroului Național de Statistică, autoritățile raportează pentru anul 2016 o creștere cu 4,1% a produsului intern brut (BIP) în raport cu anul 2015, iar pentru primul trimestru al anului 2017 o creștere de 3,1% în raport cu perioada similară a anului precedent (*HCC 25/2017, §46*).

De asemenea, în timp ce pensia specială a judecătorilor a fost exclusă, autoritățile au majorat salariile altor categorii de angajați (de exemplu, procurorii, care au fost asimilați în salarizare cu judecătorii), precum și a menținut pensiile speciale pentru alte categorii de angajați (*HCC 25/2017, §47*).

În acest context, Curtea nu a putut reține argumentele Guvernului, deoarece nu a fost constatată o criză economico-financiară obiectiv existentă și recunoscută la nivel oficial, condiție indispensabilă referitoare la diminuarea garanțiilor sociale, potrivit principiului solidarității (*HCC 25/2017, §48*).

Mai mult, Curtea a reamintit că, și în aceste condiții, legislativul este obligat să nu piardă din vedere specificul și importanța sistemului judiciar, astfel încât să nu afecteze principiul independenței judecătorilor (*HCC 25/2017, §49*).

În acest sens, Curtea a statuat că dispozițiile constituționale conform cărora judecătorii sunt independenți și se supun numai legii nu au caracter declarativ, ci constituie norme constituționale obligatorii pentru Parlament, care are îndatorirea de a legifera instituirea unor mecanisme corespunzătoare de asigurare reală a independenței judecătorilor, fără de care nu se poate concepe existența statului de drept, prevăzută prin articolul 1 alin.(3) din Constituție (*HCC 25/2017, §51*).

Remunerația judecătorului, în care intră orice mijloc de asigurare materială sau socială, reprezintă una din componentele de bază ale independenței lui, fiind o contraba-

lanță la restricțiile, interdicțiile și responsabilitățile impuse lor de societate. Numai menținerea acestui echilibru permite justițiabililor de a manifesta încredere în competența, independența și imparțialitatea judecătorilor (*HCC 25/2017, §52*).

Deși prevederile constituționale nu garantează *expressis verbis* o obligație a existenței pensiei speciale a judecătorului, aceasta constituie un element al principiului independenței judecătorului. Or, stabilitatea financiară a judecătorilor reprezintă una din garanțiile independenței justiției (*HCC 25/2017, §53*).

Curtea a reținut că *pensia specială a judecătorilor* a fost instituită în vederea stimulării stabilității în serviciu și a formării unei cariere în magistratură. Instituirea pensiei speciale pentru judecători nu reprezintă un privilegiu, ci este justificată în mod obiectiv, ea constituind o compensație parțială a inconvenientelor ce rezultă din rigoarea statutului special căruia trebuie să i se supună. Astfel, acest statut special stabilit de Parlament prin lege este mult mai sever, mai restrictiv, impunând judecătorilor obligații și interdicții pe care celelalte categorii de asigurați nu le au. Aceștia le sunt interzise activități ce le-ar putea aduce venituri suplimentare, care să le asigure posibilitatea efectivă de a-și crea o situație materială de natură să le ofere după pensionare menținerea unui nivel de viață cât mai apropiat de cel avut în timpul activității (*HCC 25/2017, §54*).

Prin urmare, pensia specială a judecătorilor reprezintă o compensație a incompatibilităților stabilite la nivel constituțional pe parcursul întregii cariere profesionale. Or, potrivit articolului 116 alin.(7) din Constituție, funcția de judecător este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice. Acestor incompatibilități constituționale li se adaugă incompatibilitățile și interdicțiile prevăzute de articolul 8 din Legea cu privire la statutul judecătorului (*HCC 25/2017, §55*).

Pe de altă parte, stabilirea pensiei speciale a judecătorului ține seama de responsabilitățile și riscurile profesiei de judecător, care privesc întreaga durată a carierei acestuia (*HCC 25/2017, §56*).

Curtea a reținut că cerința unei asigurări materiale adecvate a judecătorului este consfințită și de instrumentele internaționale care garantează independența acestuia. Astfel, Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr.40/32 din 29 no-

ieembrie 1985 stabilește că: „[...] având în vedere că judecătorii sunt încredințați cu decizia finală asupra vieții, libertăților, drepturilor, îndatoririlor și proprietății cetățenilor, [...] Mandatul funcției judecătorilor, independența lor, securitatea, remunerarea adecvată, condițiile serviciului, **pensiile și vârsta pensionării vor fi asigurate în mod adecvat de lege**” (HCC 25/2017, §57).

Prevederi corespondente conțin standardele în domeniu, elaborate sub egida Consiliului Europei, precum Carta Europeană cu privire la statutul judecătorului, potrivit căreia: „[...] nivelul remunerației trebuie fixat în așa fel încât să îi pună pe magistrați la adăpost de presiunile care vizează să le influențeze sensul deciziilor și în general comportamentul jurisdicțional, alterându-le astfel independența și imparțialitatea. [...] **cuantumul pensiei judecătorului trebuie să fie cât de apropiat posibil de nivelul ultimei sale remunerări.** [...] Statele-membre ale Consiliului Europei trebuie să tindă spre sporirea garanțiilor sociale ale judecătorului și **în nici un caz nu se admite reducerea garanțiilor sociale deja admise prin lege.**” (HCC 25/2017, §58).

De asemenea, potrivit Recomandării CM/Rec(2010)12 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile (adoptată la 17 noiembrie 2010, la cea de-a 1098-a întâlnire a delegaților miniștri): „53. Regulile principale ale regimului de remunerare pentru judecători profesioniști trebuie stabilite prin lege. 54. Remunerarea judecătorilor trebuie să fie pe măsura rolului și responsabilităților lor și să aibă un nivel suficient pentru a-i face imuni la orice presiune menită să influențeze deciziile. Trebuie să existe garanții pentru menținerea unei remunerații rezonabile în caz de boală, concediu de maternitate sau de paternitate, precum și **pentru plata unei pensii pentru limită de vârstă, care ar trebui să fie raportate în mod rezonabil la nivelul de remunerare a judecătorilor în exercițiu.** Trebuie introduse dispoziții legale specifice care să instituie o măsură de protecție împotriva unei reduceri a remunerației care ar viza în mod specific judecătorii.” (HCC 25/2017, §59).

În același sens, Avizul nr.1 (2001) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni referitor la standardele privind independența puterii judecătorești și inamovibilitatea judecătorilor a prevăzut, în concluziile sale, că „remunerarea judecătorilor trebuie să fie corespunzătoare cu rolul și responsabilitățile acestora și trebuie să asigure în mod

adecvat plata concediilor medicale și a pensiei. Ea trebuie protejată prin prevederi legale specifice împotriva diminuărilor și trebuie să existe prevederi privind mărirea salariilor în raport cu creșterea prețurilor” (HCC 25/2017, §60).

Curtea a menționat că stabilirea unor garanții materiale ale independenței judecătorului rezidă, în primul rând, în faptul că ele trebuie să reflecte înaltul statut al judecătorului. De aceea garanțiile materiale ale independenței judecătorului, stabilite de stat, trebuie să fie asigurate și să se respecte necondiționat. **Este absolut inadmisibil de a diminua protecția juridică a statutului judecătorului în procesul adoptării unor legi noi. Statutul judecătorului nu trebuie raportat sau asimilat cu cel al altor autorități publice, indiferent de ierarhia acestora în stat** (HCC 25/2017, §63).

Curtea a reținut că excluderea prevederilor speciale care reglementează pensia specială a judecătorilor afectează principiul independenței judecătorului, consfințit de articolul 116 din Constituție (HCC 25/2017, §64).

3.6. Procuratura

3.6.1. Raportul anual al Procurorului General

Curtea a statuat că raportul anual al Procurorului are un caracter general, care nu oferă detalii despre cazurile individuale aflate pe rol, tocmai din acest considerent Curtea nu a putut reține alegațiile autorului sesizării, potrivit cărora audierea raportului în plenul Parlamentului constituie o ingerință în activitatea Procuraturii (DCC 71/2017⁶⁵, § 31).

Curtea a reținut că o serie de instrumente juridice internaționale au consfințit și au dezvoltat principiul independenței procurorilor (DCC 71/2017, §21).

Astfel, conform Liniilor directoare ale ONU privind rolul procurorilor, statele membre trebuie să se asigure că procurorii sunt capabili să își exercite atribuțiile profesionale,

⁶⁵ Decizia nr. 71 din 27.07.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93a/2017 privind controlul constituționalității unor prevederi din alineatul (3) al articolului 11 din Legea nr. 3 din 25 februarie 2016 cu privire la Procuratură (*raportul anual al Procurorului General*)

fără nici o intimidare, impediment, hărțuire, ingerințe necorespunzătoare sau expunerea nejustificată la răspundere civilă, penală sau de altă natură (DCC 71/2017, §22).

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei în Recomandarea (2000)19 privind rolul urmăririi penale în justiția penală a reliefat că: „Statele trebuie să ia măsuri corespunzătoare astfel încât procurorii să-și poată îndeplini atribuțiile fără ingerințe nejustificate sau fără a fi expuși unei responsabilități nejustificate penale, civile sau de altă natură” (DCC 71/2017, §23).

În același timp, Recomandarea (2000)19 în pct. 11 teza a doua stabilește că procurorul trebuie să dea socoteală în mod periodic și public asupra tuturor activităților sale și mai ales asupra celor prioritare (DCC 71/2017, §24).

În Raportul explicativ la Recomandarea (2000)19 se menționează că aceste rapoarte periodice sunt necesare pentru asigurarea transparenței activității procuraturii, dat fiind faptul că acest organ activează în numele societății. Ele pot fi prezentate publicului fie prin intermediul mijloacelor mass-media, în formă de rapoarte publicate sau în fața unui organ electiv și pot include statistici privind activitatea exercitată, scopurile atinse, modul în care a fost implementată politica penală, sumele cheltuite din banii publici, precum și stabilirea priorităților pentru viitor (DCC 71/2017, §25).

În același context, și Comisia de la Veneția a menționat în Raportul „Privind standardele europene referitoare la independența sistemului judiciar: Partea II – Organele de urmărire penală” CDL-AD(2010)040 că: „44. Unele instrumente specifice de responsabilitate par a fi necesare în special în cazurile în care Procuratura este independentă. Prezentarea de rapoarte publice de către Procurorul General ar putea fi un astfel de instrument. Prezentarea unor astfel de rapoarte către Parlament sau către autoritatea executivă ar putea depinde de cadrul legal în vigoare, precum și de tradițiile naționale. [...]” (DCC 71/2017, §26).

De asemenea, în jurisprudența sa Curtea a subliniat că singura cale legală de discutare în Parlament a activității [...] procuraturii este examinarea [...] raportului despre starea legalității și ordinii de drept din țară, precum și despre măsurile întreprinse pentru redresarea ei, prezentat anual Parlamentului de către Procurorul General [...] – HCC nr. 29 din 23 septembrie 2013, §90 (DCC 71/2017, §27).

În acest sens, Comisia de la Veneția a afirmat în Opinia sa asupra proiectului de lege cu privire la Procuratura Generală a Ucrainei că, ținând cont de importanța asigurării independenței sau a autonomiei procuraturii, ar fi de dorit ca să se pună un accent mai mare asupra faptului că obligația de raportare a Procuraturii Generale către Rada Supremă trebuie să aibă un caracter general, fără a se oferi detalii despre cazurile individuale – CDL-AD(2013)025, §46 (DCC 71/2017, §28).

Totodată, Curtea a observat că, deși Parlamentul are competența de a audia raportul Procurorului General, potrivit dispozițiilor art. 122 alin. (3) din Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, deputații nu pot formula întrebări care conduc la amestecul în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală. Astfel, responsabilitatea Procuraturii în fața Parlamentului în cauze individuale cu privire la decizii de urmărire sau neurmărire penală este exclusă (DCC 71/2017, §29).

Mai mult, în Hotărârea nr. 29 din 23 septembrie 2013, Curtea a subliniat că orice dispoziție regulamentară care implică posibilitatea citării unui judecător, procuror în fața unei comisii parlamentare de anchetă încalcă evident dispozițiile constituționale care statuează separația puterilor în stat, independența judecătorilor și procurorilor și supunerea lor numai legii (DCC 71/2017, §30).

4 ECONOMIA NAȚIONALĂ ȘI FINANȚELE PUBLICE

4.1. Sistemul financiar-creditar

4.1.1. Răspunderea juridică pentru neexecutarea contractului încheiat cu o instituție bugetară

Curtea a stabilit că mecanismul financiar al statului, parte integrantă a mecanismului economic, este format din totalitatea structurilor, formelor, metodelor, principiilor și pârghiilor economico-financiare, prin intermediul cărora se constituie, se administrează și se utilizează fondurile financiare publice ale statului, necesare îndeplinirii funcțiilor și sarcinilor sale, direcționate în special pentru o dezvoltare economică dura-

bilă și, pe această bază, pentru asigurarea unui standard de viață corespunzător (*HCC 10/2017*⁶⁶, §36).

Finanțele publice ale statului generează un întreg sistem de relații economice, exprimate sub formă bănească, prin intermediul cărora se asigură satisfacerea necesităților generale ale societății. Constituirea, repartizarea și utilizarea fondurilor publice se realizează după metode și tehnici specifice, având la bază principiul rambursabilității sau al nerambursabilității, care ulterior capătă diverse destinații (*HCC 10/2017*, §37).

Încălcarea disciplinei bugetare atrage, potrivit legislației financiare în vigoare, răspunderea juridică a tuturor subiectelor de drept, indiferent dacă sunt persoane fizice sau juridice de drept public sau de drept privat (*HCC 10/2017*, §39).

Curtea a menționat că, potrivit art. 80 alin. (2) teza întâi din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, **de la persoanele fizice și juridice care au primit din partea autorităților/instituțiilor bugetare mijloace financiare sub formă de plată prealabilă**, inclusiv pentru mărfuri și servicii (cu excepția lucrărilor de construcție, de reparație capitală și de achiziționare a rachetelor antigrindină), **pentru perioada care depășește termenul prevăzut de contract, se percepe la bugetul respectiv o sumă calculată în funcție de rata de bază aplicată de Banca Națională a Moldovei la principalele operațiuni de politică monetară pe termen scurt** (*HCC 10/2017*, §45).

Analizând încadrarea tehnico-legislativă a norme contestate în cuprinsul legii, Curtea a constatat că suma calculată pentru neexecutarea contractului în termenul legal instituit este percepută **cu titlu de penalitate legală** (*HCC 10/2017*, §48).

În același timp, art. 81 din lege menționează că încălcarea prevederilor acesteia va atrage **răspundere** disciplinară, **civilă**, contravențională sau penală în conformitate cu legislația în vigoare (*HCC 10/2017*, §49).

În esență, Curtea a observat că sancțiunea prevăzută în textul de lege contestat constituie o modalitate de răspundere civilă, sub forma unei penalități stabilite de lege. Această sancțiune reprezintă o modalitate de evaluare anticipată a prejudiciului cauzat

⁶⁶ Hotărârea nr.10 din 16.03.2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014 (*răspunderea juridică pentru neexecutarea contractului încheiat cu o instituție bugetară*)

instituției bugetare prin executarea tardivă a obligațiilor contractuale de către persoanele fizice și juridice (*HCC 10/2017, §50*).

În conformitate cu art. 2 alin. (1) din Codul civil, **obligațiile contractuale** și de altă natură, precum și alte raporturi patrimoniale sunt reglementate de legislația civilă (*HCC 10/2017, §51*).

În același timp, în art. 5 alin. (1) din Cod se menționează că, în cazul nereglementării prin lege ori prin acord al părților și lipsei de uzanțe, raporturilor prevăzute la art. 2 li se aplică, dacă aceasta nu contravine esenței lor, **norma legislației civile care reglementează raporturi similare** (*HCC 10/2017, §52*).

Curtea a subliniat că, întrucât sancțiunea prevăzută în art. 80 alin. (2) din lege este percepută cu titlu de **penalitate legală**, aceasta trebuie să corespundă deopotrivă cu conceptul și natura juridică a clauzei penale **prevăzute de Codul civil** (*HCC 10/2017, §53*).

În conformitate cu dispozițiile art. 624 din Codul civil, clauza penală reprezintă o prevedere contractuală prin care **părțile evaluează anticipat prejudiciul**, stipulând că în cazul neexecutării obligației sau executării necorespunzătoare sau tardive a acesteia debitorul va remite creditorului o sumă de bani sau un alt bun (*HCC 10/2017, §54*).

Astfel, fiind o formă a răspunderii civile contractuale, aplicarea penalității legale trebuie să întrunească aceleași condiții generale prevăzute de lege pentru angajarea răspunderii contractuale (*HCC 10/2017, §55*).

Curtea a menționat că una din condițiile angajării răspunderii contractuale constituie vinovăția debitorului. Astfel, art. 602 alin. (1) din Codul civil prevede că, în cazul în care nu execută obligația, debitorul este ținut să-l despăgubească pe creditor pentru prejudiciul cauzat astfel dacă nu dovedește că neexecutarea obligației nu-i este imputabilă (*HCC 10/2017, §56*).

De asemenea, potrivit art. 603 alin. (1) din Cod, debitorul poartă răspundere numai pentru dol (intenție) sau culpă (imprudență sau neglijență) dacă legea sau contractul nu prevede altfel sau dacă din conținutul sau natura raportului nu reiese altfel (*HCC 10/2017, §57*).

În acest sens, Curtea a reținut art. 624 alin. (5) din Codul civil, potrivit căruia debitorul **nu este obligat să plătească penalitate** în cazul în care **neexecutarea nu se datorează vinovăției sale** (*HCC 10/2017, §58*).

Drept consecință, penalitatea nu poate fi cerută atunci când executarea obligației a devenit imposibilă din cauze neimputabile debitorului. Astfel, în ipoteza în care contractul devine imposibil de executat datorită unui caz fortuit, unei forțe majore sau a culpei creditorului sau a unui terț, care exclude total sau parțial răspunderea debitorului, penalitatea nu se va achita (în totalitate sau proporțional cu mărimea obligației neexecutate din cauze neimputabile debitorului) (*HCC 10/2017, §59*).

Prin urmare, Curtea a reținut că legiuitorul poate institui sancțiuni cu titlu de penalitate legală, cu condiția de a respecta principiile și dispozițiile generale ale legislației civile privind răspunderea. Totodată, aceste principii și dispoziții generale urmează a fi luate în considerație atât de autoritatea abilitată cu competența de a verifica modul de executare a contractelor încheiate cu o instituție bugetară, cât și de instanța de judecată la soluționarea unor litigii aflate pe rol (*HCC 10/2017, §60*).

Potrivit art. 624 alin. (3) din Codul civil, clauza penală poate fi stipulată în **mărime fixă** sau **sub forma unei cote din valoarea obligației garantate** prin clauza penală sau **a părții neexecutate** (*HCC 10/2017, §61*).

Examinând prevederile contestate, Curtea a reținut că legiuitorul doar stabilește că **suma** percepută va fi calculată în funcție de rata de bază aplicată de Banca Națională a Moldovei la principalele operațiuni de politică monetară pe termen scurt (*HCC 10/2017, §64*).

Curtea a constatat că legea nu determină în raport cu ce urmează a se calcula mărimea penalității, adică dacă rata de bază a BNM se calculează **din valoarea întregii obligații** sau **doar din partea neexecută a obligației** (*HCC 10/2017, §65*).

Astfel, în lipsa unor criterii stabilite de legiuitor, care ar permite determinarea mărimii penalității, Curtea a reținut că **norma contestată nu corespunde condițiilor de calitate a legii**. Or, persoana fizică sau juridică care urmează să contracteze cu o instituție bugetară trebuie să fie în stare să calculeze și să prevadă, fie și aproximativ, suma care o va datora în caz de executare tardivă a contractului (*HCC 10/2017, §66*).

În consecință, Curtea a observat că întregul text de lege contestat este formulat de o manieră imprecisă și neclară, fapt care nu corespunde rigorilor de claritate și previzibilitate, consfințite în articolul 23 alin. (2) din Constituție (*HCC 10/2017, §69*).

5 CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

5.1. Excepția de neconstituționalitate

5.1.1. Obiectul ratione materiae al excepției de neconstituționalitate

Curtea a subliniat că actele administrative aprobate de consiliile locale, atât cu caracter normativ, cât și cu caracter individual, constituie obiectul contenciosului administrativ și urmează a fi supuse controlului legalității (DCC 84/2017⁶⁷, §16).

Instanța investită cu judecarea cauzei este obligată să admită ridicarea excepției numai dacă normele contestate sunt aplicabile soluționării litigiului (DCC 105/2017⁶⁸, §20).

5.1.2. Ratione personae a excepției de neconstituționalitate

Curtea a menționat că în cazul constatării neconstituționalității unei norme prin intermediul excepției aceasta nu are numai o funcție de prevenție, ci și una de reparație, întrucât ea vizează în primul rând situația concretă a părții lezate în drepturile sale prin norma criticată. Prin urmare, de invocarea unei excepții de neconstituționalitate trebuie să profite, în primul rând, autorul acesteia, în caz contrar, acest instrument riscă să devină unul simulat, de drept abstract, pierzându-se în aceste condiții caracterul concret al excepției (DCC 56/2017⁶⁹, §25).

⁶⁷ Decizia nr. 84 din 6.09.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 110g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din punctul 4.1 din Regulamentul privind eliberarea autorizațiilor de funcționare a unităților comerciale și de prestare a serviciilor sociale pe teritoriul municipiului Chișinău, aprobat prin Decizia Consiliului municipal Chișinău nr. 13/4 din 27 decembrie 2007

⁶⁸ Decizia nr. 105 din 31.10.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 4 alin. (6) și 25 alin. (1) din Legea nr. 947 din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (contestarea hotărârilor cu caracter normativ adoptate de CSM)

⁶⁹ Decizia nr. 56 din 27.06.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 67g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 407 alin. (1) din Codul de procedură penală (*retragerea apelului*)

5.2. Hotărârile Curții Constituționale

5.2.1. Valoarea hotărârilor Curții Constituționale

Respectarea hotărârilor Curții Constituționale este o condiție necesară și esențială pentru buna funcționare a autorităților publice ale statului și pentru afirmarea statului de drept (*HCC 28/2017*⁷⁰, §76).

Astfel, nerespectarea hotărârilor Curții Constituționale echivalează cu nerespectarea Constituției și desconsiderarea grosolană a elementelor fundamentale ale statului de drept (*HCC 28/2017*, §80).

În acest sens, declarația Președintelui, potrivit căruia el a jurat pe Constituție, și nu pe hotărârile Curții Constituționale, denotă nihilism juridic, or, neîndeplinirea unei obligații constituționale, sfidarea deliberată a Constituției și neexecutarea unei hotărâri a Curții Constituționale constituie o **încălcare gravă a jurământului și a Constituției** (*HCC 28/2017*, §81).

B | CONCLUZIILE CURȚII

1. PREVEDERI RECUNOSCUTE CONSTITUȚIONALE

Curtea a recunoscut constituționale:

- articolul 362¹ din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (*HCC nr.4/2017*);
- articolele 82 alin. (2), 102, 103 alin. (3) lit. g) și h), 104, 105 alin. (3), (4), (6), (7), (8), (9), (10), (11), (15), (17), 106 alin. (8), 107 alin. (1) lit. d), 108 alin. (6) lit. a) și c) din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014 (*HCC nr.5/2017*);
- articolul 364/1 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 (*HCC nr.9/2017*);
- articolul 307 din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, în măsura în care judecătorii din cadrul judecătoriilor, curților de apel și Curții Su-

⁷⁰ Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*)

- preme de Justiție pot fi trași la răspundere penală doar pentru pronunțarea cu intenție a unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii (*HCC nr.12/2017*);
- – sintagma „și propriei convingeri” din alineatul (2) al articolului 26;
 - sintagma „judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere” din alineatul (1) al articolului 27;
 - sintagma „reprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri” din alineatul (2) al articolului 101 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 (*HCC nr.18/2017*);
 - sintagma „de narcomanie” din cuprinsul dispozițiilor articolului 67 litera f) din Codul familiei nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000, în măsura în care decăderea din drepturile părintești nu se aplică de către instanța de judecată în mod automat, ci este decisă în interesul superior al copilului (*HCC nr.19/2017*);
 - articolul 7 alin. (17) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale și pct. 89 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005, în măsura în care interdicția recalculării indemnizațiilor de asigurări sociale stabilite nu este aplicabilă în cazul comiterii unor erori la determinarea bazei de calcul al indemnizației (*HCC nr.20/2017*);
 - textul „dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile [...] drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice” din alineatul (1) al articolului 328 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (*HCC nr.22/2017*);
 - textul „Consiliul Superior al Magistraturii examinează propunerea Procurorului General sau a prim-adjunctului, iar în lipsa acestuia – a adjunctului desemnat prin ordinul emis de Procurorul General doar sub aspectul respectării condițiilor sau a circumstanțelor prevăzute de Codul de procedură penală pentru dispunerea pornirii urmăririi penale, reținerii, aducerii silit, arestării sau percheziției judecătorului” din articolul 23 alineatul (2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (*HCC nr.23/2017*);

- textul „în ultimii cinci ani” din alineatul (1) al articolului 109 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (*HCC nr.27/2017*);
- articolul 38 alin.(7) lit. a) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995 (*HCC nr.29/2017*);
- – articolul 369 alineatele (2), (3) și (4) din Codul muncii nr. 154-XV din 28 martie 2003;
 - articolul 21 alineatele (2) și (3) din Codul transportului feroviar nr. 309-XV din 17 iulie 2003;
 - prevederile pozițiilor 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004;
 - textul „toți salariații” de la pozițiile 2, 3 și 4 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, în măsura în care vizează doar persoanele cu funcție de răspundere din autoritățile publice centrale;
 - textul „toți colaboratorii” de la pozițiile 10, 12, 16, 17, 19, 20 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, în măsura în care vizează doar angajații de competențele funcționale ale căroră ține asigurarea ordinii publice, a ordinii de drept și a securității statului;
 - textul „întregul sistem” de la poziția 11 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, în măsura în care vizează judecătorii instanțelor judecătorești (*HCC nr.30/2017*);
- textul „a situației de serviciu” din alineatul (1) al articolului 327 din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, în măsura în care se referă la atribuțiile de serviciu acordate prin lege (*HCC nr.33/2017*);
- textul „nu este membru al vreunui partid politic și” din alineatul (2) al articolului 112 din Codul electoral al Republicii Moldova nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997 (*HCC nr.35/2017*);
- – articolul 21/2 din Legea nr.355-XVI din 23 decembrie 2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar;

- Hotărârea Guvernului nr. 172 din 22 martie 2017 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de stimulare financiară a agenților constatatori din cadrul Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne (*HCC nr.37/2017*);
- – articolele 25 alineatul (1) litera c), 26 alineatul (4) și 27 alineatul (5) din Legea nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat;
 - articolul 47 alineatul (1) litera s) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului [*abrogat prin Legea nr. 94 din 2 iunie 2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative*];
 - punctul 109 din Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1176 din 22 decembrie 2010 (*HCC nr.38/2017*);
- articolul 38 alineatul (4) lit. f) din Codul de executare nr. 443-XV din 24 decembrie 2004 (*HCC nr.39/2017*);
- articolul 232 alineatul (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, în măsura în care modul de calculare a termenelor pentru actele efectuate de procuror nu se aplică în raport cu demersurile pentru care legea stabilește termene imperative pentru a fi depuse în instanța de judecată (*HCC nr.40/2017*).

2. PREVEDERI DECLARATE NECONSTITUȚIONALE

Curtea a declarat neconstituționale:

- – litera e) a alineatului (6) din articolul 28;
 - litera g) a alineatului (3) din articolul 35;
 - alineatul (2) din articolul 38 din Legea nr. 162-XVI din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor (*HCC nr.3/2017*);
- articolul 16 alin. (5) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale și punctul 49 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005 (*HCC nr.6/2017*);

- articolul 41 alineatul (4) din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014, în partea în care vizează asigurarea elevilor claselor V-IX cu manuale școlare conform schemei de închiriere aprobate de Ministerul Educației (*HCC nr.7/2017*);
- – sintagma „*nu este declarată de către instanța de judecată ca incapabilă*” din punctul 3 subpunctul 1);
 - punctul 56 subpunctul 2);
 - sintagma „*de limitare a capacității sau de declarare a incapacității beneficiarului de către instanța de judecată*” din punctul 57 din Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „*Locuință protejată*”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 711 din 9 august 2010 (*HCC nr.8/2017*);
- articolul 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014.

Până la adoptarea de către Parlament a noilor prevederi legale, sancțiunile pentru neexecutarea în termen a contractelor încheiate cu o instituție bugetară urmează a fi aplicate în corespundere cu prevederile legislației civile și clauzele contractuale (*HCC nr.10/2017*);
- sintagma „*în limita alocațiilor prevăzute în acest scop în bugetul public național*” din alineatul (1) al articolului 10/1 din Legea nr.328 din 23 decembrie 2013 privind salarizarea judecătorilor și procurorilor (*HCC nr.15/2017*);
- textul „*interdicția privind eliberarea documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere se aplică exclusiv de către instanța de judecată*” din articolul 22 alin. (1) lit. v) din Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24 decembrie 2004 (*HCC nr.17/2017*);
- textul „*intereselor publice sau*” din alineatul (1) al articolului 328 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (*HCC nr.22/2017*);
- textul „*fără a da apreciere calității și veridicității materialelor prezentate*” din articolul 23 alineatul (2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (*HCC nr.23/2017*);
- Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (*HCC nr.24/2017*);

- alineatul (2) al articolului 144 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997 (*HCC nr.24/2017*);
- Art. II din Legea nr.290 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (*HCC nr.25/2017*);
- textul „*intereselor publice sau*” din alineatul (1) al articolului 327 și de la litera d) din alineatul (2) al articolului 361 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (*HCC nr.33/2017*);
- teza întâi „*Concedierea salariaților membri de sindicat în cazurile stipulate la art.86 alin.(1) lit. c), e) și g) poate avea loc doar cu acordul preliminar scris al organului (organizatorului) sindical din unitate.*” de la articolul 87 alineatul (1) din Codul muncii 154-XV din 28 martie 2003, în redacția anterioară Legii nr. 188 din 21 septembrie 2017 (*HCC nr.34/2017*);
- articolul 15 alineatul (2) lit. d) din Codul de executare nr. 443-XV din 24 decembrie 2004 (*HCC nr.39/2017*).

3. INTERPRETAREA PREVEDERILOR CONSTITUȚIONALE

Curtea a interpretat următoarele prevederi constituționale:

- În sensul articolului 98 alineatul (6) din Constituție:
 - Președintele Republicii Moldova poate refuza, o singură dată, motivat, propunerea Prim-ministrului de numire a unei persoane în funcția vacantă de ministru, atunci când consideră că persoana propusă nu corespunde cerințelor legale pentru exercitarea funcției de membru al Guvernului;
 - Prim-ministrul poate face o altă propunere Președintelui sau reitera aceeași candidatură pentru funcția de ministru, pe care Președintele este obligat să o numească (*HCC nr.2/2017*).
- În sensul articolului 11 din Constituție coroborat cu articolele 1 alin.(1), 3 și 8 din Constituție:
 - ocupația militară a unei părți a teritoriului Republicii Moldova în momentul declarării neutralității, precum și lipsa recunoașterii și a garanțiilor internaționale ale acestui statut, **nu afectează validitatea prevederii constituționale referitoare la neutralitate;**

- în cazul **unor amenințări în adresa valorilor fundamentale constituționale, precum independența națională, integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestor amenințări;**
- dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a oricăror trupe sau baze militare, *conduse și controlate de către state străine*, este neconstituțională;
- participarea Republicii Moldova la sisteme colective de securitate, asemenea sistemului de securitate al Națiunilor Unite, operațiuni de menținere a păcii, operațiuni umanitare etc., care ar impune sancțiuni colective împotriva agresorilor și infractorilor de drept internațional, nu este în contradicție cu statutul de neutralitate (*HCC nr.14/2017*).
- – În sensul articolului 91 din Constituție, refuzul Președintelui de a-și executa obligațiile constituționale constituie *imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția (atribuțiile) în cauză și justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui.*
 - **Instituirea interimatului funcției**, cauzat de refuzul deliberat de a executa o obligație constituțională, și **circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte** urmează a fi constatate în fiecare caz în parte de către Curtea Constituțională, în conformitate cu competența atribuită acesteia prin articolul 135 alin. (1) lit. f) din Constituție (*HCC nr.28/2017*).

4. VALIDAREA MANDATELOR DE DEPUTAT

În ședințele plenare ale Curții nu au fost stabilite circumstanțe de natură să împiedice validarea mandatelor de deputat în Parlament atribuite de Comisia Electorală Centrală următorilor candidați supleanți:

- dl Alexandru Barbăroșie, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova (*HCC nr.11/2017*);
- dnii Eugen Bodarev și Iurie Chiorescu, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova (*HCC nr.13/2017*);

- dl Nicolae Olaru, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova (*HCC nr.16/2017*);
- dl Oleg Cuciuc și dl Sergiu Groza pe lista Partidului Socialiștilor din Republica Moldova (*HCC nr.21/2017*);
- dl Petru Corduneanu, pe lista Partidului Socialiștilor din Republica Moldova (*HCC nr.26/2017*);
- dna Alla Mironic, pe lista Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (*HCC nr.31/2017*);
- dna Aliona Babiuc, pe lista Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (*HCC nr.36/2017*).

5. DECIZIILE CURȚII

În procesul exercitării jurisdicției constituționale în anul 2017 Curtea a emis **125** de decizii de inadmisibilitate.

Temeiurile privind declararea inadmisibilității sesizării sunt statuate în punctul 28 din Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională⁷¹. Astfel, sesizarea urmează a fi declarată inadmisibilă în cazul în care:

- a) soluționarea sesizării nu intră în competența Curții;
- b) există o hotărâre/decizie/aviz al Curții având ca obiect prevederile contestate;
- c) normele contestate au fost modificate sau abrogate;
- d) sesizarea este vădit nefondată.

De asemenea, potrivit art.29 din Regulament, sesizarea urmează a fi restituită prin scrisoare autorului sesizării, fiind astfel inadmisibilă spre examinare în fond, în cazul în care:

- a) sesizarea nu este motivată și nu cuprinde obiectul pe care sunt întemeiate cerințele;
- b) nu este demonstrată legătura de cauzalitate între prevederile contestate și normele constituționale invocate;
- c) sesizarea nu întrunește condițiile de formă;
- d) autorul sesizării nu a prezentat informația suplimentară și nu a răspuns la întrebările formulate de Curte în termenul stabilit.

⁷¹ Aprobata prin Decizia Curții Constituționale nr. AG-3 din 3 iunie 20142 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.185-199 din 18.07.2014) http://constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/D_AG3.pdf

5.1. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind controlul constituționalității actelor normative

Făcând o analiză a *deciziilor de inadmisibilitate a sesizărilor privind controlul de constituționalitate*, depuse la Curte în anul 2017, cel mai des au fost invocate următoarele temeuri:

- a) *soluționarea sesizării nu intră în competența Curții*: în DCC 32/2017, DCC 36/2017, DCC71/2017. Totodată, în DCC 51/2017 neacceptarea sesizării pentru examinare în fond a fost determinat de lipsa competenței *ratione materiae* a Curții, deoarece prevederile contestate nu au fost adoptate de legislativ în lectură finală, în consecință, neavând statut de lege, nu pot fi supuse controlului constituționalității;
- b) *există o hotărâre/decizie/aviz al Curții* având ca obiect prevederile contestate: în DCC 33/2017, 42/2017, 51/2017, 96/2017, întrucât nu au interveni elemente noi, de natură să determine reconsiderarea jurisprudenței Curții, atât soluția, cât și considerentele anterioare și-au păstrat relevanța, astfel sesizările, fiind repetitive, nu au putut fi acceptate spre examinare în fond;
- c) *sesizarea este vădit nefondată*, fapt constatat în DCC 94/2017, DCC 112/2017.

5.2. Decizii de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate

În cadrul deciziilor de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate, Curtea a reținut atât temeiurile generale de inadmisibilitate, cât și cele opozabile la ridicarea excepției de neconstituționalitate și care nu au întrunit condițiile indicate la art. 19 /2 din Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională.

Condițiile stabilite sunt următoarele:

- a) obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;
- b) excepția este ridicată de către părțile litigiului sau reprezentantul acestora sau este ridicată de instanța de judecată din oficiu;
- c) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea litigiului;
- d) nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate.

Printre temeiurile de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate au prevalat caracterul nefondat al sesizării și lipsa *ratione materiae*. Astfel,

- a) *sesizarea a fost nefondată* temei invocat în DCC 8/2017, 10/2017, 7/2017, 2/2017, 4/2017, 9/2017, 11/2017, 23/2017, 28/2017, 29/2017, 31/2017, 27/2017, 46/2017, 54/2017, 66/2017, 55/2017, 52/2017, 79/2017, 89/2017, 101/2017, 111/2017. Caracterul nefondat a fost constatat în lipsa legăturii de cauzalitate între dispoziția contestată și prevederea constituțională invocată; fie autorul nu a formulat o veritabilă critică de neconstituționalitate; sau când autorul a interpretat eronat prevederile normative; compararea prevederilor mai multor acte legislative între ele și raportarea concluziei ce rezultă la dispoziții ori principii ale Constituției; sesizarea trebuie să fie motivată și să cuprindă obiectul și împrejurările pe care autorul își întemeiază cerințele; lipsa argumentelor;
- b) *soluționarea sesizării nu intră în competența Curții*, acest temei a fost invocat în DCC 30/2017, 35/2017, 37/2017, 47/2017, 58/2017, 57/2017, 70/2017, 64/2017, 109/2017, în care alegațiile autorului s-au încadrat în sfera unei problematici care excedează controlului constituționalității; în DCC 39/2017 autorul excepției de neconstituționalitate a solicitat controlul asupra modului de aplicare a normelor, fără a contesta anumite prevederi legale în raport cu dispozițiile constituționale; în DCC 109/2017 problema abordată deriva din aprecierea probelor în cauză, ce ține de competența exclusivă a instanțelor de judecată; în DCC 108/2017 în speță, problema abordată viza interpretarea și aplicarea eronată a legii, și nu neclaritatea acesteia. Curtea a subliniat că o eventuală aplicare neconformă a dispozițiilor legale nu poate servi ca temei de neconstituționalitate;
- c) *normele contestate au fost modificate sau abrogate*, Curtea sistând procesul privind controlul constituționalității în DCC 18/2017. În respectiva situație omisiunea legislativă invocată de autorul excepției a fost soluționată de legiuitor, astfel încât excepția ridicată a rămas fără obiect, fiind reglementată de o altă prevedere decât cea contestată;
- d) *actul contestat nu poate forma obiectul controlului de constituționalitate*, excepția de neconstituționalitate fiind *o actio popularis* (de exemplu, în DCC 3/2017, 6/2017, 10/2017, 49/2017, 53/2017). Curtea a invocat acest temei de fiecare dată când norma contestată nu se încadra în actele cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, cum ar fi de exemplu ordinele ministrului justiției, fie actele aprobate de Uniunea Avocaților, care nu sunt susceptibile controlului constituționalității.

- În DCC 84/2017 Curtea a subliniat că actele administrative aprobate de consiliile locale, atât cu caracter normativ, cât și cu caracter individual, constituie obiectul contenciosului administrativ și urmează a fi supuse controlului legalității;
- e) *prevederile contestate nu urmau a fi aplicate la soluționarea litigiului*, sesizarea vizând o abordare *in abstracto*, care nu are legătură cu fondul litigiului principal, cum ar fi în DCC 15/2017, 49/2017, 53/2017, 56/2017, 97/2017. De exemplu, în DCC 48/2017 dispozițiile de critică de autor, care reglementau urmările prejudiciabile ale infracțiunilor incriminate, nu aveau incidență asupra soluționării cauzei aflate pe rolul instanței de judecată;
 - f) *a existat o hotărâre sau decizie anterioară a Curții* având ca obiect prevederile contestate, fiind astfel repetitive, sau constatările din jurisprudența anterioară au fost aplicabile *mutatis mutandis*, cum ar fi în DCC 9/2017, 43/2017, 57/2017, 95/2017, 106/2017;
 - g) *prevederile contestate au devenit inaplicabile litigiului*, de exemplu, în DCC 105/2017.

5.3. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind interpretarea Constituției

Pe parcursul anului 2017 Curtea a pronunțat o decizie de inadmisibilitate în care s-a solicitat interpretarea unor prevederi ale Constituției. Inadmisibilitatea (în aceeași sesizare fiind solicitat în parte și controlul constituționalității) a fost determinată de faptul că întrebările ridicate de autor au vizat o abordare generală a unor aspecte ce nu pot fi soluționate prin raportare la normele constituționale (DCC 51/2017).

Totodată, în respectiva decizie Curtea a statuat că opțiunea pentru unul sau două tururi de scrutin sau eventuala stabilire a unor cote de reprezentare pentru teritoriile cu statut special sau pentru votarea peste hotarele țării constituie o chestiune de oportunitate politică, care ține de discreția organului legislativ, ținând cont de standardele democratice și de reflectarea cât mai fidelă a opțiunii alegătorului.

5.4. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind avizarea amendamentelor constituționale

Pe parcursul anului 2017, Curtea a pronunțat DCC nr.41 din 02.05.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 56c/2017 privind **avizarea amendamentelor** la proiectul de

lege privind modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului). Curtea a statuat că în cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la articolul 143 alin. (1) din Constituție. În același timp, Curtea a subliniat că, potrivit articolului 143 alin. (2) din Constituție, dacă, de la prezentarea inițiativei cu privire la modificarea Constituției, Parlamentul nu a adoptat timp de un an legea constituțională corespunzătoare, propunerea se consideră nulă.

C | ADRESE

Pe parcursul anului 2017 Curtea a formulat 10 adrese către Parlament, după cum urmează:

- **Adresa nr. PCC-01/126a-3 din 31.01.2017, HCC nr. 3 din 31.01.2017**

Curtea a constatat că, prin Legea nr.65 din 7 aprilie 2011, articolul 14 al Legii nr.753-XIV din 23 decembrie 1999 a fost expus în redacție nouă, la alin.(5) al articolului menționat instituindu-se interdicția pentru colaboratorii Serviciului de Informații și Securitate de a deține cetățenia altor state.

Ținând cont de faptul că prin Hotărârea nr.31 din 11 decembrie 2014 au fost **declerate neconstituționale** prevederile art.14 din Legea privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, introduse prin Legea nr.273-XVI din 7 decembrie 2007, care interziceau multipla cetățenie, Curtea consideră necesară revizuirea actualelor prevederi în vederea excluderii interdicției existente. De asemenea, urmează a fi efectuate modificări și în art.7 din Legea nr.170-XVI din 19 iulie 2007 privind statutul ofițerului de informații și securitate.

- **Adresa nr. PCC-01/140a-5 din 07.02.2017, HCC nr.5 din 07.02.2017**

La 7 februarie 2017, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr.5 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul educației al Republicii Moldova nr.152 din 17 iulie 2014 și anexelor nr.3 și nr.4 la Hotărârea Guvernului nr.390 din 16 iunie 2015 cu privire la planurile (comanda de stat) de pregătire a cadrelor de speciali-

tate, pe meserii, specialități și domenii generale de studii, în instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior pentru anul de studii 2015-2016.

În procesul de examinare a sesizării, Curtea a constatat reglementări confuze și incoerente în Codul educației în partea ce ține de modul de constituire a instituțiilor de învățământ superior, precum și de procedura de desemnare a membrilor Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională.

În particular, Curtea a menționat că, potrivit art.21 alin.(4) din cod, **instituțiile de învățământ superior private** pot fi înființate, reorganizate și lichidate în modul prevăzut de legislația civilă și de Codul educației. Totodată, în ceea ce privește modul de constituire a **instituțiilor de învățământ superior publice**, dispozițiile art.139 lit.f) stabilesc că Guvernul decide asupra propunerilor Ministerului Educației, ale altor autorități administrative centrale și ale instituțiilor publice privind înființarea, reorganizarea sau lichidarea acestora.

Examinând criticile de neconstituționalitate, Curtea a observat că art.82 alin.(2) din cod, care conține dispoziții generale privind învățământul superior, prevede expres că instituțiile de învățământ superior sunt înființate, reorganizate și lichidate de către Guvern la inițiativa fondatorului. Prin urmare, se atestă o neconcordanță între dispozițiile art.21 alin.(4) și dispozițiile art.82 alin.(2) din Codul educației, creând confuzii privind aplicabilitatea celor din urmă. În acest context, Curtea a subliniat necesitatea legiferării aspectelor identificate în vederea excluderii curențelor existente.

De asemenea, Curtea Constituțională a constatat incoerențe în dispozițiile art.104 din Codul educației în partea ce ține de membrii Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională desemnați de către fondatorul instituției de învățământ superior. Așa cum rezultă din articolul 104 alin.(8), **membrii Consiliului pentru dezvoltare strategică instituțională desemnați de fondatori** și ministerele de resort beneficiază de o indemnizație lunară, care se plătește de la bugetul fondatorului. Totuși, referirea la membrii desemnați de fondatori nu se regăsește în cuprinsul alineatului (2) lit.a) din același articol, care reglementează procedura de desemnare a membrilor Consiliului.

Prin urmare, Curtea a relevat necesitatea reglementării exprese de către Parlament în art.104 alin.(2) lit.a) din Codul educației în ceea ce privește desemnarea unui membru al Consiliului de către fondator. Or, noțiunea „*de ministerul de resort*” din art.104 alin.(2) lit.a) din cod este confuză în acest sens.

• **Adresa nr. PCC-01/162a-7 din 16.02.2017, HCC nr.7 din 16.02.2017**

Prin Hotărârea nr.7 din 16 februarie 2017, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional articolul 41 alin.(4) din Codul educației nr.152 din 17 iulie 2014, în partea în care vizează asigurarea elevilor claselor V-IX cu manuale școlare conform schemei de închiriere aprobate de Ministerul Educației.

În procesul de examinare a sesizării, Curtea a constatat reglementări confuze și incoerente în Codul educației în partea ce ține de ciclurile învățământului obligatoriu.

În acest sens, Curtea a menționat că, în conformitate cu prevederile articolului 35 din Constituție, **învățământul general obligatoriu cuprinde învățământul primar și gimnazial**, iar învățământul liceal, profesional și cel superior de stat este egal accesibil tuturor numai pe bază de merit.

În același timp, Curtea a observat că dispozițiile articolului 13 alin.(1) din Codul educației stabilesc că învățământul obligatoriu începe cu grupa pregătitoare din învățământul preșcolar și se finalizează cu învățământul liceal sau învățământul profesional tehnic secundar și postsecundar, iar articolul 20 prevede că învățământul general cuprinde educația timpurie, învățământul primar (clasele I–IV), învățământul gimnazial (clasele V–IX) și învățământul liceal (clasele X–XII (XIII)).

Prin urmare, având în vedere neconcordanțele existente, Curtea a subliniat necesitatea operării modificărilor de rigoare în Codul educației în vederea aducerii în conformitate cu prevederile constituționale.

Adițional obiectului examinat, Curtea Constituțională a considerat necesar a atrage atenția Parlamentului asupra incoerenței dispozițiilor art.13 alin.(2) din Codul educației, care vizează obligativitatea frecventării învățământului obligatoriu până la vârsta de 18 ani, în raport cu durata învățământului general obligatoriu.

• **Adresa nr. PCC-01/156g-9 din 09.03.2017, HCC nr.9 din 09.03.2017**

Prin Hotărârea nr.9 din 9 martie 2017, Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra excepției de neconstituționalitate a articolului 364/1 din Codul de procedură penală nr.122-XV din 14 martie 2003.

În procesul de examinare a sesizării, Curtea a constatat reglementări incoerente în Codul de procedură penală în partea ce ține de participarea părții civile la dezba-

terile judiciare în cadrul judecării cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărirea penală.

În particular, Curtea a observat că, deși articolul 62 alin.(1) subpct. 9) din Codul de procedură penală stabilește că, în scopul susținerii cererii sale, partea civilă dispune de dreptul de a pleda în dezbateri judiciare referitor la acțiunea sa civilă, totuși, dispozițiile articolului 364/1 alineatul (5) dispun că dezbaterile judiciare se compun doar din discursurile procurorului, apărătorului și inculpatului, care pot lua încă o dată cuvântul în formă de replică.

Prin urmare, se atestă o neconcordanță între dispozițiile art.62 alin.(1) subpct. 9) și dispozițiile art.364/1 alin.(5) din Codul de procedură penală, creând confuzii privind dreptul părții civile de a pleda în dezbateri judiciare. În acest context, Curtea a subliniat necesitatea legiferării aspectelor identificate în vederea excluderii carențelor existente.

• **Adresa nr. PCC-01/113g/8g – 22 din 27.06.2017, HCC nr.22 din 27.06.2017**

La 27 iunie 2017 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr.22 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alineatul (1) din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002.

Prin această hotărâre, Curtea a declarat neconstituțional textul „intereselor publice sau” din alineatul (1) al articolului 328 din Codul penal și a recunoscut constituțional textul „dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile [...] drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice”.

Curtea a observat că art.328 alin.(1) din Codul penal, prevăzând o infracțiune materială, include „interesul public” în urmările prejudiciabile ale acesteia, însă norma de trimitere (art.126 alin.(2) din același cod), în temeiul căreia se evaluează în concreto prejudiciul cauzat în fiecare caz, nu stabilește *expressis verbis* interesul public ca valoare socială care poate fi determinată și nici nu indică criteriile de evaluare a acesteia. Astfel, Curtea a menționat că atribuirea unor fapte infracționale concrete ca prejudiciind „interesul public”, în abstracto, nu poate satisface cerința de claritate și previzibilitate și totodată constituie o interpretare a legii penale extensivă și defavorabilă persoanei.

Cu referire la mărimea prejudiciului cauzat, Curtea a menționat că art.126 alin.(1) și (1/1) din Codul penal cuantifică (1) daunele cauzate în proporții mari și (2) daunele

cauzate în proporții deosebit de mari. Astfel, la determinarea proporțiilor mari și deosebit de mari legiuitorul a prevăzut drept bază de calcul salariul mediu lunar pe economie prognozat, stabilit prin hotărâre de Guvern, în vigoare la momentul săvârșirii faptei, după cum urmează:

- proporții mari – mai mult de 20 de salarii;
- proporții deosebit de mari – mai mult de 40 de salarii.

Daunele în proporții mici, care determină atragerea la răspundere în temeiul Codului contravențional (art.18), constituie daunele care la momentul săvârșirii contravenției nu depășesc 20% din quantumul salariului mediu lunar pe economie prognozat, aprobat de Guvern pentru anul în curs la data săvârșirii faptei.

Astfel, Curtea a constatat că, potrivit prevederilor legale enunțate, daunele care se înscriu în limitele dintre daunele în proporții mici și daunele în proporții mari **urmează a fi încadrate, după caz, ca fiind esențiale sau considerabile.**

În același timp, Curtea a observat că legiuitorul a instituit la art.126 alin.(2) din Codul penal criterii subiective de delimitare între daune „considerabile” și daune „esențiale”, care se apreciază doar în funcție de însemnătatea bunurilor pentru victimă și alte circumstanțe care influențează starea sa materială.

Curtea a constatat că o reglementare expresă privind quantumul daunelor „esențiale” și „considerabile” a existat în redacția inițială a Codului penal, adoptat la 18 aprilie 2002, care însă a fost exclusă prin Legea nr.211 din 29 martie 2003.

Prin urmare, ținând cont de sarcina care revine legiuitorului de a reglementa gravitatea vătămării rezultate din comiterea unei fapte penale și valoarea pagubei, Curtea subliniază necesitatea stabilirii de către Parlament în legea penală a unui prag valoric **al daunelor considerabile și esențiale** pentru excluderea estimărilor subiective.

De asemenea, având în vedere faptul că noțiunea „interes public” se regăsește în mai multe componente de infracțiuni și contravenții, și în acest sens urmează a fi efectuate modificările de rigoare, cu luarea în considerare a raționamentelor expuse în hotărârea Curții.

• **Adresa nr. PCC-01/40a – 24 din 27.07.2017, HCC nr.24 din 27.07.2017**

La 27 iulie 2017 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr.24, prin care a declarat neconstituțional Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.105-VIII din 28

martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național.

Totodată, examinând sesizarea, Curtea a observat că, deși art.148 din Codul electoral stabilește că inițierea referendumului privind revizuirea Constituției se efectuează în condițiile art.141 din Constituție, în același timp, prevederile art.144 alin.(2) stabilesc că subiecții menționați la alin.(1), printre care se regăsește și Președintele Republicii Moldova, pot iniția **orice tip de referendum**. În acest sens, Curtea a constatat că prevederile art.144 alin.(2) din Codul electoral contravin art.141 din Constituție.

În același timp, în procesul examinării dosarului Curtea Constituțională a constatat în Codul electoral unele divergențe în materie de referendum.

Astfel, în timp ce Curtea Constituțională în jurisprudența sa a menționat că efecte juridice obligatorii produc doar referendumurile constituționale și cele legislative, în același timp art.143 alin.(4) din Codul electoral stabilește că autoritățile competente urmează să adopte hotărâri definitive ca rezultat al desfășurării referendumului consultativ. În acest sens, pentru asigurarea unei clarități a prevederilor enunțate este necesar de a stabili care sunt autoritățile de competență cărora ține emiterea acestor hotărâri (organele electorale sau și alte autorități publice), domeniul de reglementare și efectele juridice ale acestora.

De asemenea, Curtea a reținut că, potrivit art.66 lit.b) din Constituție, **de competența Parlamentului ține declararea referendumului**. Curtea a menționat că prin norma constituțională citată legiuitorul constituent nu a circumscris tipul referendumului declarat de Parlament. În același timp, art.88 lit.f) din Constituție doar stabilește că Președintele Republicii Moldova „poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național”. Astfel, coroborând normele constituționale menționate, Curtea a reținut că **prevederile art.66 lit.b) vizează toate tipurile de referendum**.

Mai mult, Curtea a constatat că, potrivit art.150 alin.(2) și art.151 din Codul electoral, Președintele prin decret inițiază desfășurarea referendumului național consultativ stabilind data desfășurării acestuia și întrebările supuse referendumului, în timp ce art.150 alin.(1) stabilește că Parlamentul prin hotărâre declară referendum **pentru toate propunerile de inițiere a referendumului de către subiecții care dispun de acest drept**.

Prin urmare, în vederea excluderii interpretărilor contradictorii în partea ce ține de competența Parlamentului de a declara referendum, în cuprinsul articolelor 150 și 151 din Codul electoral urmează a fi efectuate modificările de rigoare cu luarea în considerare a raționamentelor expuse în hotărârea Curții.

Adițional, Curtea a constatat că, în conformitate cu articolul 89 alin.(3) din Constituție, referendumul pentru demiterea Președintelui se organizează în cel mult 30 de zile, iar articolul 150 din Codul electoral nu prevede reglementări similare. Astfel, legiuitorul urmează să aducă în concordanță dispozițiile articolului 150 din Codul electoral cu prevederile constituționale în partea ce ține de termenul de declarare a referendumului pentru demiterea Președintelui Republicii Moldova.

Totodată, Curtea a subliniat că la adoptarea Hotărârii nr.22 din 23 septembrie 2010, precum și a Avizului nr.1 din 22 septembrie 2014 instanța de contencios constituțional a emis două adrese, prin care a semnalat Parlamentului existența lacunelor în legislația electorală cu referire la referendumurile democratice. Curtea a reținut că până în prezent lacunele semnalate nu au fost remediate de către legislativ.

• **Adresa nr. PCC-01/124b din 17.10.2017, HCC nr.28 din 17.10.2017**

La 17 octombrie 2017 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr. 28 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*).

În hotărârea menționată, Curtea a statuat că Președintele țării nu este omnipotent, ci este ținut de obligația de devotament constituțional, de a respecta limitele impuse de Constituție și poartă răspundere pentru îndeplinirea cu bună-credință a atribuțiilor ce îi revin.

Curtea a subliniat că neîndeplinirea unei obligații constituționale, sfidarea deliberată a Constituției și neexecutarea unei hotărâri a Curții Constituționale constituie o **încălcare gravă a jurământului și a Constituției**.

Curtea a reiterat că respectarea ordinii constituționale, inclusiv a hotărârilor Curții Constituționale, este o condiție necesară și esențială pentru buna funcționare a autorităților publice ale statului și pentru afirmarea statului de drept.

Curtea a reamintit că actele instanței de contencios constituțional sunt acte oficiale și executorii pe întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate per-

soanele juridice și fizice. Hotărârile interpretative ale Curții Constituționale sunt texte cu valoare constituțională, fiind parte integrantă a Constituției, ele fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează. Acestea se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă. Astfel, nerespectarea hotărârilor Curții Constituționale echivalează cu nerespectarea Constituției și desconsiderarea grosolană a elementelor fundamentale ale statului de drept.

În același timp, Curtea a constatat **lipsa instrumentelor coercitive de punere în executare sau de sancționare în cazul neîndeplinirii cu rea-credință a obligațiilor constituționale, ce derivă din prevederile Constituției și actele Curții Constituționale.**

Pentru aceste motive, Curtea consideră necesar ca Parlamentul să reglementeze răspunderea [inclusiv penală] pentru neexecutarea obligațiilor constituționale și a hotărârilor Curții Constituționale.

• **Adresa nr.2 PCC-01/124b din 17.10.2017, HCC nr.28 din 17.10.2017**

La 17 octombrie 2017 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr. 28 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (*neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte*).

În hotărârea menționată, Curtea a statuat că, în sensul articolului 91 din Constituție, refuzul Președintelui de a-și executa obligațiile constituționale constituie **imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția (atribuțiile) în cauză și justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul-ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui.**

Instituirea interimatului funcției, cauzat de refuzul deliberat de a executa o obligație constituțională, și **circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte** urmează a fi constatate în fiecare caz în parte de către Curtea Constituțională, în conformitate cu competența atribuită acesteia prin articolul 135 alin. (1) lit. f) din Constituție, la sesizarea subiecților prevăzuți de articolul 38 alin. (1) și (2) lit. c) din Codul jurisdicției constituționale, în funcție de domeniul lor de competență.

În același timp, Curtea constată că, în timp ce reprezentanții puterii executive și legislative sunt subiecți cu drept de sesizare, Consiliul Superior al Magistraturii nu dispune

ne de acest drept, deși este autoritatea de autoadministrare judecătorească și de garant al independenței puterii judecătorești.

Pentru aceste motive, Curtea consideră necesar ca Parlamentul să completeze Legea cu privire la Curtea Constituțională în vederea atribuirii Consiliului Superior al Magistraturii a dreptului de sesizare a Curții Constituționale.

• **Adresa nr. PCC-01/145a din 04.12.2017, DCC nr.112 din 04.12.2017**

La 4 decembrie 2017 Curtea Constituțională a pronunțat Decizia nr.112, prin care a respins ca inadmisibilă sesizarea privind controlul constituționalității unor prevederi de la alin. (2) al articolului 17 din Legea nr. 136 din 17 iunie 2016 privind statutul municipiului Chișinău.

În decizia menționată, Curtea a constatat lipsa unor prevederi referitoare la limitele temporale ale suspendării primarului titular, ce antrenează instituirea interimatului funcției.

În acest context, Curtea a reamintit că interimatul, fiind o situație provizorie, care are scopul de a evita crearea vidului de putere și de a asigura organizarea mecanismelor de formare a instituțiilor funcționale plenipotențiare, trebuie să fie înlăturat cât mai curând posibil. Or, în jurisprudența sa anterioară Curtea a subliniat **inadmisibilitatea permanentizării situațiilor de interimat** (*HCC nr. 9 din 21 mai 2013, §78*).

Curtea a observat că, prin efectul cumulativ al prevederilor privind alegerea viceprimarilor, suspendarea din funcție a primarului în cadrul urmăririi penale și instituirea interimatului, există riscuri ca, în practică, să se permanentizeze exercitarea funcției de primar de către o persoană nealeasă prin votul cetățenilor, situație contrară principiului autonomiei locale, consacrat de articolele 109 și 112 din Constituție.

Prin urmare, în vederea excluderii riscurilor de permanentizare a interimatului funcției de primar, Curtea a considerat necesară instituirea unui mecanism de revizuire judiciară periodică, care să verifice justificarea menținerii suspendării din funcție a primarului.

• **Adresa nr. PCC -01/88g din 08.12.2017, HCC nr.34 din 08.12.2017**

La 8 decembrie 2017 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr. 34 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 87 alin. (1) din Codul muncii, în redacția anterioară Legii nr. 188 din 21 septembrie 2017.

Prin această hotărâre, Curtea a declarat neconstituțională teza întâi: „*Concedierea salariaților membri de sindicat în cazurile stipulate la art.86 alin.(1) lit. c), e) și g) poate avea loc doar cu acordul preliminar scris al organului (organizatorului) sindical din unitate.*” de la articolul 87 alineatul (1) din Codul muncii, în redacția anterioară Legii nr. 188 din 21 septembrie 2017.

Curtea a constatat că **dreptul de veto** al organelor sindicale la luarea deciziilor de concediere a salariaților **încalcă** prevederile articolelor 9, 46 și 126 din Constituție, care consfințesc libera inițiativă economică, libera activitate de întreprinzător și dreptul de proprietate al angajatorului.

În același timp, Curtea a observat că obligativitatea acordului organului sindical la concediere este prevăzut și de articolele 29 alin. (3), 87 alin. (2) – (4), 89 alin. (2) din Codul muncii, precum și de articolul 33 din Legea sindicatelor nr. 1129 – XIV din 7 iulie 2000.

Prin urmare, ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr. 34 din 8 decembrie 2017, Curtea subliniază necesitatea revizuirii tuturor prevederilor din Codul muncii și legile conexe care consacră o soluție legislativă similară privind dreptul de veto al organelor sindicale în procedura de concediere a salariaților.

TITLUL

EXECUTAREA ACTELOR
CURȚII CONSTITUȚIONALE

III

TITLUL III

EXECUTAREA ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE

Potrivit art. 28 din Legea nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, actele Curții sunt acte oficiale și executorii, pe întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice. Consecințele juridice ale actului normativ sau ale unor părți ale acestuia declarate neconstituționale urmează a fi înlăturate conform legislației în vigoare.

Actele Curții Constituționale au efect *erga omnes*, fiind obligatorii și opozabile tuturor subiecților, indiferent de nivelul autorității.

Actele adoptate de Curte evidențiază caracterul consecvent, obiectiv și exigent al jurisdicției constituționale în vederea asigurării supremației Constituției, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reliefând, în același timp, modul în care este percepută ideea de constituționalitate și rolul Curții ca factor stabilizator în societate și factor moderant între ramurile puterii de stat. Exercitarea cu imparțialitate a acestor atribuții învederează calitatea Curții Constituționale de componentă esențială a statului de drept.

Hotărârile Curții Constituționale sunt destinate în primul rând legislatorului, dar și altor subiecți, care participă la procesul legislativ. Rezultatul muncii legislativului și a altor autorități antrenate în creația normativă este apreciat într-un proces al justiției constituționale, mai mult, hotărârea Curții impune acestora obligația de a întreprinde măsurile legislative adecvate. Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive, nu pot

fi supuse nici unei căi de atac, inclusiv de către legislator, și sunt obligatorii. Din acest motiv, anume factorii juridici, și nu cei politici, emotivi sau de altă natură, trebuie să determine reacțiile față de actele Curții, în special dacă ele generează obligații concrete pentru subiecți.

Constatarea inacțiunii legislative, adică a lacunei legii sau a altui act normativ contrar Constituției, inevitabil generează consecințe juridice. Hotărârea Curții Constituționale presupune obligația legislatorului de a soluționa problema existenței unor lacune de drept printr-o reglementare adecvată și eliminarea prevederilor defectuoase. Absența reacției legislatorului la hotărârea Curții, întârzierile în soluționarea acestor probleme sau eliminarea parțială a lacunelor sunt contrare ordinii de drept, existența acestora fiind inadmisibilă și intolerabilă.

Legiuitorul are obligația de a elimina lacunele semnalate. Vidul neconstituțional, apărut într-un domeniu sau problemă de drept, tolerarea unei legi sau act normativ imperfect indică asupra faptului că Parlamentul, care reprezintă instituția politică abilitată prin Constituție cu atribuția de legiferare, nu-și onorează deplin misiunea constituțională care i-a fost conferită. Obligația legiuitorului de a elimina lacunele juridice decurge din principiile statului de drept și principiul separației puterilor⁷².

Respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că nici una dintre ramurile puterii nu intervine în competențele unei alte ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate, îndeosebi atunci când o astfel de obligație a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale.

Lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor instanței de jurisdicție constituțională echivalează cu neexercitarea competenței de bază a acestuia, și anume cea de *legiferare*, atribuită de Constituție. Această situație se atestă în condițiile în care unele hotărâri ale Curții Constituționale, prin care se declară

⁷² Raport general în problemele inacțiunii legislative în jurisprudența constituțională, prezentat la Congresul XIV al Conferinței curților constituționale europene (iulie 2008) <http://www.venice.coe.int/files/Bulletin/SpecBull-legislative-omission-f.pdf>

neconstituțională o prevedere legală sau un act, pot genera vid legislativ și existența unor deficiențe și incertitudini în aplicarea legii.

În vederea excluderii acestor repercusiuni negative, art. 28¹ din Legea cu privire la Curtea Constituțională prevede că Guvernul, în termen de cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, prezintă Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale. Proiectul de lege respectiv urmează a fi examinat de Parlament în mod prioritar.

În cele din urmă menționăm că hotărârile Curții Constituționale reprezintă prin sine o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării conținutului normelor constituționale invocate. Din teza expusă rezultă că este insuficientă și incompletă executarea doar a dispozitivului hotărârii Curții Constituționale. Respectarea efectului general obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale nu înseamnă doar a da eficiență dispozitivului acestora, ci și, în egală măsură, considerentelor, respectiv interpretării date de Curtea Constituțională textelor Constituției, or, hotărârea este un întreg, o unitate a considerentelor și dispozitivului.

Executarea hotărârii Curții Constituționale trebuie să comporte un dublu efect juridic. În primul rând, aceasta trebuie să reprezinte o garanție pentru protecția dreptului subiectiv al fiecăruia și, în al doilea rând, să devină izvor de drept pentru legiuitor și executiv, jucând rolul unui diriguitor în domeniul dezvoltării dreptului. Doar împreună aceste aspecte pot garanta supremația Constituției prin asigurarea constituționalității actelor normative.

1 NIVELUL DE EXECUTARE A HOTĂRĂRILOR CARE DECLARĂ NECONSTITUȚIONALE PREVEDERILE UNOR ACTE NORMATIVE

În vederea monitorizării procesului de modificare a actelor legislative, prevederile cărora au fost declarate neconstituționale prin hotărâri ale Curții Constituționale, Curtea solicită în mod regulat de la Parlament și Guvern o informație asupra nivelului de executare a actelor adoptate. În răspunsurile trimise, atât legislativul, cât și executivul

au ilustrat modul cum decurge executarea hotărârilor și adreselor Curții, indicând la ce etapă a procedurii legislative se află proiectele elaborate. Astfel, pe parcursul anului 2017 au fost pronunțate **15** hotărâri prin care cel puțin o prevedere din cele contestate a fost declarată neconstituțională, Parlamentul sau Guvernul urmând să intervină pentru remedierea lacunelor. Din hotărârile menționate, **11** hotărâri au fost pasibile de executare la data aprobării prezentului raport. Dintre acestea au fost executate **3** hotărâri, **1** a rămas neexecutată, iar **7** sunt în proces de executare.

Efectuând o analiză comparativă, în anul **2016**, din totalul de 17 hotărâri rămân a fi în proces de executare 4 hotărâri, celelalte fiind executate (*a se vedea diagrama nr.13*).

În urma analizei efectuate Curtea atestă un grad înalt de executare a hotărârilor adoptate pe parcursul ultimilor ani, ceea ce demonstrează rolul important și autoritatea instanței de jurisdicție constituțională.

2 NIVELUL DE EXECUTARE A ADRESELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE

Adresa constituie actul prin intermediul căruia Curtea Constituțională, fără a substitui organul legislativ, își exercită, potrivit dispozițiilor art. 79 alin. (1) din Codul jurisdicției constituționale, rolul său de „legislator pasiv”, atenționând asupra unor lacune sau curențe existente în legislație și insistând asupra necesității operării de modificări în reglementările legale care au făcut obiectul controlului de constituționalitate.

Activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale este orientată preponderent spre soluționarea sesizărilor depuse și exercitarea în acest scop a competențelor constituționale. Analiza actelor supuse controlului constituționalității sub aspectul conformității cu Legea Supremă, interpretarea normelor constituționale, modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale etc. constituie instrumente care au un rol decisiv în procesul de perfecționare a cadrului legislativ. Adresele, care se referă preponderent la omisiunile în legislație, de asemenea, contribuie la dezvoltarea sistemului de drept în stat.

Prin urmare, prin exercitarea controlului constituționalității și prin adresele remise autorităților publice asupra actelor sesizate, Curtea s-a manifestat ca un legislator pasiv.

În anul 2017 Curtea a emis 10 adrese. Conform informației de care dispune Curtea la data întocmirii prezentului raport, din cele 6 adrese pasibile de executare, una a rămas neexecutată, iar 5 sunt în proces de executare. Pentru comparație, în anul 2016 Curtea a emis 17 adrese, dintre care, la data aprobării prezentului raport, 10 adrese au fost executate, 5 adrese se află în proces de executare și 2 adrese au rămas neexecutate. Dintre cele 5 adrese emise în anul 2015, o adresă a fost executată, 3 adrese se află în proces de executare și o adresă n-a fost executată (*a se vedea diagrama nr. 14*).

TITLUL
COLABORĂRI
ȘI ALTE ACTIVITĂȚI ALE CURȚII

IV

TITLUL IV

COLABORĂRI ȘI ALTE ACTIVITĂȚI ALE CURȚII

Pe lângă activitatea jurisdicțională de bază, exercitată intens de Curtea Constituțională, instituția menține relații fructuoase de colaborare în domeniul dreptului constituțional cu instituțiile regionale și internaționale, cu curțile constituționale și instituțiile similare din alte state.

Astfel, pe parcursul anului 2017 prioritățile de cooperare internațională ale Curții s-au axat pe următoarele domenii.

4.1. Activitatea Curții Constituționale în organizațiile internaționale

4.1.1. *Congresul al XVII-lea al Conferinței Curților Constituționale Europene (CECC)*

La 29 – 30 iunie 2017, delegația Curții Constituționale a Republicii Moldova (CCM) a participat la cel de-al XVII-lea Congres al Conferinței Curților Constituționale Europene (CECC), care s-a desfășurat în Batumi, Georgia, fiind găzduit de Curtea Constituțională a Georgiei în calitate de instituție care a deținut președinția CECC în perioada 2014-2017. Lucrările Congresului s-au desfășurat sub genericul „*Rolul curților constituționale în menținerea și aplicarea principiilor constituționale*” și au reunit președinți și judecători ai curților constituționale și ai instituțiilor echivalente din statele europene.

În discursul său, Președintele CCM, Tudor Panțîru, s-a axat pe subiectul interpretării normelor constituționale prin prisma Constituției și a Declarației de Independen-

ță. În context, Președintele CCM a subliniat că atât jurisprudența constituțională, cât și sistemul de drept în ansamblu trebuie să se sprijine pe valori imuabile, Declarația de Independență fiind nucleul acestei paradigme a principiilor și standardelor.

La inițiativa fostului președinte al CCM, dl Alexandru Tănase, preluată de actualul președinte al CCM, dl Tudor Panțîru, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a fost aleasă, cu unanimitate de voturi, să exercite președinția Conferinței Curților Constituționale Europene pentru perioada 2020-2023. Astfel, desemnarea Curții Constituționale a Republicii Moldova în această calitate de către instituțiile omoloage constituie o recunoaștere a independenței sale, precum și a calității actelor adoptate, care sunt conforme cu standardele europene.

4.1.2. Conferința Mondială a Justiției Constituționale, cel de-al IV-lea Congres

În perioada 11-14 septembrie 2017 delegația Curții Constituționale a participat la lucrările celui de-al IV-lea Congres al Conferinței mondiale a justiției constituționale (World Conference of Constitutional Justice (WCCJ)), care s-a desfășurat la Vilnius, Lituania. CCM a fost reprezentată de către Președintele Tudor Panțîru, judecătorii Aurel Băieșu și Igor Dolea, precum și judecătorul-asistent-șef Rodica Secrieru.

Scopul celui de-al IV-lea Congres WCCJ-l-a constituit promovarea la nivel internațional a dialogului între judecătorii instituțiilor de jurisdicție constituțională, precum și consolidarea justiției constituționale ca un element de bază al democrației, protecției drepturilor omului și al statului de drept.

Cel de-al IV-lea Congres s-a desfășurat sub genericul „Statul de drept și justiția constituțională într-o lume modernă”. Pe parcursul celor cinci sesiuni ale Congresului participanții au pus în discuție diversitatea conceptului statului de drept în diferite țări, rolul curților constituționale în asigurarea preeminenței dreptului, protecția drepturilor constituționale și independența curților constituționale.

WCCJ este o organizație internațională care reunește instituțiile de jurisdicție constituțională din lumea întreagă. În prezent aceasta are 111 membri din Europa, Africa, America de Nord și America de Sud, Asia și Australia. Congresele WCCJ se desfășoară trienal, începând cu anul 2009, anul fondării organizației: Cape Town, Republica Sudafricană (2009), Rio de Janeiro, Brazilia (2011), Seoul, Republica Coreea (2014).

4.1.3. Cea de-a 16-a reuniune a Consiliului mixt de justiție constituțională al Comisiei de la Veneția

În perioada 18-19 mai 2017, la Karlsruhe, Germania, a avut loc Reuniunea a XVI-a a Consiliului mixt de justiție constituțională al Comisiei de la Veneția, eveniment găzduit de Curtea Constituțională Federală a Germaniei. Judecătorul-asistent-șef al CCM, dna Rodica Secrieru, în calitate de agent de legătură al Curții Constituționale a Republicii Moldova cu Comisia de la Veneția, a făcut o prezentare a experienței CCM în cadrul miniconferinței cu genericul „Curțile curajoase: securitate, xenofobie, drepturi fundamentale”, evidențiind jurisprudența CCM în domeniile securității naționale, accesului la justiție în cazul controlului actelor privind securitatea națională etc.

4.1.4. Celebrarea aniversării a 20-a a Asociației Curților Constituționale care utilizează parțial limba franceză (ACCPUF)

În perioada 15-19 noiembrie 2017, delegația CCM a participat la conferința dedicată aniversării a 20-a a ACCPUF, desfășurată la Paris, Franța, sub genericul „Redactarea hotărârilor”. În alocuțiunile de deschidere președintele Consiliului Constituțional din Franța, dl Laurent Fabius, Președintele ACCPUF, dl Ulrich Meyer, Președintele Tribunalului federal din Elveția și dna Michaëlle Jean, Secretarul general al Organizației Internaționale a Francofoniei, au subliniat rolul și importanța ACCPUF pentru dezvoltarea dreptului în statele francofone membre ale Asociației.

În continuare, în cadrul conferinței au fost puse în discuție subiecte precum organizarea modului în care sunt redactate deciziile instanțelor de contencios constituțional în contextul relațiilor dintre judecătorul constituțional și asistentul său; tehnicile de redactare și argumentare a deciziilor ș.a. Exponenții Curții Constituționale din Belgia și ai Consiliului Constituțional Francez au prezentat participanților studii de caz, elucidând în acest mod experiența acestor instanțe la subiectul abordat. Conferința a reunit circa 126 de președinți și delegați din 34 de instanțe de contencios constituțional din întreaga lume.

4.2. Activitatea Curții Constituționale în organizațiile regionale

4.2.1. Asociația Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ)

Pe parcursul anului 2017 reprezentanții CCM au participat la mai multe evenimente organizate sub auspiciile Asociației Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ). BBCJ este o asociație regională, din care fac parte curțile constituționale ale Georgiei, Lituaniei, Republicii Moldova și Ucrainei, instituită în scopul afirmării supremației Constituției și justiției constituționale, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, exprimând nevoia respectării independenței și suveranității statelor, precum și a integrității lor teritoriale

Astfel, în cursul anului reprezentanții curților constituționale membre ale BBCJ au avut mai multe întâlniri de lucru (13 februarie la Kiev, 2 martie la Chișinău, 29 iunie la Batumi, 11 septembrie la Vilnius), în cadrul cărora au fost puse în discuție asemenea chestiuni, precum independența Curților Constituționale, armonizarea normelor și principiilor dreptului internațional cu legislația națională, preluarea experienței Curților Constituționale europene și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și a jurisprudenței Curților Constituționale – membre ale BBCJ.

Dat fiind faptul că la 1 ianuarie 2017 președinția BBCJ a fost preluată de Curtea Constituțională a Ucrainei, conform Statutului BBCJ, țara care deține președinția organizează Congresul anual al Asociației. Astfel, în zilele de 1 și 2 iunie 2017, delegația CCM a participat la cel de-al 2-lea Congres și la Adunarea Generală a BBCJ, care s-a desfășurat la Harkiv, Ucraina. Lucrările Congresului BBCJ s-au desfășurat sub genericul „*Rolul Curților Constituționale în interpretarea prevederilor constituțiilor statelor în contextul principiilor general recunoscute, normelor dreptului internațional și dreptului comunitar și deciziilor instanțelor internaționale*”, Congresul reunind reprezentanți ai Curților Constituționale și organizațiilor internaționale din Europa și SUA.

În discursul ținut judecătorul CCM Aurel Băieșu s-a axat pe subiectul suveranității statului și ierarhiei principiilor și normelor unanim recunoscute la nivel internațional în jurisprudența constituțională. Magistratul a remarcat că CCM în jurisprudența sa a statuat de mai multe ori că practica jurisdicțională internațională este obligatorie pentru

Republica Moldova, ca stat care a aderat la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Astfel, într-o societate internațională cu noi provocări, stabilitatea justiției constituționale devine o axiomă în aspirațiile democratice ale fiecărui stat.

Asociația Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ) a fost constituită în 2015, la inițiativa Curților Constituționale a Republicii Moldova și a Lituaniei, din componența asociației făcând parte Curțile Constituționale ale Georgiei, Lituaniei, Moldovei și Ucrainei. Potrivit statutului său, asociația este deschisă aderării, pot deveni membri ai BBCJ și alte Curți Constituționale, care împărtășesc scopurile și viziunile acesteia.

În perioada 2015-2016 președinția BBCJ a fost deținută de Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în calitate de Curte care a inițiat fondarea acestei asociații. Prin această inițiativă curțile fondatoare și-au exprimat intenția de a consolida justiția constituțională în statele din regiunea Mării Baltice și Mării Negre și au subliniat rolul de importanță determinantă al instanțelor de jurisdicție constituțională în realizarea principiilor statului de drept.

4.2.2. *Forumul de la Vilnius*

Un alt format de cooperare regională între Curțile Constituționale din Republica Moldova, Georgia, Lituania și Ucraina, care în același timp sunt și membre ale Asociației Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ), o constituie Forumul de la Vilnius. Această reuniune, care în 2017 a fost la a doua ediție, este organizată în cadrul Proiectului de cooperare „Asistența oferită Curților Constituționale din Georgia, Republica Moldova și Ucraina în vederea asigurării implementării și protecției principiilor preeminenței dreptului în contextul provocărilor regionale”, susținut și finanțat de către Ministerul Afacerilor Externe al Lituaniei în cadrul Programului de dezvoltare a cooperării și democrației.

Proiectul își propune să contribuie, prin promovarea experienței acumulate de Curtea Constituțională a Lituaniei, la consolidarea rolului instituțiilor de jurisdicție constituțională din statele membre ale Parteneriatului Estic – Georgia, Republica Moldova

și Ucraina, precum și la asigurarea implementării și protecției principiilor preeminenței dreptului.

În contextul în care Republica Moldova se află în proces de implementare a unor importante și complexe reforme în vederea parcursului de integrare europeană, susținerea oferită în cadrul acestui proiect este deosebit de necesară, în special prin deschiderea oportunităților de cooperare între instanțele de jurisdicție constituțională în ceea ce privește implementarea și protecția principiilor în domeniul dreptului.

Proiectul lansat reprezintă o continuitate a activităților inițiate în cadrul Proiectului de cooperare „Asistența oferită Curților Constituționale din Georgia, Moldova și Ucraina în asigurarea implementării și protecției principiului statului de drept”, susținut și finanțat de către Ministerul Afacerilor Externe al Lituaniei în cadrul Programului de dezvoltare a cooperării și democrației, implementat de Curtea Constituțională a Lituaniei în perioada 2016-2017.

De asemenea, în cadrul Forumului de la Vilnius Președintele CCM, dl Tudor Panțîru, a avut o întrevedere cu Președintele Republicii Lituania, dna Daila Gribauscaite. Discuțiile s-au axat pe imperativul preeminenței dreptului, reformării sistemului de drept, precum și pe asistența Lituaniei în consolidarea activității curților constituționale și a proceselor democratice. Potrivit Președintelui Lituaniei, în contextul în care statele membre ale Parteneriatului Estic se confruntă cu provocări în ceea ce privește independența Curților Constituționale, partea lituaniană este dispusă să împărtășească experiența sa cu privire la consolidarea încrederii cetățenilor în instanța de contencios constituțional. În acest sens, dat fiind faptul că preeminența dreptului constituie baza unui stat democratic, „o Curte Constituțională are un rol aparte în vederea consolidării protecției democrației și drepturilor omului,” a declarat Dalia Grybauskaitė. Iar aceasta, potrivit înaltului oficial, se poate realiza prin asigurarea de către Curțile Constituționale a transparenței proceselor democratice, în conformitate cu Legea Supremă.

Tot în contextul Forumului de la Vilnius, la 25 octombrie 2017, Președintele CCM, dl Tudor Panțîru, a participat la festivitatea dedicată celei de-a 25-a aniversări a Constituției Lituaniei, desfășurată în Parlamentul țării-gază, prilej cu care a ținut un discurs de felicitare.

4.3. Participări la alte evenimente internaționale

Tradițional, la finele lunii ianuarie la Strasbourg este marcat **începutul anului judiciar la Curtea Europeană a Drepturilor Omului**. Evenimentul din acest an s-a desfășurat la 27 ianuarie și a reunit circa 350 de personalități din domeniul judiciar din întreaga Europa. Invitații au luat parte la seminarul tradițional *Dialogul între judecători* cu subiectul „Nereturnarea în calitate de principiu al dreptului internațional și rolul judiciarului în implementarea acestuia”. La finele seminarului, în cadrul unei ședințe solemne, au vorbit dl Guido Raimondi, Președintele Curții Europene a Drepturilor Omului, și dna Silvia Alejandra Fernández de Gurmendi, Președintele Curții Penale Internaționale.

Curtea Constituțională a fost reprezentată de dl Alexandru Tănașe, Președintele CCM, și dna Rodica Secrieru, Secretarul General.

În perioada 24 – 25 mai 2017, întreg corpul judecătoresc al Curții Constituționale a Republicii Moldova, în frunte cu Președintele dl Tudor Panțiru, a participat la **Conferința internațională dedicată aniversării a 25-a de la înființarea Curții Constituționale a României** cu tema „*Un sfert de secol de constituționalism*”, organizată la București.

Evenimentul aniversar a reunit președinți, judecători de Curți Constituționale, ai altor instanțe jurisdicționale și reprezentanți ai organismelor internaționale din Europa, Asia și Statele Unite ale Americii, precum și ai Curții Europene a Drepturilor Omului, Curții de Justiție a Uniunii Europene și Comisiei de la Veneția.

În deschiderea lucrărilor, președintele Curții Constituționale a României, prof.univ. dr. Valer Dorneanu, a salutat participanții la conferință și a menționat că CCR este arbitrul final al disputelor privind interpretarea Constituției, iar competența Curții, ca unică autoritate de jurisdicție constituțională, este garantul supremației Constituției.

Lucrările conferinței au cuprins comunicări cu privire la jurisdicția Curții Europene pentru Drepturile Omului, Curții de Justiție a Uniunii Europene și Curții Constituționale; dialogul judecătorilor într-o Europă în criză; Magna Carta și nașterea statului de drept; precum și experiența altor Curți Constituționale reprezentate la eveniment.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a găzduit, în zilele de 8-9 iunie 2017, cel de-al *XIX-lea Congres Internațional de Drept Constituțional European și Comparat (Congresul anual internațional de la Regensburg)*, care tradițional se desfășoară în orașul Regensburg, Germania. Congresul reprezintă o platformă de discuții științifice și practice, fiind inițiat cu 19 ani în urmă de către profesorul Universității din Regensburg, dl Rainer Arnold. Genericul congresului din acest an l-a constituit „Justiția constituțională și evoluția drepturilor individuale”.

În cuvântul de salut adresat participanților dl Tudor Panțîru, Președintele Curții Constituționale a Republicii Moldova, și-a exprimat toată recunoștința față de organizatorul fidel al congresului, dl profesor Rainer Arnold, care prin pasiunea pentru știința dreptului constituțional contribuie la evoluția doctrinei academice constituționale.

Președintele CCM a subliniat că, spre deosebire de deceniile anterioare, astăzi asistăm la o transformare dinamică a dreptului constituțional, acesta devenind o pârghie esențială în adaptarea dreptului la realitățile sociale. Astfel, jurisprudenței constituționale

îi revine rolul de conciliere între puterea dominantă și drepturile individului, tocmai prin multiplele influențe pe care aceasta le exercită asupra realităților juridico-politice actuale.

La rândul său, profesorul Rainer Arnold a salutat participanții care formează „marea familie de drept constituțional” și se reunesc cu regularitate în cadrul congresului. De asemenea, profesorul Rainer Arnold a mulțumit Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru organizarea la nivel înalt a evenimentului și a ținut să sublinieze strânsa colaborare de peste 10 ani pe care o are cu CCM și mediul academic din Republica Moldova.

Cu un mesaj de salut în fața participanților a venit dl Alexandru Tănase, Președinte al CCM în perioada 2011- mai 2017, inițiator al organizării congresului în capitala Republicii Moldova. Dl Tănase a ținut să sublinieze că subiectul abordat în cadrul congresului este de o actualitate permanentă în contextul în care protecția drepturilor omului și justiția constituțională sunt cele mai importante elemente în garantarea democrației și a statului de drept.

De asemenea, dl Alexandru Tănase și-a exprimat convingerea că lucrările congresului vor oferi un suport semnificativ pentru o mai bună înțelegere a importanței consolidării mecanismelor de protecție a drepturilor omului în statele din care vin participanții.

În cuvântul său de salut Președintele Curții Constituționale a României, dl Valer Dorneanu, a subliniat importanța dialogului constituțional continuu între instanțele de contencios constituțional, iar vicepreședintele Curții Constituționale din Georgia, dna Lali Papiashvili, a evidențiat rolul constituțiilor în asigurarea protecției drepturilor omului.

Evenimentul a reunit participanți din circa 20 de state din Europa și America Latină, reprezentanți ai Curților Constituționale, precum și ai mediului academic.

Congresul Internațional de Drept Constituțional European și Comparat a fost organizat cu susținerea Fundației Germane pentru Cooperare Juridică Internațională IRZ.

4.4. Programe de cooperare cu parteneri externi

4.4.1. Proiectul Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”

În perioada februarie 2016 – septembrie 2017 un consorțiu condus de Fundația Germană pentru Cooperare Juridică Internațională (IRZ) în cooperare cu Curtea Con-

stituțională a Republicii Lituania și Facultatea de Drept German de la Universitatea din Varșovia în calitate de membri a realizat proiectul finanțat de UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”. Scopul general al proiectului, care s-a desfășurat în cadrul „Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016”, a fost de a accelera reforma sectorului justiției în Republica Moldova și de a asigura buna funcționare a statului de drept prin consolidarea Curții Constituționale.

Obiectivele propuse și realizate în cadrul proiectului au vizat:

- Consolidarea Curții Constituționale în conformitate cu prevederile „Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru perioada 2011-2016” în consultare cu Comisia de la Veneția a Consiliului Europei.
- Îmbunătățirea procedurilor și organizarea internă a Curții Constituționale; sporirea capacităților personalului Curții Constituționale în acordarea susținerii pentru judecători.
- Sporirea gradului de sensibilizare a judecătorilor Curții Constituționale cu privire la diferite metode de interpretare și jurisprudența CtEDO și a instituțiilor de control constituțional ale statelor membre ale UE și a recomandărilor Comisiei de la Veneția, Consiliului Europei, OSCE și altor instituții internaționale.

Asistența acordată de proiect a fost orientată spre atingerea următoarelor rezultate:

- Suport instituțional și dezvoltarea capacității, care a constat în participarea unei echipe de experți internaționali, ce au contribuit la o înțelegere mai bună a jurisprudenței constituționale internaționale și a jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului, la îmbunătățirea procesului analitic și de cercetare în cadrul instituției prin formarea continuă și dezvoltarea resurselor umane; schimbul eficient de informații cu alte Curți Constituționale și instituții similare din țările europene dezvoltate; vizite de studiu ale personalului CCM la instituții europene, inclusiv la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului.
- Suport și contribuție juridică, care a constat în acordarea expertizei și asistenței tehnice necesare unui grup de lucru în cadrul Ministerului Justiției pentru elaborarea proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională în redacție nouă.
- Comunicarea, sensibilizarea și interacțiunea cu societatea civilă, prin desfășurarea unei campanii de sensibilizare a publicului și informare a populației Republicii

Moldova despre importanța funcțiilor CCM și a hotărârilor sale, precum și despre drepturile și libertățile constituționale și modul în care acestea ar putea fi apărate.

Astfel, în urma implementării cu succes a activităților în cadrul proiectului CCM a beneficiat, pe o perioadă de 18 luni, de suportul nemijlocit al experților Uniunii Europene în domeniul dreptului constituțional, reușind să își consolideze semnificativ capacitățile sale pe mai multe segmente:

- îmbunătățirea performanțelor personalului Curții Constituționale (asistenți judiciari, juriști în cadrul subdiviziunilor CCM ș.a.) în acordarea suportului pentru judecători în procesul exercitării jurisdicției constituționale prin intermediul training-urilor, seminarelor, meselor rotunde, vizitelor de studiu etc.;
- îmbunătățirea activităților și capacităților de cercetare și analiză, prin oferirea accesului la bazele de date specializate în domeniul dreptului (HeinOnline, iDrept etc.);
- sporirea gradului de sensibilizare a opiniei publice asupra activităților Curții Constituționale (publicații despre activitatea CCM, publicația periodică „Buletinul Curții Constituționale”, sistematizarea jurisprudenței CCM în cadrul ediției „Compendium al jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova (1995-2017)” ș.a.);
- sporirea transparenței activității Curții Constituționale etc.

4.4.2. *Fundația Germană pentru Cooperare Juridică Internațională (Fundația IRZ)*

Curtea Constituțională a stabilit relații durabile de cooperare cu Fundația Germană pentru Cooperare Juridică Internațională (Fundația IRZ). Pe parcursul a cel puțin 12 ani Fundația IRZ a sprijinit Curtea în organizarea evenimentelor care au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării dreptului constituțional în Republica Moldova.

În anul 2017 Fundația IRZ a sprijinit desfășurarea la Chișinău a celui de-al **XIX-lea Congres Internațional de Drept Constituțional European și Comparat**, care tradițional se desfășoară în orașul Regensburg, Germania, reunind iluștri savanți în dreptul constituțional de pe continentul european.

De asemenea, Fundația IRZ a participat în calitate de conducător al consorțiului, care, în cooperare cu Curtea Constituțională a Republicii Lituania și Facultatea de Drept German de la Universitatea din Varșovia, a implementat proiectul finanțat de Uniunea Europeană **“Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”**, încheiat în septembrie 2017, reușind astfel să realizeze mai multe acțiuni în scopul consolidării Curții Constituționale.

Ca și în anii precedenți, Fundația IRZ în anul 2017 a contribuit la organizarea evenimentelor științifice în domeniul dreptului constituțional, cu participarea experților din Germania. Astfel, în perioada 11-12 octombrie 2017, a avut loc masa rotundă cu tema **„Rolul Curților Constituționale în soluționarea „conflictelor” dintre autorități”**, o continuare a discuțiilor începute pe această temă în cadrul mesei rotunde care s-a desfășurat la 2 decembrie 2016.

4.5. Întrevederi oficiale

4.5.1. Vizita delegației Curții Constituționale în Lituania

În perioada 4-7 aprilie 2017 delegația oficială a Curții Constituționale a Republicii Moldova, condusă de Președintele Alexandru Tănase, a întreprins o vizită de lucru în Lituania, în cadrul căreia a avut întrevederi cu reprezentanții mai multor autorități ale statului.

La 5-6 aprilie a avut loc întrevederea cu Președintele și judecătorii Curții Supreme din Lituania și a fost efectuată o vizită de lucru la Judecătoria districtului Druskininkai, Lituania. Președintele Curții Supreme, dl Rimvydas Norkus, precum și alți judecători au prezentat activitățile, competențele și provocările cu care se confruntă Curtea Supremă a Lituaniei. De asemenea, au fost discutate subiecte ce țin de procesul de examinare a cauzelor aflate pe rol, uniformizarea jurisprudenței, precum și transparența procesului de numire a judecătorilor.

Președintele Judecătoriei Druskininkai, dl Antanas Šeštokas, a prezentat activitatea, structura, competențele acesteia. În cadrul discuțiilor, dl Alexandru Tănase s-a referit la particularitățile reorganizării sistemelor judiciare din Moldova și Lituania și la asemănările existente, precum și la influența acestei reorganizări asupra justiției.

La 6 aprilie 2017, delegația CCM a avut o întrevvedere cu viceministrul justiției al Republicii Lituania, dl Paulius Gričiūnas, care în cadrul discuțiilor a relevat rolul jurisprudenței constituționale în procesul de elaborare a legislației. La rândul său, Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, a subliniat importanța cooperării bilaterale dintre cele două țări. La discuții a participat de asemenea dna Karolina Bubnytė, Agentul Guvernamental al Lituaniei la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, iar subiectele abordate au vizat introducerea plângerii individuale la Curtea Constituțională, precum și influența Convenției Europene a Drepturilor Omului asupra cadrului legislativ și jurisprudenței constituționale.

În data de 7 aprilie 2017, delegația CCM a vizitat Curtea Constituțională a Lituaniei. În cadrul vizitei, Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, dl Dainius Žalimas, a relatat despre activitățile, competența și hotărârile recent adoptate de instituția pe care o conduce. Vizita a avut drept scop realizarea unui schimb de experiență și prezentarea celor mai bune practici în domeniul jurisprudenței constituționale, precum și discutarea noilor tendințe în jurisdicția constituțională. Au fost abordate subiecte precum independența justiției, statul de drept, protecția drepturilor și libertăților omului, precum și rolul Curții Constituționale în consolidarea și protecția acestor valori constituționale. Președintele Curții Constituționale a Moldovei, dl Alexandru Tănase, a evidențiat cooperarea bilaterală fructuoasă și reciproc avantajoasă dintre cele două curți, care este deosebit de importantă în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

În continuarea vizitei de lucru în Lituania, la data de 7 aprilie 2017, delegația CCM a avut o întrevvedere cu membrii Comisiei juridice a Seimului (Parlamentului) Republicii Lituania și a avut ocazia să interacționeze cu Președintele Seimului, dl Viktoras Pranckietis. Președintele Comisiei juridice, dl Julius Sabatauskas, a făcut o prezentare a activității și atribuțiilor Comisiei juridice. În cadrul discuțiilor au fost abordate subiecte ce țin de interacțiunea dintre Parlament și Curtea Constituțională, precum și inițiativa legislativă de amendare a Constituției în partea ce ține de introducerea accesului direct al cetățenilor la Curtea Constituțională. Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, a subliniat importanța asigurării și respectării supremației Constituției în procesul de creație legislativă.

Vizita delegației CCM în Lituania a constituit una din activitățile realizate cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

4.5.2. Vizite la Curtea Constituțională

Pe parcursul anului 2017, Președintele și judecătorii Curții Constituționale au primit vizite oficiale și de documentare ale unor înalți oficiali internaționali: dl Gianni Buquicchio, Președintele Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția); dl Guido Raimondi, Președintele Curții Europene a Drepturilor Omului, dl prof.univ.dr. Valer Dorneanu, Președintele Curții Constituționale a României; dl Andreas Paulus, Judecător al Curții Constituționale Federale a Germaniei, dna Milda Vainiutė, Ministrul Justiției al Republicii Lituania.

Totodată, Președintele CCM a primit în vizită ambasadori acreditați în Republica Moldova – E.S. James Pettit, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Statelor Unite ale Americii, E.S. Zdeněk Krejčí, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Cehe; E.S. Rimantas Latakas, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Lituania, E.S. Jivan Movsisyan, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Armeniei, E.S. Peter Michalko, Șeful Delegației Uniunii Europene la Chișinău (începând cu luna septembrie 2017).

De asemenea, CCM a găzduit, în cadrul vizitei de informare, delegația Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului European.

4.5.3. Ziua ușilor deschise pentru membrii corpului diplomatic acreditat la Chișinău

În premieră, la data de 10 februarie 2017, CCM a desfășurat Ziua ușilor deschise pentru membrii corpului diplomatic și consular și reprezentanții organizațiilor internaționale cu sediul la Chișinău. Președintele CCM a făcut, cu acest prilej, o prezentare a instituției, a proiectelor care sunt implementate, a aspirațiilor CCM pe plan extern și a practicilor aplicate în procesul de adoptare a deciziilor. Participanții au făcut un schimb de opinii pe marginea reformelor din justiție și provocărilor cu care se confruntă actualmente Republica Moldova. Invitații au beneficiat, de asemenea, de o vizitare ghidată a sediului CCM.

De asemenea, în cadrul acestui eveniment, Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, și șeful Delegației Uniunii Europene în Republica Moldova, dl Pirkka Tapiola, au făcut declarații pentru presă. Ambasadorul Pirkka Tapiola a salutat evenimentul, menționând că rolul Curții Constituționale într-o societate în tranziție trebuie să fie de arbitru, care să urmărească aplicarea corectă a legilor. De asemenea, șeful misiunii UE a invitat și alte instituții să urmeze exemplul CCM și să organizeze astfel de întâlniri, inclusiv cu reprezentanți ai societății civile, pentru a crește transparența instituțională și a da răspuns la subiectele de interes public.

Evenimentul s-a desfășurat cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.”

4.6. Evenimente organizate și desfășurate de Curtea Constituțională

La data de 23 februarie, cu prilejul marcării a 22 de ani de la fondarea Curții Constituționale, CCM a organizat o *videoconferință cu judecătorul Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), Egidijus Jarašiūnas*, la subiectul „**Raporturile Curților Constituționale cu CJUE. Influența jurisprudenței CJUE asupra dezvoltării doctrinei constituționale.**”

Subiectele discutate în cadrul conferinței au vizat familiarizarea publicului prezent cu dreptul european, în particular, în contextul implementării de către Republica Moldova a Acordului de Asociere semnat cu Uniunea Europeană. Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, a menționat importanța practicilor și principiilor CJUE pentru activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale din Republica Moldova, precum și impactul pe care îl are jurisprudența CJUE asupra doctrinei constituționale.

În prezentarea sa, judecătorul Egidijus Jarašiūnas s-a referit la rolul CJUE și la jurisprudența acesteia, precum și la cooperarea dintre Curțile Constituționale și CJUE. Referindu-se la contribuția pe care ar putea-o avea o Curte Constituțională în procesul de pregătire a unui stat pentru aderarea la Uniunea Europeană, dl Jarašiūnas a menționat că este nevoie de aportul echipelor de juriști, inclusiv al judecătorilor constituționali, la pregătirea cadrului legislativ pentru aderare. În acest fel, ar fi evitate divergențele între legislația națională și cea a UE.

La eveniment au fost prezenți actualii judecători ai CCM și judecătorii în demisie, reprezentanți ai Guvernului, Uniunii Avocaților, societății civile și mediului academic. Conferința a fost difuzată în direct, iar privitorii au avut posibilitatea să adreseze întrebări în timp real.

Evenimentul a fost organizat cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

La 2 martie 2017, sub egida CCM, la Chișinău s-a desfășurat Conferința internațională sub genericul „**Evoluția controlului constituțional în Europa: lecții învățate și noi provocări**”. La eveniment au participat circa 80 de oficiali internaționali de rang înalt, inclusiv președinți și judecători din peste 20 de Curți Constituționale, reprezentanți ai Tribunalului Uniunii Europene, precum și Președintele Comisiei de la Veneția, dl Gianni Buquicchio.

În mesajul de deschidere a conferinței Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, a subliniat că, pe parcursul existenței sale, Curtea Constituțională din Moldova a fost instituția-cheie în soluționarea celor mai complicate probleme și a celor mai acute conflicte instituționale.

Curților Constituționale le revine dificila misiune de a curma voința politică abuzivă, indiferent care ar fi sursa acesteia. În acest sens, „independența Curților Constituționale este un element fundamental de care depinde funcționalitatea sau chiar supraviețuirea democrației și pluralismului politic,” a precizat Președintele CCM.

Gianni Buquicchio, Președintele Comisiei de la Veneția, în cuvântul său de salut, a menționat că, în statele în care este asigurată preeminența dreptului, hotărârile Curții Constituționale trebuie să fie implementate și nu pot fi puse în discuție de către Parlament sau cetățeni. În acest sens, Comisia de la Veneția veghează în permanență ca instanțele constituționale să nu fie supuse presiunilor.

Andrian Candu, Președintele Parlamentului, în discursul său a reliefat că independența Curții Constituționale trebuie protejată de orice interferențe politice, iar atitudinea față de deciziile instanței constituționale trebuie să fie respectuoasă. Potrivit Preșe-

dintelui Parlamentului, „utilizarea Constituției în interese politice sau de grup îi tentează pe unii, însă vreau să vă asigur că o simplă analiză a jurisprudenței Curții Constituționale din Moldova demonstrează că acest lucru nu este posibil. Și acest fapt ne bucură mult”. De asemenea, dl Andrian Candu a subliniat că prin actele pronunțate CCM se afirmă ca o instituție europeană și a invitat Curțile Constituționale prezente să sprijine candidatura CCM la președinția celei de-a XVIII-a Conferințe a Curților Constituționale Europene.

Acest eveniment a fost organizat de CCM în cooperare cu Comisia de la Veneția a Consiliului European, în cadrul programului Consiliului European și UE „Cadru de cooperare programatică pentru țările Parteneriatului Estic” și a Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

La data de 30 mai 2017 CCM a organizat conferința cu genericul „**Justiția constituțională într-o societate democratică**”, la care au participat actualii judecători ai CCM și judecătorii CCM în demisie, precum și experți din partea Uniunii Europene și a Consiliului European.

În deschiderea conferinței, judecătorul CCM, dl Aurel Băieșu, a salutat participanții și a adus în atenția publicului problema priorității reglementărilor internaționale în domeniul drepturilor omului. În context, judecătorul constituțional a declarat că „evenimentul este o dovadă a atenției pe care CCM o acordă jurisprudenței europene”.

Un mesaj de salut a fost prezentat de dl Alexandru Tănase, Președintele CCM în perioada 2011-2017. Citându-l pe prof. Rainer Arnold, potrivit căruia „esența statului de drept este constituționalismul”, vorbitorul a declarat că „în esență, constituționalismul, ca un pilon fundamental al statului de drept, trebuie să stabilească acea limită dintre libertatea individului și interesul statului de a-și organiza activitatea”.

În continuare subiectul a fost dezvoltat de dl Jean-Louis Laurens, fostul Director General al Direcției Planificare Strategică și Afaceri Politice a Consiliului European, care a relatat despre rolul presei și al ONG-urilor în jurisprudența constituțională din Franța, punând accentul pe problemele de ordin constituțional din perspectiva recentelor alegeri prezidențiale din Franța.

Discursuri relevante sub aspectul genericului conferinței au ținut experții echipei Proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Mol-

dova” – Mamuka Jgenti, Gábor Attila Tóth, precum și judecătorul în demisie al Curții Constituționale a Lituaniei, Toma Birmontienė.

Evenimentul a fost organizat cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

La 9 iunie 2017, la propunerea CCM, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei **a conferit titlul de Doctor Honoris Causa distinsului profesor universitar de drept constituțional din Germania, Rainer Arnold**. Acest titlu i-a fost acordat pentru merite deosebite în consolidarea justiției constituționale în Republica Moldova.

Autor a peste 400 de publicații și participant activ la evenimentele științifice internaționale organizate de CCM încă la începutul lui 2000, profesorul Rainer Arnold este un susținător fidel al dezvoltării dreptului constituțional în Europa Centrală și de Est, inclusiv în Republica Moldova.

Președintele CCM, Tudor Panțîru, a subliniat că acest eveniment reprezintă pentru toți un prilej de a demonstra recunoștința pentru contribuția excepțională a dlui Rainer Arnold la dezvoltarea dreptului constituțional european în general și a identității constituționale individuale a statelor care sunt sau tind a face parte din marea familie europeană, în special a Republicii Moldova.

Un cuvânt de salut a rostit rectorul Universității AȘM, dna academician Maria Duca, care și-a exprimat gratitudinea pentru inițiativa CCM, precum și pentru acceptul profesorului Arnold de a-i fi conferit acest titlu onorific.

Un laudatio adresat dlui Rainer Arnold a rostit vicepreședintele AȘM, Ion Guceac, membru-corespondent, doctor habilitat în drept și profesor universitar, care a remarcat prezența pe parcursul ultimilor ani a profesorului Arnold în activitatea științifică din Republica Moldova, atât în calitate de profesor invitat la Universitatea de Stat din Moldova (USM), cât și în calitate de membru al Colegiului de redacție al publicației periodice „Buletinul Curții Constituționale”.

Profesorul Rainer Arnold și-a exprimat gratitudinea pentru acordarea acestui titlu onorific aici, la Chișinău, unde Curtea Constituțională a realizat o jurisprudență care se aliniază înaltelor standarde europene.

În continuarea evenimentului, dl Alexandru Tănase, Președintele CCM în perioada 2011-2017, a reiterat enunțul axiomatic al profesorului Arnold, făcut în cadrul conferinței din martie 2017 de la Chișinău privind evoluția controlului constituțional în Europa, că „esența statului de drept este constituționalismul”. Alexandru Tănase și-a exprimat sentimentul de mândrie pentru faptul că, începând cu anul 2005, profesorul Arnold a devenit o punte de legătură la nivel profesional, de importanță determinantă, nu doar cu lumea academică din Germania, ci și din întreaga lume.

Publicul prezent la ceremonie a fost format din invitați din circa 20 de state din Europa și America Latină, care au participat la Congresul de Drept Constituțional European și Comparat, găzduit în premieră la Chișinău.

La data de 28 iulie 2017, prin eforturile CCM în colaborare cu Parlamentul Republicii Moldova, a fost marcată solemn **Ziua Constituției Republicii Moldova**. Evenimentul a reunit conducerea țării, deputați, miniștri, exponenți ai corpului diplomatic, judecători,

reprezentanți ai societății civile și ai mediului academic, precum și invitați din Lituania, România, Georgia, Germania și Ucraina.

Mesaje de felicitare au adresat audienței dl Andrian Candu, Președintele Parlamentului, și dl Pavel Filip, Prim-Ministru, care au subliniat rolul primordial al Legii Supreme în dezvoltarea democratică a statului și societății.

Dl Tudor Panțiru, Președintele CCM, în mesajul său de felicitare a subliniat că Legea Supremă este produsul devenirii noastre istorice, politice și culturale, este actul juridic care ne definește ideologia și care stabilește agenda colectivă a schimbărilor sociale și politice din societatea noastră. Aceasta este o zi care trebuie să îi îndemne pe decidenți la acțiuni concrete, întreprinse cu bună-credință și profesionalism, în beneficiul cetățenilor.

Dainius Žalimas, Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, în discursul de felicitare a ținut să evidențieze valorile comune ale identității europene prevăzute de Constituția și Declarația de Independență ale Lituaniei și de Constituția și Declarația de Independență ale Republicii Moldova, precum libertatea, demnitatea umană și democrația, orientarea europeană. Cu prilejul aniversării Constituției, Dainius Žalimas a felicitat CCM pentru poziția sa fermă, fiind cea mai curajoasă și europeană instituție din Republica Moldova.

Dl Valer Dorneanu, Președintele Curții Constituționale a României, în mesajul său de felicitare și-a exprimat sentimentul de bucurie pentru faptul că CCM a fost aleasă să exercite președinția Conferinței Curților Constituționale Europene pentru perioada 2020-2023, ca o recunoaștere a independenței și calității activității acesteia, în conformitate cu standardele europene. În acest sens, înaltul demnitar de la București a adus în atenția audienței hotărâri de rezonanță ale CCM, printre care Hotărârea CCM din 2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în coraport cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova.

Zaza Tavadze, Președintele Curții Constituționale a Georgiei, a adresat un mesaj de felicitare prin intermediul Ambasadei Georgiei în RM, în care a accentuat similitudinile constituționale existente între Georgia și Republica Moldova – independența, statalitatea, preeminența dreptului – și și-a exprimat convingerea că ambele state, în pofida dificultăților, vor deveni membre ale Uniunii Europene.

Mesajul de felicitare din partea Curții Constituționale a Ucrainei a fost rostit de Stanislav Shevchuk – judecător și președinte al Comisiei permanente pentru relații externe

a Curții Constituționale a Ucrainei. În discursul său el subliniat că CCM, prin activitatea sa, reprezintă un model pentru instanța de contencios constituțional din Ucraina, referindu-se, în particular, la Hotărârea CCM din 2 mai 2017 privind interpretarea art. 11 din Constituție privind neutralitatea RM.

Curtea Constituțională Federală a Germaniei a fost reprezentată de judecătorul Andreas Paulus, care a ținut un discurs intitulat „Rolul Curților Constituționale în asigurarea preeminenței dreptului și a democrației”. În viziunea sa, Constituția rămâne literă moartă dacă nu este interpretată și aplicată în deciziile judiciare și dacă nu este implementată de instituțiile de stat competente. În opinia judecătorului, rolul de bază al Curților Constituționale este de a exercita controlul asupra instituțiilor statului, a căror activitate este supusă legilor, inclusiv legilor constituționale.

Potrivit dlui Paulus, loialitatea constituțională nu înseamnă simpla executare a hotărârilor Curții Constituționale, în acest sens judecătorul venind cu exemple din jurisprudența constituțională a Germaniei. În special, el a adus exemple de aplicare practică a principiului inviolabilității demnității umane și a elucidat beneficiile plângerilor individuale depuse de către cetățeni ca oferind posibilitatea de a înțelege miza acestui remediu în protejarea drepturilor prevăzute de Constituție.

La eveniment au fost prezenți judecătorii în exercițiu și judecătorii în demisie ai Curții Constituționale, deputați în Parlament și membri ai Guvernului, alți înalți demnitari, reprezentanți ai misiunilor diplomatice străine, personalități în domeniul culturii și științei.

La data de 6 octombrie 2017, CCM a organizat conferința dedicată ***aniversării a 20-ea de la intrarea în vigoare, pentru Republica Moldova, a Convenției Europene a Drepturilor Omului***. Invitatul de onoare al evenimentului a fost președintele Curții Europene a Drepturilor Omului, dl Guido Raimondi.

În alocuțiunea de deschidere a festivității Președintele CCM, dl Tudor Panțiru, a subliniat importanța aderării Republicii Moldova la Convenție, fapt ce a adus beneficii incomensurabile statului nostru. Potrivit Președintelui CCM, „în jurisprudența sa consacrată, Curtea Constituțională a stabilit că jurisprudența Curții Europene constituie interpretări oficiale ale Convenției și este obligatorie pentru autoritățile și instanțele

judiciare din Republica Moldova”. Mai mult, în vederea îndeplinirii misiunii CCM de prevenire a încălcării Constituției și Convenției, Tudor Panțiru a menționat Hotărârea CCM nr. 2/2016 privind excepția de neconstituționalitate, prin care justițiabililor li s-a oferit posibilitatea să ridice excepții în fața oricărei instanțe de judecată, pentru a sesiza CCM. Complexitatea eforturilor de aliniere la standardele europene a dus la acceptarea CCM în Rețeaua Curților Superioare sub egida CtEDO și la alegerea sa în calitate de deținător al președinției Conferinței Curților Constituționale Europene pentru perioada 2020-2023.

Președintele Parlamentului, Andrian Candu, a subliniat că, în contextul respectării de către statul nostru a Convenției Europene, Parlamentul analizează „posibilitatea utilizării mecanismului de control parlamentar pentru monitorizarea suplimentară a executării hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului”.

La rândul său, ministrul justiției, Vladimir Cebotari, a declarat că implementarea Convenției a determinat autoritățile naționale să conceapă acest act ca un catalog de va-

lori imperative, care foarte rar admite derogări. Mai mult, datorită implementării Convenției, în Republica Moldova au fost create mecanisme noi, precum Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, au fost fortificate cele existente, cum ar fi instituția Avocatului Poporului.

Invitatul de onoare la eveniment, președintele Curții Europene a Drepturilor Omului, dl Guido Raimondi, a ținut un discurs în fața audienței. Potrivit președintelui CtEDO, „în virtutea faptului că 70% de cauze examinate de CCM vizează drepturile omului, Curtea Constituțională capătă semnificația unui „autentic tribunal al drepturilor omului.” În particular, oficialul s-a referit la Hotărârea CCM nr.2/2016 privind excepția de neconstituționalitate, care a permis Curții să examineze peste 150 de excepții în primul an după pronunțarea hotărârii, cu soluționarea lor rapidă. Mai mult, judecătorul european a remarcat similitudinile atestate în conținutul actelor emise de către CCM și hotărârile CtEDO.

Dl Guido Raimondi și-a exprimat satisfacția în legătură cu faptul că actualmente mandatul de președinte al CCM este deținut de primul judecător la CtEDO din

partea Republicii Moldova, Tudor Panțîru, ceea ce asigură transpunerea în practica Republicii Moldova a vastei experiențe acumulate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Membrul Comisiei de la Veneția, dl Alexandru Tănase, a declarat că, după 20 de ani de la intrarea în vigoare a Convenției, puțini dintre acei care au votat pentru ratificarea acesteia au conștientizat atunci impactul pe care aceasta îl va avea. În context, reprezentantul Comisiei a menționat o serie de hotărâri CtEDO de importanță deosebită pentru Republica Moldova care au avut un impact semnificativ asupra evoluției cadrului legal. În final, oficialul a menționat opinia Comisiei de la Veneția asupra unor amendamente la legea privind Curtea Constituțională a Rusiei, opinie prin care Comisia a afirmat că executarea hotărârilor CtEDO este o obligație juridică univocă, imperativă, a cărei respectare este vitală pentru păstrarea și promovarea principiilor și valorilor continentului european.

La festivitate au participat circa 250 de invitați, inclusiv reprezentanți ai sistemului judecătoresc, mediului academic și corpului diplomatic, precum și reprezentanți ai Curților Constituționale membre ale BBCJ.

În perioada 11-12 octombrie 2017, în incinta CCM au avut loc dezbateri la subiectul **„Colaborarea dintre autoritățile statului. Rolul Curții Constituționale în soluționarea „conflictelor” dintre autoritățile statului”**, în cadrul cărora experți din Germania și Republica Moldova au făcut un schimb fructuos de opinii. La discuții au participat dl Winfried Schubert, președintele în demisie al Curții Constituționale din landul Saxonia, Republica Federală Germania, și dl Reinhard Gaier, judecător în demisie al Curții Constituționale Federale a Germaniei.

În cadrul evenimentului au fost abordate subiecte legate de rolul și funcțiile autorităților constituționale din Germania și Republica Moldova, raporturile Curții Constituționale cu celelalte autorități, rolul CC în asigurarea statului de drept ș.a.

Evenimentul a reunit invitați din partea autorităților publice și a mediului academic din Republica Moldova și a fost organizat cu susținerea Fundației Germane pentru Cooperare Juridică Internațională (Fundația IRZ).

4.7. Vizite la Curtea Constituțională, concursuri tematice pentru elevi și studenți

4.7.1. Vizita reprezentanților Congresului Autorităților Locale din Moldova

La 15 martie 2017, CCM în premieră a fost gazda a peste 50 de primari din satele și orașele Moldovei, care au acceptat invitația la întrevedere, organizată cu scopul diseminării mai multor informații despre posibilitatea de sesizare a Curții Constituționale în problemele referitoare la autonomia locală.

Președintele CCM a făcut o prezentare referitoare la funcționarea Curții și a răspuns la întrebările edililor. Astfel, primarii au fost puși la curent cu mecanismul sesizării CCM de către autoritățile locale în cazul în care sunt afectate principiile de bază privind administrarea publică locală, prevăzute de articolul 109 din Constituție. Evenimentul a fost organizat în contextul modificărilor legislative din 4 martie 2016, conform cărora consiliile unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi și al doilea au devenit subiecți cu drept de sesizare a Curții Constituționale.

4.7.2. Vizite de informare

În scopul ridicării culturii juridice a liceenilor și studenților, se organizează regulat vizite de studiu la CCM. Astfel, fiind deja stabilită o comunicare reciprocă cu instituțiile de învățământ secundar și superior din țară, pe parcursul anului 2017 Curtea a fost vizitată de mai multe grupuri de studenți și liceeni. Tradițional, aceste vizite au loc cu prilejul Zilei Europei.

Astfel, la 4 mai 2017, CCM a găzduit un grup de studenți din anul I de la Facultatea de Economie Generală și Drept a Academiei de Studii Economice a Moldovei, care au valorificat oportunitatea de a afla mai multe despre activitatea CCM. Viitorii juriști au aflat din prima sursă informații despre activitatea Curții Constituționale, funcțiile și competențele instituției, hotărârile de referință ale CCM și impactul acestora pentru viitor, prezentate de dl Alexandru Tănase și dl Veaceslav Zaporojan. Totodată, studenții au auzit informația prezentată de experții UE în cadrul CCM privind aspectele ce țin de dimensiunea europeană a activității CCM.

La 11-12 mai 2017, CCM a primit în vizită grupe de studenți de la facultățile de drept din cadrul Universității de Stat din Moldova, Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” și Universității Americane din Moldova.

Judecătorii Curții le-au relatat despre activitatea CCM și implicațiile acesteia în promovarea valorilor democratice europene în Republica Moldova, despre atribuțiile Curții, procedura examinării sesizărilor, resursele informaționale disponibile în biblioteca Curții și baza publică de date CCDOC, precum și despre cele mai importante hotărâri ale CCM. Studenții au fost informați despre posibilitatea cetățenilor de a urmări în direct ședințele Curții.

Continuând tradiția de comunicare cu instituțiile de învățământ preuniversitar, un grup de elevi de la Liceul „Ștefan cel Mare și Sfânt” din orașul Grigoriopol a vizitat CCM la data de 17 mai 2017. În cadrul vizitei elevii au aflat despre activitatea Curții, judecătorii și colaboratorii CCM au răspuns la întrebările privind funcțiile și competențele instituției. Nu este pentru prima dată când elevii din regiunea transnistreană vizitează CCM. Astfel, în anul 2015, CCM a devenit o gazdă ospitalieră pentru elevii Liceului „Lucian Blaga”. Această tradiție urmărește scopul sensibilizării societății și informării publicului studios asupra drepturilor garantate de Constituție și modalităților de apărare a lor în limita competențelor CCM.

La data de 29 mai 2017 un grup de doctoranzi ai Școlii Doctorale de Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului Național al Academiei de Studii Economice din Moldova (ASEM) și Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” (USPEE) au participat la masa rotundă organizată la Curtea Constituțională cu genericul „Noile tendințe în dezvoltarea doctrinei constituționale.”

Participanții la eveniment au avut posibilitatea de a afla cu lux de amănunte despre noile tendințe în acest domeniu. Dr. Conf. Veaceslav Zaporojan, judecător la CCM, a făcut o prezentare detaliată a activității CCM în cadrul modelului european de funcționare a instituției, precum și a noilor tendințe în jurisprudența CCM în anii 2016-2017. Mai multe despre dimensiunea europeană a activității CCM doctoranzii au aflat de la fostul judecător al Curții Constituționale a Lituaniei, expert al proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”, prof. dr. Toma Birmontienė, care a efectuat o analiză comparativă a jurisprudenței constituționale a Curților din Uniunea Eu-

ropeană și cea a CCM și a remarcat natura similară a activității CCM cu a instanțelor de contencios constituțional european.

La data de 5 octombrie 2017, CCM a fost vizitată de un grup de studenți de la facultățile de drept din Iași, România, și Chișinău – membri ai Asociației ELSA – asociație a studenților de la facultățile de drept din Europa, cea mai mare organizație internațională a studenților la drept și a tinerilor juriști din Europa. În cadrul vizitei membrii Asociației ELSA au avut o întrevvedere cu Președintele CCM, dl Tudor Panțiru, fiind abordate subiecte precum sistemul constituțional în Republica Moldova, atribuțiile Curții Constituționale, importanța și impactul jurisprudenței CCM asupra teoriei și practicii judiciare în Republica Moldova.

4.7.3. *Concursul proceselor simulate*

În premieră pentru Republica Moldova, CCM a organizat Concursul de procese simulate în dreptul constituțional, care este o competiție de specialitate destinată studenților înscriși în anii III-IV la ciclul de licență al unei facultăți de drept de la universitățile

din Republica Moldova. Concursul are scopul de a oferi studenților posibilitatea de a aplica în practică cunoștințele teoretice acumulate și de a dezvolta abilitățile practice de pledare în fața CCM.

În alocuțiunea de deschidere a concursului, care s-a desfășurat la 19 iunie 2017, judecătorul CCM, Veaceslav Zaporojan, a salutat această oportunitate oferită viitorilor juriști de a-și pune în valoare cunoștințele. Potrivit judecătorului CCM, lansarea concursului este o dovadă a faptului că atât Curtea Constituțională a Republicii Moldova, cât și instanțele judiciare devin parteneri cruciali în realizarea strategiei de dezvoltare a Uniunii Europene „Europa 2020” de a stimula și de a menține dezvoltarea domeniului dreptului.

Datorită activității CCM, în Republica Moldova în ultimul timp s-au produs schimbări majore în domeniul drepturilor omului. În acest sens, Concursul proceselor simulate în dreptul constituțional reprezintă un exercițiu care va deschide mai multe oportunități pentru participanți, în calitate de viitori juriști și avocați. Iar aceasta devine și mai actual în contextul apărării drepturilor fundamentale prin intermediul ridicării excepției de neconstituționalitate în instanță, atunci când drepturile și interesele unei părți în litigiu sunt încălcate.

La prima ediție a Concursului proceselor simulate în dreptul constituțional au participat echipe de studenți de la facultățile de drept din cadrul a 8 universități din țară: Universitatea de Stat din Moldova, Academia de Studii Economice din Moldova, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Universitatea de Stat „Alecă Russo” din Bălți, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul și Universitatea de Stat din Comrat.

Concurenții au avut sarcina să țină pledoarii simulate în fața juriului, din care au făcut parte experți internaționali și judecători ai CCM, în cauzele identice celor care sunt examinate de Curtea Constituțională. În cadrul concursului participanții au jucat rolul de deputați, miniștri, avocați, alte părți ale procesului în contenciosul constituțional. Conform regulamentului, concursul s-a desfășurat în mai multe etape, faza finală având loc la 23 iunie 2017. Din cele 8 echipe participante, au devenit învingătoare echipa

Universității de Stat din Moldova (USM) și echipa Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM).

Concursul s-a desfășurat cu sprijinul proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.”

4.7.4. Școala de vară

În zilele de 20-22 iunie 2017, CCM a organizat o școală de vară pentru studenții de la facultățile de drept din întreaga țară. Școala de vară sub genericul „*Jurisdicția constituțională – remediul efectiv de protecție a drepturilor omului*” s-a desfășurat în localitatea Vadul lui Vodă. În calitate de experți au prezentat comunicări în fața viitorilor juriști dl Alexandru Tănase, Președintele CCM în perioada 2011-2017, și actualii judecători ai Curții Constituționale, Președintele și Secretarul General al Curții Constituționale

din Lituania, fostul vicepreședinte al Curții Constituționale din Georgia, precum și alți experți din țară și din străinătate.

Scopul școlii de vară a fost de a oferi studenților atât cunoștințe teoretice, cât și cunoștințe practice în domeniul justiției constituționale și al drepturilor omului. Experții le-au vorbit despre activitatea și jurisprudența CCM, jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului, libertatea de exprimare și constituții, dreptul la viața privată și de familie ș.a.

Școala de vară a fost organizată cu sprijinul proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.”

4.7.5. *Concursul „Cel mai bun jurnalist constituțional”*

În perioada noiembrie 2016 – martie 2017, Curtea Constituțională a desfășurat concursul „Cel mai bun jurnalist constituțional 2016”. Concursul a fost destinat ziaristilor din Republica Moldova care abordează subiecte tematice legate de activitatea Curții Constituționale. Astfel, în cadrul concursului au fost evaluate dosarele participanților cu privire la reflectarea activității CCM în presă. Criteriile de selectare a învingătorilor au inclus valoarea adăugată pentru societate, respectarea normelor deontologiei jurnalistice, precum și prezența la ședințele și evenimentele organizate de CCM. Un alt criteriu important l-a constituit acoperirea mediatică a activității CCM.

În urma analizei dosarelor au fost desemnate câștigătoare dna Ana Bejenaru, reporter la postul public de televiziune „Moldova 1”, și dna Ileana Pîrgaru, reporter TVR Moldova. Ceremonia de premiere a avut loc în sala de ședințe a CCM, în prezența actualilor judecători ai CCM și a judecătorilor CCM în demisie, a membrilor echipei proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova” și a experților internaționali de nivel înalt, invitați la eveniment.

Organizarea acestui concurs a urmărit scopul de a suscita interesul societății și mass-media pentru activitatea jurisdicțională a CCM.

Concursul s-a desfășurat cu sprijinul proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

4.8. Activități care au contribuit la consolidarea capacităților Curții Constituționale

4.8.1. Consolidarea capacităților de cercetare

În anul 2017 Curtea Constituțională a continuat colaborarea inițiată în anul 2016 cu Consorțiul Resurse Electronice pentru Moldova (REM), în calitate de platformă electronică care oferă acces în condiții optime la resursele informaționale electronice locale și internaționale în domeniul dreptului.

Astfel, prin intermediul consorțiului, Curtea a primit acces la una din cele mai solicitate și cotate baze de date internaționale în domeniul dreptului – **HeinOnline**. Această bază de date conține cea mai bogată colecție internațională de publicații de profil în domeniul dreptului: Law Journal Library; World Treaty Library; Women and the Law; Case Law; World Constitutions Illustrated; English Reports, Full Reprint; United Nations Law Collection; Foreign and International Law Resources Database, Legal Classics.

De asemenea, Curtea Constituțională a fost abonată la baza de date **iDrept** din România, având astfel posibilitatea de a accesa practic din prima sursă legislația României, doctrina de drept și jurisprudența Curții Constituționale a României.

Aceste oportunități sunt de o utilitate reală indiscutabilă pentru Curte și contribuie la consolidarea capacităților existente de cercetare și analiză în contextul exercitării atribuțiilor stabilite de cadrul legislativ relevant.

4.8.2. Lansarea platformei Curții Constituționale de transmitere video a ședințelor

Începând cu luna mai 2017, Curtea Constituțională asigură transmiterea în direct a ședințelor sale pe pagina de internet a CCM www.constcourt.md. Astfel, cu ajutorul noilor tehnologii implementate, toți cei interesați au posibilitatea să urmărească de la distanță toate ședințele publice ale Curții.

Implementarea acestei tehnologii are drept scop asigurarea la un nou nivel a transparenței înfăptuirii actului de justiție constituțională, în particular, și a activității CCM, în general.

TITLUL

ACTIVITATEA CURȚII
CONSTITUȚIONALE ÎN CIFRE

V

TITLUL V

ACTIVITATEA CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN CIFRE

Pe parcursul anului 2017 la Curtea Constituțională au fost depuse 176 de sesizări, 24 de sesizări au fost preluate din anul 2016, astfel, sarcina Curții în anul 2017 a constituit 200 de sesizări aflate pe rol (*a se vedea diagramele nr.1, nr. 2, nr.3*).

Din totalul de 200 de sesizări aflate pe rol, în anul 2017 au fost examinate 184 de sesizări și transferate 16 sesizări pentru anul 2018 (*a se vedea diagrama nr.3*).

După obiectul prevederilor normative contestate, din totalul sesizărilor depuse la Curte în anul 2017, domeniul penal a fost contestat în cea mai mare parte (43%), fiind succedat de domeniul drepturilor sociale, economice și culturale (23%), civil (16%), administrativ (9%), drepturi social-politice (6%), drepturi politice (6%) (*a se vedea diagrama nr.4*).

În anul 2017 (*a se vedea diagrama nr.5*) sesizările aflate pe rolul Curții au fost depuse de către:

- Președintele Republicii Moldova – 2 sesizări;
- Deputați și fracțiuni parlamentare – 20 de sesizări;
- Guvern – 4 sesizări;
- Instanțele de judecată – 137 de sesizări;
- Avocatul poporului – 3 sesizări;
- Comisia Electorală Centrală – 7 sesizări;
- Procuratura Generală – 2 sesizări;
- Administrația publică locală – 1 sesizare.

Din cele 20 de sesizări aflate pe rol, depuse de deputați și fracțiuni parlamentare, au fost examinate 18 sesizări, iar 2 sesizări au fost transferate pentru anul 2018.

În 2017 Curtea a adoptat 40 de hotărâri, și anume:

- 3 hotărâri de interpretare a unor prevederi din Constituție;
- 10 hotărâri pentru controlul constituționalității actelor normative;
- 19 hotărâri privind soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate;
- 7 hotărâri de validare a mandatelor de deputat;
- 1 hotărâre privind aprobarea Raportului pentru anul 2016 (*a se vedea diagrama nr.9*).

De asemenea, în anul 2017 Curtea a pronunțat 5 avize, dintre care 2 avize la solicitarea Parlamentului și 3 avize la solicitarea Guvernului (*a se vedea diagrama nr.8*).

În urma examinării sesizărilor aflate pe rol în 2017, în 29 de hotărâri Curtea s-a pronunțat asupra constituționalității sau neconstituționalității unor prevederi legale, după cum urmează:

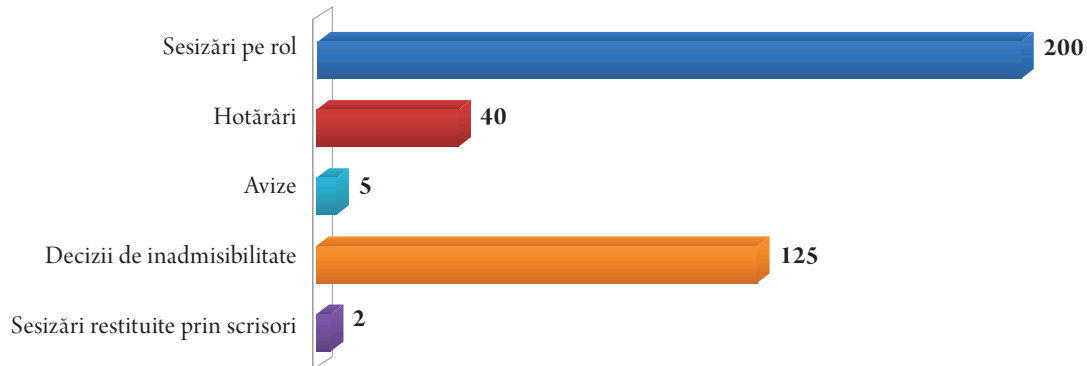
- în 14 hotărâri cel puțin o prevedere legală din cele contestate a fost recunoscută constituțională;
- în 11 hotărâri cel puțin o prevedere legală din cele contestate a fost declarată neconstituțională;
- în 4 hotărâri Curtea concomitent a recunoscut constituționale unele prevederi legale și a declarat neconstituționale alte prevederi legale (*a se vedea diagrama nr. 10*).

Pe parcursul anului 2017 ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în activitatea jurisdicțională a Curții a fost în creștere în raport cu perioada anului 2016, astfel, în anul 2017 excepțiile de neconstituționalitate au constituit 77% din totalul sesizărilor depuse, comparativ cu perioada anului 2016, când numărul excepțiilor de neconstituționalitate a constituit 71% din totalul sesizărilor. Deși din punct de vedere procedural excepțiile de neconstituționalitate se depun la Curtea Constituțională de către instanțele de judecată, totuși, pe parcursul anului 2017, în calitate de autori ai excepțiilor de neconstituționalitate, în ordine descrescândă, au fost: partea apărării/reprezentantul în proces (105 sesizări), fiind urmată de partea în proces propriu-zisă (26 sesizări), judecătorii din oficiu (6 sesizări).

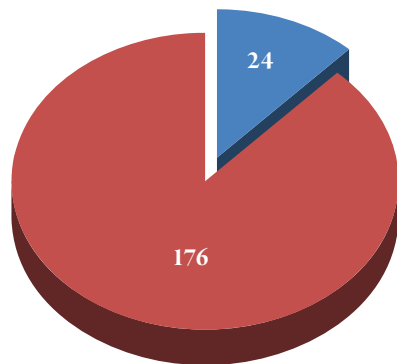
A | DATE STATISTICE PENTRU ANUL 2017

Diagrama nr. 1

Jurisdicția Curții Constituționale pentru anul 2017 (pe sesizări)

Diagrama nr. 2

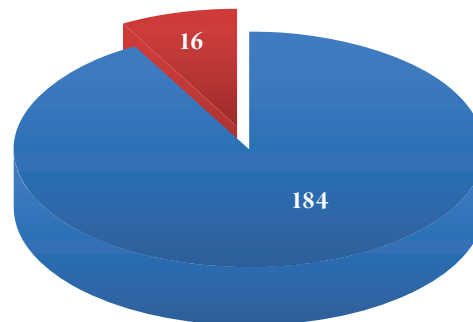
Sarcina Curții Constituționale în anul 2017

- Sesizări preluate din 2016
- Sesizări depuse în 2017

Diagrama nr. 3

Sesizări examinate în anul 2017 și transferate pentru anul 2018

- Sesizări examinate în 2017
- Sesizări transferate pentru anul 2018

Diagrama nr. 4

Structura per obiect a sesizărilor depuse în 2017

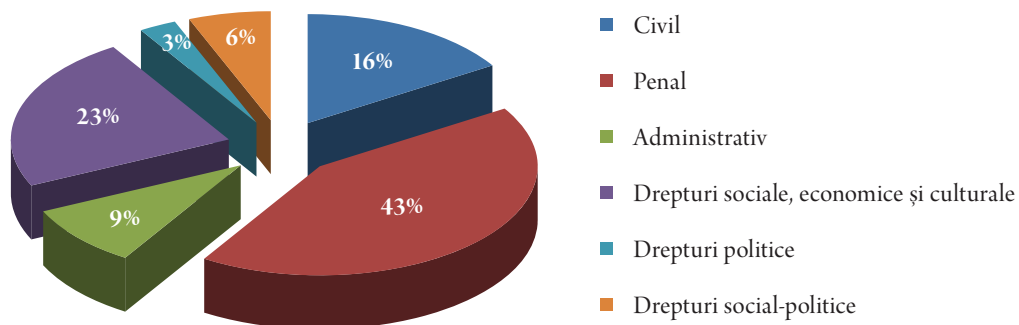

Diagrama nr. 5

Subiecții care au sesizat Curtea Constituțională în anul 2017

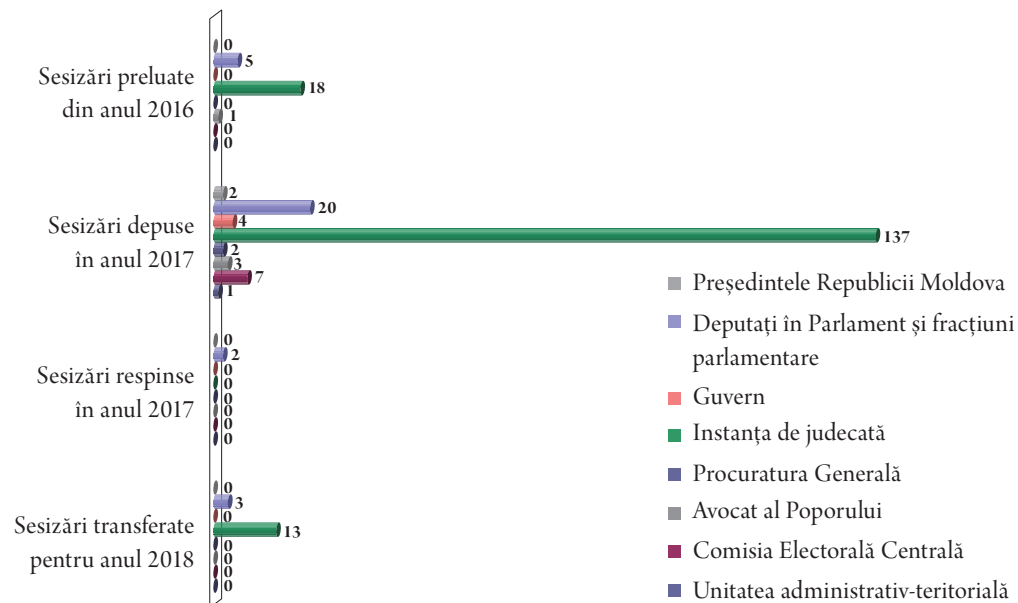
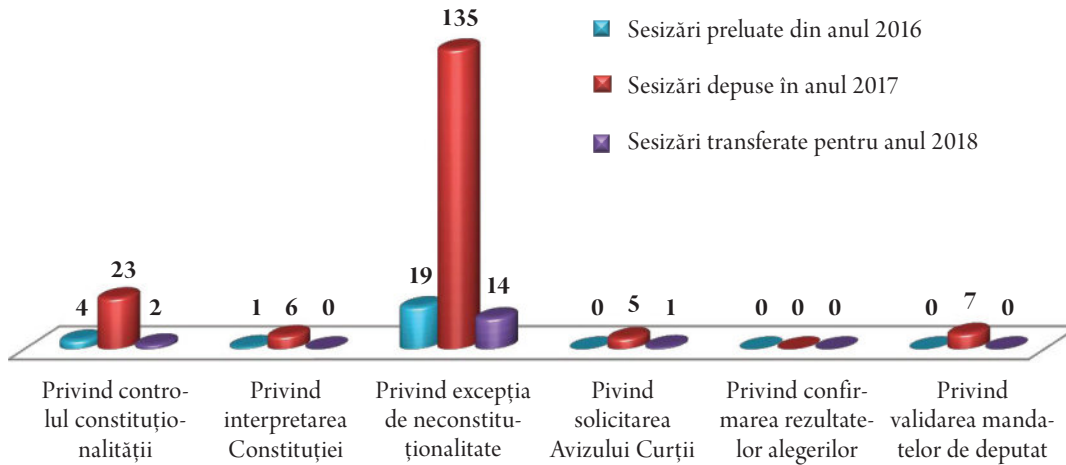

Diagrama nr. 6

Sesizări depuse la Curtea Constituțională în anul 2017, inclusiv preluate din 2016 și transferate în 2018

Diagrama nr. 7

Sesizări depuse de fracțiuni parlamentare, inclusiv preluate din anul 2016 și transferate pentru anul 2018

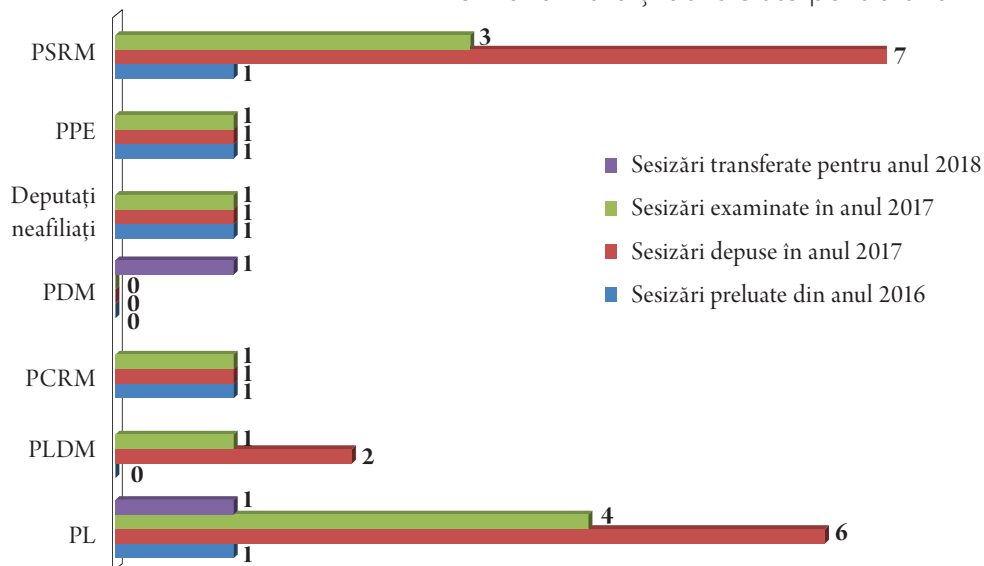
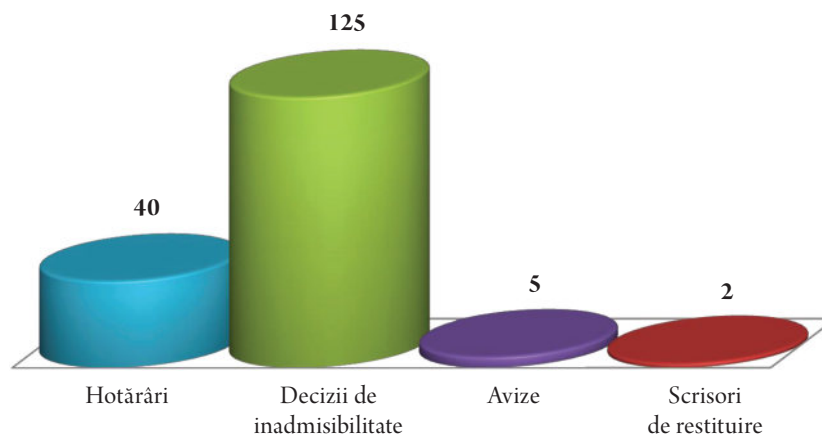

Diagrama nr. 8

Acte pronunțate de Curtea Constituțională în anul 2017

Diagrama nr. 9

Hotărâri pronunțate de Curtea Constituțională în anul 2017

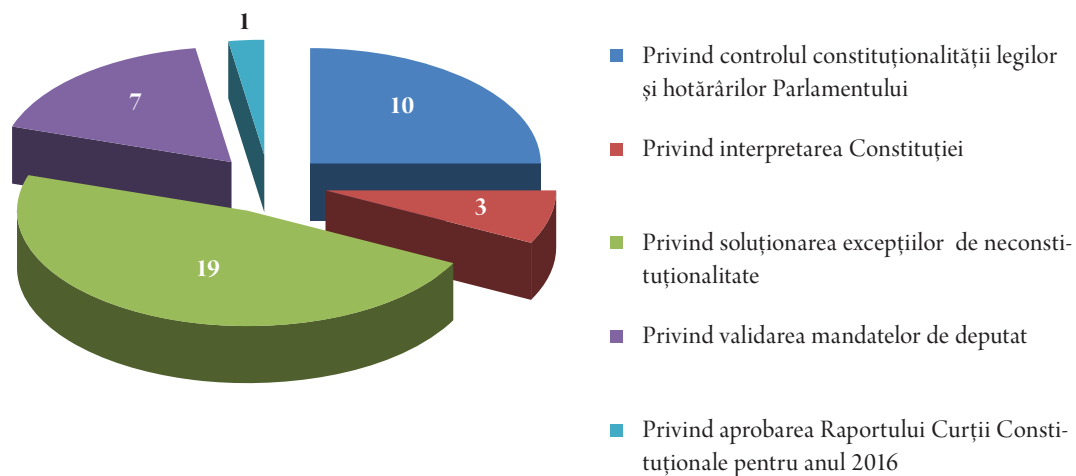
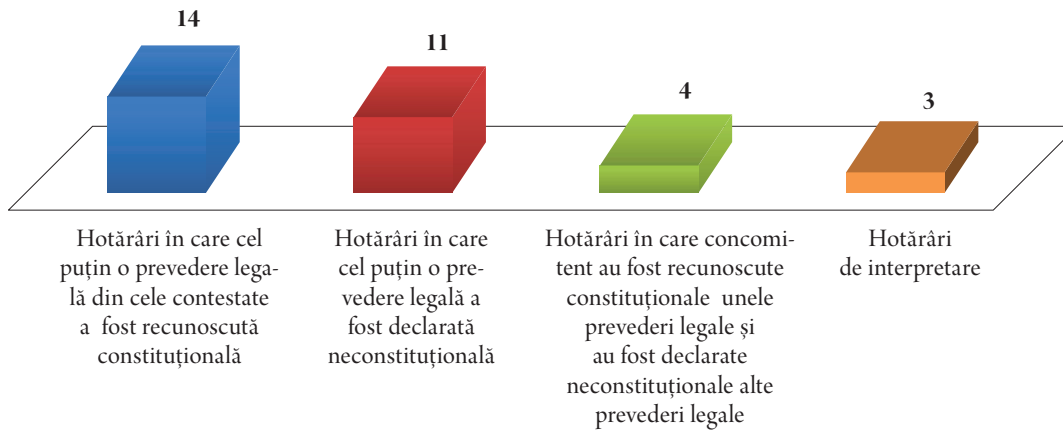

Diagrama nr. 10

Constatările Curții Constituționale prin hotărârile pronunțate în anul 2017

Diagrama nr. 11

Soluția pronunțată asupra sesizărilor examinate în fond

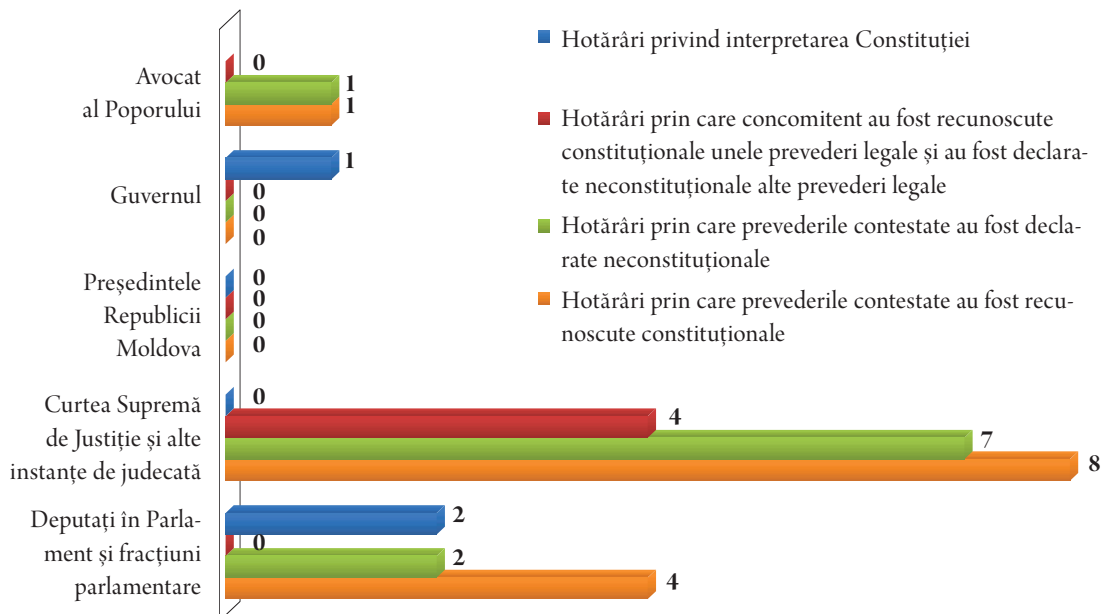

Diagrama nr. 12

Soluția pronunțată asupra sesizărilor depuse de către deputații în Parlament și fracțiuni parlamentare

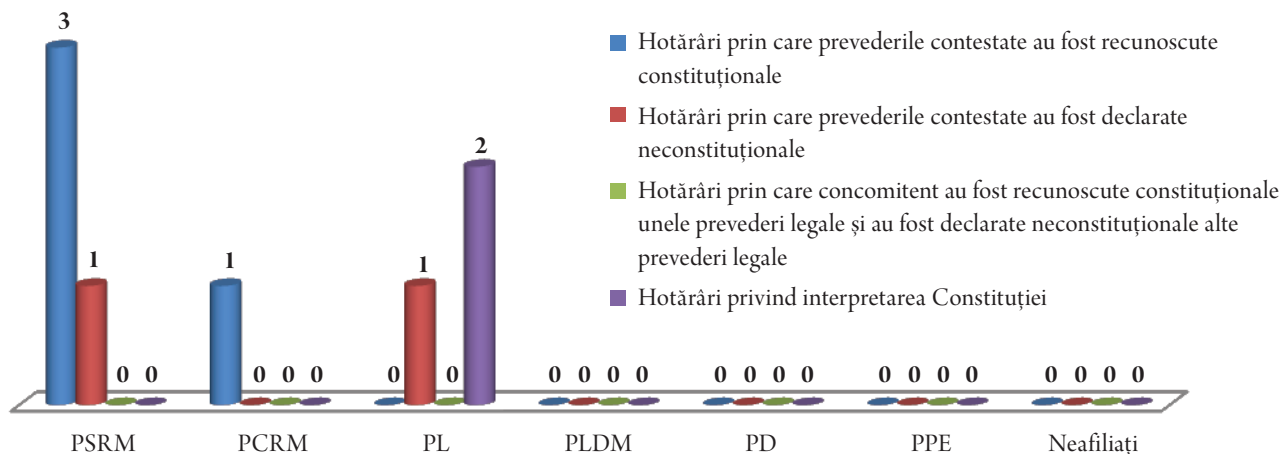

Diagrama nr. 13

Executarea hotărârilor Curții Constituționale în anii 2015-2017 (Hotărâri în care cel puțin o prevedere a fost declarată neconstituțională)

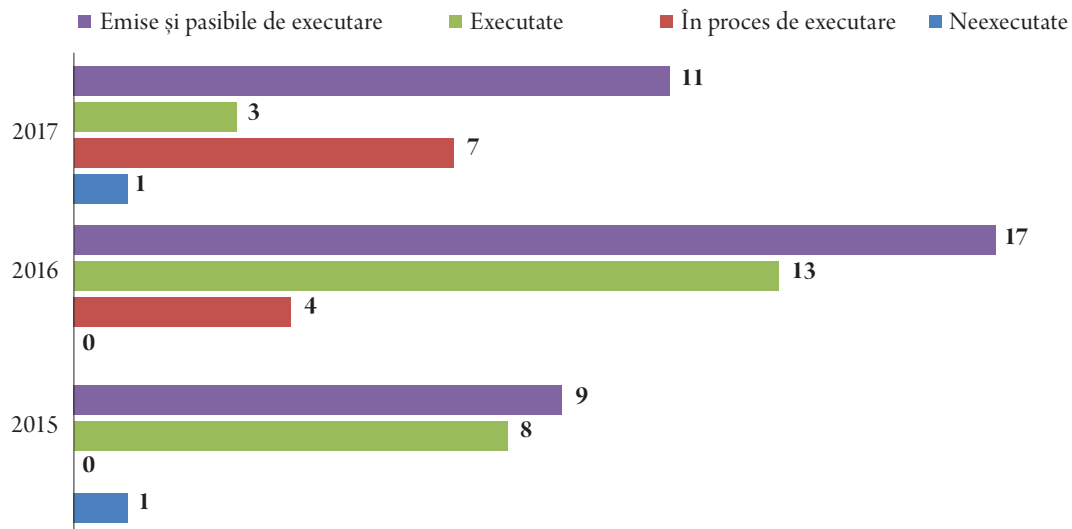
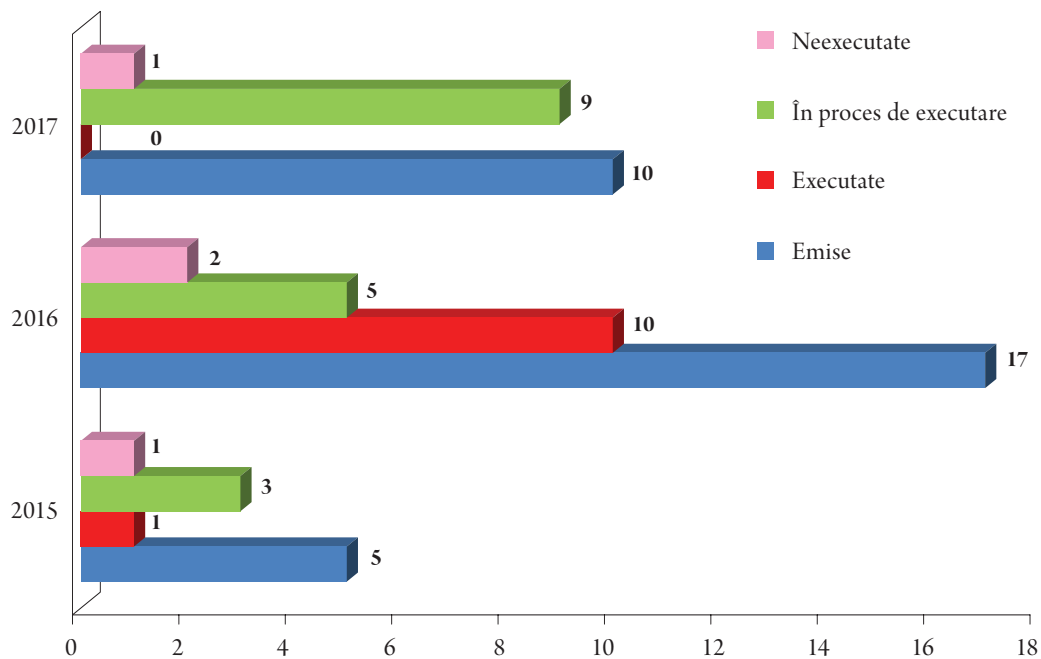

Diagrama nr. 14

Executarea adreselor Curții Constituționale în anii 2015-2017

B | EXCEPȚII DE NECONSTITUȚIONALITATE ÎN EVOLUȚIE

Diagrama nr. 15

Excepțiile de neconstituționalitate din totalul sesizărilor în perioada anilor 1995 - 2017

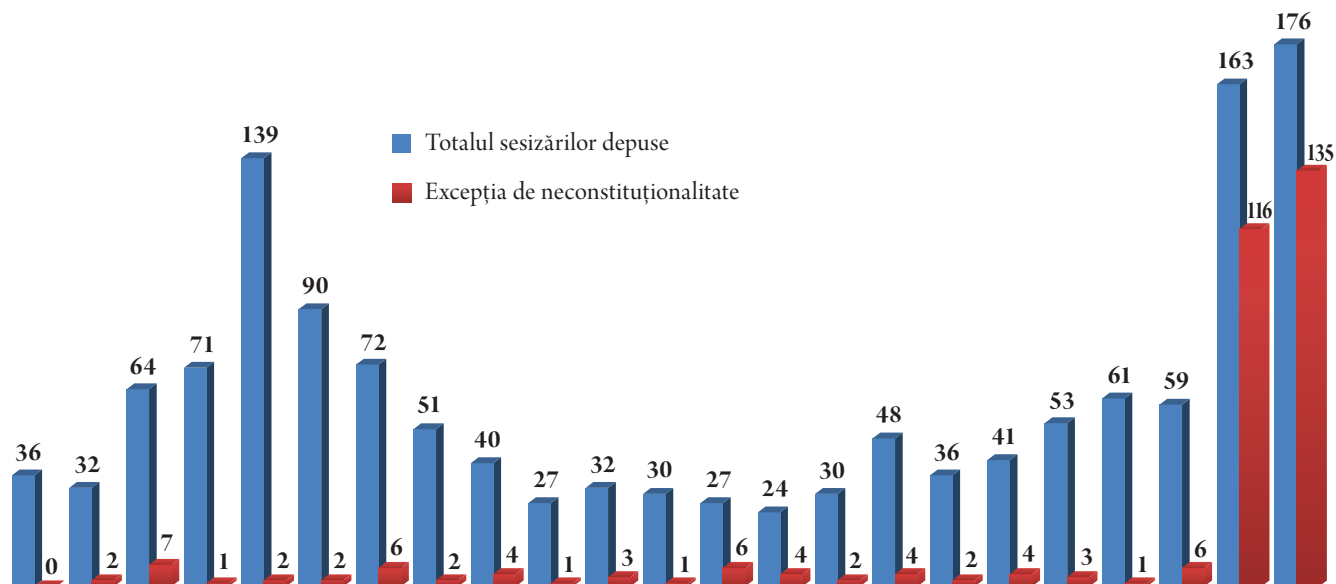

Diagrama nr. 16

Ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în totalul de sesizări depuse în anul 2017

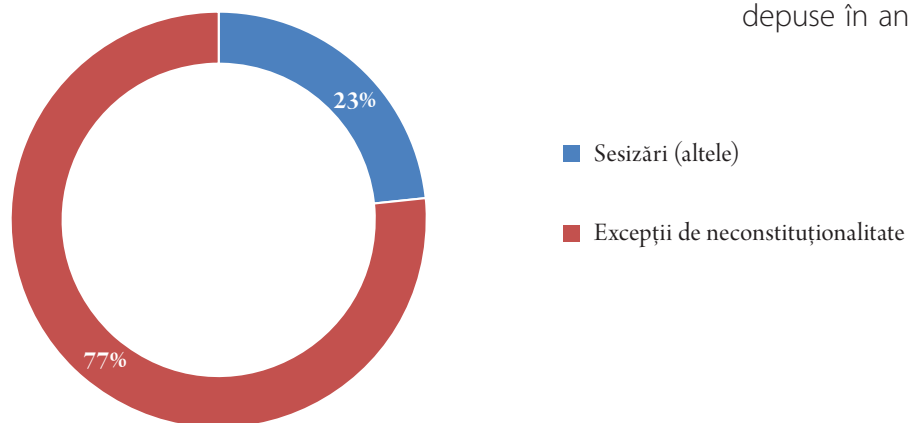
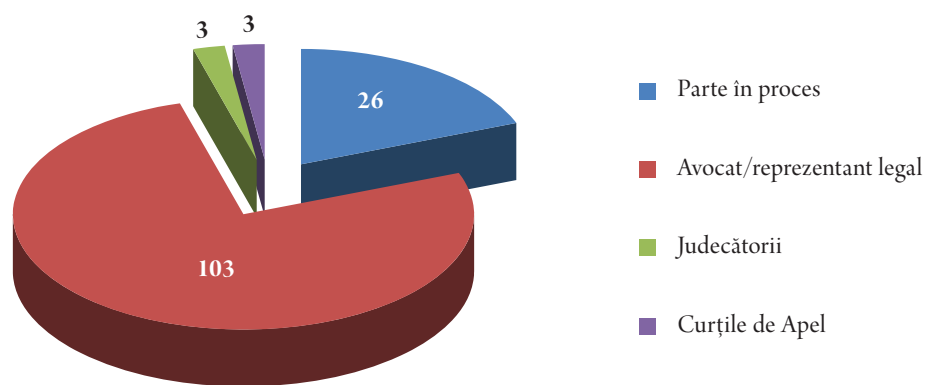
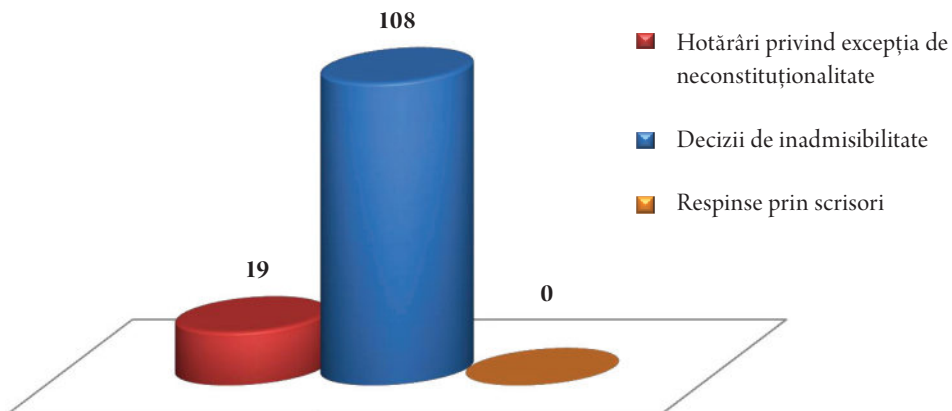

Diagrama nr. 17

Autorii excepției de neconstituționalitate în anul 2017

Diagrama nr. 18

Actele emise asupra excepției de neconstituționalitate în anul 2017

C | EVOLUȚIA ACTIVITĂȚII CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN PERIOADA ANILOR 1995-2017

Diagrama nr. 19

Exercitarea jurisdicției constituționale în perioada anilor 1995-2017

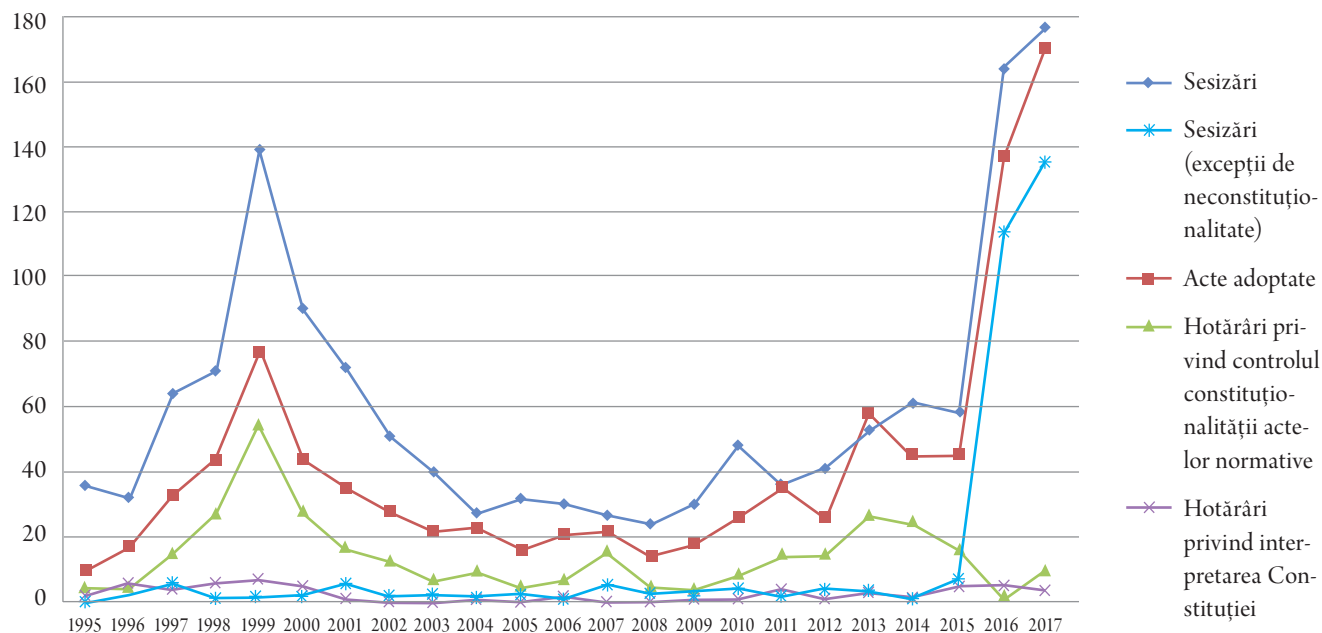

Diagrama nr. 20

Sesizări depuse în perioada anilor 1995 - 2017

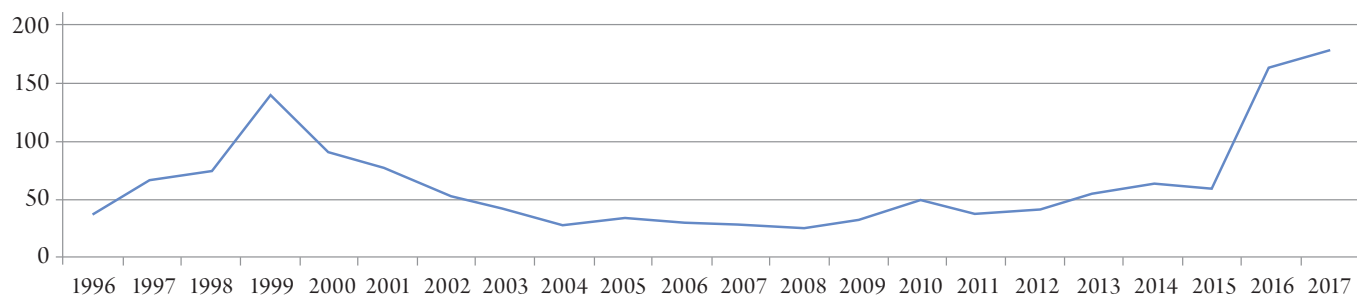
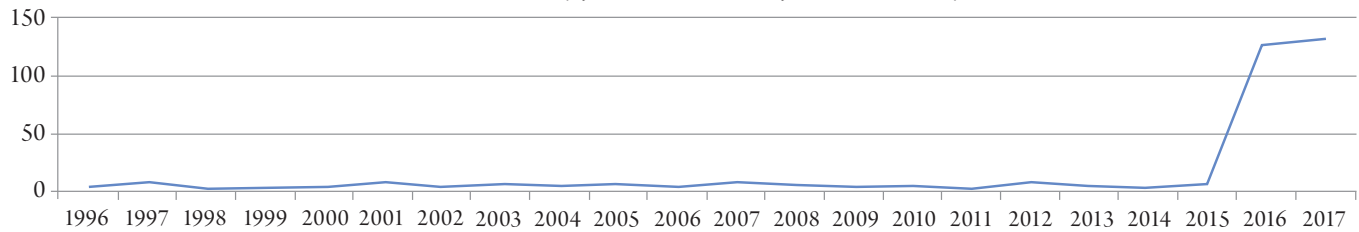
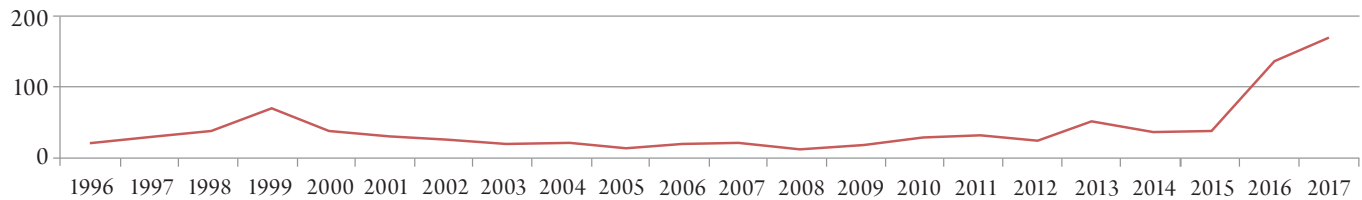

Diagrama nr. 21**255**

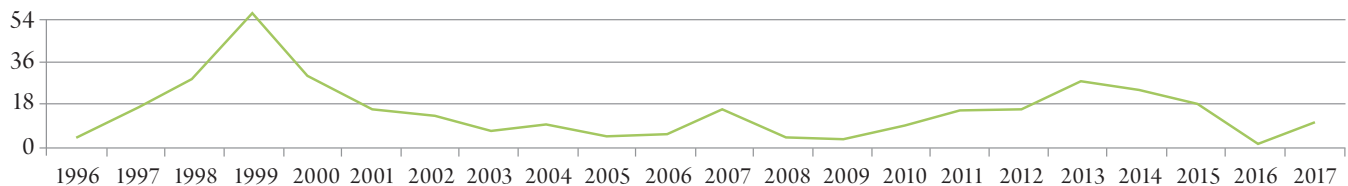
Sesizări (excepția de neconstituționalitate) în perioada anilor 1995 - 2017

Diagrama nr. 22

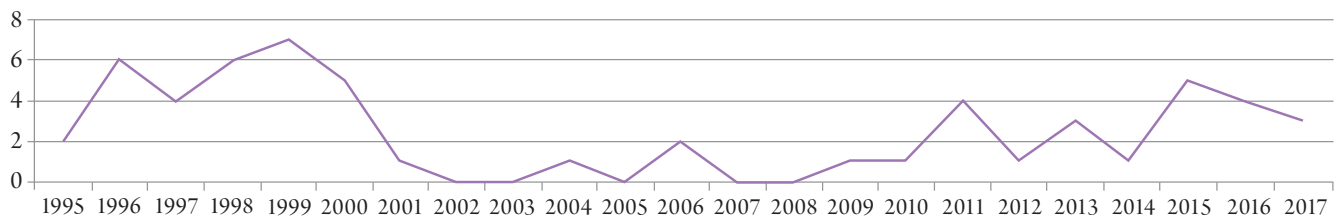
Acte adoptate în perioada anilor 1995 - 2017

Diagrama nr. 23

Hotărâri privind controlul constituționalității actelor normative în perioada anilor 1995 - 2017

Diagrama nr. 24

Hotărâri privind interpretarea Constituției în perioada anilor 1995 - 2017

D | HOTĂRĂRILE ȘI AVIZELE CURȚII CONSTITUȚIONALE PRONUNȚATE ÎN ANUL 2017

	Nu- mărul / anul actului	Nu- mărul sesiză- rii	Obiectul hotărârii/ avizului	Autorul sesizării	Actul normativ con- testat	Preve- derea constitu- țională invocată	Dispozitivul
1.	HCC nr.2/ 2017	Sesiza- rea nr. 5b/ 2017	Codecizia la remani- erea guver- nementală	Un grup de deputați în Parla- ment	Interpretarea preve- derilor art. 98(6) din Constituția Republicii Moldova	Art.98 alin.(6) din Con- stituția Republi- cii Mol- dova	• Președintele Republicii Moldova poate refuza, o singură dată, motivat, propunerea Prim-ministrului de numire a unei persoane în funcția vacantă de ministru, atunci când consideră că persoana propusă nu corespunde cerințelor legale pentru exercitarea funcției de membru al Guvernului; • Prim-ministrul poate face o altă propunere Președintelui sau reitera aceeași candidatură pentru funcția de ministru, pe care Președintele este obligat să o numească.
2.	HCC nr.3/ 2017	Sesiza- rea nr. 126a/ 2016	Interdicția deținerii multiplei cetățenii de către militarii prin con- tract	Avocatul Poporu- lui	Legea nr. 162-XVI din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor	Art.16, 35, 43 din Con- stituție	Se declară neconstituționale: • litera e) a alineatului (6) din articolul 28; • litera g) a alineatului (3) din articolul 35; • alineatul (2) din articolul 38 din Legea nr. 162-XVI din 22 iulie 2005 cu privire la statutul militarilor.
3.	HCC nr.4/ 2017	Sesiză- rile nr. 145g/ 149g/ 2016	Organiza- re a migra- ției ilegale	Curtea de Apel Chiși- nău	Art.424 alin. (2), 431 alin. (1) pct. 1 ¹) din Co- dul de procedură penală și articolul 362 ¹ din Co- dul penal	Art.1 alin. (3) combinat cu Art. 22 și 23 din Con- stituție	Se recunoaște constituțional: • articolul 362¹ din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002.

4.	HCC nr.5/2017	Sesizarea nr. 140a/2016	Organele de conducere din cadrul instituțiilor de învățământ superior	Deputați în Parlament	Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014 și anexele nr. 3 și nr. 4 la Hotărârea Guvernului nr.390 din 16 iunie 2015 cu privire la planurile (comanda de stat) de pregătire a cadrelor de specialitate, pe meserii, specialități și domenii generale de studii, în instituțiile de învățământ profesional tehnic și superior pentru anul de studii 2015-2016	Art.35, 46, 54 din Constituție	Se recunosc constituționale: • prevederile articolelor 82 alin. (2), 102, 103 alin. (3) lit. g) și h), 104, 105 alin. (3), (4), (6), (7), (8), (9), (10), (11), (15), (17), 106 alin. (8), 107 alin. (1) lit. d), 108 alin. (6) lit. a) și c) din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014.
5.	HCC nr.6/2017	Sesizarea nr. 100g/2016	Indemnizația de maternitate	Judecătoria	Art. 16 alin. (5) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, precum și pct. 49 din Regulamentul aferent, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005	Art.16, 47, 49 din Constituție	Se declară neconstituțional: • articolul 16 alin. (5) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale și punctul 49 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005.
6.	HCC nr.7/2017	Sesizarea nr. 162a/2016	Asigurarea elevilor cu manuale școlare	Deputați în Parlament	Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 711 din 9 august 2010	Art.35 din Constituție	Se declară neconstituțional: • articolul 41 alineatul (4) din Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014, în partea în care vizează asigurarea elevilor claselor V-IX cu manuale școlare conform schemei de închiriere aprobate de Ministerul Educației.

7.	HCC nr.8/2017	Sesizarea nr. 161g/2016	Beneficiarul Serviciului social „Locuință protejată”	Judecătoria	Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 711 din 9 august 2010	Art.16 și 51 din Constituție	Se declară neconstituțională: • sintagma „nu este declarată de către instanța de judecată ca incapabilă” din punctul 3 subpunctul 1); • punctul 56 subpunctul 2); • sintagma „de limitare a capacității sau de declarare a incapacității beneficiarului de către instanța de judecată” din punctul 57 din Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 711 din 9 august 2010.
8.	HCC nr.9/2017	Sesizarea nr. 156g/2016	Judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală	Judecătoria	Articolul 364 ¹ din Codul de procedură penală	Art.16, 20 și 54 din Constituție	Se recunoaște constituțional: • articolul 364¹ din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003.
9.	HCC nr.10/2017	Sesizarea nr. 116g/2016	Răspunderea juridică pentru neexecutarea contractului încheiat cu o instituție bugetară	Judecătoria	Art. 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014	Art. 23 alin. (2) din Constituție	Se declară neconstituțional: • articolul 80 alin. (2) din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014. • Până la adoptarea de către Parlament a noilor prevederi legale, sancțiunile pentru neexecutarea în termen a contractelor încheiate cu o instituție bugetară urmează a fi aplicate în corespundere cu prevederile legislației civile și clauzele contractuale.
10.	HCC nr.11/2017	Sesizarea nr. 33e/2017	Validarea unui mandat	Comisia Electorală Centrală	Art.88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Constituție	Se declară ales: • în calitate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, cu validarea mandatului, dl Alexandru Barbăroșie, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova.

11.	HCC nr.12/2017	Sesizarea nr. 115g/2016	Răspunderea penală a judecătorilor	Curtea Supremă de Justiție	Art. 307 din Codul penal	Art.6, 22, 116 din Constituție	Se recunoaște constituțional: • articolul 307 din Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, în măsura în care judecătorii din cadrul judecătorilor, curților de apel și Curții Supreme de Justiție pot fi trași la răspundere penală doar pentru pronunțarea cu intenție a unei hotărâri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii.
12.	HCC nr. 13/2017	Sesizarea nr. 50e/2017	Validarea mandatului	Comisia Electorală Centrală	Art. 88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Constituție	Se declară aleși în calitate de deputați în Parlamentul Republicii Moldova, cu validarea mandatului: • dnii Eugen Bodarev și Iurie Chiorescu, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova
13.	HCC nr.14/2017	Sesizarea nr. 37b/2014	Neutralitatea permanentă	Grup de deputați în Parlament	Art. 11 din Constituție	Art. 11 din Constituție	În sensul articolului 11 din Constituție coroborat cu articolele 1 alin.(1), 3 și 8 din Constituție: • Ocupația militară a unei părți a teritoriului Republicii Moldova în momentul declarării neutralității, precum și lipsa recunoașterii și a garanțiilor internaționale ale acestui statut, nu afectează validitatea prevederii constituționale referitoare la neutralitate; • în cazul unor amenințări în adresa valorilor fundamentale constituționale, precum independența națională, integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestor amenințări; • dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a oricăror trupe sau baze militare, conduse și controlate de către state străine, este neconstituțională; • participarea Republicii Moldova la sisteme colective de securitate, asemenea sistemului de securitate al Națiunilor Unite, operațiuni de menținere a păcii, operațiuni umanitare etc., care ar impune sancțiuni colective împotriva agresorilor și infractorilor de drept internațional, nu este în contradicție cu statutul de neutralitate.

14.	HCC nr.15/2017	Sesizarea nr. 41a/2017	Salarizarea judecătorilor și procurorilor	Curtea Supremă de Justiție	Art. 10 ¹ alin.(1) din Legea nr.328 din 23 decembrie 2013 privind salarizarea judecătorilor și procurorilor	Art. 6 și 116 din Constituția Republicii Moldova	Se declară neconstituțională: • sintagma „<i>în limita alocațiilor prevăzute în acest scop în bugetul public național</i>” din alineatul (1) al articolului 10/1 din Legea nr.328 din 23 decembrie 2013 privind salarizarea judecătorilor și procurorilor.
15.	HCC nr.16/2017	Sesizarea nr. 58e/2017	Validarea mandatului	Comisia Electorală Centrală	Art.88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Constituție.	Se declară ales în calitate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, cu validarea mandatului: • dl Nicolae Oлару, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova.
16.	HCC nr.17/2017	Sesizarea nr. 20g/2017	Interdicția eliberării documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere	Judecătoria	Art. 22 alin. (1) lit. v) din Codul de executare	Art. 23, 27, 28 și 54 din Constituție	Se declară neconstituțional: • textul „<i>Interdicția privind eliberarea documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere se aplică exclusiv de către instanța de judecată</i>” din articolul 22 alin. (1) lit. v) din Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443- XV din 24 decembrie 2004.
17.	HCC nr.18/2017	Sesizarea nr. 27g/2017	Intima convingere a judecătorului	Judecătoria	Unele prevederi din Codul de procedură penală	Art. 114, 115 alin. (4) și 116 alin. (1) din Constituție	Se recunoaște constituțională: • sintagma „<i>și propriei convingeri</i>” din alineatul (2) al articolului 26; • sintagma „<i>judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere</i>” din alineatul (1) al articolului 27; • sintagma „<i>reprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri</i>” din alineatul (2) al articolului 101 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003.

18.	HCC nr.19/2017	Sesizarea nr. 25g/2017	Decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie	Curtea Supremă de Justiție	Art. 67 lit. f) din Codul familiei	Art. 28, 54 din Constituție	Se recunoaște constituțională: • sintagma „de narcomanie” din cuprinsul dispozițiilor articolului 67 litera f) din Codul familiei nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000, în măsura în care decăderea din drepturile părintești nu se aplică de către instanța de judecată în mod automat, ci este decisă în interesul superior al copilului.
19.	HCC nr.20/2017	Sesizarea nr. 39g/2017	Recalcularea indemnizațiilor de asigurări sociale	Judecătoria	Art. 7 alin. (17) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, precum și a pct. 89 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005	Art. 47, 49, 50, 53 din Constituție	Se recunosc constituționale: • articolul 7 alin. (17) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale și pct. 89 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005, în măsura în care interdicția recalculării indemnizațiilor de asigurări sociale stabilite nu este aplicabilă în cazul comiterii unor erori la determinarea bazei de calcul al indemnizației.
20.	HCC nr.21/2017	Sesizarea nr. 78e/2017	Validarea mandatului	Comisia Electorală Centrală	Art.88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Constituție	Se declară aleși în calitate de deputați în Parlamentul Republicii Moldova, cu validarea mandatului: • dl Oleg Cuciuc și dl Sergiu Groza pe lista Partidului Socialiștilor din Republica Moldova.

21.	HCC nr.22/2017	Sesizările nr. 113g/2016 și nr. 8g/2017	Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu	Judecătoria	Art. 328 alin. (1) din Codul penal	Art. 1 alin. (3), 22 și 23 din Constituție	Se declară neconstituțional: • textul „intereselor publice sau” din alineatul (1) al articolului 328 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Se recunoaște constituțional: • textul „dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile [...] drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice” din alineatul (1) al articolului 328 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002.
22.	HCC nr.23/2017	Sesiunile nr.31g/2017 și nr.55g/2017	Ridicarea imunității judecătorești	Curtea Supremă de Justiție	Art. 23 alin.(2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii	Art. 116 alin.(1) din Constituție	Se declară neconstituțional: • textul „fără a da apreciere calității și veridicității materialelor prezentate” din articolul 23 alineatul (2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Se recunoaște constituțional: • textul „Consiliul Superior al Magistraturii examinează propunerea Procurorului General sau a prim-adjunctului, iar în lipsa acestuia – a adjunctului desemnat prin ordinul emis de Procurorul General doar sub aspectul respectării condițiilor sau a circumstanțelor prevăzute de Codul de procedură penală pentru dispunerea pornirii urmăririi penale, reținerii, aducerii silit, arestării sau percheziției judecătorești” din articolul 23 alineatul (2) din Legea nr.947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii.
23.	HCC nr.24/2017	Sesiunea nr.40a/2017	Referendum republican consultativ	Deputați în Parlament	Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național	Art. 1 alin.(3), 66 lit. b), 85, 88, 141 alin. (1) din Constituție	Se declară neconstituțional: • Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național. Se declară neconstituțional: • alineatul (2) al articolului 144 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997.

24.	HCC nr.25/2017	Sesizarea nr.75a/2017	Pensia specială a judecătorilor	Curtea Supremă de Justiție	Art. II din Legea nr.290 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative	Art.46, 116 din Constituție	Se declară neconstituțional: Art. II din Legea nr.290 din 16 decembrie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative.
25.	HCC nr.26/2017	Sesizarea nr. 105e/2017	Validarea mandatului	Comisia Electorală Centrală	Art.88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Constituție	Se declară ales în calitate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, cu validarea mandatului: dl Petru Corduneanu, pe lista Partidului Socialiștilor din Republica Moldova.
26.	HCC nr.27/2017	Sesizarea nr. 48g/2017	Limitarea împăcării în cauzele penale	Judecătoria	Art. 109 alin. (1) din Codul penal	Art. 22 din Constituție	Se recunoaște constituțional: textul „în ultimii cinci ani” din alineatul (1) al articolului 109 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002.
27.	HCC nr.28/2017	Sesizarea nr. 124b/2017	Neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte	Gvernul Republicii Moldova	Interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție	Art. 1, 56, 91, 98, 135, 140 din Constituție	În sensul articolului 91 din Constituție, refuzul Președintelui de a-și executa obligațiile constituționale constituie imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția (atribuțiile) în cauză și justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Prim-ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui. Instituirea interimatului funcției, cauzat de refuzul deliberat de a executa o obligație constituțională, și circumstanțele care justifică interimatul funcției de Președinte urmează a fi constatate în fiecare caz în parte de către Curtea Constituțională, în conformitate cu competența atribuită acesteia prin articolul 135 alin. (1) lit. f) din Constituție.
28.	HCC nr.29/2017	Sesizarea nr.59a/2017	Menținerea efectelor produse de actele BNM	Deputați în Parlament	Art. 38 alin.(7) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995	Art. 20, 53 alin. (1), 54 din Constituție	Se recunoaște constituțional: articolul 38 alin.(7) lit. a) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995.

29.	HCC nr.30/2017	Sesizarea nr. 62a/2017	Limitarea dreptului la grevă pentru unele categorii de angajați	Avocatul Poporului	Art. 369 alin. (2), (3) și (4) din Codul muncii, art. 21 alin. (2) și (3) din Codul transportului feroviar, Hotărârea Guvernului nr. 656 din 11 iunie 2004 cu privire la aprobarea Nomenclatorului unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă	Art.16, 45, 54 din Constituție	Se recunosc constituționale: • articolul 369 alineatele (2), (3) și (4) din Codul muncii nr. 154-XV din 28 martie 2003; • articolul 21 alineatele (2) și (3) din Codul transportului feroviar nr. 309- XV din 17 iulie 2003. Se recunosc constituționale: • prevederile pozițiilor 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004. Se recunoaște constituțional: • textul „Toți salariații” de la pozițiile 2, 3 și 4 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, în măsura în care vizează doar persoanele cu funcție de răspundere din autoritățile publice centrale. Se recunoaște constituțional: • textul „Toți colaboratorii” de la pozițiile 10, 12, 16, 17, 19, 20 din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, în măsura în care vizează doar angajații de competențele funcționale ale cărora ține asigurarea ordinii publice, a ordinii de drept și a securității statului. Se recunoaște constituțional: • textul „Întregul sistem” de la poziția 11, din Nomenclatorul unităților, sectoarelor și serviciilor ai căror salariați nu pot participa la grevă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.656 din 11 iunie 2004, în măsura în care vizează judecătoria instanțelor judecătorești

30.	HCC nr.31/2017	Sesizarea nr. 146e/2017	Validarea mandatului	Comisia Electorală Centrală	Art.88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Constituție	Se declară ales în calitate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, cu validarea mandatului: • dna Alla Mironic, pe lista Partidului Comuniștilor din Republica Moldova.
31.	HCC nr.32/2017	Sesizarea nr. 115g/2017	Verificarea judecătorilor de către Serviciul de Informații și Securitate	Curtea Supremă de Justiție	Art.5 lit. a), 14 și 15 alin. (2), (4) și (5) din Legea nr. 271-XVI din 18 decembrie 2008 privind verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice	Art. 6 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție separat și combinat cu articolele 1 alin. (3), 20 și 21 din Constituție	Se declară neconstituționale: • articolele 5 lit. a) și 15 alineatele (2), (4) și (5) din Legea nr. 271-XVI din 18 decembrie 2008 privind verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice, în partea ce se referă la verificarea candidaților la funcția de judecător și a judecătorilor în exercițiu.
32.	HCC nr.33/2017	Sesiările nr. 80g/2017 și nr. 129g/2017	Abuzul de putere sau abuzul de serviciu	Judecătoria	Art. 327 alin. (1) și 361 alin. (2) lit. d) din Codul penal	Art. 1, 22, 23 din Constituție	Se declară neconstituțional: • textul „<i>intereselor publice sau</i>” din alineatul (1) al articolului 327 și de la litera d) din alineatul (2) al articolului 361 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Se recunoaște constituțional: • textul „<i>a situației de serviciu</i>” din alineatul (1) al articolului 327 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, în măsura în care se referă la atribuțiile de serviciu acordate prin lege.

33.	HCC nr.34/2017	Sesiizarea nr.88g/2017	Obliga-tivitatea acordului organului sindical la concediere	Judecă-torie	Art. 87 alin. (1) din Co-dul muncii nr. 154-XV din 28 martie 2003	Art.4, 8, 9,42, 46, 126 din Conști-tuție	Se declară neconstituțională: teza întâi „Concedierea salariaților membri de sindicat în cazurile stipulate la art.86 alin.(1) lit. c), e) și g) poate avea loc doar cu acordul preliminar scris al organului (organizatorului) sindical din uni-tate.” de la articolul 87 alineatul (1) din Codul muncii 154-XV din 28 martie 2003, în redacția anterioară Legii nr. 188 din 21 septembrie 2017.
34.	HCC nr.35/2017	Sesiza-rea nr. 85a/2017	Interdicția Preșe-dintele Republicii Moldova de a fi membru de partid	Deputat în Parla-ment	Art. 112 alin. (2) din Codul electoral	Art. 32, 41,77, 81 din Conști-tuție	Se recunoaște constituțional: textul „nu este membru al vreunui partid politic și” din alineatul (2) al articolului 112 din Co-dul electoral al Republicii Moldova nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997.
35.	HCC nr. 36/2017	Sesiza-rea nr. 165e/2017	Validarea manda-tului	Comisia Elec-torală Centrală	Art.88, 89 din Codul electoral nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997	Art. 69 alin. (1) din Conști-tuție	Se declară ales în calitate de deputat în Parla-mentul Republicii Moldova, cu validarea man-datului: dna Aliona Babiuc, pe lista Partidului Comuniștilor din Republica Moldova
36.	HCC nr.37/2017	Sesiza-rea nr. 46a/2017	Stimularea financiară a agenților constata-tori	Deputat în Parla-ment	Art. 21/2 din Legea nr.355-XVI din 23 de-cembrie 2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar și Hotărârea Guvernului nr.172 din 22 martie 2017	Art. 1, 15, 16, 21 și 23 din Conști-tuție	Se recunosc constituționale: articolul 21/2 din Legea nr.355-XVI din 23 decembrie 2005 cu privire la sistemul de salari-zare în sectorul bugetar; Hotărârea Guvernului nr. 172 din 22 martie 2017 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de stimulare financiară a agenților constata-tori din cadrul Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne.

37.	HCC nr.38/2017	Sesizarea nr. 98g/2017	Refuzul de a acorda dreptul de acces la secretul de stat	Judecătoria	Art. 25 alin. (1) lit. c), 26 alin. (4) și 27 alin. (5) din Legea nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat; Art. 47 alin. (1) lit. s) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului [abrogat prin Legea nr. 94 din 2 iunie 2017]; Art. 109 din Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1176 din 22 decembrie 2010.	Art. 4, 6, 8, 15, 16, 20, 21, 23, 26, 28, 34, 39 alin. (2), 43 și 54 din Constituție	Se recunosc constituționale: • articolele 25 alineatul (1) litera c), 26 alineatul (4) și 27 alineatul (5) din Legea nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat; • articolul 47 alineatul (1) litera s) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului [abrogat prin Legea nr. 94 din 2 iunie 2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative]; • punctul 109 din Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1176 din 22 decembrie 2010.
38.	HCC nr.39/2017	Sesizarea nr. 24g/2017	Plata pensiei de întreținere	Curtea de Apel	Art. 15 alin. (2) lit. d) și art. 38 alin. (4) lit. f) din Codul de executare	Art.1 alin.(3), 46 alin. (1) și (2) și 54 alin. (1) din Constituție	Se declară neconstituțional: • articolul 15 alineatul (2) lit. d) din Codul de executare nr. 443-XV din 24 decembrie 2004. Se recunoaște constituțional: • articolul 38 alineatul (4) lit. f) din Codul de executare nr. 443-XV din 24 decembrie 2004.

39.	HCC nr.40/2017	Sesizarea nr. 168g/2017	Termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului	Judecătoria	Art. 232 alin. (2) și art. 308 alin. (4) din Codul de procedură penală	Art. 4, 16, 20, 25 și 26 din Constituție	Se recunoaște constituțional: • articolul 232 alineatul (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, în măsura în care modul de calculare a termenelor pentru actele efectuate de procuror nu se aplică în raport cu demersurile pentru care legea stabilește termene imperative pentru a fi depuse în instanța de judecată.
40.	Avizul nr. 1/2017	Sesizarea nr. 10c/2017	Dreptul la asociere	Guvernul Republicii Moldova	Articolul 42 din Constituție	Art. 1, 7, 42, 141, 142, 143 din Constituție	• Proiectul de lege pentru modificarea articolului 42 din Constituție nu încalcă limitele revizuirii impuse de dispozițiile constituționale ale articolului 142 alin.(2) și poate fi înaintat spre examinare Parlamentului, cu condiția excluderii alineatului (2) din proiect, fără a fi necesară avizarea repetată de către Curtea Constituțională. • Proiectul de lege pentru modificarea Constituției poate fi adoptat după cel puțin 6 luni de la data prezentării în Parlament a inițiativei de modificare a Constituției.
41.	Avizul nr.2/2017	Sesizarea nr. 137f / 2017	Interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru	Guvernul Republicii Moldova	Articolul 91 din Constituție	Art. 1, 56, 79, 91, 98 din Constituție	• Se constată ca circumstanță care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova în cadrul procedurii de remanieră a ministrului apărării refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de numire a candidaturii propuse repetat de Prim-ministru, ceea ce constituie, în sensul articolului 91 din Constituție, imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția în cauză. • În temeiul articolului 91 din Constituție, în ordinea exercitării interimatului, Președintele Parlamentului sau Prim-ministrul va emite, în calitate de Președinte interimar, decretul de numire în funcția de ministru al apărării și va primi jurământul acestuia.

42.	Avizul Nr.3/2017	Sesizarea nr. 134c/2017	Limba română	Deputați în Parlament	Articolul 13 din Constituție	Art.7, 13, 72 din Constituție	Proiectul de lege pentru modificarea Constituției, fiind elaborat în vederea executării Hotărârii Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013 privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova nu încalcă limitele revizuirii impuse de dispozițiile articolului 142 alin.(2) din Constituție.
43.	Avizul nr.4/2017	Sesizarea nr. 149c/2017	Sistemul judecătoresc	Gvernul Republicii Moldova	Articolul 141 alin. (1) lit. c) și Articolului 142 alin. (2) din Constituție	Art. 7, 72, 116, 121, 122, 123 din Constituție	Proiectul de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova nu depășește limitele de revizuire impuse de dispozițiile articolului 142 alin. (2) din Constituție și poate fi înaintat spre examinare Parlamentului. Proiectul de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova poate fi adoptat după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei de modificare a Constituției.
44.	Avizul nr.5/2017	Sesizarea nr. 162c/2017	Integrarea europeană	Deputați în Parlament	Proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Art.1, 8, 72 din Constituție	Proiectul de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova poate fi adoptat după cel puțin 6 luni de la data prezentării inițiativei de modificare a Constituției.

Cuprins

HOTĂRÂRE cu privire la aprobarea Raportului privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017	4
RAPORT privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2017	7
TITLUL I. SISTEMUL CONSTITUȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA	11
A Statutul și atribuțiile Curții Constituționale	11
B Judecătorii Curții Constituționale	12
C Judecătorii-asistenți	20
D Structura organizatorică	20
E Sesizarea Curții	21
F Activități novatorii	22
TITLUL II. ACTIVITATEA JURISDICȚIONALĂ	27
A Aprecierea Curții	27
1. Principii generale	27
1.1. Suveranitatea și puterea de stat	27
1.1.1. Tipurile de referendum	27
1.1.2. Reguli specifice referendumului	30
a) Inițierea referendumului	31
b) Validitatea în sens formal a textelor supuse referendumului	31
– Aspecte procedurale privind desfășurarea referendumului	33
1.2. Constituția, Lege Supremă	34
1.2.1. Constituția – instrument viu	34
1.3. Republica Moldova, stat neutru	35
1.3.1. Neutralitatea permanentă	35
Interdicția dislocării trupelor militare ale altor state	40
Participarea la sistemele de securitate colectivă	41

2. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale	42
2.1. Egalitatea	42
2.1.1. Stimularea financiară a agenților constatatori din cadrul Inspectoratului General al Poliției	42
2.2. Accesul liber la justiție	44
2.2.1. Termenele de prescripție	44
2.2.2. Termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere disciplinară a executorului judecătoresc	45
2.2.3. Începerea urmăririi penale	45
2.2.4. Judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală	46
2.2.5. Admisibilitatea probelor	49
2.2.6. Interdicția de a lua cunoștință de materialele dosarului la faza urmăririi penale	50
2.2.7. Îndepărtarea inculpatului din sala de judecată	51
2.2.8. Individualizarea pedepsei. Aplicarea punctelor de penalizare	52
2.3. Neretroactivitatea legii	52
2.3.1. Limitarea împăcării în cauzele penale	52
2.3.2. Pedepse penale. Munca neremunerată în folosul comunității	55
2.4. Calitatea legii penale	56
2.4.1. Claritatea prevederilor „intereselor publice” în legea penală	56
2.4.2. Noțiunea „daune considerabile” în legea penală	60
2.4.3. Claritatea prevederilor „a situației de serviciu” din legea penală	61
2.4.4. Răspunderea penală pentru spălarea banilor	65
2.4.5. Tehnica trimiterilor legislative	67
2.4.6. Normele tranzitorii	68
2.4.7. Locul săvârșirii infracțiunii transnaționale	69
2.4.8. Criterii privind calificarea faptei	71
2.5. Libertatea individuală și siguranța persoanei	71
2.5.1. Termenul depunerii demersului privind prelungirea arestului	71
2.5.2. Aplicarea măsurii preventive în cazul sentinței de condamnare	73
2.6. Dreptul la libera circulație	74
2.6.1. Interdicția eliberării documentelor de stare civilă, a actelor de identitate sau a permiselor de conducere	74
a) Actele de identitate	75
b) Actele de stare civilă	75
c) Permisul de conducere	76

2.6.2. Privarea de dreptul de a conduce vehicule	80
2.7. Viața intimă, familială și privată	80
2.7.1. Decăderea din drepturile părintești a persoanelor care suferă de narcomanie	80
2.8. Dreptul la învățătură	84
2.8.1. Asigurarea elevilor cu manuale școlare	84
2.8.2. Organele de conducere din cadrul instituțiilor de învățământ superior	87
2.8.3. Procedura de ocupare a posturilor didactice în instituțiile de învățământ superior	90
2.9. Dreptul de vot și dreptul de a fi ales	90
2.9.1. Sistemul electoral mixt	90
– Cu referire la numărul de tururi pentru alegerile parlamentare	90
– Cu referire la circumscripțiile electorale și ponderea votului	92
– Cu referire la numărul de semnături ale susținătorilor pentru înregistrarea candidatului în cursa electorală	97
– Cu referire la obligativitatea prezentării de către candidat a certificatului de integritate	98
– Cu referire la exercitarea dreptului de vot la secția de votare din circumscripția uninominală unde alegătorul își are domiciliul	98
2.10. Libertatea partidelor și a altor organizații social-politice	99
2.10.1. Interdicția pentru Președintele Republicii Moldova de a fi membru de partid	99
2.11. Dreptul la muncă și la protecția muncii	103
2.11.1. Plasarea în câmpul muncii a tinerilor specialiști	103
2.11.2. Încetarea raporturilor de serviciu în legătură cu refuzul de acordare a dreptului de acces la secretul de stat	104
2.12. Dreptul la grevă	106
2.12.1. Limitarea dreptului la grevă pentru unele categorii de angajați	106
2.13. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia	109
2.13.1. Executarea benevolă a hotărârilor judecătorești	109
2.13.2. Obligativitatea acordului organului sindical la concediere	111
2.14. Dreptul la asistență și protecție socială	114
2.14.1. Contribuția de asigurări sociale de stat obligatorii	114
2.14.2. Alocația socială de stat pentru persoane vârstnice	115
2.14.3. Recalcularea indemnizațiilor de asigurări sociale	115
2.14.4. Indemnizația de maternitate	117
2.15. Protecția persoanelor cu dizabilități	119
2.15.1. Beneficiarii Serviciului social „Locuință protejată”	119

2.16. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică	121
2.16.1. Menținerea efectelor produse de actele Băncii Naționale a Moldovei	121
2.17. Devotamentul față de țară	124
2.17.1. Deținerea multiplei cetățenii de către militarii prin contract	124
3. Autoritățile publice	126
3.1. Parlamentul. Organizarea internă	126
3.1.1. Revocarea președinților comisiilor permanente ale Parlamentului	126
3.2. Președintele Republicii Moldova	127
3.2.1. Obligația de loialitate constituțională a Președintelui țării	127
3.2.2. Rolul constituțional al șefului statului	128
3.2.3. Domeniile în care Președintele Republicii Moldova nu poate iniția referendum	129
– Cu privire la abrogarea unei legi	130
– Cu privire la acordarea Președintelui Republicii Moldova a drepturilor constituționale suplimentare privind dizolvarea Parlamentului, precum și modificarea numărului deputaților	130
3.2.4. Instituirea interimatului funcției de Președinte la numirea miniștrilor	135
3.3. Guvernul	138
3.3.1. Codecizia la remanierea guvernamentală	138
a) Partajarea competenței în cadrul remanierii guvernamentale	138
b) Dreptul Președintelui de a solicita Prim-ministrului să facă o altă propunere pentru funcția de ministru	139
c) De câte ori Președintele poate cere desemnarea altei candidaturi	139
3.3.2. Forțele armate. Participarea contingentului militar la stagii de instruire	141
3.4. Administrația publică locală	143
3.4.1. Exercițarea mandatului de către primarul interimar	143
3.4.2. Suspendarea din funcție a primarului	143
3.4.3. Referendum pentru revocarea primarului	145
3.5. Autoritatea judecătorească	145
3.5.1. Statutul judecătorilor	145
3.5.1.1. Independența judecătorului	145
3.5.1.2. Imparțialitatea instanței	147
3.5.2. Intima convingere a judecătorului	148
3.5.3. Ridicarea imunității judecătorului	151
3.5.4. Răspunderea penală a judecătorilor	155
3.5.5. Abaterile disciplinare comise de judecători	161

3.5.6. Resursele financiare ale instanțelor judecătorești, indemnizația și alte drepturi	163
3.5.6.1. Salarizarea judecătorilor	163
3.5.6.2. Pensia specială a judecătorilor	166
3.6. Procuratura	170
3.6.1. Raportul anual al Procurorului General	170
4. Economia națională și finanțele publice	172
4.1. Sistemul financiar-creditar	172
4.1.1. Răspunderea juridică pentru neexecutarea contractului încheiat cu o instituție bugetară	172
5. Curtea Constituțională	176
5.1. Excepția de neconstituționalitate	176
5.1.1. Obiectul <i>ratione materiae</i> al excepției de neconstituționalitate	176
5.1.2. <i>Ratione personae</i> a excepției de neconstituționalitate	176
5.2. Hotărârile Curții Constituționale	177
5.2.1. Valoarea hotărârilor Curții Constituționale	177
B Concluziile Curții	177
1. Prevederi recunoscute constituționale	177
2. Prevederi declarate neconstituționale	180
3. Interpretarea prevederilor constituționale	182
4. Validarea mandatelor de deputat	183
5. Deciziile Curții	184
5.1. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind controlul constituționalității actelor normative	185
5.2. Decizii de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate	185
5.3. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind interpretarea Constituției	187
5.4. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind avizarea amendamentelor constituționale	187
C Adrese	188
TITLUL III. EXECUTAREA ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE	201
1. Nivelul de executare a hotărârilor care declară neconstituționale prevederile unor acte normative	203
2. Nivelul de executare a adreselor Curții Constituționale	204
TITLUL IV. COLABORĂRI ȘI ALTE ACTIVITĂȚI ALE CURȚII	209
4.1. Activitatea Curții Constituționale în organizațiile internaționale	209
4.1.1. Congresul al XVII-lea al Conferinței Curților Constituționale Europene (CECC)	209

4.1.2. Conferința Mondială a Justiției Constituționale, cel de-al IV-lea Congres	210
4.1.3. Cea de-a 16-a reuniune a Consiliului mixt de justiție constituțională al Comisiei de la Veneția	211
4.1.4. Celebrarea aniversării a 20-a a Asociației Curților Constituționale care utilizează parțial limba franceză (ACCPUF)	211
4.2. Activitatea Curții Constituționale în organizațiile regionale	212
4.2.1. Asociația Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ)	212
4.2.2. Forumul de la Vilnius	213
4.3. Participări la alte evenimente internaționale	215
4.4. Programe de cooperare cu parteneri externi	217
4.4.1. Proiectul Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”	217
4.4.2. Fundația Germană pentru Cooperare Juridică Internațională (Fundația IRZ)	219
4.5. Întrevederi oficiale	220
4.5.1. Vizita delegației Curții Constituționale în Lituania	220
4.5.2. Vizite la Curtea Constituțională	222
4.5.3. Ziua ușilor deschise pentru membrii corpului diplomatic acreditat la Chișinău	223
4.6. Evenimente organizate și desfășurate de Curtea Constituțională	223
4.7. Vizite la Curtea Constituțională, concursuri tematice pentru elevi și studenți	234
4.7.1. Vizita reprezentanților Congresului Autorităților Locale din Moldova	234
4.7.2. Vizite de informare	234
4.7.3. Concursul proceselor simulate	236
4.7.4. Școala de vară	238
4.7.5. Concursul „Cel mai bun jurnalist constituțional”	239
4.8. Activități care au contribuit la consolidarea capacităților Curții Constituționale	240
4.8.1. Consolidarea capacităților de cercetare	240
4.8.2. Lansarea platformei Curții Constituționale de transmitere video a ședințelor	240
TTITLUL V. ACTIVITATEA CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN CIFRE	243
A Date statistice pentru anul 2017	245
B Excepții de neconstituționalitate în evoluție	252
C Evoluția activității Curții Constituționale în perioada anilor 1995-2017	254
D Hotărârile și avizele Curții Constituționale pronunțate în anul 2017	256